

Social tryghed i de nordiske lande 2004

Social tryghed i de nordiske lande 2004

Omfang, udgifter og finansiering

'Social tryghed i de nordiske lande' kan bestilles hos:

Schultz Information
Herstedvang 12
DK-2620 Albertslund
Tlf: +45 70 26 26 36
Fax: +45 43 63 62 45
E-mail: schultz@schultz.dk
eller på: www.nom-nos.dk

Social tryghed i de nordiske lande

Omfang, udgifter og finansiering 2004

© Nordisk Socialstatistisk Komité 2006
Udgivet af Nordisk Socialstatistisk Komité (NOSOSKO)
Islands Brygge 67, DK 2300 København S
Tlf. +45 72 22 76 25 • Fax +45 32 95 54 70
E-mail: mail@nom-nos.dk
Website: www.nom-nos.dk

Redaktør: Johannes Nielsen

Omslag: Sisterbrandt designstue, København

Layout og grafik: Liv Mølgaard Mathiasen

Tryk: AN:sats, København 2006

ISBN 87-90248-29-5

ISSN 1395-7546

De data, der danner grundlag for bogens tabeller om indkomstfordeling, typetilfælde, sociale udgifter samt specifikationer heraf, kan hentes fra NOSOSKO's hjemmeside på World Wide Web:

<http://www.nom-nos.dk/nososco.htm>

Gå til menupunktet 'Statistics'.

Forord

Nordisk Socialstatistisk Komité (NOSOSKO) er en permanent komité under Nordisk Ministerråd og Nordisk Socialpolitisk Komité, der har til formål dels at koordinere de nordiske landes statistik på det sociale område, dels at foretage sammenlignende udredninger og beskrivelser af de sociale tryghedsforanstaltningers indhold og omfang.

Komitéen er sammensat således, at hvert land har tre repræsentanter og et antal suppleanter. Formandskabet går på skift landene imellem. Der skiftes formandskab hvert tredje år. I perioden 2005-2007 er det Norge, der har formandskabet.

Fra og med 2005 er Færøerne ligeledes blevet fuldgældigt medlem af komiteen og data for Færøerne indgår nu også i publikationen.

NOSOSKO offentliggør sine resultater vedrørende den løbende udvikling i de sociale forhold i rapporten *Social tryghed i de nordiske lande*.

Da alle nordiske lande som følge af deres EU-medlemskab eller som deltagere i EØS-samarbejdet er forpligtet til at indrapportere data om social sikring til EU's statistiske kontor, EUROSTAT, har NOSOSKO valgt at følge opstillingerne og definitionerne i EUROSTAT's nomenklatur, ESSPROS.

Årets tema omhandler aktiveringspolitik i de nordiske lande.

I forbindelse med udfærdigelsen af nærværende rapport har NOSOSKO nedsat en redaktionsgruppe til at bistå Komitéens sekretariat med arbejdet.

På NOSOSKO's hjemmeside (www.nom-nos.dk) findes der supplerende tabeloplysninger til de respektive kapitler, som tidligere var med i bogen.

FORORD

Nordisk Socialstatistisk Komité består i øjeblikket af følgende:

DANMARK:

Fuldmægtig Casper Holm Andersen	Socialministeriet
Chefkonsulent Per Kampmann *	Arbejdsmarkedsstyrelsen
Programleder Torben Fridberg	Socialforskningsinstituttet
Kontorchef Carsten Torpe	Danmarks Statistik
Fuldmægtig Steffen Hougaard	Danmarks Statistik

FÆRØERNE:

Fuldmægtig Heri Petersen *	Social - og sundhedsministeriet
Specialkonsulent Jógvan Bærentsen	Færøernes Statistik

FINLAND:

Bitr. afdelingschef Rolf Myhrman	Social- och hälsovårdsministeriet
Utvecklingschef Salla Säkkinen	Forsknings- och utvecklingscentralen för social- och hälsovården (STAKES)
Överaktuarie Markku Lindqvist	Statistikcentralen
Afdelingschef Mikko Pellinen	Pensionsskyddscentralen
Statistikchef Vesa Ylönen	Folkpensionsanstalten
Konsultativ tjenestemand Tiina Palotie-Heino *	Social- och hälsovårdsministeriet

ISLAND:

Kontorchef Ingimar Einarsson	Sundheds- og socialforsikringsministeriet
Afdelingschef Hrönn Ottosdóttir *	Sundheds- og socialforsikringsministeriet
Afdelingschef Kristinn Karlsson	Islands Statistik

NORGE:

Afdelingsdirektør Øystein Haram	Arbeids- og inkluderingsdepartementet
Rådgiver Marit Helene Mørkved *	Arbeids- og inkluderingsdepartementet
Seksjonssjef Elisabeth Nørgaard	Statistisk sentralbyrå
Underdirektør Toni Kvalø	Arbeids- og velferdsetaten

SVERIGE:

Kansliråd Tom Nilstierna *	Socialdepartementet
Direktør Kerstin Westergren	Socialstyrelsen
Afdelingsdirektör Christina Liwendahl	Statistiska Centralbyrån
Ämnesråd Bengt Eklind	Socialdepartementet
Byråchef Cathrina Ferrmark Hanno	Försäkringskassan, Sverige
Enhetschef Leif Johansson	Statistiska Centralbyrån

* Medlemmer af redaktionsgruppen.

Sekretariatsleder Johannes Nielsen, NOSOSKO's sekretariat, er redaktør af denne rapport og fungerede som redaktionsgruppens sekretær.

Nordisk Socialstatistisk Komité 2006

Indholdsfortegnelse

Kapitel 1. Ændringer i den nordiske socialpolitik siden 2004.....	8
Kapitel 2. Metode.....	21
Kapitel 3. Befolkning og indkomstfordeling	28
Kapitel 4. Familier og børn	35
Kapitel 5. Arbejdsløshed	68
Kapitel 6. Sygdom.....	89
Kapitel 7. Ældre, funktionshæmmede og efterlevende	112
Kapitel 8. Boligydelser.....	167
Kapitel 9. Andre sociale ydelser.....	173
Kapitel 10. De sociale udgifter	189
Kapitel 11. Aktiveringspolitik i de nordiske lande.....	205
Bilag 1. Oplysninger, der findes på NOSOSKO's hjemmeside	253
Bilag 2. Grundlaget for reguleringen af de sociale ydelser	254
Bilag 3. Den nordiske socialpolitik.....	257
Publikationer udgivet af NOSOSKO	261

Symboler anvendt i tabellerne:

Oplysninger foreligger ikke.....	..
Tal kan ifølge sagens natur ikke forekomme.....	.
Mindre end halvdelen af den anvendte enhed	0 eller 0,0
Nul	-

Kapitel 1

Ændringer i den nordiske socialpolitik siden 2004

DANMARK: Den danske økonomi er grundlæggende sund og solid uden væsentlige balanceproblemer. Dansk økonomi har i de seneste år været præget af økonomisk opsving med stigende beskæftigelse og faldende ledighed.

Den økonomiske vækst var på 1,7 pct. i 2004 og 3,4 pct. i 2005, og væksten forventes at fortsætte i 2006 og 2007 med henholdsvis 2,6 pct. og 1,9 pct. Det private forbrug og boliginvesteringerne er vokset relativt kraftigt, blandt andet understøttet af lave renter, stigende ejerboligpriser og af de skattelettelser og øvrige initiativer, som regeringen gennemførte i 2004 med henblik på at stimulere økonomien. I 2005 er opsvinget blevet bredere funderet, idet erhvervsinvesteringerne og eksporten også har bidraget til væksten.

Som følge af den økonomiske vækst har beskæftigelsen været stigende og ledigheden faldende siden slutningen af 2003. Beskæftigelsen i den private sektor er således steget med 24.000 fra 2004 til 2005 og forventes at stige yderligere med omkring 32.000 fra 2005 til 2007. Ledigheden er faldet fra 6,1 pct. i 2004 til 5,5 pct. i 2005 og forventes at falde yderligere til 4,5 pct. i 2006 og 4,3 pct. i 2007.

Overskuddet på betalingsbalancens løbende poster udgjorde 2,9 pct. af BNP i 2005, og i 2006 og 2007 forventes et overskud på henholdsvis 2,3 pct. og 2,5 pct. Overskuddet på de samlede offentlige finanser steg i 2005 til 4,0 pct. af BNP, og forventes at udgøre 2,8 pct. i 2006 og 2,9 pct. i 2007. Det offentlige forbrug steg med 1,2 pct. i 2005, og for den samlede offentlige sektor er rammerne for væksten i de kommende år på 0,5 pct.

Den betydelige stigning i beskæftigelsen og den rekordlave ledighed har medført mangel på arbejdskraft i en række erhverv. Der er navnlig mangel på arbejdskraft inden for byggeriet, men der er også flaskehalsproblemer i en række brancher inden for service og industri samt på offentlige områder som sundhed, social service og undervisning.

Den gode situation på arbejdsmarkedet øger beskæftigelsesmulighederne for dem, der har svært ved at få fodfæste på arbejdsmarkedet. Det gælder bl.a. unge uden uddannelse og andre med utilstrækkelige kvalifikationer, herunder en del indvandrere og efterkommere.

Regeringen har indgået en integrationsaftale ”En ny chance for alle”, som indeholder en række initiativer med henblik på at få flere indvandrere og andre grupper uden for arbejdsmarkedet i beskæftigelse. Integrationsaftalen indebærer bl.a., at kontanthjælpsmodtagere, der ikke har modtaget et aktivt tilbud inden for det seneste år, skal have deres sag gennemgået og bistås med at finde beskæftigelse eller have et aktivt, jobrettet tilbud, der kan medvirke til at de får et ordinært arbejde. Der er tale om en ekstraordinær indsats i en 2-årig periode fra midten af 2006, som kommunerne skal gennemføre med tilskud på næsten ½ mia. DKK fra staten.

Som led i integrationsaftalen ændres finansieringen af kommunernes udgifter til forsørgelse. Kommunerne bliver belønnet for en aktiv indsats, idet den statslige refusion er højere i aktive perioder (65 pct.) end i passive perioder (35 pct.). Endvidere får unge kontanthjælpsmodtagere under 25 år, der ikke har problemer ud over ledighed og som ikke har børn, pligt til at begynde på en relevant kompetencegivende uddannelse på almindelige vilkår.

Regeringen har indgået af aftale om justering af fleksjobordningen. Fleksjob gives til personer, som har en varig og væsentlig begrænsning i arbejdsevnen, og som derfor ikke kan opnå eller fastholde beskæftigelse på normale vilkår. Aftalen betyder, at der tages initiativer for bl.a. at sikre, at visitationen til fleksjob i kommunerne bliver bedre, at ledigheden for personer visiteret til fleksjob bliver nedbragt, og at de offentlige tilskud til fleksjob tilpasses.

Regeringen vil de næste fem år bruge 320 mio. DKK på en række målrettede initiativer til at hjælpe sindslidende og andre udsatte grupper tættere på arbejdsmarkedet. Det drejer sig bl.a. om, at sindslidende og personer med psykisk handicap ligesom fysisk handicappede kan få en personlig assistent, som fx kan hjælpe dem med at strukturere arbejdet eller få den sociale kontakt med kollegerne til at fungere. Desuden etableres særlige aktivitets-tilbud, som skal opbygge sindslidendes personlige, faglige og sociale kompetencer, så de får et bedre fundament for hverdagen og dermed mulighed for at komme i arbejde.

For at lette mange småbørnsfamiliers trængte økonomi, hvor udgiften til børnepasning vejer tungt, nedsættes den maksimale forældrebetalingssandel fra 33 pct. til 25 pct. Forældrebetalingen er nedsat fra 1. januar 2006 for børn under 3 år. Fra 1. januar 2007 nedsættes forældrebetalingen for børn i alderen 3 år og indtil skolestart.

For at fremme ligestillingen mellem kvinder og mænd på det private arbejdsmarked, bliver alle lønmodtagere omfattet af en barseludligningsordning, således at der ikke er lønmodtagergrupper, der bliver valgt fra, fordi arbejdsgiverne får markante økonomiske udgifter under barsel. Lovændringen sikrer, at den del af arbejdsmarkedet, som ikke er dækket af private aftaler om barseludligning, vil blive omfattet af en lovbaseret barseludligningsordning. Loven træder i kraft den 1. oktober 2006.

Alle arbejdsgivere skal indbetale bidrag til ordningen for lønmodtagere, medmindre lønmodtageren er omfattet af en decentral barseludligningsordning. Arbejdsgiveren kan modtage refusion for udgifter til løn under barsel. Refusionen udgør forskellen mellem barseldagpenge og løn under barsel inden for et fast kroneloft på 142 DKK pr. time i op til 26 uger.

Førtidspensionister på almindelig/forhøjet førtidspension (de 2 laveste satser i det gamle førtidspensionssystem) får et betydeligt økonomisk løft fra 2006 i form af et ekstratilskud til pensionen. Eksempelvis betyder tilskuddet en fremgang for dem på den laveste førtidspension på over 2.000 kr. om måneden skattefrit, og 1.100 DKK om måneden skattefrit for dem på forhøjet almindelig førtidspension.

Med henblik på at hjælpe kontanthjælpsmodtagere med længere ledighed tilbage til arbejdsmarkedet, har regeringen i 2006 indført en gældseftergivelsesordning, der vil styrke det økonomiske incitament for den pågældende til at arbejde. Ordningen skal indtil videre løbe som en 4-årig forsøgsordning. For at hjælpe de socialt udsatte til at få bedre styr på dagligdagen og sammenhæng i deres liv udvides den såkaldte støtte- og kontaktpersonordning til også at omfatte grupper som hjemløse, alkoholikere og stofmisbrugere, hvor ordningen tidligere har været forbeholdt sindslidende.

På ældreområdet er det blevet besluttet at iværksætte en plejeboliggaranti, således at ældre kan få tilbudt en plejebolig/plejehjemsplads senest 2 måneder efter, at de er blevet visiteret og optaget på venteliste. Kommunerne skal opfylde garantien senest den 1. januar 2009. Ældreområdet styrkes endvidere med en særlig pulje på knap 450 mio. DKK til bedre og mere fleksibel hjemmehjælp, udover den oprindelige ekstrabevilling på ½ mia. DKK årligt, som hjemmehjælpen har fået siden 2002.

Som led i regeringens strategi om at bekæmpe negativ social arv er der iværksat tiltag, der skal styrke forældreansvaret. Kommunerne får mulighed for at pålægge forældrene bestemte aktive handlinger i forhold til deres børn, så det enkelte barn kommer ind i en positiv udvikling. Efterlever forældrene ikke pålægget, kan kommunen træffe afgørelse om at modregne i børnechecken.

Regeringen har i 2005 og 2006 tilført sundhedsvæsenet ekstrabevillinger på henholdsvis 1,2 og 1,4 mia. DKK med henblik på at øge aktiviteten og nedbringe ventetiderne til undersøgelse og behandling. Antallet af personer, som har fået foretaget en eller anden form for operation, er fra 2001 til 2004 øget med 87.500 svarende til en stigning på 18,5 pct. Ventetiderne er reduceret fra 27 til 21 uger for 18 vigtige operationer fra juli 2002 til juli 2005. Den øgede aktivitet er kombineret med flere valgmuligheder for patienterne, som bl.a. har fået mulighed for at søge behandling på et privat sygehus eller et sygehus i udlandet, når ventetiden til offentlige sygehuse overstiger 2 måneder. Denne mulighed vil fra 2007 indtræde efter 1 måneds ventetid.

FÆRØERNE: Højkonjunkturen, som prægede det færøske samfund i perioden 1995 til 2002 resulterede i en gennemsnitlig årlig stigning i lønudbetalingerne på ca. 9,7 pct. og med en arbejdsløshed i 2002 på 2,3 pct. Højkonjunkturen blev afløst af en økonomisk stagnation, som hovedsageligt stammer fra tilbagegang for fiskerierhvervet og opdrætserhvervet, og som siden slutningen af 2002 har givet sig udslag i økonomisk afmatning og negativ vækst. På trods af et historisk stort fald i eksportindtægter de senere år, har det haft en begrænset påvirkning på den gennemsnitlige færøske husholdning, idet regeringen har ført en ekspansiv finanspolitik. Der har været en fortsat stigning i lønudbetalingerne, som i perioden 2003 til 2005 i gennemsnit har ligget på 1,4 pct., mens arbejdsløsheden steg til 3,9 pct. i 2005.

Stagnationen forventes at fortsætte ind i 2006, men økonomien viser igen positive tegn med øget beskæftigelse og en stabilisering af eksportindtægterne. Lønudbetalingerne i de første 3 måneder af 2006 er steget med 9 pct. i forhold til samme periode i 2005, samtidig med et fald i arbejdsløsheden til 3,4 pct.

Udgifterne til indkomsterstattende kontantydelse i forbindelse med barselsorlov har været finansieret af landskassen med 63 pct. og af parterne på arbejdsmarkedet med 37 pct. Arbejdsgivere og lønmodtagere har indbetalt 0,25 pct. af alle lønudbetalinger til barselsfond. Fra 1. januar 2006 overtages finansieringen af parterne på arbejdsmarkedet, og dermed øges indbetalingen til fonden fra 0,25 til 0,62 pct. af alle lønudbetalinger.

Indbetalingerne til den særlige grundpension, der også administreres af parterne på arbejdsmarkedet steg pr. 1. januar 2005 fra 0,5 til 0,75 pct. af alle lønudbetalinger og igen pr. 1. januar 2006 fra 0,75 til 1 pct. af alle lønudbetalinger. Derved steg folkepensionen med 4,9 pct. for enlige i 2005 og igen med 5,9 pct. i 2006, mens stigningen for gifte pensionister steg med henholdsvis 4,3 pct. i 2005 og igen med 5,1 pct. i 2006.

En ny lov om børneforsorg er trådt i kraft den 1. januar 2006, hvor en væsentlig del af ansvaret er decentraliseret til kommunerne. Men der er

etableret et centralt børneværnsudvalg, der skal træffe afgørelser i omsorgsovertagelse, samtidig med at administrationen af døgninstitutioner fastholdes på centralt niveau. Formålet med den nye lov er først og fremmest at forbedre børns og forældres retssikkerhed.

De sidste 5 år har der været en årlig stigning på 10 pct. i udgifterne til hjemmepleje. Dette skal ses i sammenhæng med et stort behov for institutionspladser til ældre. Antallet af institutionspladser til ældre er steget med 35 pct. i perioden 2004-2006, og der planlægges yderligere udbygning i perioden 2006-2008. Egenbetaling til hjemmepleje ændredes i 2005 for første gang siden 1983. Siden 1983 har taksterne været fra 4 til 43 DKK pr. time, afhængig af indtægt. De nye takster er fra 30 til 135 DKK pr. time. Samtidig er indtægtsgrænsen for egenbetaling steget fra ca. 20.000 DKK til 50.000 DKK om året for enlige og ca. 30.000 DKK til 75.000 DKK om året for ægtepar. Fra 2005 er der ingen egenbetaling for akut hjemmepleje til fx døende.

Landsstyret har i foråret 2006 offentliggjort en færøsk folkesundhedsplan. Landstyret ønsker med folkesundhedsplanen at sætte fokus på folkesundheden generelt på Færøerne, og hvorledes denne kan forbedres. Folkesundhedsplanen skal danne udgangspunkt for den fremtidige folkesundhedspolitik på Færøerne. Folkesundhedsplanen er todelt: Den handler dels om at indsamle viden om folkesundhedstilstanden generelt på Færøerne samt udviklingen på området; og dels om konkrete sundhedsfremmende og sygdomsforebyggende tiltag, hvor der især fokuseres på tiltag vedrørende kost, bevægelse, rygning, alkohol- og narkotikamisbrug.

FINLAND: Den økonomiske vækst har i de seneste år været på ca. 2 pct. om året.

Væksten i den samlede produktion er steget og for 2006 forventes der en vækst på 3,7 pct. På mellemlangt sigt forventes den gennemsnitlige stigning at være på ca. 2 pct. om året.

I perioden 2003-2005 var der et overskud på den offentlige økonomi på ca. 2 pct. af BNP og overskuddet er beregnet til at blive på samme niveau i 2006.

Overskuddet er et af de største blandt EU-landene og det er hovedsageligt arbejds pensionsfondene som Finland kan takke for overskuddet.

Det vigtigste mål i regeringsprogrammet er at forbedre beskæftigelsen. Denne er i den senere tid blevet forbedret hurtigere end forventet, og regeringens målsætning om at øge beskæftigelsen med 100.000 i perioden april 2005 til marts 2007 ser ud til at lykkes.

I 2006 forventes beskæftigelsesfrekvensen at stige til ca. 69 pct. og arbejdsløsheden forventes at falde til under 8 pct.

Stigningen i beskæftigelsen er hovedsageligt sket i aldersgruppen 55 år og derover og til en vis grad hos unge under 25 år. Den strukturelle arbejdsløshed er dog stadigvæk et stort problem. Regeringen har gennem sin skattepolitik stræbt efter en moderat lønudvikling for at støtte den økonomiske vækst og beskæftigelsen. I 2005 blev indkomstskatten nedsat med 0,5 milliarder EUR. Virksomhedsskatten blev også nedsat for at styrke Finlands internationale konkurrenceevne. Desuden er den indirekte skat også blevet nedsat på visse områder, hvor især beskatningen på alkohol er faldet.

Ved indgangen til 2006 blev der indført en støtte fra arbejdsgiverne til lavtlønnede arbejdstagere der er fyldt 54 år og er heltidsansat og har en løn på under 2000 EUR per måned.

Til trods for stigningen i antal pensionistmodtagere og stigende efterspørgsel efter social – og sundhedsservice samt en høj arbejdsløshed har udviklingen i de samlede sociale udgifter været beskeden.

I perioden 2003-2006 har de sociale udgifter målt i pct. af BNP været på 27 pct. hvilket stadigvæk er under middel for EU-landene.

Den store pensionsreform trådte gradvis i kraft ved indgangen til 2005.

Hovedformålet med pensionssystemet er at sikre et arbejdspensionssystem der er bæredygtig når befolkningen lever længere. Dette sker ved at man udsætter pensioneringen 2-3 år og derved sikre den nødvendige arbejdskraft.

I forbindelse med reformen skete der begrænsninger i forskellige former for førtidspensionering. Aldersgrænsen for deltidspension blev hævet og kravene blev skærpet. Aldersgrænsen for alderspension blev gjort fleksibel ved at man kan gå på pension fra 62-68 år.

Hvis man går senere på pension får man en højere procentregulering hvor den for personer 18-52 år er 1,5 pct. per indtjenings år, er den 1,9 pct. for de 53-62årige og 4,5 pct. for de 63-68årige.

Fra og med 2005 stiger pensionerne beregnet for samtlige ansættelsesforhold fra og med man er fyldt 18 år, herunder også den tid man er under uddannelse.

I det nye pensionssystem forbereder man sig på at folk lever længere, ved at anvende den såkaldte livs længde kvotient. Denne skal anvendes til at justere de nye pensionernes størrelse årligt fra 2010. Kommunernes og statens pensioner reformeres efter de samme principper.

Efter de foreløbige bedømmelser forventes pensionsreformen at fungere som man ønskede det. Med reformen fik personer i alderen 63-65 år på en gang mulighed for at gå på pension i 2005. Her var der kun 25 pct. der benyttede sig af denne ret.

For at forbedre situationen for de aller fattigste er flere minimumsydelser blevet forhøjet.

I 2005 forhøjedes minimumsbeløbet for sygedagpenge og mødre-, fædre- og forældredagpenge, med 94 EUR til 380 EUR per måned.

Desuden hævedes tilskuddet til pasning af børn i hjemmet med 42 EUR til 294 EUR og tilskuddet til privat pasning af børn blev hævet med 19,60 EUR til 137 EUR.

Folkepensionen blev hævet med 7 EUR og den hæves yderlige med 5 EUR den 1. september 2006.

Når en person har været arbejdsløs, enten med dagpengenes grundbeløb eller med arbejdsmarkedsstøtte, får man uskudt reguleringstidspunktet for boligydelse med 3 måneder efter man er kommet i beskæftigelse. Desuden bortfalder socialhjælpens selvrisko på 7 pct. af boligudgifterne fra den 1. september 2006.

Finansieringen af sygeforsikringen blev reformeret ved indgangen til 2006 hvor det er hensigten at forbedre koblingen mellem egenbetalingen og ydelser, samt systemets gennemsigtighed.

Sygeforsikringen blev delt i en forsikring for indkomstbortfald ved sygdom og en forsikring for sygdomsbehandling. Arbejdsindkomstforsikringen finansieres hovedsageligt af arbejdsgivere og arbejdstagere, hvor staten betaler sygedagpengenes minimumsbeløb. Forsikringen for sygdomsbehandling finansieres af de sikredes præmier og staten.

Udgifterne til refusion af lægemidler steg ikke så meget i 2005 som i de tidligere år. Det skyldes blandt andet at lægemiddelsprisenævnet foretog prisjusteringer. Desuden faldt partipriserne på lægemidler ved indgangen til 2006 med 5 pct. Der ud over blev principperne for tilskud til lægemidler ændret, men man er dog fortsat beredt på at modgå stigningen i lægemiddeludgifterne.

Det nationale udviklingsprojekt for sundhedsvæsenet blev indledt i 2002 og fortsætter frem til 2007. Målet er at sikre adgangen til behandling, lægge vægt på sundhedsfremmende og sundhedsforebyggende foranstaltninger, samt øge arbejdsdelingen for den højt specialiserede behandling. Der skal også være et større samarbejde indenfor sundhedsdistrikterne og herunder er der et behov for at organisere det primære sundhedsvæsen i større enheder end det er i dag.

Reformen trådte i kraft den 1. marts 2005 for den planlagte behandling. Som en del af reformen blev der udarbejdet ensartede retningslinier for ventetider for ikke akut virksomhed. Ventetiderne gælder også for tandbehandling.

Der indgår også i planen at der skal udvikles en landsdækkende elektronisk patientjournal, fælles IT standarder for sundhedsvæsenet og herunder

udviklingen af en model til at sammenligne ventetiderne. Reformen har reduceret ventetiderne for behandling betydeligt. Ved udgangen af 2005 var der 20.000 personer der stod på en venteliste mens der var 66.000 personer i oktober 2002.

Der er dog stadigvæk stor forskel på sundhedsdistrikterne, men den gennemsnitlige liggetid er faldet i forhold til tidligere.

For at effektivisere behandlingen har man set på mulighederne for en større arbejdsdeling mellem lægerne og andet sundhedspersonale. Desuden er der sket en stigning i antallet af kirurgiske indgreb uden indlæggelse (dagkirurgi).

Der er iværksat et udviklingsprojekt for socialvæsenet for perioden 2003-2007. Projektets formål er at sikre kvaliteten og tilstedeværelsen af den sociale service og herunder reformere funktionerne, forbedre tilgangen af personale med de nødvendige kvalifikationer samt udvikle arbejdsforholdene.

Målsætningen er at sikre ensartet service uafhængig af hjemstedskommune ved at forøge det regionale samarbejde.

Fra og med 1. marts 2006 fik personer over 80 år, i ikke akutte tilfælde, ret til at få deres plejebehov bedømt indenfor 7 dage.

Man har gjort det lettere for svært handicappede at deltage i samfundslivet, ved en betydelig øgning af kørselsordninger og antallet af personlige assistenter.

For at sikre finansieringen af kommunernes social og sundhedsvæsen er statstilskuddet til kommunerne steget betydeligt i de senere år. I 2002 var det beregnede statstilskud 24,2 pct. mens det var 32,9 pct. i 2005.

De såkaldte familieudgifter som arbejdsgiveren har på grund af barselsorlov udjævnes mere end tidligere fra og med 2005.

Det sker ved at arbejdsgiverne indbetaler mere til sygesikringens arbejdsindkomstforsikring. Ordningen med at udligne udgifterne for arbejdsgiverne er sket i et samarbejde med arbejdsmarkedets parter.

ISLAND: Bortset fra en mindre tilbagegang i 2002 har den økonomiske udvikling været meget gunstig i Island i det seneste år.

I 2005 var den økonomiske vækst på 5,5 pct. I følge prognoser bliver væksten 4,8 pct. i 2006, mens man i 2007 forventer et fald i væksten til 1,8 pct.

Ifølge finansministeriet var den gennemsnitlige inflation på 4 pct. i 2005. Den væsentligste årsag til denne stigning er de stærkt stigende priser på fast ejendom. Inflationen er beregnet til at blive 5,9 pct. i 2006 og 3,5 pct. i 2007.

Nationalbanken og andre finansieringsinstitutioner har udtrykt bekymring over denne udvikling idet inflationen er betydeligt højere end nationalbankens målsætning om at holde inflationen nede på under 2,5 pct.

Arbejdsløsheden er faldet betydeligt i de senere år og forventes at blive på 1,6 pct. i 2006 med en stigning til 2,2 pct. i 2007.

Sundhedsloven er blevet revideret i de sidste 2-3 år. Ifølge et forslag der blev præsenteret i foråret 2006 skal landet deles op i 6-7 regioner og indenfor hver af regionerne, udenfor hovedstadsregionen, skal der være en institution der har hovedansvaret for at sikre sygdomsbehandlingen i regionerne.

Sundhedsministeriets rolle bliver stærkere når det gælder prioriteringer og policy-spørgsmål.

Sygdomsbehandlingsindhold vil blive bedre defineret og klassificeret i almene og specialiserede funktioner

Den nationale folkesundhedsplan der gælder frem til 2010 bygger delvis på prioriteringer af forskellige områder i sundhedsarbejdet og delvis på WHO's Pandokument.

I løbet af 2005 blev der gennemført en omfattende revision af handlingsplanens mål på 7 prioriterede områder. På de områder hvor man allerede havde opnået målene har man sat nye og mere ambitiøse mål. Desuden har man indført nye mål på områder der har aktualiseret sig siden planen først blev vedtaget i foråret 2001.

I efteråret 2005 besluttede regeringen at afsætte 18 milliarder ISK til første etape af nye bygninger for Islands centrale sygehus; Universitets sygehuset - Landspítalinn.

Dette økonomiske tilskud var gjort muligt på grund af salget af statens telefonselskab til private. Bygningen af det nye hospital forventes at gå i gang i 2008.

I efteråret 2003 fik en komite til opgave at komme med en forslag om hvilke arbejdsopgaver de to største sygehuse skal udføre indenfor deres rammer. De to hospitaler er Universitetssygehuset - Landspítalinn og FSA-sygehuset i Akureyri i det nordlige Island.

I en betænkning der blev afgivet i februar 2006 findes der et forslag der mere eller mindre dækker sundhedsvæsenet i sin helhed.

Det som blandt andet foreslås er en omfattende reform af sundhedsvæsenets finansiering.

Antallet af førtidspensionister og funktionshæmmede er steget voldsomt i de seneste år og i perioden 1998 – 2003 var der en stigning på ca. 40 pct.

Det skyldes formentlig ændrede forhold på arbejdsmarkedet, indførelse af nye kriterier for at måle funktionshæmning. Desuden er pensioner til de funktionshæmmede nu betydeligt højere end arbejdsløshedsdagpengene. I efteråret 2005 blev der nedsat en arbejdsgruppe der nærmere skal vurdere dette forhold.

Arbejdsløshedsdagpengene steg den 1. marts 2004 med 11,3 pct. og yderligere med 3 pct. den 1. januar 2005.

Dette skyldes delvist at udviklingen i arbejdsløshedsdagpengene har været under lønudviklingen på arbejdsmarkedet, samt at kompensationen til de funktionshæmmede er steget.

I 2003 nedsatte Sundheds - og socialforsikringsministeren en komite der skal undersøge mulighederne for at flytte arbejdsopgaver i sundhedsvæsenet samt social service til de ældre fra staten til kommunerne. Komiteen kom med sit forslag ved udgangen af 2004. Forslaget går ud på, at der med undtagelse af den højest specialiserede behandling skal det meste flytte til kommunerne og/eller deres regionale forbund. Disse spørgsmål er blevet aktualiseret igen i forbindelse med diskussionen om arbejdsfordelingen mellem staten og kommunerne.

Folkesundhedsspørgsmålene og det forebyggende arbejde får en større vægt i sygdomsbehandlingen. Der er etableret et nyt folkesundhedsinstitut i Island og det ses som et led i ambitionerne om at virkeliggøre målene for en forbedret folkesundhed i det nationale sundhedsprogram frem til 2010.

I foråret 2005 nedsatte sundhedsministeren en gruppe af eksperter og embedsmænd til at analysere de sundhedsrisiko der er nu og i fremtiden. Gruppen skal desuden komme med forslag til foranstaltninger der skal forbedre situationen.

I begyndelsen af 2006 nedsatte statsministeriet en komite med repræsentanter fra de ældres landsforbund og den centrale forvaltning for at belyse alderdomsproblematikken og herunder komme med nye retningslinier for boligforhold, service udenfor institutionerne samt pensioner.

Formålet er at forbedre de ældres situation, samt sikre en bedre balance mellem ældre og andre grupper i samfundet.

NORGE: Norsk økonomi har siden sommeren 2003 været inde i en højkonjunktur. Bruttonationalproduktet steg med 2,3 pct. fra 2004 til 2005 mens BNP for fastlandsnorge (ekskl. olieindtægter og udenrigssøfart) steg med 3,7 pct.

De høje oliepriser der blandt andet skyldes en stærk vækst i verdensøkonomien i flere år har bidraget til en høj vækst i Norges disponible realindtægt samt til meget store overskud i Norges samhandel med udlandet. Konjunkturopgangen er blevet stimuleret af en ekspansiv penge og finanspolitik sammen med en stor stigning i olieinvesteringerne.

Den økonomiske politik har især påvirket husholdningernes, hvor lavere skatter og lavere renter har bidraget til at øge forbruget og investeringerne i boliger.

2½ år med konjunkturopgang har sat sit spor i form af tiltagende beskæftigelse og nedgang i arbejdsløsheden. Arbejdsstyrken var i 2005 2.313.000 i gennemsnit. Dette er 0,7 pct. mere end i 2004.

Det var lønmodtagere der stod for hele tilgangen til den samlede beskæftigelse i 2005.

Samtidig steg befolkningen i alderen 16-74 år med 0,9 pct. således at erhvervsdeltagelsen, der viser forholdet mellem arbejdsstyrken og befolkningen i den arbejdsdygtige alder faldt i 2005.

I 2005 var der 110.000 arbejdsløse i gennemsnit hvilket svarer til 4,6 pct. som er ca. det samme som i 2004.

Statistisk centralbyrå forventer at arbejdsløsheden vil falde i 2006 til ca. 3,4 pct.

I foråret 2006 fremlagde regeringen en ny lov om en ny arbejds- og velfærdsforvaltning. Det statslige ansvar som i dag er fordelt mellem Aetat og trykdeetaten skal samles i en ny arbejds- og velfærdsforvaltning.

Kommunerne skal fortsat have en central rolle i arbejds- og velfærdspolitikken og beholde ansvaret for socialhjælpen.

Der skal etableres en fælles administration mellem den statslige og den kommunale velfærdsforvaltning, således at brugerne kun skal henvende sig et sted. Den nye arbejds- og velfærdsforvaltning etableres fra 1. juli 2006. Regeringen forventer at fremlægge en stortingsmelding om arbejde, velfærd og inkludering i efteråret 2006. Meldingen vil komme med en samlet strategi og forslag til foranstaltninger for personer der står i udkanten af arbejdsmarkedet, ligesom meldingen vil gennemgå de samlede virkemidler for det nye arbejds- og velfærdsetat (NAV).

I begyndelsen af 2005 blev der fremlagt et forslag for stortinget med hovedprincipperne for et nyt pensionssystem. Det er regeringens hensigt at fremlægge et forslag for en optjeningsmodel i folketrygden i sommeren 2006. Det er forudsat at et nyt pensionssystem træder i kraft i 2010.

Intentionsaftalen mellem regeringen og arbejdsmarkedets parter om et mere inkluderende arbejdsliv (IA- aftalen 2001-2005) blev evalueret i efteråret 2005. Evalueringen viste, at IA arbejdet har ført til en positiv udvikling i mange virksomheder og sygefraværet er blevet reduceret med 10 pct. i aftaleperioden. Det er imidlertid fortsat tilknyttet udfordringer at inkludere personer med nedsat funktionsevne samt ældre arbejdstagere.

Regeringen og arbejdsmarkedets parter blev enige om at forlænge aftalen for en 4-årig periode (2006-2009). Den nye aftale har to hovedformål. Den ene er at forebygge sygefravær, øge fokus på job nærvær og hindre udstødning fra arbejdslivet. Det andet formål er at få flere personer, der ikke har et arbejdsforhold, ud i det ordinære arbejdsliv.

I løbet af foråret 2006 skal myndighederne og arbejdsmarkedets parter udarbejde konkrete resultats- og aktivitetsmål for IA arbejdet, samt komme med forslag om mere målrettet brug af de virkemidler der er tilknyttet IA arbejdet.

Fra 1. januar 2005 kom der krav om en stærkere erhvervsrettet revalidering, før der bevilges en tidsbegrænset ydelse til funktionshæmmede. Medmindre der er en indlysende grund til at revalideringen ikke er hensigtsmæssig, skal der afprøves en erhvervsmæssig revalidering, før end en tidsbegrænset støtte kan bevilges. Før 1. januar 2005 var det et krav, at revalidering kun skulle afprøves for personer under 35 eller 45 år hvis han eller hun havde muskel- eller skeletsygdomme eller lettere psykiske lidelser.

Med virkningen fra den 1. januar 2006 skal der udarbejdes en individuel opfølgningsplan for personer der modtager en revalideringsydelse eller en tidsbegrænset ydelse. Planen skal udarbejdes i samarbejde med ydelsesmodtageren: Retten til ydelsen falder bort hvis modtageren uden rimelig grund lade være med at modtage behandling, revalidering eller medvirke til at udarbejde en opfølgning på de individuelle planer.

For at gøre det lettere for førtidspensionister at etablere sig i arbejdslivet er retten til hvilende pension, ved lønnet arbejde, udvidet fra 3 til 5 år fra den 1. januar 2006.

Førtidspensionister der er over 60 år, når de påbegynder et arbejde, beholder retten til at få førtidspensionen tilbage frem til overgangen til alderspension.

En hvilende pensionsret på 5 år betyder at man får retten tilbage til at modtage førtidspension hvis arbejdsforsøget mislykkes.

Fra 1. juli 2005 er fædrekvoten på fødsels- og adoptionsområdet udvidet til 5 uger i form af forlængelse af den samlede ydelsesperiode. Ændringerne gælder fødsler eller overtagelse af omsorg for barnet.

Der er desuden vedtaget en udvidet fædrekvote til 6 uger fra og med 1. juli 2006. Den samlede ydelsesperiode vil også her blive forlænget med en uge.

Fra 1. januar 2006 blev den maksimale forældre (egen) betaling for en plads i en daginstitution nedsat til 2.750 NOK per måned.

SVERIGE: Der har været en god udvikling i den svenske økonomi de seneste år. Man har haft en økonomisk vækst som er meget tilfredsstillende sammenlignet med både EU og OECD gennemsnittet.

Som følge af en række strukturelle og institutionelle ændringer har produktivtetsudviklingen været kraftig de seneste år. Det har blandt andet medført at arbejdsløsheden er blevet et stående problem trods tilvæksten i økonomien.

De offentlige finanser er gode i 2006 og det er beregnet at statsgælden falder både i SEK og som andel af BNP. Den kommunale økonomi står også stærk. Både kommunerne og Landstingenes økonomi vil blive styrket yderligere på grund af højere skatteindtægter, øgede statstilskud og en forbedret beskæftigelse.

Ifølge SCB var arbejdsløsheden 5,5 pct. i marts 2006. Det er regeringens vurdering at beskæftigelsen vil blive forbedret yderligere og at arbejdsløsheden vil falde.

Selvom der er et stigende arbejdskraftudbud er det dog regeringens vurdering at der er behov for at fortsætte med foranstaltninger til at reducere arbejdsløsheden for eksempel ved at flere sygemeldte kommer i arbejde og at fleres studerende søger ud på arbejdsmarkedet.

Derfor satses der især på langtidsarbejdsløse, unge, svensker med indvandrer baggrund og funktionshæmmede.

Siden 2002 er det høje sygefravær begyndt at falde. Regeringen har opstillet et mål for at sygefraværet skal halveres fra 2002-2008. Ifølge regeringen er der gode muligheder for at dette mål nås.

Man forventer dog ikke at alle kommer i arbejde. For de der ikke kommer i arbejde er det ikke usædvanligt med arbejdsløshed eller førtidspensionering. Studier har også vist at personer ofte ender på socialhjælp efter at de ikke længere er berettiget til sygedagpenge eller arbejdsløshedsdagpenge.

Modtagere af socialhjælp er dog faldet betydeligt siden 1997. Der er også formuleret en målsætning om at modtagere af socialhjælp skal halveres fra 1999-2004. Resultatet blev et fald på 26 procent. Man har dog fastholdt målsætningen men uden tidsangivelse, men den fortsatte gunstige økonomiske udvikling medfører en fortsat fald i socialhjælpsmodtagere.

I foråret 2006 udmeldte regeringen en kraftig satsning på ældreomsorgen.

Målet er at Sverige skal blive det bedste land i verden hvor man kan have en god alderdom.

I løbet af en ti års periode skal de samlede ressourcer fortløbende øges til 10 milliarder SEK.

Satsningen sker indenfor 6 forskellige områder. Bedre pleje og omsorg for de mest syge, trygge boliger, social omsorg, national ligeværdighed og lokal udvikling, samt ”mere” personale.

Både regeringen og oppositionen har fremlagt forslag om at ændre tilskuddene til tandbehandling for voksne. Regeringens model er at forhøje grundtilskuddet til den forebyggende tandbehandling, men oppositionens forslag er en model der satser mod maksimal ”egenbetaling” for tandbehandling.

Kapitel 2

Metode

Denne rapport følger ESSPROS¹-nomenklaturen i sin opbygning, afgrænsning og definitioner. Den overordnede afgrænsning i *Social tryghed i de nordiske lande* har dog tidligere været næsten identisk med den afgrænsning, EUROSTAT anvender.

I EUROSTAT's opstilling anvendes rækkefølgen: Sygdom; Funktionshæmmede; Alderdom; Efterlevende; Familier og børn; Arbejdsløshed; Boligydelse og Andre sociale ydelser.

Blandt andet af hensyn til kontinuiteten har NOSOSKO valgt at bibeholde sin tidligere rækkefølge i beskrivelsen af det sociale trykkesystem. Denne er følgende: Familier og børn; Arbejdsløshed; Sygdom; Alderdom, funktionshæmmede og efterlevende, Boligydelse og Andre sociale ydelser. 'Alderdom, funktionshæmmede og efterlevende' beskrives samlet i ét kapitel med tre afsnit, idet såvel pensioner som serviceydelser til disse grupper både lovgivningsmæssigt og organisatorisk hører sammen.

Afgrænsning

Både i de tidligere udgaver af Social tryghed i de nordiske lande og i ESSPROS bygger statistikken på, at den primært skal omfatte samtlige offentlige indkomstoverførsler og serviceforanstaltninger, som har til formål at sikre borgerne i visse, nærmere bestemte situationer og mod følgerne af visse typer sociale begivenheder. Endvidere indgår også ordninger, som er obligatoriske for større grupper som følge af kollektive aftaler eller overenskomster.

Statistikken vedrører de løbende driftsudgifter. Som hovedregel medtages investeringsudgifter og skattelettelser ikke.

¹ ESSPROS = European System of Integrated Social PROtection Statistics.

Social ydelse

Definitionen af en social ydelse er, at der skal være tale om en reel ydelse til fordel for modtageren. Dette betyder, at modtageren ikke betaler markedsprisen eller de fulde driftsomkostninger for serviceydelser. At modtageren ved at være tilsluttet en forsikringsordning har betalt kontingent - og dermed i realiteten helt eller delvist har finansieret det modtagne ved sine bidrag - er i denne forbindelse uden betydning.

Ydelserne skal være rettet direkte til borgerne. Subventionering af erhvervslivet, fx i form af støtte til arbejdsgivere, medregnes derfor ikke som sociale ydelser.

Registrering

Ved registreringen af udgifter og indtægter anvendes så vidt muligt regnskaber fra offentlige myndigheder og andre sociale administrationer. I enkelte tilfælde må udgifterne og finansieringen dog angives med beregnede beløb. I andre tilfælde kan den ønskede specifikation ikke foretages ud fra de nationale regnskabssystemer, og regnskabstallene må derfor fordeles efter beregning.

Såfremt der opkræves brugerbetaling for sociale ydelser, registreres udgifterne efter fradrag for brugerbetalingen. Udgifterne til disse sociale ydelser er således ikke de samlede driftsudgifter, men nettobeløbet for den instans, der er ansvarlig for ydelsen.

Finansiering

Indtægter eller bidrag til finansiering af de sociale udgifter er fordelt på midler, der stammer fra det offentlige, fra arbejdsgivere og fra forsikrede personer eller husstande. Indtægterne anvendes til løbende udbetalinger i årets løb, men i visse tilfælde også til opbygning af fonde, som skal bidrage til at sikre fremtidige udbetalinger. Efter behov og regler dækker fondsmidler også løbende udbetalinger.

Afkast fra fonde i form af rente- og formueindtægter forekommer først og fremmest på pensionsområdet. Når der sker overførsler til fonde, og når fondsmidler er medgået til finansiering af de løbende sociale udgifter, angives disse med nettobeløb i udgiftsstatistikken.

Ydelser fra det offentlige som kun er beregnet til egne ansatte betragtes som ydelser fra arbejdsgiver. Visse ydelser fra arbejdsgivere til egne ansatte, fx dag-

penge i en vis del af sygeperioden, betragtes som værende finansieret af arbejdsgiver, selvom ydelserne i andre forbindelser betragtes som en del af de ansattes løn.

Borgernes egenbetaling (brugerbetaling) for sociale ydelser er ikke medregnet i tabellerne over de sociale udgifter. Afkast af fast ejendom indgår som en del af finansieringen efter ESSPROS' opgørelsesmetode.

Specifikationer

Specifikationer af de enkelte udgiftsposter kan hentes fra NOSOSKO's hjemmeside (se kolofonen).

Administrationsudgifter

Administrationsudgifterne er i denne rapport anført i én samlet post. I princippet er det kun udgifter til den direkte administration af de sociale udgifter som medtages. Det er dog ikke i alle tilfælde muligt at udskille administrationsudgifterne fra de øvrige løn- og driftsudgifter.

Fastprisberegninger

Ved omregning til faste priser er der anvendt konsumprisindekset, som hentes fra Nordisk Statistisk Årsbog.

Typetilfælde og indkomstfordeling

Til at forestå beregningerne for typetilfældene og indkomstfordelingen er der nedsat en særlig arbejdsgruppe, som har ansvaret for dette.

Arbejdsgruppen her i øjeblikket følgende sammensætning: Danmark Caspar Holm Andersen, Socialministeriet; Finland, Ilari Keso (Formand) Social-och Hälsovårdsministeriet; Island Kristinn Karlsson, Hagstofa Island; Norge Toni Kvalø, Arbeids- og velferdsetaten og Sverige Tom Nielsterna og Bengt Eklind, Socialdepartementet.

Beregning af typetilfælde

Til belysning af kompensation ved forskellige sociale begivenheder er der foretaget beregninger for forskellige familietyper og indkomstniveauer over en

METODE

række sociale ydelsers erstatningsniveau. Beregningerne tager udgangspunkt i lønnen for en 'Average Production Worker' (APW) ('gennemsnitlig industriarbejder'), beregnet af OECD og anvendes i de fleste komparative studier.

For typetilfældet vedrørende socialhjælp gælder der følgende: For parfamilier er det forudsat at begge hverken modtager løn fra erhvervsarbejde, andre indkomsterstøttende ydelser eller pension. Ligeledes er den disponible indkomst i dette typetilfælde beregnet efter skat og sociale bidrag, betaling for daginstitutioner og husleje, hvor forudsætningerne for huslejberegningen følger beregningsgrundlaget for boligydelse i de andre typetilfælde.

Der er anvendt følgende familietyper og indkomstniveauer:

Enlig med 1 barn:

- I. 50 pct. APW
- II. 75 pct. APW
- III. 100 pct. APW
- IV. 125 pct. APW
- V. 150 pct. APW.

Enlig uden børn:

- I. 50 pct. APW
- II. 75 pct. APW
- III. 100 pct. APW
- IV. 125 pct. APW
- V. 150 pct. APW.

Par med 2 børn:

- I. 75 pct. og 50 pct. APW
- II. 100 pct. og 75 pct. APW
- III. 125 pct. og 100 pct. APW
- IV. 150 pct. og 125 pct. APW

Par uden børn:

- I. 75 pct. og 50 pct. APW
- II. 100 pct. og 75 pct. APW
- III. 125 pct. og 100 pct. APW
- IV. 150 pct. og 125 pct. APW

I modsætning til de andre typetilfælde er der i dette typetilfælde medtaget selve huslejen som en udgift. Derved adskiller dette typetilfælde sig fra de andre typetilfældberegninger.

En nærmere beskrivelse af typetilfældene samt beregningerne over type-tilfælde kan hentes fra NOSOSKO's hjemmeside (se kolofonen).

Beregninger over indkomstfordelingen

For at give en supplerende belysning af de sociale kontantydelsers betydning for indkomstfordelingen er der i henholdsvis Kapitel 3, 4 og 7 medtaget oplysninger om sammensætning og fordeling af de disponible indkomster for husstande i de nordiske lande. En husstand består af voksne og evt. børn som bor på samme adresse som forældrene, uanset barnet er over eller under 17 år.

Kvartilerne over indkomster er beregnet på grundlag af den ækvivalente disponible indkomst, hvor husstandens disponible indkomst er divideret med ækvivalensenheden baseret på husstandens størrelse og ækvivalensskalaen.

Der anvendes den såkaldte modificerede OECD ækvivalensskala hvor et barn defineres til at være 0-13 år og voksne 14 år+. Den første voksne tæller 1 mens andre voksne tæller 0,5 og børn 0,3. Skalaen bliver således:

$$1 + ((\text{øvrige voksne}) \times 0,5) + (\text{antal børn} \times 0,3).$$

I beregningerne er husstandene blevet vægtet i forhold til deres størrelse. For eksempel: En husstand der består af 4 personer repræsenterer 4 observationer (i tillæg til befolkningsudsnittets vægtning).

Oplysningerne er baseret på repræsentative udsnit af befolkningen, i hvert af landene. Ud fra disse befolkningsudsnit er der foretaget beregninger over indkomstfordelingen. For hvert befolkningsudsnit er der indhentet oplysninger fra administrative registre, og i nogle lande bliver disse informationer suppleret med informationer fra interviews af husstande.

For Islands vedkommende er der kun medtaget oplysninger om de disponible indkomster for husstande over og under 65 år i Kapitel 7.

Det skal bemærkes, at da der er sket ændringer i beregningsgrundlaget er resultaterne ikke helt sammenlignelige med publikationer med data for år 2000 og tidligere.

I Figur 3.2 er beregningerne baseret på samtlige husstande, mens beregningerne i figur 3.3 og 3.4 er baseret på beregninger for enlige og par hver for sig. Kvartilerne er beregnet på grundlag af den ækvivalente disponible indkomst, hvilket vil sige at indkomsten er korrigeret for antallet af personer, der lever i de enkelte husstande.

I Figur 3.2 til 3.4 udgøres første kvartil af de husstande der har den laveste indkomst, mens de husstande der har den højeste indkomst udgør fjerde kvartil.

I Figur 3.3 og 3.4 er den gennemsnitlige disponible indkomst som nævnt beregnet for henholdsvis enlige og samboende, fordelt på kvartiler omregnet

til KKP Euro. Derudover er bruttoindkomsten medtaget procentvis fordelt på faktorindkomsten og sociale ydelser, samt skatten i pct. af bruttoindkomsten i 2002. Kvartilerne er her fastlagt på grundlag af den disponible indkomst for henholdsvis enlige og samboende.

Beregningsgrundlaget for tabellerne og figurerne samt de regneark, der danner grundlag for bogens tabeller og figurer vedr. indkomstfordeling, kan hentes fra NOSOSKO's hjemmeside (se kolofonen).

Relativ fattigdom

Der er medtaget tabeller vedrørende relativ fattigdom for følgende familietyper/husstande:

1. Enlige under 65/67 år uden børn
2. Enlige forsørgere
3. Par under 65/67 år uden børn
4. Par med børn
5. Enlige over 65/67 år
6. Par hvor den ene eller begge er over 65/67 år.

Definitionen af den relative fattigdom er husstande med henholdsvis mindre end 50 og 60 pct. af medianen af den ækvivalente disponible indkomst for alle husstande.

Beregningsgrundlaget i øvrigt er den samme som i tabellerne vedrørende indkomstfordeling.

Regnearkene bag bogens tabeller og figurer vedr. fattigdom, kan hentes fra NOSOSKO's hjemmeside (se kolofonen).

Købekraftspariteter

Købekraftspariteter (KKP) defineres som den valutaomregningsfaktor, der svarer til købekraften i de enkelte valutaer. Det betyder, at et vist beløb, når det omregnes fra forskellige valutaer ved hjælp af KKP-faktorer, vil kunne købe den samme mængde ("kurv") varer og tjenesteydelser i alle landene.

KKP-beregningerne er dels anvendt ved sammenligning af de sociale udgifter og dels ved sammenligninger af kompensationsniveauerne for forskellige sociale begivenheder.

KKP-beregningerne i denne publikation er i KKP-Euro. (EU15=1) for det private konsum. Der er anvendt 2004-estimer. Estimerne for de enkelte lande er følgende: Danmark 9,85; Finland 1,15; Island 108,00; Norge

11,01 og Sverige 10,49. I beregningen i tabellerne over indkomstfordeling som bygger på 2003-data er estimerne for 2003 anvendt og er følgende: Danmark 9,87; Finland 1,17; Island 108,56; Norge 11,13 og Sverige 10,60. For Færøerne anvendes der danske KKP'er.

Mulighederne for at sammenligne Norden med andre

I indledningen til de enkelte kapitler er der en tabel over de sociale udgifter på de respektive områder, set i relation til de samlede sociale udgifter.

Når man sammenligner de sociale udgifter i Norden med andre EU lande skal man være klar over at de sociale kontantydelse er skattepligtige i de nordiske lande mens en del af disse ydelser i de øvrige EU lande er skattefrie. Desuden findes der i flere lande skattelettelse (fradrag) for børnefamilier, men disse beløb medregnes ikke som sociale udgifter.

Det skal desuden bemærkes at grænserne mellem social og uddannelses-sektoren varierer mellem landene. Således er der en meget tidligere skolestart i flere europæiske lande, hvorfor udgifterne til pasning af førskolebørn er vanskeligt at sammenligne.

OECD og EUROSTAT arbejder på at få udviklet modeller til beregning af de sociale netto udgifter (efter skat), jfr. Figur 10.2.

Det skal bemærkes at OECD's opgørelser over udgifter til sundhedsvæsenet afviger væsentligt fra de opgørelser som findes i ESSPROS systemet og i denne publikation. Mens der i ESSPROS gøres bestræbelser på at få så nøjagtige oplysninger om udgifterne til den sociale service til ældre og handicappede som muligt, er størsteparten af dette i OECD's opgørelser i *A System of Health Accounts* medregnet som sundhedsudgifter. Dertil kommer at udgifterne i ESSPROS opgøres netto, mens OECD's opgørelser er bruttoudgifter (det vil sige inkl. investeringer, egenbetaling m.v.).

Øvrigt

Fra og med 2002 er Norge gået over til at anvende nationalregnskabet som grundlag for beregningerne af de Sociale udgifter. Dette har medført at de sociale udgifter fra 2001 og tidligere ikke er helt sammenlignelige med tallene for 2002. I 2004 udgaven var der en nærmere beskrivelse af dette.

Kapitel 3

Befolkning og indkomstfordeling

Tabel 3.1 Samlet fertilitetsrate i EU, Færøerne, Island og Norge 2004

Danmark	1,78	Belgien	1,64 ^e	Luxemburg	1,70
Færøerne	2,51	Frankrig	1,90 ^p	Portugal	1,42 ^e
Finland	1,80	Grækenland	1,29 ^e	Spanien	1,32 ^e
Island	2,03	Holland	1,73 ^p	Storbritannien	1,74 ^e
Norge	1,83	Irland	1,99 ^e	Tyskland	1,37 ^e
Sverige	1,72	Italien	1,33	Østrig	1,42

p Foreløbige data.

e Estimat.

Kilde: EUROSTAT: New Cronos; Færøerne, Færøernes Statistik

Befolkning

Befolkningernes sammensætning er noget forskellig fra land til land, hvilket har betydning, både når det gælder pasningsbehovet for småbørn, aktiviteter for børn og unge, størrelsen og alderssammensætningen af de arbejdsløse, antallet af alderspensionister og behovet for omsorg og pleje i de ældste aldersklasser.

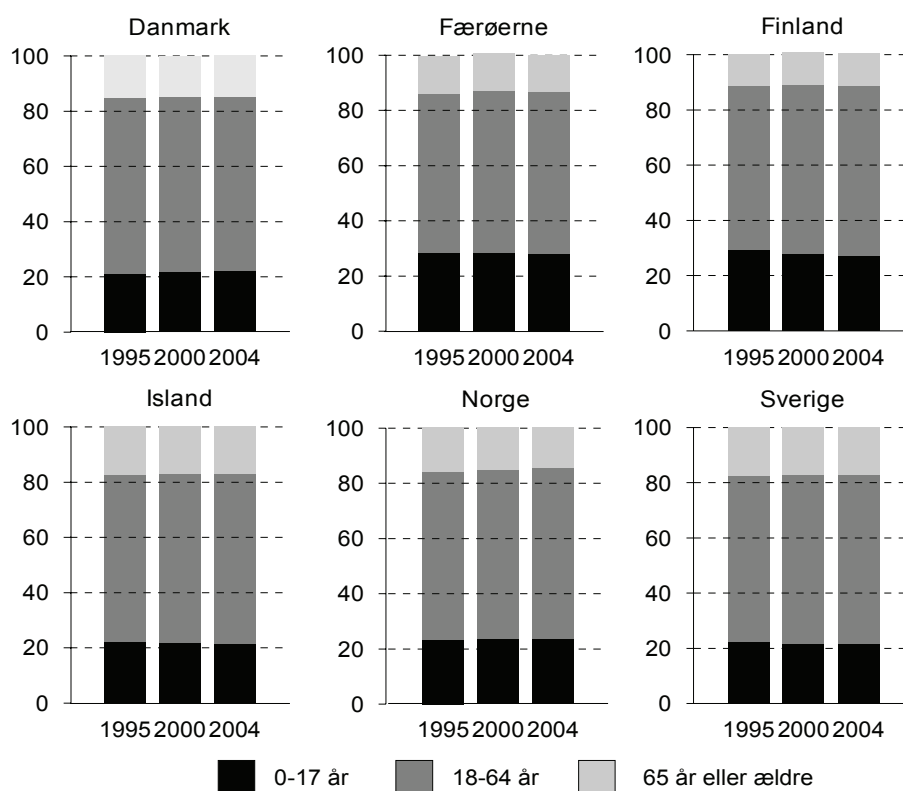
Den samlede fertilitetsrate har været relativt stabil i de seneste år i de nordiske lande, med de højeste fertilitetsrater på Færøerne og i Island og de laveste i Sverige.

Samtidig er antallet af personer i de ældste aldersklasser øget i alle landene og dermed også behovet for omsorg og pleje. Der er dog markante forskelle både fra land til land og mellem de to køn. Det gælder for alle landene, at der i de ældste aldersklasser er flest kvinder, hvilket alt andet lige medfører at mange lever alene i de sidste år af deres liv.

Blandt de nordiske lande har Sverige den ældste befolkning, mens Island og Færøerne har den yngste. Set i relation til det øvrige Europa finder man i gennemsnitstallene for EU-landene et markant fald i befolkningen i de yngste aldersklasser, og tendensen mod flere personer i de ældste aldersklasser, specielt for kvinders vedkommende, findes også i EU-landene som helhed. Denne udvikling skal blandt andet ses i lyset af de markant lave fødselstal, særligt i de sydeuropæiske lande.

På NOSOSKO's hjemmeside findes der tabeloplysninger om befolkningsfordelingen.

Figur 3.1 Middelfolketallet procentvis fordelt på aldersgrupper 1995-2004.

Anm.: Supplerende tabelinformation findes i bogens bilag 4 på WWW.nom-nos.dk.

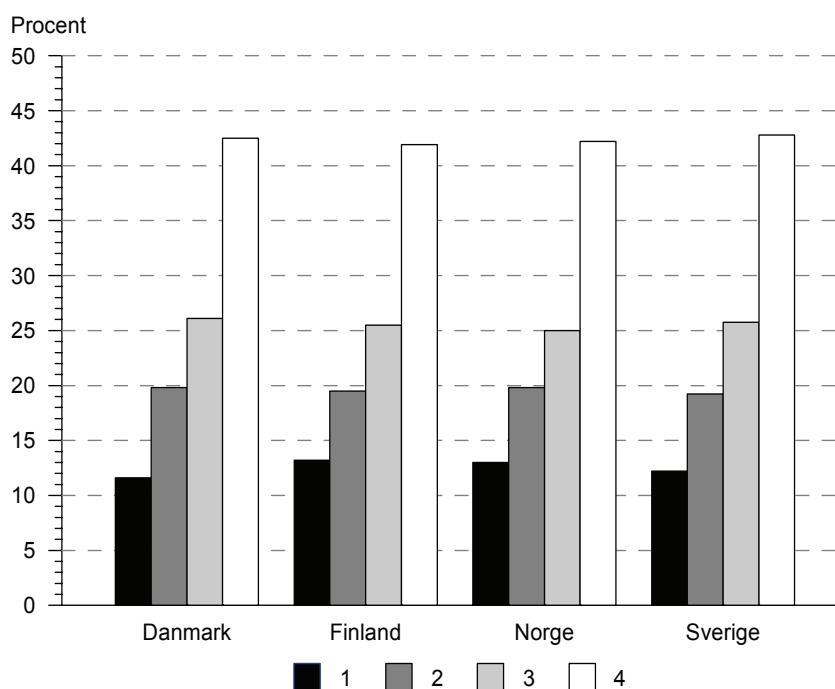
Indkomstfordeling

Adskillige tidligere studier har vist, at indkomstforskellene er mindre i de nordiske lande end i de fleste OECD-lande. Figur 3.2. viser fordelingen af den disponible husstandsindkomst for hvert land i 2003 fordelt på kvartiler.

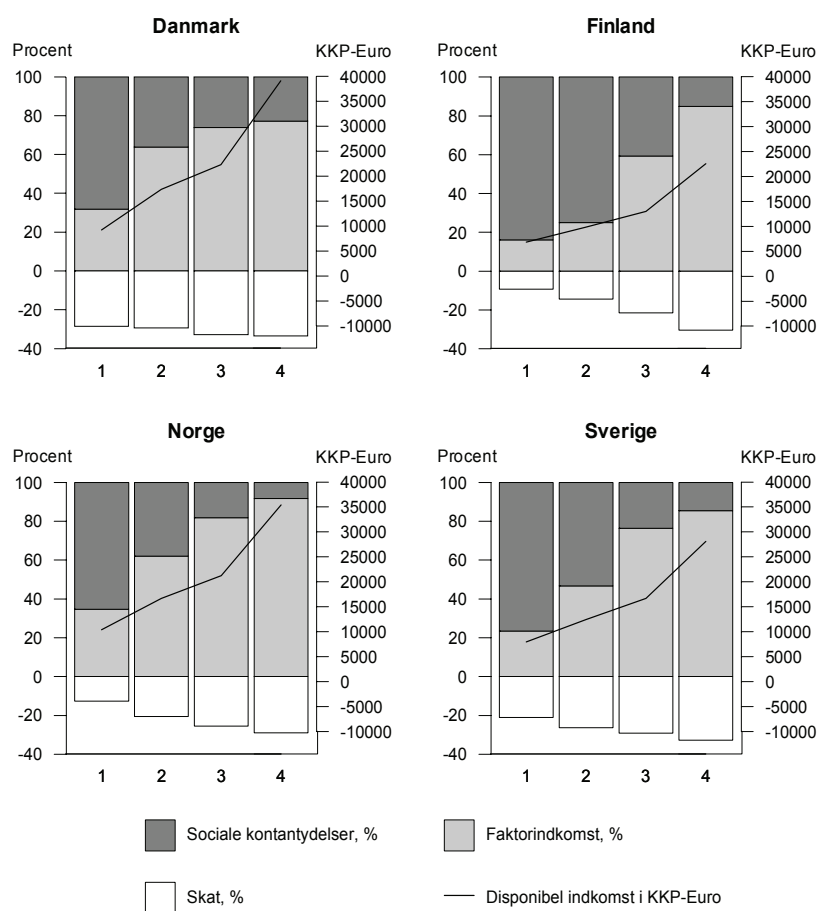
Kvartilerne er udregnet på basis af den ækvivalente disponible indkomst. Første kvartil udgøres af de husstande der har den laveste indkomst, mens de husstande der har den højeste indkomst udgør fjerde kvartil. (Jfr. Kapitel 2).

Som det fremgår af figuren er indkomstfordelingen mellem husstandene relativt set meget ensartet i de nordiske lande.

Figur 3.2 Husstandsindkomsternes fordeling efter kvartiler, pct. 2003

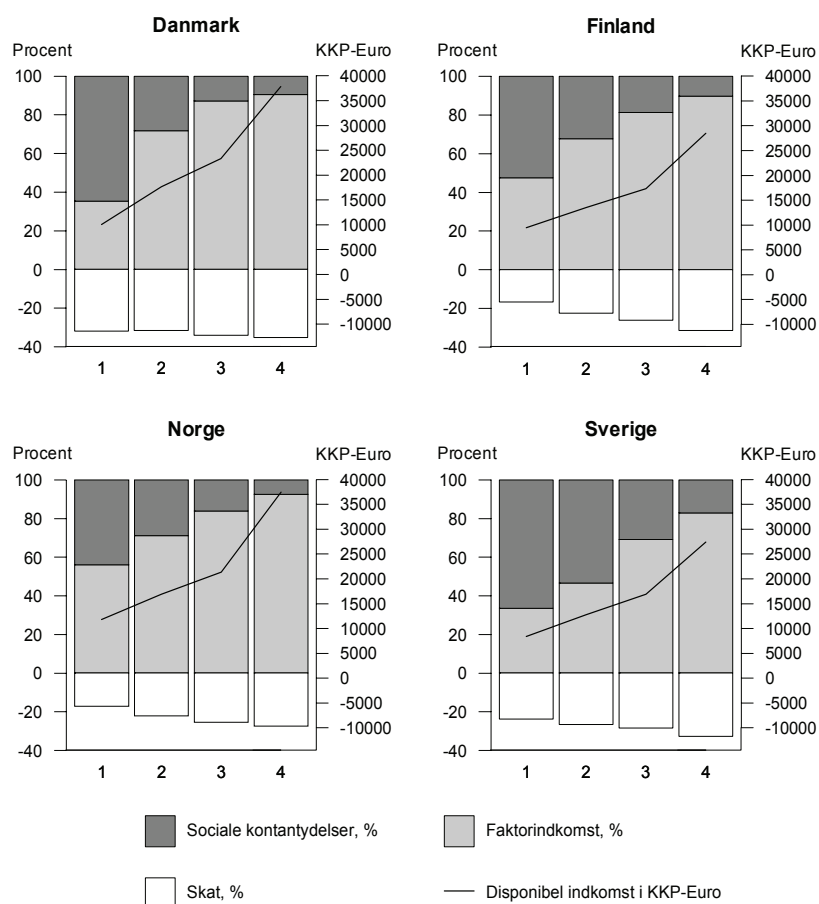
Figur 3.3 Den gennemsnitlige disponible indkomst i KKP-Euro, bruttoindkomstens procentvise fordeling på faktorindkomster, sociale kontantydeler og skatter i pct. af bruttoindkomsten fordelt på kvartiler 2003. Enlige

Figurerne 3.3 og 3.4 viser for det første den gennemsnitlige disponible indkomst for henholdsvis enlige og samboende, fordelt på kvartiler, omregnet til KKP-Euro. For det andet viser figurerne bruttoindkomstens procentvise fordeling på faktorindkomst og sociale ydelser, samt skatten i pct. af bruttoindkomsten i 2003.

Kvartilerne er fastlagt på grundlag af de disponible indkomster for henholdsvis enlige og samboende. Som det var tilfældet i Figur 3.2. er der anvendt ækvivalentindkomster.

Figur 3.4 Den gennemsnitlige disponible indkomst i KKP-Euro, bruttoindkomstens procentvise fordeling på faktorindkomster, sociale kontantydelsers og skatter i pct. af bruttoindkomsten fordelt på kvartiler 2003. Samboende

De sociale ydelsers andel af bruttoindkomsten er for alle lande størst for de husstande der har de laveste disponible indkomster, og mindst for de husstande der har de højeste disponible indkomster. De sociale ydelser er med andre ord medvirkende til at udjævne forskelle i indkomsterne. De sociale ydelser udgør i alle landene en relativt stor andel af bruttoindkomsten i det laveste kvartil for enlige. Dette gør sig i mindre grad gældende for parfamilier. I alle landene udgør de sociale kontantydelsers en større andel af bruttoindkomsten for alle enlige end for alle parfamilier. Dette skyldes hovedsagelig at ande-

len af pensionister og andre ikke økonomiske aktive husstande, der modtager overførselsindkomster, er større blandt enlige end blandt parfamilier.

Skatternes andel af bruttoindkomsten er i alle landene mindst for de husstande der har de laveste disponible indkomster og størst for husstandene med de højeste disponible indkomster. Skattesystemet er således medvirkende til at udjævne forskellene i indkomsterne.

Skatternes andel af bruttoindkomsten er størst i Danmark og Sverige. For Danmark skyldes det blandt andet, at arbejdsgivernes sociale bidrag spiller en betydeligt mindre rolle ved finansieringen af de offentlige ydelser end i de øvrige nordiske lande (jf. Kapitel 10). Forskelle fra land til land i beskattningen af de sociale ydelser spiller dog også en rolle i den sammenhæng.

En nærmere beskrivelse af beregningsgrundlaget findes på NOSOSKO's hjemmeside www.nom-nos.dk.

Relativ fattigdom

Tabellerne 3.3 og 3.4 viser andelen af befolkningen der lever i husstande med en indkomst under henholdsvis 50 og 60 pct. af medianen af den ækvivalente disponible indkomst i 2003.

Der findes et meget ensartet mønster mellem landene med undtagelse af enlige over 65/67 år. Det relativt store antal enlige med en indkomst på under 50 pct. af medianen af den disponible indkomst må tilskrives at denne gruppe i stort omfang er studerende mens enlige under 65 år med en indkomst på under 60 pct. af medianen af den ækvivalente disponible indkomst vil man typisk finde personer på indkomstoverførsler, så som førtidspension, arbejdsløshed m.v., mens enlige over 65/67 år med 60 pct. eller mindre afspejler kompensationsniveauerne i mindstepensionerne. Den relative fattigdom afspejler således i stor grad hvilke ydelser velfærdsstaterne stiller til rådighed for personer under uddannelse eller modtager kompensation ved arbejdsløshed, sygdom m.v.

Det skal dog bemærkes at beregninger af relativ fattigdom er sensitiv i forhold til de definitioner der anvendes. De definitioner der anvendes her er meget lig de der anvendes af EUROSTAT, men der findes dog forskelle i resultaterne, hvilket hovedsageligt skyldes forskelle i kildegrundlaget.

Tabel 3.2 Andel af den samlede befolkning der lever i husstande med en indkomst på under 50 pct. af medianen af den ækvivalente disponible indkomst, pct. 2003

	Danmark	Finland	Norge	Sverige
Enlige under 65/67 år uden børn	18,4	14,0	18,8	14,7
Enlige med børn	4,9	9,0	6,5	4,9
Par under 65/67 år uden børn	2,4	1,9	2,2	2,1
Par med børn	2,3	3,3	2,8	2,8
Enlige over 65/67 år	2,8	10,3	9,0	5,9
Par hvor den ene eller begge er over 65/67 år	0,9	1,6	0,4	1,2
Alle husstande	4,8	4,7	5,8	4,9

Tabel 3.3 Andel af den samlede befolkning der lever i husstande med en indkomst på under 60 pct. af medianen af den ækvivalente disponible indkomst, pct. 2003

	Danmark	Finland	Norge	Sverige
Enlige under 65/67 år uden børn	26,3	24,1	25,0	19,4
Enlige med børn	10,4	17,5	15,0	13,4
Par under 65/67 år uden børn	4,6	4,9	3,6	3,5
Par med børn	5,0	8,0	5,4	5,0
Enlige over 65/67 år	14,9	31,7	36,1	17,3
Par hvor den ene eller begge er over 65/67 år	5,0	8,0	5,7	3,3
Alle husstande	9,2	10,8	10,8	8,7

Kapitel 4

Familier og børn

Mens de nordiske lande anvender næsten samme andel af de samlede sociale udgifter til familier og børn, er der en noget større forskel på EU-landenes udgiftsmønstre.

Tabel 4.1 Udgifter til familier og børn i pct. af de samlede sociale udgifter i EU, Færøerne, Island og Norge 2003

Danmark	13,2	Belgien	8,2	Luxemburg	17,7
Færøerne	17,1	Frankrig	9,0	Portugal	6,5
Finland	11,5	Grækenland	7,3	Spanien	3,0
Island	13,5	Holland	4,9	Storbritannien	6,9
Norge	11,7	Irland	16,0	Tyskland	10,5
Sverige	9,5	Italien	4,1	Østrig	10,8

Anmærkning: Kilden er EUROSTAT: Social Protection Expenditure and Receipts. European Union, Iceland and Norway. 2006 Edition. Kilden for Færøerne er Social- og sundhedsministeriet.

Et karakteristisk træk ved de nordiske familier er, at der er relativt mange enlige forældre med børn. I alle landene er der betydeligt flere enlige kvinder med børn end enlige mænd med børn. De mange enlige med børn skyldes de hyppigt forekommende opbrud i familieforholdene.

De nordiske lande adskiller sig desuden fra de øvrige europæiske lande ved, at kvinder har en høj erhvervsfrekvens (jf. Kapitel 5). Dette øger behovet for pasningstilbud til børnene, mens forældrene er på arbejde.

Tabel 4.2 Familier efter familietype 2004

	Danmark ¹⁾		Finland		Island ²⁾		Norge ³⁾		Sverige ⁴⁾	
	Enlige	Sam-boende	Enlige	Sam-boende	Enlige	Sam-boende	Enlige	Sam-boende	Enlige	Sam-boende
Antal familier i alt i 1000	1.572	1.317	1.590	1.124	44	66	1.032	1.046	3.090	2.054
Heraf med børn i alderen 0-17 år i 1000	135	535	118	474	9	35	125	474	248	843
<i>Heraf i pct.</i>										
1 barn	59	38	58	39	63	36	65	37	57	28
2 børn	32	45	31	40	28	41	27	43	43	62
3 eller flere børn	9	17	11	21	9	23	8	21	.	.
Gennemsnitligt antal børn pr. familie	1,53	1,83	1,56	1,90	1,49	1,91	1,45	1,89	1,60	1,80

Anm.: Supplerende tabelinformation findes i bogens bilag 4 på WWW.nom-nos.dk.

1 Herudover er der 16.513 familier bestående af ikke-hjemmeboende børn under 18 år.

2 Tallene er hentet fra Hagstofa Islands udvalgsundersøgelse vedrørende levevilkår (EU-Silc).

3 Samboende inkluderer også gifte. Gennemsnitligt antal børn for familier med børn 0-17 år

4 Tallene er hentet fra SCB's udvalgsundersøgelse vedrørende husstandenes økonomi.

De sociale kontantydelsers betydning for de disponible indkomster for familier med og uden børn fremgår af Figur 4.1. Figuren viser bruttoindkomstens fordeling på faktorindkomst og sociale kontantydelse for henholdsvis parfamilier og enlige, med og uden børn. Det relative indkomstniveau for enlige og parfamilier, med og uden børn, fremgår af Tabel 4.3, idet den gennemsnitlige disponible indkomst for henholdsvis alle enlige og alle parfamilier er sat til 100. En familie består i denne sammenhæng af voksne og børn som bor sammen på samme adresse, uanset børnenes alder. Familier med børn defineres som familier med hjemmeboende børn i alderen 0-17 år. Ved sammenligningen er der anvendt ækvivalente indkomster.

Tabel 4.3 Indeks for den disponible indkomst for enlige og par, henholdsvis med og uden børn og samlet disponibel indkomst i KKP for alle i alderen 20-44 år 2003 (Samlet disponibel indkomst = 100)

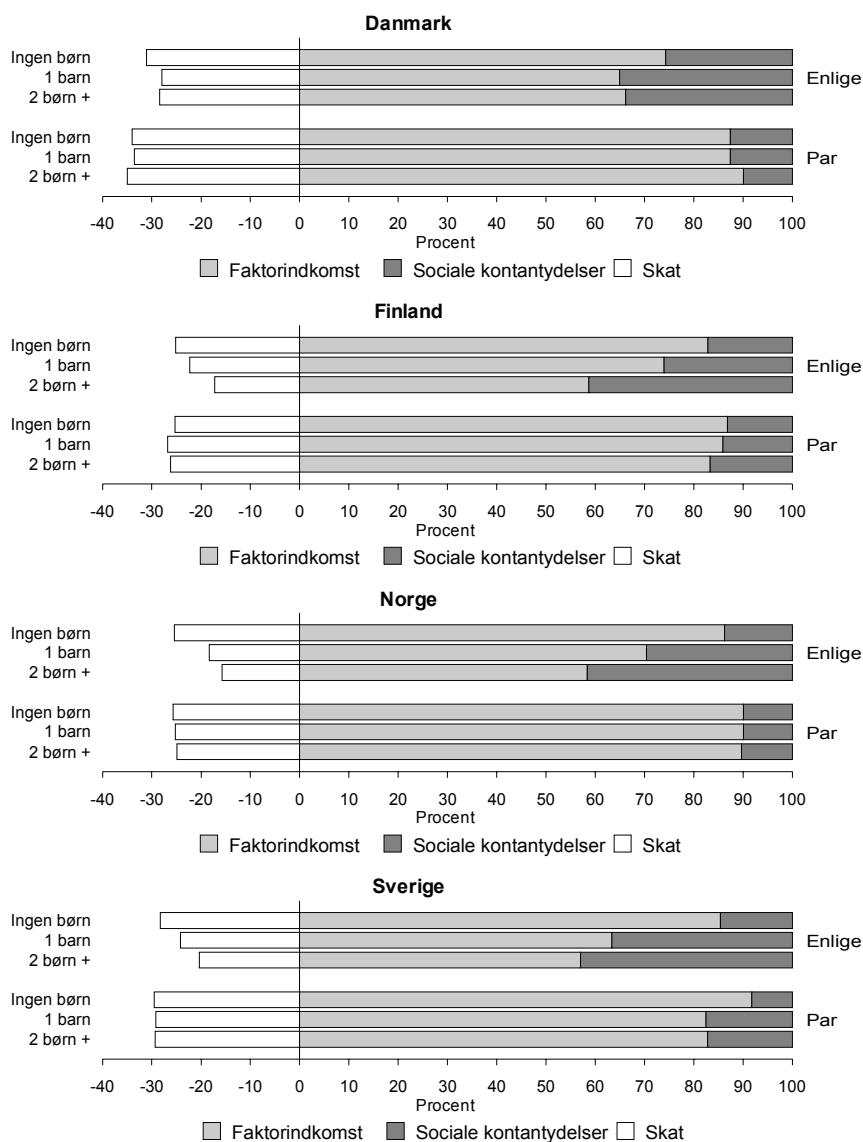
	Danmark		Finland		Norge		Sverige	
	Enlige	Sam-boende	Enlige	Sam-boende	Enlige	Sam-boende	Enlige	Sam-boende
<i>Indeks for den disponible indkomst</i>								
Ingen børn	101	106	104	110	102	110	103	114
1 barn	101	97	98	105	103	104	91	105
2 eller flere børn	79	80	87	94	90	97	85	92
<i>Alle enlige/samboende</i>	100	100	100	100	100	100	100	100
<i>Samlet disponibel indkomst i KKP-Euro</i>	15.684	24.145	13.104	15.850	16.206	21.950	13.320	17.737

Tabel 4.3 viser at de ækvivalente disponible indkomster for familier uden børn er større end de disponible indkomster for familier med børn. Det er endvidere karakteristisk for både enlige og parfamilier, at den disponible indkomst er mindre, jo flere børn der er i familien. Indkomstniveauet for parfamilier uden børn er forholdsvis højt set i forhold til parfamilier med børn.

Af Figur 4.1 fremgår det, at de sociale kontantydelse i alle landene udgør en betydeligt større andel af bruttoindkomsten for enlige end for parfamilier. Især blandt enlige er det markant, at de sociale kontantydelse udgør en større andel af bruttoindkomsten i familier med børn end i familier uden børn. Endelig er det karakteristisk at jo flere børn der er i familien, jo større andel udgør de sociale ydelser af bruttoindkomsten.

For parfamilier med børn betyder de sociale kontantydelse mest i Sverige og mindst i Norge. I alle landene udgør de sociale kontantydelse en væsentlig del af bruttoindkomsten for enlige forsørgere. Det gælder for alle landene, at de sociale ydelser og skatten medvirker til at udligne forskellene i faktorindkomst mellem enlige og par, mellem familier med og uden børn og mellem familier med ét barn og familier med to eller flere børn.

Forskellene i de sociale kontantydelsers betydning for de enkelte familietyper er en følge af to forhold: For det første sammensætningen af de sociale ydelser til børnefamilier. Her spiller det ind, at der i alle landene (undtagen Sverige) gives særlige ydelser til enlige, og at ydelserne pr. barn i alle landene (på nær Danmark) er større, jo flere børn der er i familien. For det andet er

Figur 4.1 Indkomststrukturen i 2003 for enlige og par i alderen 20-44 år

forskellene en konsekvens af forskelle i fx arbejdsløshedens omfang blandt familierne. Dette har bl.a. betydning for forskellene mellem enlige og par, idet arbejdsløsheden generelt er højere blandt enlige end blandt parfamilier.

Kontantydelse til familier og børn²

Dagpenge ved fødsel og adoption

- Alle familier får økonomisk hjælp ved fødsel og adoption

I alle nordiske lande ydes der kompensation ved indkomstbortfald i forbindelse med fødsler de sidste uger før og mindst de første måneder efter fødslen. Der gives i alle landene en tilsvarende ydelse ved adoption.

I alle landene, beror ydelsens størrelse på den tidligere løn. I Danmark, Finland og Norge modtager offentligt ansatte og en del privat ansatte fuld løn i hele eller dele af orlovsperioden. Ydelsen før fødslen kan kun gives til moderen, mens ydelsen efter fødslen i alle landene også kan gives til faderen, dog efter lidt forskellige ordninger.

I Danmark er det en forudsætning for at opnå ydelsen, at man opfylder beskæftigelseskravet, dvs. at man enten har arbejdet i 120 timer indenfor de seneste 13 uger, er berettiget til dagpenge, har afsluttet en erhvervsmæssig uddannelse af mindst 18 måneders varighed inden for den sidste måned eller er elev i lønnet praktik.

På Færøerne er det også en forudsætning for at opnå ydelsen, at man er tilknyttet arbejdsmarkedet som lønmodtager eller selvstændig erhvervsdrivende, eller personen modtager arbejdsløshedsdagpenge. Andre personer modtager behovsprøvet socialhjælp.

I de øvrige nordiske lande modtager personer, som ikke er tilknyttet arbejdsmarkedet, også en ydelse. I Finland, Island og Sverige er der dog tale om et mindre beløb, og i Norge om en éngangsydelse.

I alle landene kan moderen få kompensation for indkomstbortfald hvis hun på grund af arbejde der giver risiko for svangerskabet eller hvis graviditeten har et sygeligt forløb bliver nødt til at afslutte arbejdsforholdet tidligt i svangerskabsperioden. Reglerne for dette varierer noget mellem landene, hvor der i nogle lande udbetales barselsdagpenge, i nogle tilfælde sygedagpenge og andre en særlig ydelse.

² Pensioner, der udbetales til børn som har mistet én eller begge forældre, omtales i Kapitel 7 sammen med de øvrige pensioner. Særlige ydelser, der gives som supplerende sociale ydelser til familier og børn, er omtalt i Kapitel 9.

Tabel 4.4 Reglerne for udbetaling af indkomsterstattende kontantydelse ved fødsel pr. december 2004

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>I erhverv (lønmødtagere)</i>						
Den maksimale periode (uger), hvori der kan ydes fødselsdagpenge	50 ¹⁾	34	44	39	52 ³⁾	Ca. 69
- Fødselsdagpenge til mor før fødselen (i uger) *	4	4-8	5-8	4	3-12	Ca. 9
Fødselsdagpenge (i uger):						
- Kun mor	18	22	18	13	9	8
- Kun far	-	-	2)	13	4	8
- Enten mor eller far	32 ¹⁾	10	26	13	29/39	Ca. 52
Derudover:						
- Far sammen med mor	2	2	3	-	2 ⁴⁾	Ca. 2
Er dagpengene skattepligtige?	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
<i>Uden for erhverv</i>						
Det maksimale antal uger, hvori der kan ydes fødselsdagpenge	.	.	44	39	Engangsbeløb ⁵⁾	Ca. 69
Er dagpengene skattepligtige?	.	.	Ja	Ja	⁵⁾	Ja
Kan orlovsperioden deles med faderen?	.	.	Ja, for max. 26. uger	Ja	⁵⁾	Ja

* Anm: De uger, moderen kan få dagpenge før fødselen, indgår i det samlede antal uger, moderen kan få fødselsdagpenge.

1 Den fælles orlovsperiode på 32 uger kan forlænges med 8 eller 14 uger til 40 eller 46 uger. Den samlede orlovsperiode bliver hermed 58 eller 64 uger. Ved forlængelse af orlovsperioden sker der en nedsættelse af dagpengene, således at det samlede beløb for de 40 eller 46 uger svarer til dagpengene for de 32 uger.

2 En far der modtager forældredagpenge i de sidste 12 hverdage af forældredagpengeperioden har ret til fædre dagpenge i yderligere 12 hverdage (såkaldt bonus fridage).

3 42 uger med 100 pct. erstatning eller 52 uger med 80 pct. erstatning.

4 Faderen har ret til 2 ugers ulønnet orlov i forbindelse med fødselen. De to ugers orlov kan enten holdes lige før barnet bliver født eller umiddelbart efter fødselen. Retten til 2 ugers ulønnet orlov gælder ikke ved adoption. I det offentlige og i store dele af den private sektor findes der imidlertid kollektivaftaler der giver lønkomensation i de to uger.

5 Engangsbeløbet på NOK 33.584 er skattefrit. Faderen har ret til et engangsbeløb hvis moderen er død og/eller han har overtaget forældreansvaret alene.

Tabel 4.5 Størrelsen af de indkomsterstattende kontantydelse ved fødsel pr. december 2004

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>I erhverv</i>						
<i>(lønmottagere)</i>						
Fødselsdagpengenes størrelse (pr. uge) i pct. af tidligere indkomst	100 ²⁾	100	Normalt ³⁾ 70	80	100/80	80
Indkomstloft pr. uge for fuld kompensation ¹⁾	3.499 DKK	6.250 DKK	.	.	6.782 NOK	5.668 SEK
Indkomstloft pr. uge for fuld kompensation KKP-Euro ¹⁾	355	634	.	.	616	540
Minimumsbeløb pr. uge	.	.	68,7 EUR	15.011 ISK ⁴⁾	6)	420 ⁸⁾ SEK
Minimumsbeløb pr. uge i KKP-Euro	.	.	59,5	139		40
Maksimumsbeløb pr. uge	3.203 DKK	6.250 DKK	.	.	7)	4.522 SEK
Maksimumsbeløb pr. uge i KKP-Euro	325	634	.	.		431
<i>Uden for erhverv</i>						
Dagpengenes størrelse (pr. uge)	.	.	68,7 EUR	9.300 ISK ³⁾	6)	1.260 SEK
Dagpengenes størrelse (pr. uge) i KKP-Euro	.	.	59,7	86		120

1 Indkomstloftet er den indtægtsgrænse (tidligere indkomst) som fødselsdagpengene er beregnet i forhold til. Beregningen af indkomstloftet sker efter forskellige principper i de enkelte lande.

2 Ved forlængelse af den fælles orlovperiode på 32 uger til 40 eller 46 uger sker der en nedsættelse af dagpengene, således at de i 40-ugersperioden svarer til 80 pct. og i 46-ugersperioden til ca. 70 pct.

3 70 pct. med en arbejdsindkomst op til 26.720 Euro per år, derefter 40 pct. for den del af indkomsten som er mellem 26.720-41.100 Euro per år. Herefter 25 pct.

4 Minimumsbeløbet udbetales når beskæftigelsen har været 25 – 49 pct.

5 For heltids studerende udbetales 20.988 ISK pr. uge.

6 Der er garanteret et mindstebeløb, svarende til engangsbeløbet på NOK 33.584 (3.050 KKP- Euro). Dette beløb svarer til fødselsdagpenge, NOK 800 (72,6 KKP- Euro) ved 100 pct. kompensation i 42 uger, eller 646 NOK (58,6 KKP- Euro) ved 80 pct. kompensation i 52 uger.

7 Beregnet som fødselsdagpenge for erhvervsaktive bliver maksimalbeløbet 6.782 NOK (616 KKP- Euro) pr. uge ved 100 pct. i 42 uger, og 5.426 NOK (496 KKP- Euro) ved 80 pct. i 52 uger.

8 Ydelser på det laveste niveau (i alt 90 dage) gælder både for forældre i og uden beskæftigelse.

I Danmark, Færøerne, Finland og Sverige kan faderen desuden modtage dagpenge i et antal dage umiddelbart efter fødslen, samtidig med at moderen modtager dagpenge. I Island er 13 uger af fødselsorloven forbeholdt faderen som kan afholdes samtidig med moderen. I Norge er 4 uger af fødsels-/adoptionsperioden forbeholdt faderen. Faderen har desuden ret til 2 ugers ulønnet orlov i forbindelse med fødselen. I det offentlige og i store dele af den private sektor findes der imidlertid kollektivaftaler der giver løn-kompensation i de to uger.

Den periode, hvori man kan modtage dagpenge ved fødsel og adoption, er generelt relativt lang i de nordiske lande. Barselsorloven er imidlertid betydeligt længere i Sverige end i de andre lande.

I Danmark er barselsorloven fra 2002 udvidet til et år og er samtidig blevet mere fleksibel. Forældrene kan bl.a. frit fordele de sidste 32 ugers orlov mellem sig og holde orlov enten på skift, i forlængelse af hinanden eller samtidig. De 32 uger kan forlænges med 8 eller 14 uger, dog uden det samlede dagpengebeløb ændres. Den ene af forældrene kan endvidere udskyde mellem 8 og 13 uger af orloven til senere afholdelse inden barnet fylder 9 år.

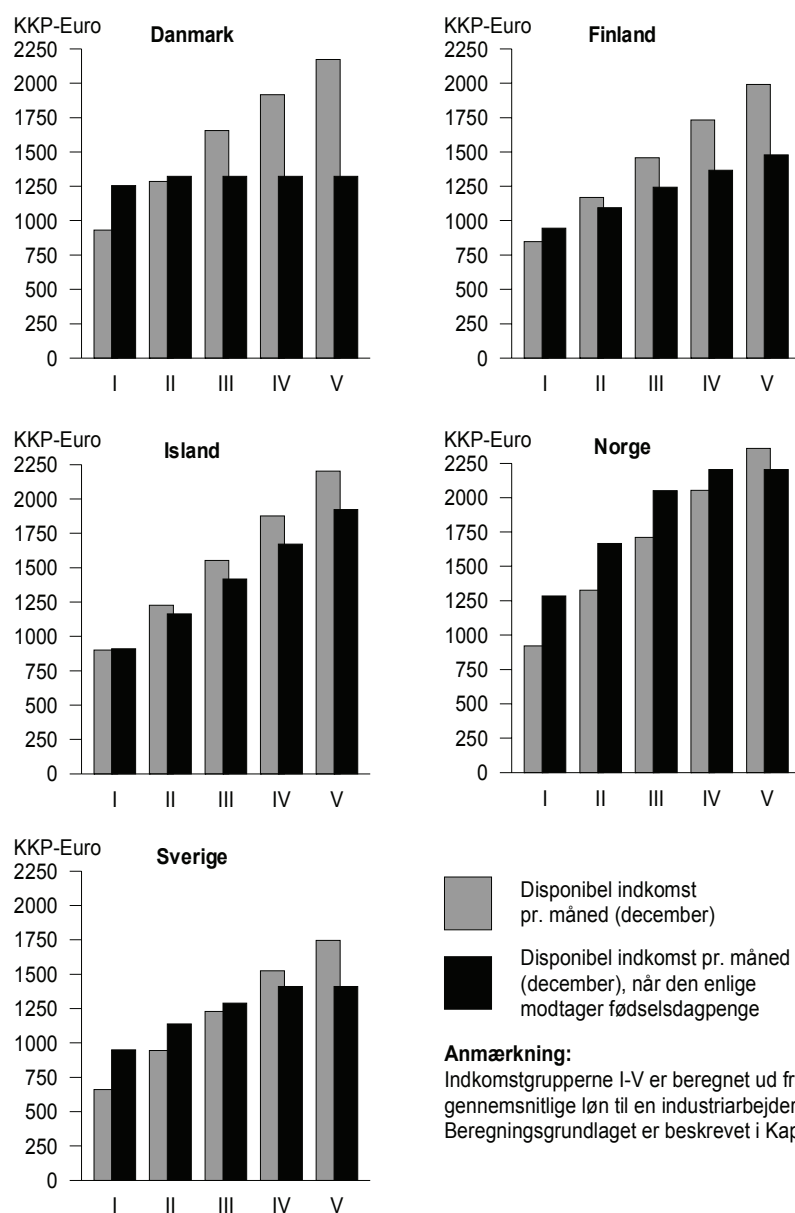
Kompensationens størrelse i forbindelse med fødsel varierer ligeledes en del landene imellem. Figur 4.2 viser den disponible indkomst på fem indkomstniveauer, for en enlig i beskæftigelse uden børn, sammenlignet med en enlig, med et nyfødt barn som modtager fødselsdagpenge.

Figur 4.3 viser den disponible indkomst på fire indkomstniveauer, når personen med den højeste indkomst modtager fødselsdagpenge, udtrykt i pct. af den disponible indkomst, når begge er i beskæftigelse.

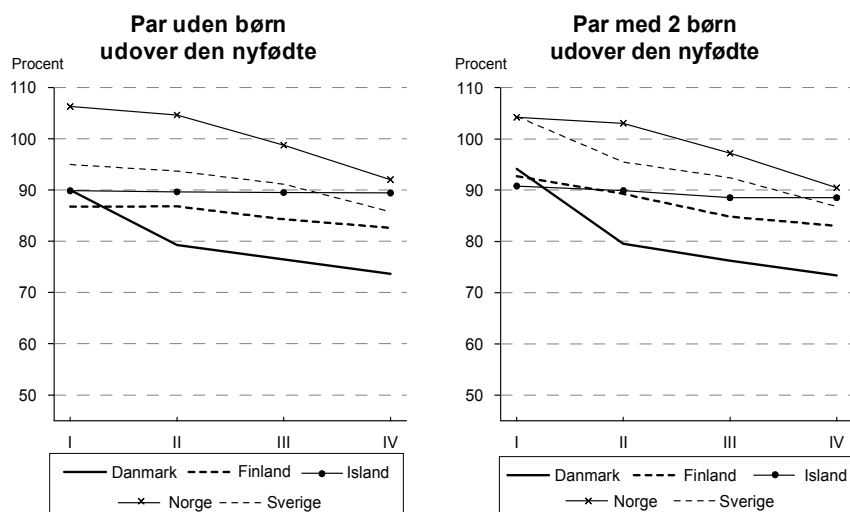
Beregningen er dels foretaget for et par som ikke har nogen børn ud over den nyfødte, dels for et par som i forvejen har to børn.

Som det fremgår af Figur 4.2, er kompensationen i alle de nordiske lande, højere end den tidligere løn for enlige i de laveste indkomstgrupper. Dette skyldes primært børnetilskuddet til det nyfødte barn, men hænger også sammen med, at boligstøtten er højere til familier med børn end til familier uden børn. Noget tilsvarende gælder også for par, jf. Figur 4.3.

For parfamilier med to børn ud over den nyfødte hænger det høje kompensationsniveau i de laveste indkomstgrupper sammen med, at betalingen for daginstitutionspladser til de to andre børn er lavere, når den højest lønnede forælder modtager fødselsdagpenge.

Figur 4.2 Disponibel indkomst for en enlig med et nyfødt barn 2004

Figur 4.3 Disponibel indkomst ved fødselsdagpenge i pct. af disponibel indkomst ved arbejde 2004

Anmærkning: Indkomstgrupperne I-IV er beregnet ud fra den gennemsnitlige løn til en industriarbejder. Beregningsgrundlaget er beskrevet i Kapitel 2.

Kompensationsniveauerne er desuden afhængige af dagpengenes størrelse, set i forhold til den tidligere indkomst. Dagpengene er lavest i Finland og højest i Danmark, målt i forhold til den tidligere indkomst (jf. Tabel 4.5). I Finland og Island er der til gengæld ingen øvre grænse for dagpengenes størrelse, men i Finland er kompensationsgraden lavere med højere indkomster. I de øvrige lande er dagpengemaksimum højest i Norge og lavest i Danmark. Kompensationsniveauet er generelt højt i Norge, også for de høje indkomstgrupper. I Sverige og Finland er kompensationsniveauet ligeledes relativt højt for de høje indkomstgrupper, mens det i Danmark er relativt lavt for disse grupper.

Tabel 4.6 Modtagere af dagpenge ved graviditet, fødsel og adoption i løbet af året 1995-2004

	Danmark ¹⁾	Finland	Island ²⁾	Norge	Sverige
<i>Antal ydelsesmodtagere</i>					
<i>Kvinder</i>					
1995	90.335	108.429	5.066	76.088	327.846
2000	82.657	97.359	5.097	80.368	275.214
2003	94.672	96.637	6.338	79.709	306.267
2004	100.459	98.404	6.608	81.408	318.480
<i>Mænd</i>					
1995	41.003	40.267	10	25.166	130.786
2000	45.559	42.294	1.421	33.806	166.661
2003	43.960	45.605	4.724	34.677	228.623
2004	46.447	46.947	5.625	36.214	242.572
<i>Antal dage (1.000)</i>					
<i>hvor der er modtaget</i>					
<i>fødselsdagpenge</i>					
1995	14.385	16.947	688	10.699	52.212
2000	13.150	15.232	698	11.152	37.100
2003	19.215	15.054	1.081	11.107	41.745
2004	19.985	14.829	1.178	11.423	43.943
<i>Heraf mænd i pct.</i>					
1995	4,4	3,6	0,1	5,8	10,3
2000	5,5	4,1	3,3	7,2	13,7
2003	5,1	5,3	27,6	8,6	18,3
2004	5,5	5,7	31,8	9,0	19,7

1 Opgørelsesmetoden er revideret fra og med 2002.

2 Indtil 2000 bortfaldt retten til dagpenge under barselsorlov, hvis moderen var berettiget til fuld løn fra sin arbejdsgiver.

Det er karakteristisk at flere og flere mænd gør brug af orlovsordningerne i forbindelse med fødsel og adoption. Der er dog store forskelle fra land til land, både når man ser på antallet af modtagere og på antallet af dage, hvori der modtages fødselsdagpenge.

Dette afspejler dels forskelle i hvor mange der er omfattet af ordningerne, dels forskelle i længden af den periode hvori man er berettiget til ydelsen. I Island blev den nye lov vedrørende barselorlov, med virkning fra 2001, helt udbygget i 2003 hvorved fædre fik en selvstændig ret til orlov på 13 uger ligesom moderen. Disse ændringer afspejler sig i statistikken der viser at det er betydeligt flere mænd end tidligere der modtager fødselsdagpenge.

I Norge er der sket en forøgelse i antallet af mænd, som modtager dagpenge. Dette skyldes særligt en ordning fra 1993 som giver mænd eksklusiv

ret til 4 ugers orlov med dagpenge (fædrekvote). Siden 2000 har der desuden været en selvstændig optjeningsret for fødselsdagpenge til fædre. Tidligere havde fædrene ikke ret til fødselsdagpenge hvis moderen ikke havde optjent sådanne ydelser, men nu modtager faderen fødselsdagpenge baseret på egen optjening. Fædres ret til fødselsdagpenge er fortsat afhængig af at moderen efter fødselen er i arbejde, tager en offentlig godkendt uddannelse eller på grund af sygdom eller skade er afhængig af hjælp til at tage sig af barnet. I 2004 modtog 34.577 fædre fædrekvoten. Af disse modtog 5.745 fædre fødselsdagpenge ud over perioden af de 4 uger der er forbeholdt faderen.

De svenske tal er ikke sammenlignelige med de øvrige landes, da ydelsen udbetales i flere dage pr. barn end i de øvrige lande. Desuden kan forældredagpenge udbetales indtil barnet fylder 8 år. Af det samlede antal dage hvori der blev udbetalt fødselsdagpenge i 2004 var 84 pct. for børn op til 3 år. For kvinder var ca. 88 pct. af dagene for børn under 3 år, for mændene var det ca. 65 pct.

Forældreydelser ved pasning af børn

- Ret til orlov ved pasning af børn

I Danmark er reglerne om børnepasningsorlov i forbindelse med udvidelsen i 2002 af barselorloven til et år blevet ophævet med virkning fra 2011. Forældre til børn født før indførselen af den nye barselorlov har således fortsat ret til børnepasningsorlov indtil barnet fylder 9 år. Forældrene har ret til mindst 8 ugers og højst 13 ugers orlov, dog mindst 8 uger og højst 26 uger hvis barnet var under 1 år. Efter aftale med arbejdsgiveren eller arbejdsformidlingen kan orlovsperioden forlænges til i alt 52 uger. Orlovsordningen omfatter både lønmodtagere, selvstændige og ledige. Under orloven må barnet ikke benytte offentlige dagtilbud, hvis det er under 3 år, og må kun bruge en halvdagsplads, hvis det er mellem 3 og 8 år. Ydelsen under orlov svarer til 60 pct. af dagpengemaksimum. Kommunerne har desuden mulighed for at yde et supplerende tilskud op til 35.000 DKK årligt. I 2004 var der ca. 3.500 helårspersoner på børnepasningsorlov, hvilket er betydeligt mindre end i de foregående år.

I Finland har forældrene efter en forældredagpengeperiode ret til at vælge mellem en kommunal daginstitutionsplads eller tilskud til pasning af små børn. Tilskuddet kan enten gives som et tilskud til pasning i hjemmet eller som tilskud til privatpasning. Tilskud til pasning i hjemmet gives hvis familien har et barn under 3 år. Tilskuddet kan dels bestå af et grundtilskud dels et tillæg. Grundtilskuddet er 252 EUR pr. måned for et barn under 3 år og

84 EUR pr. måned for hvert barn yderligere under 3 år. For andre børn under den skolepligtige alder er tilskuddet 50 EUR pr. måned.

Tillægget (max 168 EUR) gives kun for ét barn og er afhængigt af familiens indkomst. Ved udgangen af 2004 blev der givet tilskud til pasning af 103.845 børn. Tilskud til privat pasning er beskrevet i afsnittet om daginstitutioner og familiedagpleje.

Forældrene kan også vælge at nedsætte deres arbejdstid hvis de har børn under 3 år. I den situation har de ret til et delvist pasningstilskud på 70 EUR pr. måned. Ved udgangen af 2004 blev dette tilskud givet til 3.015 børn. Siden 1. august 2004 betales der delvis støtte til forældre, der har børn i første eller anden klasse og forældrene har en arbejdstid på højst 30 timer om ugen. Tilskuddet er på 70 EUR per måned. I 2004 betaltes der for 7.850 børn.

På Færøerne og Island findes der ingen ordninger om forældreydelse ved pasning af børn.

I Norge er der en såkaldt tidskontoordning. Ordningen gælder ved fødsel eller adoption og giver mulighed for, at en del af fødselsdagpengene kan udbetales i kombination med arbejdsindtægt over en længere periode end den ordinære 42- eller 52-ugers periode. Hvis der som udgangspunkt er valgt 52 ugers fravær fra arbejde med 80 pct. løn, skal mindst 6 og højst 39 uger kombineres med reduceret arbejdstid. Hvis der er valgt 42 uger med fuld løn, skal der reserveres mellem 6 og 29 uger. Den tid, der skal arbejdes, kan sættes til 50, 60, 75, 80 eller 90 pct., og fødselsdagpengesatsen, der gives som et supplement til indtægten, bliver da henholdsvis 50, 40, 25, 20 og 10 pct. I 2004 benyttede 2,1 pct. af mødrene og 1,1 pct. af fædrene tidskonto.

Der ydes kontantstøtte til børn mellem 1 og 3 år. I 2004 var kontantydelsen 3.657 NOK pr. måned. Ydelsen gives pr. barn uden indtægts- eller behovsprøvning og ydelsen er skattefri. Satsen for kontantydelsen fastsættes af Stortinget. Vilkårene for at modtage det fulde beløb er at der ikke benyttes en børnehaveplads som modtager statsligt driftstilskud. Der ydes en gradueret støtte ved delvist ophold i en børnehave.

I Sverige har forældre ret til at modtage forældredagpenge i 69 uger i forbindelse med et barns fødsel. Perioden kan strækkes over flere mindre perioder, indtil barnet fylder 8 år eller har afsluttet sit første skoleår.

I alle landene findes der desuden ordninger, som giver forældre ret til at blive hjemme uden løn for at passe børn. I Sverige gælder denne ordning indtil barnet fylder 1½ år. Derudover har man ret til deltidsarbejde, 75 pct. af heltid, indtil barnet fyldes 8 år.

Pasning af børn med kortvarig sygdom

I alle nordiske lande har forældre i et vist omfang mulighed for at blive hjemme for at passe et sygt barn. I Norge og Sverige er dette reguleret ved lov, i de øvrige lande efter overenskomst. I Danmark, på Færøerne, i Island og Finland er det kun det offentlige og dele af det private arbejdsmarked, at det er reguleret efter overenskomst.

For størstedelen af det private arbejdsmarked ydes der ikke kompensation ved pasning af syge børn.

I alle landene gælder det, at forældrene selv vælger, om det er moderen eller faderen, som skal blive hjemme for at passe barnet. I Sverige er det også muligt, at man overlader det til en anden forsikret person end forældrene at holde fri for at passe et sygt barn og modtage dagpenge. I Norge har enlige forsørgere ret til 20 dages fravær og par har ret til 10 dages fravær hver for at passe et sygt barn.

For så vidt angår længden af den periode, hvori man har ret til at blive hjemme for at passe et sygt barn, er ordningen mest generøs i Sverige med 60 dage pr. år pr. barn og mindst i Danmark Færøerne og Island.

I Danmark, Færøerne, Finland og Island gives der til gengæld fuld løn-kompensation ved pasning af børn med kortvarig sygdom. I Norge gives der en ydelse, som svarer til sygedagpengebeløbet, mens der i Sverige gives en kompensation svarende til 80 pct. af arbejdsindkomsten.

I alle landene er der desuden særlige regler for pasning af kronisk eller alvorligt syge børn. Disse regler belyses nærmere i Kapitel 7.

Børnetilskud

I alle lande ydes der tilskud til børn. Ydelserne er skattefrie og uafhængige af forældrenes indkomst, dog ikke i Island hvor børnetilskuddet er indkomstprøvet. I Island betales der fra 2001 dog et fast beløb uafhængigt af indkomsten som et ekstra tillæg for alle børn under 7 år. I Danmark, Færøerne og Norge gives ydelsen indtil barnet er fyldt 18 år, i Finland indtil barnet er fyldt 17 år og i Island og Sverige indtil barnet er fyldt 16 år - dog 20 år hvis barnet er under uddannelse. I alle landene er det staten, der finansierer børnetilskuddet. På Færøerne finansierer kommunerne 42 pct. af udgifterne til børnetilskud.

Tabel 4.7 Regelgrundlaget for børnetilskuddet 2004

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
Er børnetilskuddet indkomstreguleret	Nej ¹⁾	Nej	Nej	Ja	Nej	Nej
Er børnetilskuddet skattefrit	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Gives der samme tilskud for børn i alle aldersklasser	Nej	Ja	Ja	Nej	Ja ²⁾	Ja
Gives der tillæg når der er flere børn	Nej	Nej	Ja	Ja	Nej	Ja
Gives der ekstra børnetilskud til enlige	Ja	Nej	Ja	Ja	Ja	Nej

1 Det særlige børnetilskud, der ydes når en eller begge barnets forældre modtager førtidspension, som er tilkendt før 1. januar 2003, eller folkepension, er dog indkomstreguleret. Det særlige børnetilskud til uddannelsessøgende er ligeledes indkomstreguleret.

2 Frem til 1. august 2003 blev der ikke givet samme tilskud til børn i alle aldersklasser.

I Danmark og Island er børnefamilieydelsen større for børn i alderen 0-6 år end for børn over 6 år. I Danmark er ydelsen desuden større for de 0-2-årige end for de 3-6-årige.

I Norge gives der et tillæg for børn bosat i Finnmark og i visse kommuner i Troms fylke.

I alle landene på nær Færøerne og Sverige gives der særlige børnetilskud til enlige forsørgere, således at ydelsen pr. barn er højere for enlige end for parfamilier. I Danmark, Finland og Norge gives der desuden et ekstra børnetilskud til enlige forsørgere. I Norge findes også et ekstra småbørnstillæg til enlige forsørgere som har børn i alderen 0-3 år, og opfylder vilkårene for ret til udvidet børnetilskud efter barnetrygdloven og fuld overgangsydelse efter folketrygdloven. Tillægget gives pr. enlig forsørger. Det ekstra småbørnstillæg udgør 7.920 NOK pr. år.

I Danmark blev det ordinære børnetilskud til enlige forsørgere sat ned fra og med 2000 samtidig med, at underholdsbidraget fra den af forældrene, der ikke har barnet hos sig, blev sat tilsvarende op.

I Finland forøges børnetilskuddet pr. barn for hvert barn der er i familien.

I Sverige gives der flerbarnstillæg til familier med tre eller flere børn.

I Danmark ydes der endvidere særlige børnetilskud, hvis en af barnets forældre er alderspensionist, eller modtager førtidspension, som er tilkendt før 1. januar 2003, hvis en af barnets forældre er døde, eller hvis faderskabet til barnet ikke er fastslået. Det særlige børnetilskud til børn af pensionister reguleres i forhold til indkomsten. Der er endvidere fra 2001 indført et nyt indkomstaf-

Tabel 4.8 Børnetilskuddets årlige størrelse pr. december 2004

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
	DKK ¹⁾	DKK	EUR	ISK ²⁾	NOK ³⁾	SEK ⁴⁾
<i>Par med:</i>						
1 barn	11.932	9.469	1.200	36.308	11.640	11.400
2 børn	23.864	18.938	2.526	36.308	23.280	22.800
3 børn	35.796	28.407	4.098	36.308	34.920	37.248
<i>Enlig med:</i>						
1 barn	20.316	9.469	1.639	201.614	23.280	11.400
2 børn	36.404	18.938	3.404	358.889	34.920	22.800
3 børn	52.492	28.407	5.416	542.818	46.560	37.248
Gennemsnitligt beløb pr. barn med børnetilskud	12.236	9.469	1.374	77.199	13.252	12.094
Gennemsnitligt beløb pr. barn med børnetilskud i KKP-Euro	1.242	961	1.194	715	1.204	1.153

1 Der er regnet med en børnefamilieydelse for de 3-6-årige på 2.938 DKK pr. kvartal til såvel enlige som par. Ydelsen for de 0-2-årige udgjorde 3.301 DKK pr. kvartal og for de 7-17-årige 2.347 DKK pr. kvartal.

2 I Island er børnetilskuddet reguleret både efter hvor mange børn der er i familien og i forhold til indkomsten. Det maksimale tilskud til et par med et barn i alderen 0-16 år er 123.254 ISK og til enlige 208.288 ISK. For hvert barn, ud over det første, betales maksimalt 146.713 ISK til samboende og 210.584 ISK til enlige. Desuden betales der et ikke indkomstprøvet tillæg på 36.308 ISK for børn i alderen 0-6 år. Hvis et pars årsindtægt (i 2003) er over 1.444.139 ISK og en enligs årsindtægt er over 722.070 ISK sker der en reduktion i tilskuddet med 3 pct. af den løn der overstiger maksimumsbeløbet for et barn, 7 pct. for to børn og 9 pct. for tre eller flere børn. I tabellen er der regnet med et barn under 7 år i hvert tilfælde og den gennemsnitlige årsindtægt for par med børn og enlige med børn. Det gennemsnitlige beløb er for alle børn i alderen 0-16 år.

3 I det gennemsnitlige beløb er medregnet småbørnstillæg og Nordnorgetillæg.

4 Det gennemsnitlige beløb pr. barn er beregnet ved at sammentælle de udbetalte beløb til børnetilskud, flerbørnstillæg og forlænget periode med børnetilskud i 2004, divideret med antal børn med børnetilskud og antal børn med forlænget periode med børnetilskud i december 2004.

hængigt børnetilskud til uddannelsessøgende. I Island ydes der en ikke indkomstreguleret ydelse i form af fædre- og mødreløn til enker og enkemænd, ugifte og til familier med to eller flere børn. Hvis forældrene er alders- eller førtidspensionister, udbetales ydelsen som et tillæg til pensionen. På Færøerne ydes tilskuddet i form af en nedsættelse i skatten. Personer med en meget lav eller ingen skatteindtægt får tilskuddet udbetalt.

Bidragsforskud til børn

- Bidraget udbetales forskudsvis af det offentlige

Til børn, hvis forældre ikke lever sammen, vil der som regel blive ydet et underholdsbidrag fra den af forældrene, der ikke har barnet hos sig. Fastsættelse af underholdsbidrag til børn indgår i vilkårene ved ophævelse af ægteskab og som led i retshandlinger ved fødsel uden for ægteskabet. Bidraget fastsættes enten efter aftale mellem forældrene, ved domstolsbeslutning eller ved afgørelse i socialforvaltningerne.

Betaler den bidragspligtige ikke til tiden, kan den bidragsberettigede i alle de nordiske lande få bidragene forskudsvis udbetalt af det offentlige. Aldersgrænsen for forskudsvis udbetaling af underholdsbidrag er 18 år. I Island, Finland og Sverige kan perioden udvides til 20 år, hvis barnet er under uddannelse.

Både i Danmark, Finland og Sverige kan personer med en høj indkomst blive pålagt et betale et højere beløb end normalbidraget.

I Danmark kan det offentlige udbetale børnebidraget forskudsvis, hvis den bidragspligtige forælder ikke betaler til tiden uanset størrelsen af den bidragspligtiges indkomst. For at få udbetalt børnebidraget forskudsvis, skal der indgives ansøgning hos kommunen herom. Bidraget kan højst udbetales forskudsvis med normalbidraget, dvs. summen af grundbeløb og tillæg indtil barnet fylder 18 år.

Er der pålagt et forhøjet børnebidrag, vil tillægget udover normalbidraget ikke blive udbetalt forskudsvist af det offentlige.

Kommunen skal søge hele det beløb, som skal betales efter bidragsresolutionen, inddrevet hos den bidragspligtige.

På Færøerne er det forskudsvis bidrag uafhængigt af den bidragsberettigedes indkomst. Hvis den bidragspligtige ikke betaler til tiden, bliver det fulde beløb forskudsvist udbetalt af det offentlige.

I Finland har et barn ret til et bidragsforskud hvis den af forældrene der er bidragspligtig ikke har betalt underholdsbidrag, eller det fulde beløb. Hvis den bidragspligtige, på grund af dårlig økonomi, ikke kan betale det fulde beløb, kan kommunen betale det resterende, efter ansøgning. Efterfølgende kan kommunen inddrive det udlagte beløb hos den bidragspligtige.

I Island er forskudsvis udbetaling af underholdsbidrag ikke defineret som en socialforsikringsydelse, men de forældre der har en forvaltningsmæssig beslutning om at de har ret til forskudsvis udbetaling af underholdsbidrag kan søge om at socialforsikringen udbetaler et fast beløb, mens det er kommunerne der inddriver den manglende betaling hos den bidragspligtige.

I Norge udbetales der kun bidragsforskud hvis den bidragspligtige ikke betaler rettidigt. Bidragsforskuddet er desuden indtægtsprøvet. Alt afhængig af modtagerens indtægt, gives der 100, 75 eller 50 pct. af det fulde beløb. Hvis modtagerens arbejdsindkomst er 320 gange det fulde beløb gives der ikke noget tilskud. De gældende forskudsbeløb bliver indeksreguleret 1. juni hvert år. Som følge af at forskud kun ydes hvis og i den udstrækning løbende bidrag ikke bliver betalt til tiden, vil antallet kunne variere betydeligt fra måned til måned.

For forældre der lever hver for sig findes der i Sverige det statslige bidragssystem. Dette skal sikre at begge forældre deltager i forsørgelsen af deres fælles børn. Bidragsbeløbet ligger fast, og hvis den der har barnet hos sig anmoder Forsikringskassen om at udbetale beløbet, vil den af forældrene der ikke har barnet være forpligtiget til at indbetale beløbet til forsikringskassen. For bidragspligtige med lave indtægter bliver det skyldige beløb sat ned og for helt lave indkomster sættes beløbet til nul.

Tabel 4.9 Bidragsforskuddenes størrelse i 2004

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
Maksimalt beløb pr. barn pr. år i KR/EUR	11.976	10.121	1.448	192.300	14.740	14.076
Maksimalt beløb pr. barn pr. år i KKP-Euro	1.216	1.028	1.259	1.780	1.339	1.342

Tabel 4.10 Antal børn med bidragsforskud i pct. af befolkningen under 18 år 1995-2004

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige ¹⁾
1995	15	8	10	17	15	16
2000	14	9	10	19	11	16
2003	15	9	10	18	9	15
2004	15	9	9	19	9	15

1 Antal børn under 19 år.

Andre ydelser

I Norge suppleres det almindelige børnetilskud med skattelettelser for pasning af børn. Udgiften hertil indgår dog ikke i den sociale udgiftsstatistik. Enlige forsørgere kan desuden af Folketrygden få tilkendt en såkaldt overgangsydelse til underhold, økonomisk støtte til pasning af barnet samt tilskud til uddannelse.

På Færøerne har alle, der er pålagt at betale underholdsbidrag, ret til at få halvdelen refunderet fra det offentlige.

I Finland, Island, Norge og Sverige er der indført børnepension i form af grundpension og tillægs/arbejdspension. I Danmark gives der et særligt børnetilskud.

Børnepensionen ydes til børn, hvis den ene eller begge forældre er afgang ved døden. Børnepension omtales i øvrigt nærmere i Kapitel 7.

Serviceydelser til familier og børn

I de nordiske lande har man valgt at give børn og familier en omfattende daglig service. Ansvar for driften af disse servicetilbud påhviler i første omgang kommunerne, som skal sørge for daginstitutionstilbud til børn og unge, børnehaveklasser, familiedagpleje, børnepasning i hjemmene samt børne- og ungdomsforsorg.

Fysisk og psykisk udviklingshæmmede børn integreres så vidt muligt i de normale pasningstilbud.

I alle landene kan børnefamilier i ekstraordinære tilfælde få tildelt hjemmehjælp. Det gælder fx, hvis den person, der tager vare på hjemmet og børnene, ikke kan sørge for hjemmet på grund af sygdom, fødsel eller lignende.

Familier kan desuden få hjælp til at forebygge, at børn og unge anbringes uden for hjemmet.

Daginstitutioner og familiedagpleje

- Børn bliver passet i både offentlige og private institutioner

Daginstitutioner for børn op til skolealderen

Børn i førskolealderen modtages i daginstitutioner. I alle landene findes der både hel- og deltidspladser.

Både i Danmark, Finland og Norge kan forældre, efter lidt forskellige ordninger, modtage et kontantbeløb for helt eller delvist selv at passe barnet i eget hjem.

I alle landene er det kommunerne, som skal sørge for, at der udbydes et tilstrækkeligt antal pladser. I Danmark havde 92 pct. af kommunerne i 2004 pasningsgaranti for børn i alderen 0-9 år, mens yderligere 5 pct. havde pasningsgaranti for dele af denne aldersgruppe. Kommunerne har mulighed for at give økonomisk tilskud til forældre, der vælger privat børnepasning i stedet for et offentligt dagtilbud. 3747 børn var omfattet af denne ordning i september 2004. Kommunerne har endvidere mulighed for at give forældrene et økonomisk tilskud til pasning af egne børn i stedet for offentligt dagtilbud. 768 børn var omfattet af denne ordning i september 2004.

I Finland har alle børn under 7 år ret til plads i en kommunal daginstitution eller i familiedagpleje. Forældre har endvidere mulighed for at få passet børnene privat med kommunalt tilskud. Kommunerne betaler beløbet direkte til den institution/privatperson som passer barnet/børnene. Ved udgangen af 2004 blev der udbetalt tilskud til privat pasning af 14.851 børn.

På Færøerne og Island er kommunerne ikke forpligtiget, via lov, at tilbyde en børnehaveplads til alle børn.

I Norge er kommunerne forpligtiget til at tilbyde børnehavepladser til de forældre der ønsker en plads. Forældrene har imidlertid ingen juridisk ret til en plads. Daginstitutioner finansieres af staten og kommunerne. Desuden er der en egen(forældre)betaling. Den 1. maj blev der indført en maksimal egenbetaling på 2.750 NOK.

I Sverige er førskoleaktiviteter en samlet betegnelse for aktiviteter der henvender sig til børn fra et år og frem til skolestarten. Den findes i form af "førskole" familiedagpleje og daginstitutioner med førskoleaktiviteter. Kommunerne er forpligtiget til at tilbyde førskoleaktiviteter eller familiedagpleje til:

- Børn, hvis forældre arbejder eller studerer.
- Børn hvis forældre er arbejdsløse eller på forældreorlov. Her skal børnene tilbydes mindst 3 timer per dag eller 15 timer per uge.
- Børn der har et eget behov for aktiviteterne.

Pladserne skal tilbydes uden unødvendig forsinkelse, hvilket vil sige normalt tre til fire måneder efter at forældrene har tilmeldt barnet. Kommunerne skal tage passende hensyn til forældrenes ønsker om pasningsformen og pladsen skal tilbydes så nær barnets hjem som mulig. Desuden skal alle børn tilbydes mindst 525 timer uden brugerbetaling i førskolen fra og med det efterår barnet fylder fire år (den såkaldte almindelige førskole).

Familiedagpleje

Der findes kommunal familiedagpleje i alle nordiske lande. Den omfatter fortrinsvis børn i førskolealderen. De kommunale dagplejere er ansat og lønnet af kommunerne og modtager børnene i deres eget hjem. Som ved ophold i daginstitutioner betaler forældrene for børns ophold i familiedagpleje. I alle landene findes der desuden privat familiedagpleje, som drives uden offentlige tilskud. Disse pasningsformer er ikke omfattet af den nordiske socialstatistik.

Børnehaveklasser

I alle landene er der indrettet særlige skoleforberedende klasser, men efter lidt forskellige regelsæt. Efter skoletid har børnene mulighed for at deltage i skolefritidsordninger.

I Danmark har kommunerne pligt til før skolestarten at tilbyde plads i en børnehaveklasse i mindst 20 timer om ugen, et tilbud som 98 pct. af børnene benytter. Efter skoletid kan børnene opholde sig i enten daginstitutioner eller skolefritidsordninger.

På Færøerne er der kun et enkelt sted tilbud om skoleforberedende klasser.

I Finland har 6-årige ret til førskoleplads uden betaling. Ordningen omfatter 700 timer per år. Ordningen er ikke obligatorisk for børnene, men ca. 99 pct. af de 6-årige deltager i skoleforberedende foranstaltninger.

I Island er alle 6-årige skolepligtige og indgår derfor ikke i denne statistik.

I Norge starter børnene i 1. klasse i skolen som 6-årige med en undervisning som er tilpasset deres alder.

I Sverige er det kommunerne som fra og med 1998 er forpligtede til at tilbyde alle 6-årige mindst 525 timer i den nye skoleform - førskoleklasse. I efteråret 2004 gik 95 pct. af alle 6-årige i førskoleklasse mens få procent allerede havde påbegyndt grundskolen. Alle 6-årige har ret til at begynde i grundskolen hvis forældrene ønsker det. Efter skoledagen - i førskoleklassen eller i grundskolen - kan de børn der har behov for det forblive i skolepasningsordningen.

Børn i skolealderen

I samtlige lande er der pasningsmuligheder for børn i skolealderen. Pasningen kan enten foregå i særlige fritidshjem for børn i skolealderen, eller være integreret i daginstitutionernes pasning af børn i førskolealderen. I Norge er ansvaret for udviklingen af skolefritidsordninger lagt ind under skolesektoren. Dette gælder i vidt omfang også i Danmark, Island og Sverige. Omfanget af tilbud varierer fra kommune til kommune.

Der er forskellige øvre aldersgrænser for tildelingen af pladser på fritidshjem/skolefritidsordninger. I Danmark er den 10 år i nogle kommuner og 14 år i andre. I Finland er der normalt ingen aldersgrænse, men den kan dog i særlige tilfælde være 10 år. I Island er den 9 år, i Norge 10 år og i Sverige 12 år. I Norge skal kommunen give et tilbud om skolefritidsordninger for børn i 1-4 års skolealderstrin og for børn med særlige behov fra 1-7 års skolealderstrin.

Børn i daginstitutioner og offentlig finansieret dagpleje

Der er betydelige forskelle fra land til land på hvor mange børn, der er omfattet af pasningsordninger i daginstitutioner og familiedagpleje. Af årsager hertil kan nævnes arbejdsløshedens omfang, og at børn i børnehaveklasser i Danmark også opholder sig i daginstitutioner efter timerne i børnehaveklassen. De lave rater for 1-2-årige i Finland hænger sammen med muligheden for at få tildelt hjemmepasningsstøtte. I Sverige spiller den lange barselsperiode også en rolle.

Tabel 4.11 Børn indskrevet i daginstitutioner og offentlig finansieret dagpleje efter alder i pct. af de respektive aldersgrupper 2004

	Danmark ¹⁾	Færøerne	Finland ²⁾	Island ³⁾	Norge ⁴⁾	Sverige ⁵⁾
2004						
< 1 år	12	18	1	7	2	-
1-2 år	83	82	37	75	48	66
3-5 år	95	86	68	94	87	95
0-5 år i alt	77	73	46	74	61	71
6 år	87	83	67	.	.	83
0-6 år i alt	79	75	49	63	.	72
7-10 år	63	21	2	.	.	59

Anm.: Supplerende tabelinformation findes i bogens bilag 4 på WWW.nom-nos.dk.

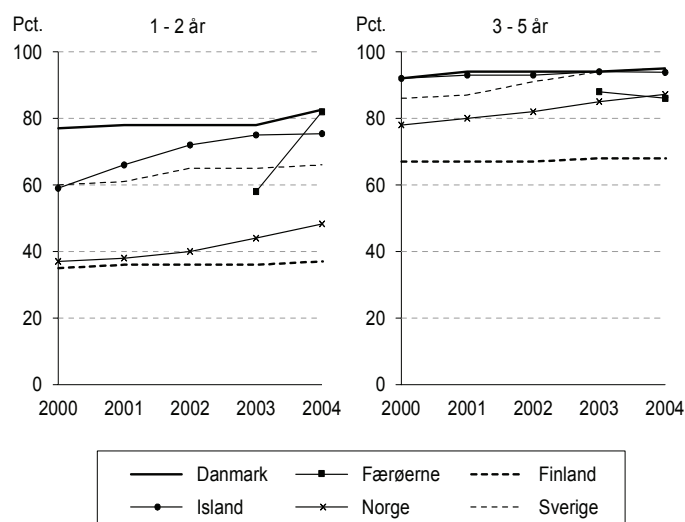
1 Tidspunktet for opgørelsen af antallet af indskrevne børn er ændret fra marts til september fra 2004. Antallet i 2000 vedrører marts 2001, mens antallet i 2002 vedrører marts 2002 og i 2003 vedrører marts 2003.

2 Tallene er inklusive børn i privat pasning med offentligt tilskud.

3 Fra 1995 kun børn i alderen 0-5 år idet skolefritidsordningerne helt overgik til skolevæsenet i 1995 og der findes ingen statistik for dette.

4 Fra 2000 kun børn i alderen 0-5 år.

5 Fra og med 1998 er der indført en særlig førskoleklasse for 6-årige. Disse børn er ikke medtaget, medmindre de også har en plads i en daginstitution.

Figur 4.4 Børn 1-5 år indskrevet i dagsinstitutioner og kommunal familiedagpleje i pct. af aldersgruppen 2000-2004

Se noterne til Tabel 4.11

Børne- og ungdomsforsorg

- Der lægges vægt på forebyggende arbejde

I samtlige nordiske lande findes der forskellige former for forebyggende initiativer til fremme af børns og unges opvækst under trygge og gode forhold. Det kan både dreje sig om almene foranstaltninger og foranstaltninger mere specifikt rettet mod det enkelte barn eller den unge.

Landenes lovgivning giver også muligheder for, at det offentlige griber ind og yder støtte, hvis der er risiko for, at barnet eller den unge får en uheldig opvækst.

Forebyggende foranstaltninger

I Danmark modtog 36.323 familier i løbet af 2004 én eller flere forebyggende foranstaltninger i form af konsulentbistand, praktisk pædagogisk støtte i hjemmet, familiebehandling, døgnophold for både forældre og børn, kontakt eller støttepersoner for hele familien eller økonomisk støtte med henblik på at undgå anbringelse af børn uden for hjemmet. Derudover var der ved udgangen af 2004 7.752 børn og unge på aflastningsophold på en døgninstitution, i plejefamilie eller på et andet opholdssted 941 børn og unge havde fået udpeget en personlig rådgiver og 2.934 en fast kontaktperson. 3.241 børn og unge fik økonomisk støtte til ophold på kost- eller efterskole, uden at der var tale om egentlig anbringelse. Endelig var 520 unge i et formidlet praktiktilbud hos en arbejdsgiver og 322 unge var i en udslusningsordning i det hidtidige anbringelsessted.

I Finland har den forebyggende børneforsorg til opgave at påvirke udviklingen af barnets trivselsforhold samt at forebygge mod de risici som barnet udsættes for. Foranstaltningerne kan være støttepersoner eller støttefamilier, støtte til at få arbejde, bolig og hjælp til hobbyaktiviteter. I 2004 var der 59.912 personer som fik støtte. 92 pct. af disse var børn under 18 år, mens de resterende 8 pct. var mellem 18 og 20 år. Der var i løbet af 2004 en tilgang på 16.355 nye klienter, hvilket svarer til 27 pct. af alle som modtog hjælp.

I Island fik 2.508 børn i 2004 hjælp i form af forebyggende foranstaltninger. Af disse blev 485 placeret uden for hjemmet i en kortere eller længere periode. Forebyggende foranstaltninger fra børneværnet kan være råd og vejledning til forældre, støttekontakt, støttefamilier, placering af børn i familiepleje eller på institution m.v. I hver enkelt børneværnssag skal der foreligge en skriftlig plan hvor man blandt andet fastsætter hensigten med at anvende tiltagene,

hvornår de skal revurderes, samt fastlægge barnets, forældrenes, børneværnsnævnets og evt. andres rolle i den periode planen gælder.

I Norge modtog 30.760 børn i løbet af 2004 et eller flere forebyggende tiltag fra børneværnet. I løbet af 2004 var der samtidigt 6.882 børn under børneværnets omsorg. Ved udgangen af 2004 var der ca. 25 børn per 1.000 børn under 18 år der modtog et eller andet tiltag.

I Sverige består de forebyggende foranstaltninger blandt andet af tiltag over for spædbørnsfamilier, med henblik på at forbedre samspillet mellem forældre og børn. Der kan også være tale om gruppeaktiviteter for unge og/eller enlige mødre samt børn af alkoholmisbrugere, eller om udvidede børnehaveklasser, som kombinerer dagvirksomhed med besøg i hjemmene og hvor foranstaltningen først og fremmest sigter mod at give familien praktisk og psykosocial støtte i hjemmet.

For kriminelle unge, misbrugere eller unge med andre psykosociale problemer er der udviklet foranstaltninger der indebærer, at den unge i løbet af dagen medvirker i et antal strukturerede aktiviteter, som regel arbejde/studier og organiserede fritidsaktiviteter. En anden type aktivitet er det såkaldte kontaktmandskab, hvor barnet eller den unge får tildelt en voksen kontaktperson eller kontaktfamilie, som de træffer regelmæssigt. En kontaktperson eller kontaktfamilie er den åbne indsats som de fleste børn og unge var i berøring med i 2004. Ca. 22.500 børn og unge havde en sådan kontakt i løbet af året. Ca. 20.400 børn og unge modtog en behovsprøvet personlig støtte og ca. 7.400 indgik i et struktureret behandlingsprogram (uden anbringelse) i løbet af 2004.

Anbringelse uden for eget hjem

I alle landene kan det komme på tale at anbringe et barn uden for hjemmet. Årsagen kan fx være, at forældrene behøver hjælp til opdragelse af barnet, eller at barnets sundhed eller udvikling udsættes for fare på grund af manglende pasning. Der kan også foretages indgreb, hvis unge udsætter deres egen sundhed eller udvikling for alvorlig fare, fx på grund af alkohol- og/eller narkotikamisbrug eller kriminalitet.

De fleste anbringelser af børn uden for eget hjem sker efter frivillig aftale med forældrene. I Norge er de fleste placeringer uden for hjemmene formelt set ufrivillige i og med at de foretages af fylkesnævnene.

I alle landene kan børn også anbringes uden for eget hjem uden forældrenes samtykke. I Finland og Sverige sker dette efter en retlig afgørelse. I Danmark og Island er det et særligt børne- og ungeudvalg i kommunerne der tager beslutning om anbringelse af barnet. I Norge er det statslige fyl-

kesnævn, som afgør om børneværnet skal overtage omsorgen for et barn og anbringe barnet uden for eget hjem. Men loven tillader også at et barn kan anbringes uden for hjemmet uden at der træffes beslutning i nævnet om omsorgsovertagelse.

Andelen af børn anbragt uden for eget hjem varierer fra land til land og andelen er blevet højere de seneste år. Det er fælles for alle landene, at der i høj grad sættes ind med forebyggende foranstaltninger over for børn og familier i hjemmet. I Danmark er anbringelseshyppigheden en del større end i de øvrige nordiske lande. Dette hænger bl.a. sammen med, at børn og unge anbragt uden for hjemmet i Danmark også omfatter børn og unge med nedsat fysisk og/eller psykisk funktionsevne. Selv hvis der ses bort fra disse handicappede børn og unge er anbringelseshyppigheden dog større end i de andre lande. Det gælder især for de 15-20-årige. Dette hænger sammen med, at unge i Danmark i relativt stort omfang bliver anbragt uden for hjemmet, fx på kost- og efterskoler, i eget værelse eller i socialpædagogiske kollektiver. Dette sker kun i ret begrænset omfang i de øvrige nordiske lande.

Især i de ældste aldersklasser anbringes der flere drenge end piger uden for eget hjem, mens forskellene i de yngste aldersklasser er betydeligt mindre. I Danmark er der et varieret udbud af anbringelsessteder og næsten en tredjedel af børn og unge er anbragt på andre steder end familiepleje og døgninstitutioner. Disse andre steder omfatter primært socialpædagogiske opholdssteder, men også kostskoler og lignende, eget værelse mv.

Det gælder til en vis grad også Finland og Sverige. I kategorien *Andet sted* indgår også muligheden for at anbringe i eget hjem (forældrenes) og på eget værelse med støtte i Finland og i eget hjem, eget værelse eller børnepsykiatrisk klinik i Sverige.

Tabel 4.12 Børn og unge anbragt uden for eget hjem i løbet af året efter alder. Pr. 1.000 indbyggere i de respektive aldersgrupper 2004

	Danmark ¹⁾	Finland	Island ²⁾	Norge	Sverige ³⁾
<i>Piger</i>					
0-6 år	4,0	6,3	3,2	3,9	3,7
7-14 år	10,7	9,9	5,3	8,2	7,3
15-17 år	28,7	20,5	13,4	19,3	18,1
18-20 år	18,0	14,1	..	15,0	12,4
0-20 år	11,8	11,0	5,6	9,4	8,6
<i>Drenge</i>					
0-6 år	3,9	6,7	4,5	4,2	4,2
7-14 år	13,7	11,5	7,9	9,1	8,1
15-17 år	33,3	19,0	5,2	17,2	16,4
18-20 år	20,4	14,9	..	17,5	14,8
0-20 år	13,9	11,6	6,1	10,0	9,2
<i>I alt</i>					
0-6 år	3,9	6,5	3,8	4,0	4,0
7-14 år	12,3	10,7	6,6	8,7	7,7
15-17 år	31,1	19,8	7,7	18,2	17,2
18-20 år	19,2	14,5	..	16,3	13,6
0-20 år	12,9	11,3	5,9	9,7	8,9

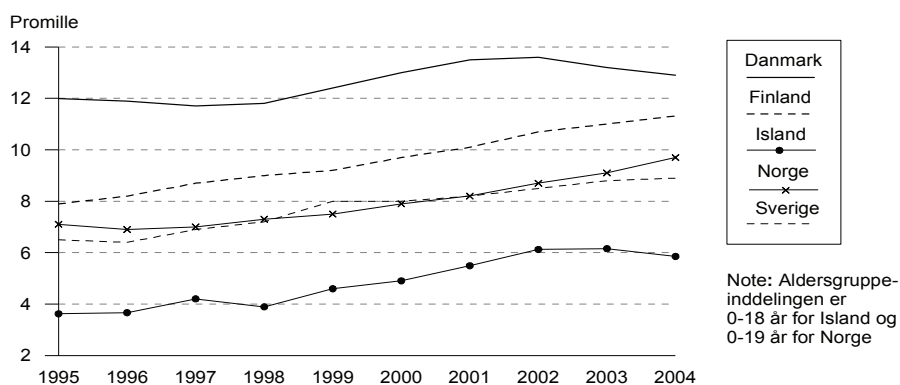
Anm.: Supplerende tabelinformation findes i bogens bilag 4 på WWW.nom-nos.dk.

1 Inkl. børn og unge med nedsat fysisk og/eller psykisk funktionsevne.

2 Til året 2002 er aldersgrupperne 0-6 år, 7-14 år, 15-18 år og 0-18 år. For 1995 dog kun 0-16 år. Fordeling på alder og køn er baseret på skøn.

3 Fra og med 1999 indgår der i gruppen 18-20-årige som er i behandling efter den sociale servicelov. Disse, som hovedsageligt er 19-20 år, var tidligere i statistikken medtaget som voksne misbrugere.

Figur 4.5 Børn og unge 0-20 år anbragt uden for eget hjem i promille af samtlige 1995-2004

Tabel 4.13 Anbragte børn og unge pr. 31. december i året fordelt på anbringelsessted i procent 2004

	Danmark	Finland	Island ¹⁾	Norge	Sverige ²⁾
	Andel i pct.	Andel i pct.	Andel i pct.	Andel i pct.	Andel i pct.
Familiepleje	46	61	34	79	76
Døgninstitution	24	24	47	21	22
Andet sted	30	15	19	-	2
I alt	100	100	100	100	100

1 Dog Island i løbet af året.

2 Kun 0-18-årige. Andet dækker også over anbringelser, hvor stedet er uoplyst.

Udgifter til og finansiering af ydelser til familier og børn

Forskelle og ligheder i udgifterne til familier og børn

Der er meget stor forskel på hvor meget de nordiske lande anvender til familier og børn målt i KKP pr. barn 0-17 år. Danmark og Norge anvender mest og Finland, Færøerne og Island anvender mindst. Men det skal dog bemærkes at det kun er Finland som har medregnet løn i forbindelse med fødsel og adoption i de sociale udgifter.

Ser man på fordelingen på de enkelte ydelsesområder findes der et noget mere nuanceret billede.

Sverige og Norge som har de største udgifter til dagpenge ved fødsel og adoption har også de længste orlovsordninger. Forældreydelser ved pasning af børn omfatter i Danmark orlovsordninger til pasning af børn, i Finland er det ydelser til pasning af børn i hjemmet. Beløbet for Norges vedkommende dækker udgifter til en ordning om pasning af børn. Dette er en målrettet ordning til enlige forsørgere, som får et økonomisk tilskud til pasning af børn, hvor tilskuddet skal medvirke til at den enlige forsøger kan være erhvervsaktiv. Tilsvarende ydelser findes ikke i de andre lande.

Udgifterne til børnetilskud er størst i Norge og Danmark og mindst i Island på grund af indtægtsreguleringen. Udgifter til andre kontantydelse er fortrinsvis det offentliges udlæg af bidragsforskud til børn hvor Island anvender det største beløb.

Når det gælder serviceydelser anvender Danmark det største beløb og Færøerne og Finland det mindste målt som KKP per barn 0-17 år.

I Danmark og på Færøerne er udgifterne til daginstitutioner og til døgninstitutioner, forebyggende foranstaltninger m.v. væsentligt højere end i de andre lande mens Finland og Sverige anvender mindst. Der er en vis parallelitet i udgifterne til daginstitutioner og dækningsgraden i de enkelte lande. Da udgifterne til skolefritidsordningerne ikke indgår i de sociale udgifter, er der dog ikke nogen direkte sammenhæng mellem udgifterne og dækningsgraden.

De væsentligt højere udgifter til døgninstitutioner, forebyggende foranstaltninger m.v. i Danmark end i de øvrige lande skyldes bl.a. at antallet af børn og unge anbragt uden for hjemmet er relativt højt i Danmark.

Ændringer i de sociale udgifter til familier og børn fra 2003 til 2004

I Danmark var der en stigning i udgifterne til kontantydelse til familier og børn på godt 2 pct. fra 2003 til 2004. Udgifterne til fødselsdagpenge har fortsat været stigende som følge af forlængelsen af barselsorloven til 1 år i 2002, ligesom udgifterne til børnepasningsorlov fortsat har været faldende. Udgifterne til serviceydelser steg med omkring ½ pct. Udgifterne til dagtilbud var stort set uændret, mens der har været en mindre stigning i udgifterne til såvel forebyggende foranstaltninger for børn og unge som til døgninstitutioner, familiepleje mv. for børn og unge anbragt uden for hjemmet.

På Færøerne var der en stigning i de sociale udgifter til familier og børn på 5,7 pct. Kontantydelse, som står for 1/3 af de samlede udgifter, steg med 1,8 pct., mens serviceydelserne steg med ca. 10,5 pct. Stigningen i kontantydelse skyldes hovedsagelig den kommunale andel af børnetilskuddet, som steg med ca. 200 DKK pr. barn svarende til 5,4 pct. Stigningen i serviceydelserne skyldes en markant udvidelse af daginstitutionsområdet.

I Finland var udgifterne til familier med børn 4,8 pct. højere i 2004 end i 2003 målt i faste priser. Det skyldes især at børnetilskuddet blev forhøjet. Antallet af nyfødte børn steg endvidere med 1.128 hvorfor de udbetalte forældredrydelser steg. Udgifterne til pasning af børn var på det samme niveau som året før og børn i dagpasning faldt med 4.135. Derimod steg udgifterne til børneomsorg idet børn og unge anbragt udenfor eget hjem fortsat stiger.

I Island steg de sociale udgifter til familier og børn med 8,6 pct. fra 2003 til 2004 målt i faste priser. Udgifterne til kontantydelse steg med 4,2 pct. hvilket især skyldes større udgifter til barselsorlov idet modtagerne af dagpengene er steget, især blandt mænd. Derimod faldt udgifterne til børnetilskud målt i faste priser idet indkomstreguleringen følger lønudviklingen. Udgifterne til serviceydelser steg med 12,7 pct. målt i faste priser, hvor den største del skyldes udgifterne til daginstitutioner idet forældrebetalingen er faldet fra 30 til 27 pct. Ligeledes er der flere børn der heltidsindskrives i daginstitutioner. En anden del af stigningen skyldes ungdoms og fritidsaktiviteter.

I Norge steg udgifterne med 5,0 pct. til familier og børn målt i faste priser. Stigningen skyldes hovedsageligt en stigning i udgifterne ved fødsel og adoption, mens der modsat var et fald i udgifterne til tilskud til forsørgelse af børn. De største stigninger var ved udgifterne til daginstitutioner og familiedagpleje. I 2004 havde ca. 8.300 flere børn plads i en daginstitution sammenlignet med 2003. Den gennemsnitlige stigning i fødselsdagpengene var på ca. 6,8 pct. fra 2003 til 2004.

I Sverige steg udgifterne med 4,5 pct. til familier og børn målt i faste priser. Stigningen skyldes især en stigning i antallet af fødsler og udgifterne i forbindelse med fødsel og adoption er steget med næsten 10 pct. Desuden er udgifterne til institutionsanbringelse af børn og unge fortsat steget betydeligt.

Tabel 4.14 Udgifter til og finansiering af ydelser til familier og børn 2004

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
	DKK	DKK	EUR	ISK	NOK	SEK
<i>Kontantydelse, mio.</i>						
A. Dagpenge ved fødsel og adoption	8.310	77	645	6.626	9.313	17.638
B. Ydelser ved fødsel	-	0	11	-	420	38
C. Forældreydelse ved pasning af børn (orlovsordninger m.v.)	342	-	333	-	3.125	-
D. Tilskud til forsørgelse af børn	14.717	136	1.429	5.731	14.220	20.879
E. Supplerende ydelser	-	-	-	-	-	-
F. Øvrigt	240	20	80	808	3.438	2.026
a. Heraf bidragsforskud til børn	240	1	80	808	501	2.026
Kontantydelse i alt	23.608	233	2.498	13.166	30.515	40.581
<i>Serviceydelse, mio.</i>						
A. Daginstitutioner og familiedagpleje	23.120	160	1.394	10.407	13.292	22.758
B. Døgninstitutioner (børne- og ungdomsforsorg)	7.345	27	278	2.269	2.468	8.269
C. Hjemmehjælp til familier	20	0	31	104	154	-
D. Øvrigt	2.895	19	295	3.007	6.072	4.836
Serviceydelse i alt	33.380	206	1.997	15.787	21.986	37.759
Udgifter i alt, mio.	56.988	438	4.495	28.953	52.501	78.340
Udgifter i pct. af BNP	4,1	4,4	3,1	3,6	3,1	3,2
<i>Finansieret af (pct.)</i>						
- Det offentlige	89,5	92,8	91,4	84,2	83,7	76,8
- Arbejdsgivere	0,3	3,7	4,7	15,8	9,4	22,6
- Forsikrede præmier og særskatter	10,2	3,5	3,9	0,0	6,9	0,6
<i>Ændringer 2003-2004 i 2004-priser</i>						
- Mio.	724	24	206	2.304	2.521	3.339
- Pct.	1,3	5,7	4,8	8,6	5,0	4,5

Tabel 4.15 Udgifter til ydelser til familier og børn i KKP 2004

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
Kontantydelse i alt pr. capita	445	493	415	421	607	432
- Pr. barn 0-17 år	2.016	1.770	1.941	1.560	2.577	1.994
Serviceydelse i alt pr. capita	629	436	332	505	438	402
- Pr. barn 0-17 år	2.851	1.564	1.552	1.870	1.857	1.855
Familier og børn i alt pr. capita	1.074	929	747	927	1.045	834
- I alt pr barn 0-17 år	4.867	3.334	3.493	3.430	4.434	3.849

Egenbetaling for pasning af børn

I alle nordiske lande betaler forældrene selv en del af udgifterne til pasning af børn i daginstitutioner. Ved beregning af egenbetalingen tages der normalt hensyn til familiens indkomst, ligesom der kan gives søskenderabat. Børn af forældre, som har meget lav indkomst, kan i alle landene opnå friplads. I ingen af landene kan betalingen overstige de faktiske udgifter til institutionspladsen.

I Danmark er der centralt fastsatte regler om betalingens maksimale størrelse, om fripladser og om søskenderabat. På Færøerne er der centralt fastsatte regler om betalingens maksimale størrelse og fripladser. I Finland er egenbetalingen fastsat centralt, mens det er op til kommunerne om de vil tildele fripladser. I Island fastsættes egenbetalingen af kommunerne.

I Sverige er det mest almindeligt, at forældrene betaler en takst, som tager hensyn både til indkomst og den tid barnet er i institutionen, men der kan også være tale om en fast takst, uafhængig af indkomst og tid. Egenbetalingen for pasning i en af de private pasningsordninger bør i princippet være den samme som i de kommunale. Der findes statslige regler for maksimal egenbetaling. Inden for disse rammer kan kommunerne frit udforme sine regler.

Egenbetalingens samlede størrelse i 2004 udgjorde ca. 23 pct. af driftsudgifterne for dagpleje og daginstitutioner i Danmark. På Færøerne udgjorde egenbetalingen ca. 29 pct. af driftsudgifterne for dagpleje og daginstitutioner.

I Finland var egenbetalingen ca. 15 pct. af driftsudgifterne for den kommunale dagpleje. I Island udgjorde egenbetalingen for pladser i kommunale daginstitutioner 27 pct. af de samlede driftsudgifter og egenbetalingen til skolefritidsordninger udgjorde ca. 49 pct. af de samlede driftsudgifter.

I Norge udgjorde egenbetalingen til de private børnehaver ca. 31 pct. og de kommunale børnehaver 22 pct. af de samlede driftsudgifter. Private og kommunale børnehaver beregner imidlertid sine totale driftsudgifter på en lidt forskellig måde. Selvom private børnehaver i gennemsnit er dyrere end kommunale, er prisforskellene i realiteten ikke så store for forældrene som

procentandelene antyder. Det er dog ikke muligt at opgøre, hvor stor en andel forældrene selv betaler.

I Sverige udgjorde forældrenes egenbetaling. Ca. 8 pct. af de samlede driftsudgifter i 2004 i førskolen, mens den var 10 pct. i familiedagpleje og 16 pct. i fritidshjem.

Kapitel 5

Arbejdsløshed

I de lande, hvor arbejdsløsheden er høj, udgør udgifterne til arbejdsløshedsbekæmpelse en væsentlig del af de samlede sociale udgifter.

Reglerne for såvel indkomsterstattende ydelser til arbejdsløse som omfanget af aktiverende foranstaltninger for arbejdsløse varierer betydeligt landene imellem. Arbejdsløshedens omfang og udgifterne i forbindelse med arbejdsløshed er derfor ikke direkte proportionale.

Tabel 5.1 Udgifter til arbejdsløshed i pct. af de samlede sociale udgifter i EU, Færøerne, Island og Norge 2003

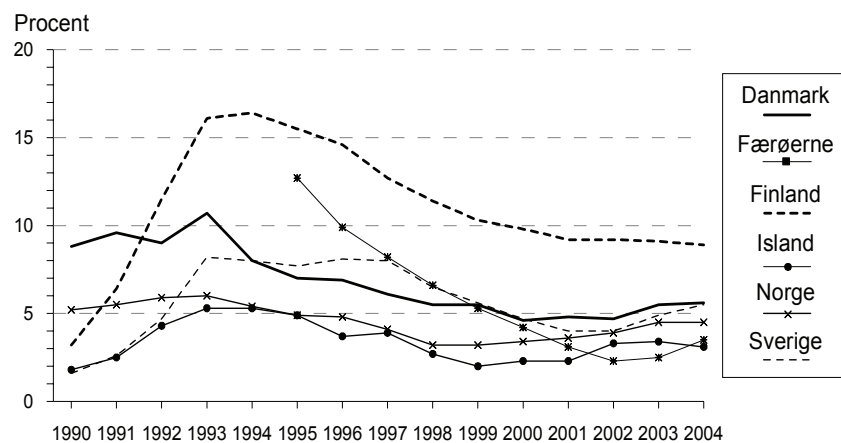
Danmark	9,8	Belgien	13,1	Luxemburg	4,2
Færøerne	2,9	Frankrig	7,9	Portugal	5,5
Finland	9,9	Grækenland	5,7	Spanien	13,3
Island	2,5	Holland	6,2	Storbritannien	2,7
Norge	3,2	Irland	8,4	Tyskland	8,6
Sverige	5,9	Italien	1,8	Østrig	6,0

Anmærkning: Se Tabel 4.1.

Generelt har de nordiske lande en høj erhvervsfrekvens, dog med betydelige forskelle fra land til land jf. Tabel 5.2.

Arbejdsløsheden var i 1990'erne meget høj i nogle af de nordiske lande, men der har været et markant fald i ledigheden i alle landene, hvor Finland dog fortsat har den højeste ledighed. I alle landene er ledigheden blandt de 16 til 24-årige dog betydeligt højere end for den øvrige del af befolkningen, jf. Tabel 5.3.

I alle de nordiske lande er arbejdsmarkedet præget af store omstillinger, hvorfor der i højere grad end tidligere stilles øgede krav til arbejdskraftens kvalifikationer, fleksibilitet og mobilitet.

Figur 5.1 **Udviklingen i arbejdsløsheden 1990-2004**

ARBEJDSLØSHED

Tabel 5.2 Befolkningen 16-64 år fordelt efter køn og aktivitet 2004

	Danmark	Finland ¹⁾	Island	Norge	Sverige
<i>Kvinder</i>					
Kvinder i alderen 16-64 år (1.000)	1.742	1.726	90	1.454	2.823
Heraf i pct.					
Beskæftigede i alt	72	66	79	73	72
- Fuldtid	48	54	50	41	47
- Deltid	24	12	29	31	25
Arbejdsløse	5	6	2	3	5
Uden for arbejdsstyrken	23	28	18	24	24
I alt	100	100	100	100	101
<i>Mænd</i>					
Mænd i alderen 16-64 år (1.000)	1.776	1.763	91	1.501	2.913
Heraf i pct.					
Beskæftigede i alt	80	69	86	78	75
- Fuldtid	72	63	79	69	67
- Deltid	8	6	8	9	8
Arbejdsløse	4	7	3	4	6
Uden for arbejdsstyrken	15	25	11	18	20
I alt	100	100	100	100	101
<i>Kvinder og mænd</i>					
Kvinder og mænd i alderen 16-64 år (1.000)	3.518	3.489	181	2.955	5.736
Heraf i pct.					
Beskæftigede i alt	76	67	83	75	73
- Fuldtid	60	58	65	55	57
- Deltid	16	9	18	20	16
Arbejdsløse	5	7	3	4	6
Uden for arbejdsstyrken	19	26	15	21	22
I alt	100	100	100	100	101

1 Befolkningen 15-64 år.

Tabel 5.3 Arbejdsløshed fordelt efter køn 2004

	Danmark ¹⁾	Færøerne	Finland ²⁾	Island ³⁾	Norge	Sverige
Gennemsnitligt antal arbejdsløse	163.000	950	229.000	4.900	106.000	246.000
<i>Arbejdsløse i pct. af arbejdsstyrken</i>						
I alt	5,6	3,5	8,9	3,1	4,5	5,5
Kvinder	6,1	4,5	9,0	2,9	4,0	5,1
Mænd	5,2	2,9	8,8	3,2	4,9	5,9
<i>16-24-årige</i>						
I alt	8,4	..	20,7	8,1	11,6	12,3
Kvinder	7,8	..	19,4	6,8	10,6	11,0
Mænd	8,9	..	22,0	9,3	12,5	13,5

Anm.: Supplerende tabelinformation findes i bogens bilag 4 på WWW.nom-nos.dk.

1 Oplysningerne er baseret på arbejdskraftundersøgelserne, der omfatter 15-66-årige.

2 15-24-årige.

3 Oplysningerne er baseret på arbejdskraftundersøgelserne.

Tabel 5.4 Antal personer (1.000), som har modtaget kontantydelse i mindst én dag i forbindelse med arbejdsløshed 2004

	Danmark	Færøerne	Finland	Island ¹⁾	Norge ¹⁾	Sverige ²⁾
Forsikrede	491	2	340	14	196	543
Ikke-forsikrede	82	0,4	249	..	-	90
I alt	573	3	589	14	196	633
I alt i pct. Af arbejdsstyrken	21	9	22	9	8	14

Anm.: Supplerende tabelinformation findes i bogens bilag 4 på WWW.nom-nos.dk.

1 Beregnet ud fra antal godkendte dagpengeansøgninger.

2 Der kan forekomme dobbeltregninger idet en person i løbet af et år både kan være talt med som forsikret og ikke forsikret. I 2004 var 19.000 personer talt med både som forsikret og ikke forsikret.

I Tabel 5.3 er antallet af arbejdsløse vist som et gennemsnit på et antal givne tællingstidspunkter, mens tabel 5.4 viser antal personer berørt af ledighed i mindst én dag i de respektive år. En sammenligning af tallene i de to tabeller indikerer således, at relativt mange arbejdsløse finder beskæftigelse igen inden for mindre end ét år, men der er også forskelle mellem landene i længden af ledighedsperioderne.

Kontantydelse i forbindelse med arbejdsløshed

Med undtagelse af Færøerne er det fælles for alle de nordiske lande at arbejdsmarkedspolitikken har haft en vigtig rolle i den generelle økonomiske politik hvor høj beskæftigelse og lav arbejdsløshed har været et centralt mål og en vigtig forudsætning for de nordiske velfærdsstater. Når der opstår arbejdsløshed skyldes det enten en generel lav efterspørgsel i økonomien eller at arbejdsmarkedet fungerer for dårligt, hvilket benævnes strukturel arbejdsløshed. Arbejdsmarkedspolitikken i de nordiske lande skal især bidrage til at reducere den strukturelle ledighed, herunder via aktive tiltag frem for passiv forsørgelse af de ledige. Der er dog stor forskel i den måde, hvorpå de enkelte lande har tilrettelagt deres arbejdsmarkedspolitiske tiltag i retning af aktive foranstaltninger, (beskæftigelsesforanstaltninger m.v.) og passive ydelser (arbejdsløshedsdagpenge og lignende).

Dagpenge ved arbejdsløshed er i alle de nordiske lande en retsbaseret ydelse til personer, der bliver arbejdsløse. Dagpenge skal kompensere for indtægtstab og bidrage til at opretholde en rimelig levestandard for personer, der er blevet arbejdsløse. Kompensationsniveauet og tidsbegrænsninger for ydelserne skal samtidig sikre, at de arbejdsløse tilskyndes til at søge og tage arbejde. Dagpengeordningerne har dermed også en arbejdsmarkedspolitisk funktion. I alle landene er der desuden knyttet pligter til at modtage dagpenge, herunder at stå til rådighed for arbejdsmarkedet, aktivt at søge arbejde, tage imod formidlet arbejde og aktiveringstilbud.

Ydelser ved arbejdsløshed

Det er et særkende for de nordiske lande, at de fleste arbejdsløse har ret til kontantydelse ved arbejdsløshed. Arbejdsløshedsforsikringen er obligatorisk for lønmodtagere på Færøerne og i Norge. I Island er alle lønmodtagere og selvstændige erhvervsdrivende ved lov forsikret mod arbejdsløshed. Både på Færøerne, i Island og Norge er der dog visse vilkår der skal være opfyldt for at modtage ydelserne. De der ikke opfylder betingelserne kan modtage en indkomstprøvet socialhjælp. I Danmark, Finland og Sverige er arbejdsløshedsforsikringen frivillig. I disse lande har ikke-forsikrede ledige dog ret til kontantydelse, som normalt er lavere end arbejdsløshedsdagpengene.

I Danmark er arbejdsløshedsforsikringen frivillig og administreres af arbejdsløshedskasser. Arbejdsløshedsdagpengene finansieres af medlemsbi-

drag og gennem det arbejdsmarkedsbidrag, som alle beskæftigede betaler. Ikke forsikrede får udbetalt kontanthjælp (socialhjælp), hvis de opfylder betingelserne herfor. Det er også muligt at træde tidligt tilbage fra arbejdsmarkedet i form af efterløn, jf. Kapitel 7, men denne ordning er ikke afhængig af, om den pågældende har været eller forventes at blive arbejdsløs.

På Færøerne er arbejdsløshedsforsikringen obligatorisk for lønmodtagere, mens selvstændig erhvervsdrivende og andre har mulighed for at tegne frivillig forsikring. Arbejdsløshedsdagpenge administreres af en fond, som finansieres af lønmodtagere, selvstændig erhvervsdrivende og arbejdsgivere, som betaler 0,75 pct. af henholdsvis arbejdsindkomsten og lønudgifter til forsikringen. Alle, som opfylder kravet om tidligere indtægt, har ret til dagpenge.

I Finland består dagpengene af et grundbeløb (grunddagpenge) og en ydelse, der er baseret på tidligere indtægt (indkomstrelaterede dagpenge). Det er A-kasserne der udbetaler de indkomstbaserede dagpenge mens grundbeløbet udbetales af Folkpensionsanstalten. Ikke forsikrede i Finland og personer, der har modtaget indkomstrelaterede dagpenge eller grundbeløbet i den maksimale periode på to år og som stadig er arbejdsløse, får udbetalt en såkaldt arbejdsmarkedsstøtte der er behovsprøvet men i udgangspunktet er beløbet på samme niveau som grundbeløbet i dagpengeordningen. Der gives pension til personer i 60-års alderen som har været arbejdsløse. Denne ydelse beregnes på samme måde som førtidspension. I 2004 modtog 52.898 personer arbejdsløshedspension med en gennemsnitlig ydelse på 1.120 EUR pr. måned.

I Island er arbejdsløshedsforsikringen obligatorisk og administreres af arbejdsmarkedsetaten. Arbejdsløshedsdagpengene er helt finansieret af arbejdsgiverne.

I Norge er arbejdsløshedsforsikringen ligeledes obligatorisk og alle, som opfylder kravet til tidligere indtægt, har ret til dagpenge. Arbejdsløshedsforsikringen finansieres over statsbudgettet og administreres af arbejdsmarkedsetaten.

I Sverige består arbejdsløshedsforsikringen af en grundforsikring og en frivillig arbejdsløshedsforsikring.

Ikke forsikrede, som i øvrigt opfylder kravene (og er over 20 år) har ret til et grundbeløb. Både grundbeløbet (grundforsikringen) og det indkomstafhængige beløb (arbejdsløshedsforsikringen) administreres af arbejdsløsheds-kasserne.

Betingelserne for at modtage dagpenge

Forudsætningerne for retten til at modtage dagpenge fra arbejdsløshedsforsikringen varierer fra land til land:

I Danmark kræves der ét års medlemskab af en arbejdsløshedskasse, og fuldtidsforsikrede skal have haft mindst 52 ugers arbejde som lønmodtagere eller selvstændige erhvervsdrivende inden for de seneste tre år. Den maksimale dagpengeperiode er 4 år indenfor en periode på 6 år. A-kassemedlemmer, som ved udløbet af dagpengeperioden er fyldt 55 år, og som ved fortsat medlemskab ville kunne opfylde betingelserne for at få efterløn ved det 60. år, bevarer retten til dagpenge frem til de bliver 60 år. A-kassemedlemmer, der er fyldt 60 år, kan højest modtage dagpenge i 2½ år. Retten til dagpenge kan ikke (gen-)erhverves gennem offentligt støttet beskæftigelse, men alene ved almindeligt arbejde. Generhvervelse af retten til dagpenge er betinget af mindst 26 ugers arbejde som lønmodtager eller selvstændig erhvervsdrivende inden for de sidste 3 år.

På Færøerne er arbejdsløshedsdagpenge baseret på den gennemsnitlige lønindkomst de forudgående 12 måneder, og dermed er der ingen krav om medlemskab eller beskæftigelsesperiode. Den samlede dagpengeperiode er 798 dage indenfor de seneste 5 år, hvorefter man ikke har ret til dagpenge de efterfølgende 24 måneder. Ansatte i fiskerindustrien på land har særlige vilkår, som betyder, at man får udbetalt arbejdsløshedsdagpenge ved midlertidige arbejdsophør i særlige tilfælde.

I Finland kræves det, at man i de to forudgående år og 4 måneder har været i arbejde i mindst 43 uger og samtidig været medlem af en arbejdsløshedskasse inden man bliver arbejdsløs for at være berettiget til arbejdsløshedsdagpenge. Den samlede understøttelsesperiode er normalt 500 dage. Personer, der er fyldt 57 år, inden der er udbetalt dagpenge i 500 dage, kan modtage dagpenge op til 60-års alderen. Derefter kan de få arbejdsløhedspension.

I Island skal man have været i fuldtidsbeskæftigelse arbejde i mindst 10 uger i de sidste 36 måneder for at have ret til dagpenge. Dagpengene udbetales for hverdage. I alt kan der udbetales dagpenge i 5 år.

Den første periode, hvori der udbetales arbejdsløshedsdagpenge, er baseret på tidligere, regulært arbejde. En rekvalificering til en ny dagpengeperiode kan opnås for aktiviteter, som kan sidestilles med arbejde. Det kan fx være en arbejdsmarkedsuddannelse, en periode i beredskabsarbejde, en ansættelse med vikartilskud eller en periode hvor man har fået tilskud til at påbegynde egen virksomhed.

I Norge er det en forudsætning for at være berettiget til arbejdsløshedsdagpenge, at man før arbejdsløsheden indtræder, har haft en lønindkomst på mindst 1,5 gange grundbeløbet, svarende til 88.167 NOK i det sidste kalenderår eller mindst 3 gange grundbeløbet de tre sidste år svarende til 176.334 NOK. Grundbeløbet justeres årlig og var per 1. maj 2004 58.778 NOK. Den maksimale støtteperiode varierer afhængig af størrelsen på den tidligere indtægt. En

tidligere indtægt på mindst 2 gange grundbeløbet svarede til 117.556 NOK giver en støtteperiode på 104 uger, mens en arbejdsindtægt under 2 gange grundbeløbet giver en støtteperiode på 78 uger. Personer over 64 år er sikret dagpenge indtil pensionsalderen i Folketrygden som er 67 år. For at have ret til dagpenge må arbejdstiden have været reduceret mindst 50 pct. af arbejdstiden forud for arbejdsløsheden.

I Sverige skal man have haft erhvervsarbejde i mindst 6 måneder og været i arbejde i mindst 70 timer pr. kalendermåned, eller haft erhvervsarbejde i mindst 450 timer i en sammenhængende periode på 6 kalendermåneder og været i arbejde i mindst 45 timer pr. måned i alle 6 måneder inden for en 12 måneders periode, før man er berettiget til arbejdsløshedsdagpenge (det såkaldte arbejdsvilkår).

Siden februar 2001 udbetales der dagpenge i maksimalt 300 dage i arbejdsløshedsperiode uanset ydelsesmodtagerens alder. Når ydelsesperioden udløber kan der under visse forudsætninger udbetales dagpenge i yderligere 300 dage. Den maksimale periode hvori der kan opnås dagpenge bliver således 600 dage.

Ud over de regler, der tidligere er nævnt, er retten til dagpenge i alle lande desuden betinget af, at personen er anmeldt som arbejdssøgende hos arbejdsformidlingen og kan påtage sig arbejde. Herudover er der i nogle af landene en karenperiode, hvori man ikke får udbetalt arbejdsløshedsdagpenge. I Danmark og Island er der ingen karenstage, på Færøerne er der 1-10 karenstage alt afhængig af tidligere indtjening, i Norge er der fem karenstage, mens der i Finland er syv og i Sverige fem karenstage.

Tabel 5.5 Reglerne for udbetaling af kontantstøtte i forbindelse med arbejdsløshed pr. december 2004

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Forsikrede</i>						
Aldersgrænse for retten til at modtage arbejdsløshedsdagpenge	19-64 år ¹⁾	16-66 år	17-64 år	16-69 år	16-66 år	16-65 år ⁵⁾
Antal karensdage	-	1-10	7	-	5	5
Maksimalt antal understøttelsesdage	1.040 inden for 6 år (5 understøttelsesdage pr. uge i 4 år) ²⁾	798 inden for seneste 5 år (5 understøttelsesdage pr. uge)	500 inden for 4 år ⁴⁾ (5 understøttelsesdage pr. uge)	260 pr. år i 5 år	520, 104 uger á 5 dage	300/600
Kan ydelsen genopnås?	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Under hvilke betingelser?	Ved at opfylde kravet om 26 ugers arbejde inden for de sidste 3 år	Kan ikke få dagpenge før 2 år er gået og skal have været på arbejdsmarkedet det sidste af de to år	Ved at opfylde kravet om 34 ugers arbejde inden for 2 år	Ved at opfylde kravet om 10 ugers arbejde på fuld tid indenfor de sidste 36 måneder	Genopnås når den forsikrede på ny opfylder kravene til mindsteindtægt	Ved at genopfylde kravet om 6 måneders arbejde inden arbejdsløsheden indtræffer
Er dagpengene skattepligtige?	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Ydes der tillæg for børn?	Nej	Nej	Ja	Ja	Ja	Nej
<i>Ikke-forsikrede</i>						
Aldersgrænse for retten til at modtage ydelsen	18-64 år ³⁾	.	17-64 år	.	.	20-65 år
Maksimalydelsesperioden	.	.	.	.	.	300/600

1 Personer i alderen 18-63 år har ret til at blive medlemmer af en arbejdsløshedskasse, dog 65 år for personer der er født den 1. juli 1939, men dagpengeretten gælder for personer i alderen 19-64 år.

2 A-kassemedlemmer, der er fyldt 55 år ved udløbet af den samlede dagpengeperiode, og som ville kunne gå på efterløn fra det 60. år bevarer retten til dagpenge til det 60. år. Medlemmer der er fyldt 60 år, kan højst få dagpenge i 2½ år.

3 Børn under 18 år og personer 65 år og derover kan i visse tilfælde modtage kontanthjælp.

4 For 57-årige dog op til det 60. år.

5 Retten til dagpenge bygger på at arbejdskravet og 12 måneders medlemskab af en arbejdsløshedskasse er opfyldt.

Tabel 5.6 Kontantstøttens størrelse i forbindelse med arbejdsløshed pr. december 2004

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Forsikrede</i>						
Arbejdsløshedsdagpengenes størrelse (pr. uge)	90 pct. af arbejdsindkomsten i 5 dage pr. uge ²⁾	70 pct. af personlig lønindkomst de sidste 12 måneder	Indkomstrelaterede dagpenge: Gennemsnitligt 58 pct. af tidligere arbejdsindkomst. Grunddagpenge: 115,80 EUR + børnetillæg: 21,95-41,55 EUR pr. uge	Fast beløb + børnetillæg ⁵⁾	62,4 pct. af beregningsgrundlaget	80 pct. af arbejdsindkomsten max 730 SEK/dag de første 100 dage, derefter 680 SEK/dag 5 dage per uge
Indkomstloft pr. uge for fuld kompensation ¹⁾	3.888 DKK	4.073 DKK	.	.	6.782 NOK	4.653 SEK
Indkomstloft pr. uge for fuld kompensation i KKP-Euro ¹⁾	395	409	.	.	616	444
Minimumsbeløb pr. uge	2.630 DKK	.	115,80 EUR	4.990 ISK	705 NOK	1.600 SEK
Minimumsbeløb pr. uge i KKP-Euro	267	.	100,69 EUR	46	64	153
Maksimumsbeløb pr. uge	3.205 DKK	2.851 DKK	.	19.961 ISK	4.232 NOK	3.650 SEK i 100 dage, derefter 3.400 SEK
Maksimumsbeløb pr. uge i KKP-Euro	325	289	.	185	384	348/324
<i>Ikke-forsikrede</i>						
Ydelsens størrelse pr. uge	Unge under 25 år: 604/1.251 ³⁾ DKK, Andre: 1.941 /2.579 DKK + særlig støtte ⁴⁾	Behovsprøvet socialhjælp	Behovsprøvet ydelse, max 115,80 EUR + børnetillæg: 21,95-41,55 EUR	Behovsprøvet socialhjælp	.	1.600 SEK ⁶⁾

1 Indkomstloftet er den indtægtsgrænse (tidligere indkomst) som arbejdsløshedsdagpengene er beregnet i forhold til. Beregningen af indkomstloftet sker efter forskellige principper i de enkelte lande.

2 Arbejdsgiveren udbetaler en dagpengegodtgørelse på 641 DKK pr. dag for første og anden ledighedsdag.

3 Særlige ydelser til unge under 25 år uden hjemmeboende børn.

4 Den samlede hjælp kan højst udgøre 90 pct. af tidligere indtægt og kan efter 3 måneder på kontanthjælp maksimalt udgøre 100 pct. af dagpengemaksimum.

5 Kontantstøtten øges med 4 pct. for hvert barn under 18 år.

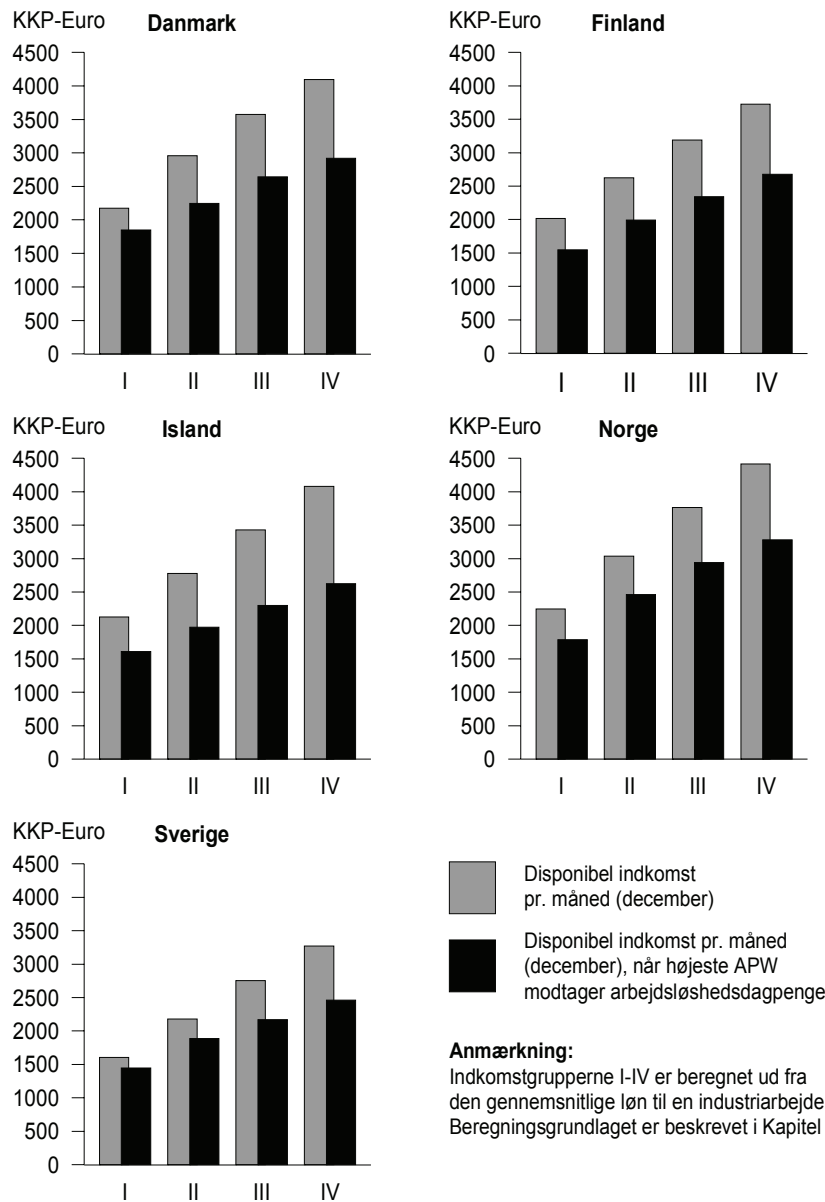
6 Mindst 20 år. Desuden skal man have været i arbejde mindst 6 måneder før arbejdsløsheden indtraf.

Kompensationsgrader ved arbejdsløshed

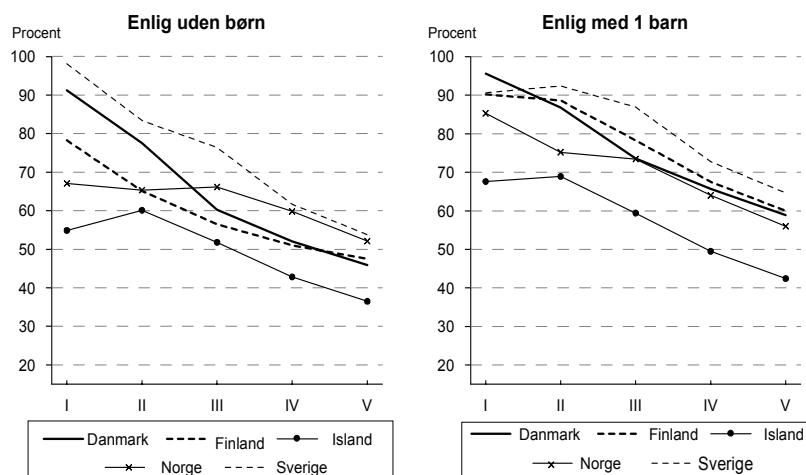
Figur 5.2 viser den disponible indkomst på fire indkomstniveauer for et par uden børn, dels når begge er i arbejde og dels når den person, der har den højeste arbejdsindkomst, overgår til arbejdsløshedsdagpenge. Figurerne 5.3 og 5.4 viser den disponible indkomst ved arbejdsløshed i pct. af indkomsten ved beskæftigelse for enlige med og uden børn opgjort på fem indkomstniveauer. Beregningen er foretaget for henholdsvis forsikrede og ikke-forsikrede (sidstnævnte kun for Danmark, Finland, Island og Sverige). Som det ses af figurerne er der markante forskelle i kompensationen for henholdsvis forsikrede og ikke-forsikrede. Det gælder især for enlige, som tidligere har haft en høj indkomst og for enlige uden børn. Kompensationsniveauet for forsikrede afhænger for det første af dagpengenes størrelse set i forhold til den tidligere indkomst. Det er højest i Danmark og mindst i Norge. I Island udbetales der et fast beløb, uafhængig af den tidligere indkomst. For det andet afhænger kompensationsniveauet af maksimumsbeløbenes størrelse der er højest i Norge. I Finland er der ingen øvre grænse for dagpengenes størrelse. Men når indkomsten overstiger et vist niveau er kompensationen dog kun 20 pct.

For familier med børn spiller det en rolle om der gives et tillæg for børn, hvilket er tilfældet i Finland, Island og Norge. Dertil kommer, at størrelsen af såvel boligydelsen som betalingen for daginstitutioner reguleres i forhold til indkomstens størrelse. Dette har betydning for kompensationsniveauet hos både forsikrede og ikke-forsikrede og er især medvirkende til at give enlige med børn et højt kompensationsniveau.

Figur 5.2 Disponibel indkomst for et arbejdsløshedsforsikret par uden børn 2004

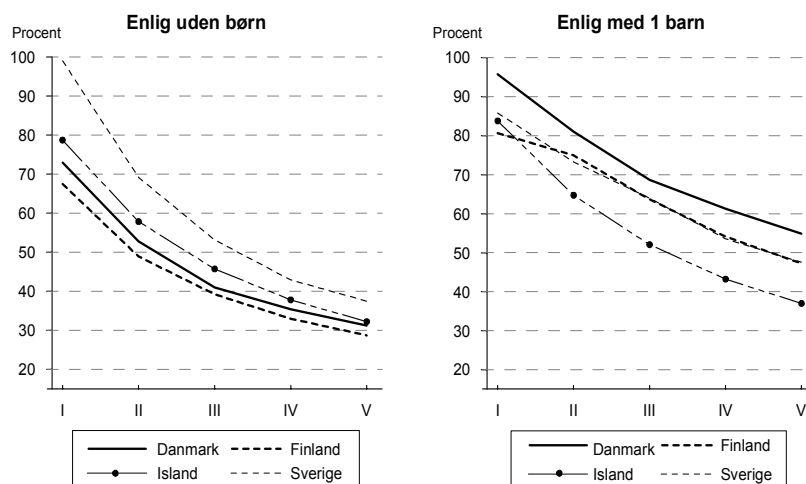

Figur 5.3 Disponibel indkomst ved arbejdsløshedsdagpenge i pct. af disponibel indkomst ved arbejde 2004

Anmærkning: Indkomstgrupperne I-V er beregnet ud fra den gennemsnitlige løn til en industriarbejder. Beregningsgrundlaget er beskrevet i Kapitel 2.

Figur 5.4 Disponibel indkomst for ikke-forsikrede i pct. af disponibel indkomst ved arbejde 2004

Anmærkning: Indkomstgrupperne I-V er beregnet ud fra den gennemsnitlige løn til en industriarbejder. Beregningsgrundlaget er beskrevet i Kapitel 2.

Jobtræning og aktivering

I alle de nordiske lande lægges der vægt på aktivering. Aldersgrænsen for iværksættelse af arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger er 18 år i Danmark og Finland og 16 år i Island. I Norge og Sverige varierer aldersgrænsen, afhængigt af foranstaltningen. Formålet med aktiveringen er primært at opkvalificere de ledige med henblik på ordinær beskæftigelse, men også at motivere dem til selv at søge beskæftigelse eller uddannelse.

I Danmark har aktivlinien i arbejdsmarkeds- og socialpolitikken spillet en stadigt større rolle siden arbejdsmarkedsreformen i 1994.

Ledige dagpengemodtagere under 25 år, som ikke har gennemført en erhvervskompetencegivende uddannelse, har ret og pligt til senest efter 6 måneders ledighed at modtage et uddannelsesstilbud af mindst 18 måneders varighed. Tilbuddet kan kombineres med andre former for vejledning og opkvalificering eller med virksomhedspraktik. Ydelsen under tilbuddet svarer til halvdelen af dagpengene. Øvrige ledige dagpengemodtagere under 25 år og dagpengemodtagere mellem 25 og 30 år har senest efter 6 måneders ledighed ret og pligt til aktiveringstilbud i form af uddannelse, vejledning og opkvalificering, virksomhedspraktik eller jobtræning.

Ledige dagpengemodtagere mellem 30 og 60 år har senest efter 1 års ledighed ret og pligt til aktivering i form af uddannelse, jobtræning mv. Endelig har ledige dagpengemodtagere fyldt 60 år ret og pligt til aktiveringstilbud senest efter 6 måneders ledighed. Alle dagpengemodtagere har endvidere ret og pligt til et nyt aktiveringstilbud, når de har modtaget offentlige forsørgelsesydelse i sammenlagt 6 måneder efter afslutning af det første aktiveringstilbud.

Aktivering tidligt i dagpengeperioden er behovsorienteret og fleksibel, dels målrettet mod grupper som risikerer at blive langtidsledige og dels som forebyggelse mod mangel på kvalificeret arbejdskraft (flaskehalse).

Kontanthjælpsmodtagere under 30 år har senest efter 13 uger ret og pligt til at tage imod et aktiverings- eller uddannelsesstilbud på mindst 30 timer om ugen i 18 måneder, for personer med en erhvervskompetencegivende uddannelse dog kun i 6 måneder. Kontanthjælpsmodtagere på 30 år og derover skal have et aktiveringstilbud senest efter 12 måneder på kontanthjælp. Alle kontanthjælpsmodtagere, bortset fra personer fyldt 30 år, der ikke alene modtager hjælp på grund af ledighed, har desuden ret og pligt til et nyt aktiveringstilbud, når de har modtaget kontanthjælp i 6 måneder efter afslutning af det første aktiveringstilbud.

Den ledige får udbetalt løn i forbindelse med jobtræning, mens ydelserne under de øvrige aktiverings- og uddannelsesforanstaltninger i vid udstrækning svarer til dagpenge eller kontanthjælp.

På Færøerne har der ikke været aktivering siden midten af 90'erne, hvor arbejdsløsheden var over 12 pct.

I Finland er de aktive foranstaltninger som forbedrer beskæftigelsen en vigtig del af den finske arbejdsmarkedspolitik. Ved hjælp af disse foranstaltninger skaber man arbejdspladser, forbedrer mulighederne for de langtidsledige samt forbedrer mulighederne for at få de unge ind på arbejdsmarkedet. Desuden skal foranstaltningerne forebygge langtidsarbejdsløshed samt reducere de regionale forskelle i arbejdsløsheden. Man hjælper desuden ledige som vil starte egen virksomhed.

Service til de som er til rådighed for arbejdsmarkedet udgør den vigtigste del af den aktive arbejdsmarkedspolitik. De typer af service som bureauerne tilbyder, er arbejdsformidling, erhvervsvejledning, erhvervsrettede voksenuddannelser, information om uddannelse og erhverv samt erhvervsrettet revalidering.

I Island er Arbejdsløshedsforsikringsfonden, foruden at varetage sin hovedopgave med udbetaling af arbejdsløshedsdagpenge, gået over til at yde tilskud til forskellige kurser for arbejdsløse og særlige kommunale beskæftigelsesforanstaltninger.

I Norge har der i løbet af 1990'erne været en øget opslutning omkring den aktive arbejdsmarkedspolitik. Der har dog det i de senere år været en ændring i brugen af virkemidlerne i arbejdsformidlingen ved at der i større grad end tidligere er rettet ind mod den gruppe som er mest udsat på arbejdsmarkedet og som har det største behov for bistand. I den første del af ledighedsfasen fokuseres der på egen-aktivering og motivering for arbejde. Hvis dette alene ikke virker, vil arbejdssøgende som har behov for en mere omfattende hjælp få tilbud om individuel opfølgning og vejledning i jobsøgning. Først efter en ledighedsperiode op til 6 måneder vil der som hovedregel kunne blive givet tilbud om arbejdsmarkedstiltag. Gennem jobtræning og kvalificering vil den enkeltes muligheder på arbejdsmarkedet styrkes. Niveauet og sammensætningen af arbejdsmarkedstiltagene tilpasses situationen på arbejdsmarkedet. I 2004 blev der etableret ca. 17.000 tiltags-pladser for ordinære arbejdssøgere. Grupper med særlige vanskeligheder på arbejdsmarkedet så som langtidsledige, indvandre og unge bliver prioriteret til tiltags-pladserne.

I Sverige er arbejds- og kompetencelinien hovedhjørnестenen i den aktive arbejdsmarkedspolitik. Dette indebærer at en arbejdsløs person, som ikke direkte kan få arbejde, i første omgang skal tilbydes en uddannelse eller en anden lempelig foranstaltning, som har til formål at personen skal kunne få et regulært arbejde.

Der findes en aktivitetsgaranti der retter sig mod den der er eller risikerer at blive langtidsarbejdsløs. Formålet med aktivitetsgarantien er at væsentligt forbedre de arbejdsløses muligheder for at få et regulært job på arbejdsmarkedet. Indenfor garantien udarbejdes der individuelle handlingsplaner der specificerer hvilke foranstaltninger som arbejdsformidlingen kan tilbyde samt hvad der kræves af deltagerne.

Personer med behov for arbejdslivsindrettet revalidering eller særlig vejledning kan få hjælp hos arbejdsformidlingen og et arbejdsmarkedsinstitut. Institutterne har særlige ressourcer og kompetence inden for arbejdsprøving, praktisk arbejdsorientering, tilpasning af arbejdspladser m.v.

De konjunkturafhængige programmer og indsatser der tilbydes omfatter bl.a. arbejdsmarkedsuddannelser, der har til formål at forøge den enkelte arbejdssøgendes muligheder for at komme i arbejde samt at gøre det nemmere for arbejdsgiverne at ansætte personer med en passende arbejdskompetence. Desuden findes der praktikordninger som skal give erhvervsorientering, praktik og erhvervserfaringer til ledige, der søger arbejde gennem arbejdsformidlingen. Som et supplement til de ordinære arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger er der indrettet et edb-/aktivitetscenter for arbejdsløse, med henblik på at lære dem at arbejde med informationsteknologi. Unge arbejdsløse under 20 år kan komme i praktik i en kommunal virksomhed. Kommunerne kan også tilbyde arbejdsløse unge i alderen 20-24 år et aktiveringsprogram, den såkaldte ungdomsgaranti. Aktiveringsprogrammet skal være individuelt tilpasset og indeholde uddannelse eller praktik eller en kombination af dette.

Derudover gives der tilskud til arbejdsgivere hvor tilskuddet har det formål at stimulere arbejdsgiveren til at ansætte en arbejdsløs ved at man delvis dækker arbejdsgiverens udgifter ved at ansætte en person som har behov for en udvidet introduktion eller uddannelse. Desuden kan personer som er arbejdsløse eller risikerer at blive arbejdsløs i visse tilfælde få tilskud til at starte egen virksomhed.

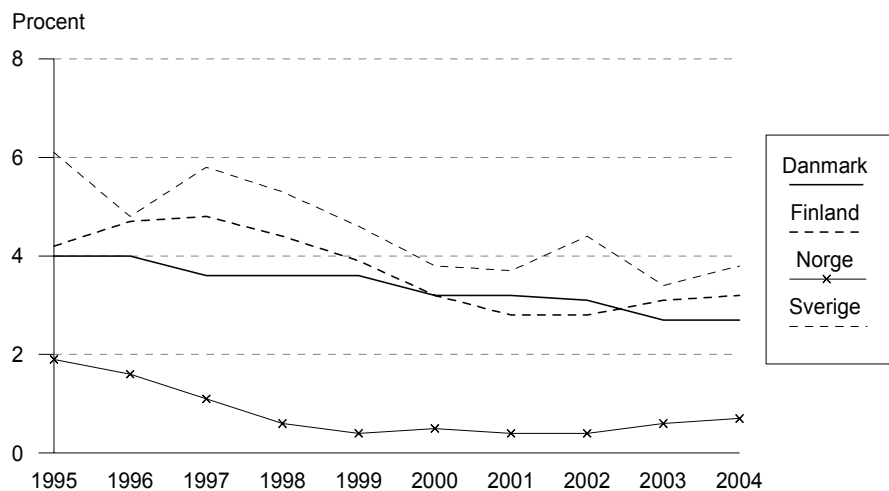
For personer med nedsat arbejdsevne findes der foranstaltninger som gør det muligt at de pågældende kan arbejde med løntilskud enten hos offentlige eller private arbejdsgivere.

Tabel 5.7 Antal aktiverede i 2004

	Antal aktiverede i løbet af året		Antal aktiverede på opfølgningstidspunktet/ gennemsnitligt antal aktiverede		Aktiverede i pct. af arbejdsstyrken på opfølgningstidspunktet	
	I alt	16-24-årige	I alt	16-24-årige	I alt	16-24-årige
<i>Danmark</i>						
I alt	240.102	34.340	74.732	8.443	2,7	2,4
Heraf:						
- Støttet beskæftigelse	85.983	12.387	30.879	3.143	1,1	0,9
- Uddannelse	101.761	6.996	26.274	1.543	0,9	0,4
- Andet	107.981	22.735	17.580	3.757	0,6	1,1
<i>Finland</i>						
I alt	211.857	54.411	81.972	16.413	3,2	5,3
Heraf:						
- Støttet beskæftigelse	90.301	12.643	35.970	4.586	1,4	1,5
- Uddannelse	62.026	93.48	30.701	4.502	1,2	1,4
- Andet	59.530	32.420	15.301	7.325	0,6	2,3
<i>Island</i>						
I alt	6.780	1.369	..	..	..	..
Heraf:						
- Støttet beskæftigelse	295	125	..	..	..	..
- Uddannelse	4.096	783	..	..	..	..
- Andet	2.421	461	..	..	..	..
<i>Norge</i>						
I alt	69.388	..	16.958	5.093	0,7	1,7
Heraf:						
- Støttet beskæftigelse	..	..	2.913	..	0,1	..
- Uddannelse	..	..	7.021	..	0,3	..
- Andet	..	..	7.024	..	0,3	..
<i>Sverige</i>						
I alt	408.670	..	168.851	..	3,8	..
Heraf:						
- Støttet beskæftigelse	133.738	..	88.760	..	2,0	..
- Uddannelse	219.433	..	57.612	..	1,3	..
- Andet	55.499	..	22.480	..	0,5	..

Anm.: Supplerende tabelinformation findes i bogens bilag 4 på WWW.nom-nos.dk.

Figur 5.5 **Udviklingen i aktiveringen i procent af arbejdsstyrken på opgørelsestidspunktet 1995-2004**

Serviceydelser i forbindelse med arbejdsløshed

De servicetilbud, der ydes i forbindelse med arbejdsløshed omfatter først og fremmest arbejdsformidling, men i alle landene gives der også mobilitetsfremmende ydelser i form af bl.a. flyttehjælp og hjælp til dobbelt husførelse.

Arbejdsformidling

I alle de nordiske lande findes der arbejdsformidling. Den fungerer som serviceorgan for både arbejdssøgende og arbejdsgivere. Arbejdsformidlingen drives af staten i alle landene.

Hovedarbejdsopgaven for arbejdsformidlingerne er vejledning om beskæftigelse og uddannelse, formidling af arbejde til ledige og andre arbejdssøgende samt service til virksomheder i forbindelse med rekruttering af arbejdskraft.

Som hovedregel skal ledige være tilmeldt arbejdsformidlingen, være aktivt arbejdssøgende og i det hele taget stå til rådighed for arbejdsmarkedet. De ledige skal således deltage i aktiverende foranstaltninger og tage imod et formidlet job fra arbejdsformidlingen for at bevare retten til arbejdsløsheds-

dagpenge eller andre lignede ydelser. I det omfang den ledige ikke selv kan finde beskæftigelse hjælper arbejdsformidlingen den ledige med jobsøgningen fx i form af jobsøgningskurser. Arbejdsformidlingen formidler desuden job til de ledige og varetager aktiveringsindsatsen for de ledige efter de regler som er gældende i de enkelte lande.

Som nævnt er det også en vigtig opgave for arbejdsformidlingen at hjælpe virksomheder til at finde personer med de rigtige kvalifikationer til ledige stillinger.

I dag pågår den største del af jobformidlingen mellem arbejdsgiver og arbejdstager dels gennem arbejdsformidlingens IT baserede jobbørser, hvor arbejdssøgende kan indskrive deres jobprofil og dels gennem private jobbørser, med tilsvarende jobsøgningsmuligheder.

Langt hovedparten af jobomsætningen foregår dog ved at virksomheder og medarbejder selv finder hinanden uden arbejdsformidlingens medvirken.

Udgifter til og finansiering af ydelser i forbindelse med arbejdsløshed

Forskelle og ligheder i udgifterne til arbejdsløshed

Udgifterne til arbejdsløshed afspejler dels omfanget af ledigheden, dels dagpengenes størrelse og dels omfanget af aktiverende foranstaltninger til de ledige. Målt i KKP pr person i den erhvervsaktive alder anvender Danmark mest, efterfulgt af Finland, mens Færøerne og Island anvender mindst.

Her skal det dog bemærkes at der i Finland gives en række tilskud til arbejdsgiverne, til aktivering. Disse udgifter er ikke medregnet som sociale udgifter i denne rapport. Sverige der har en ledighed der er lidt mindre end i Danmark anvender et betydeligt mindre beløb både målt i KKP pr. capita og pr. person i den erhvervsaktive alder. De høje udgifter i Danmark skyldes dels dagpengenes størrelse samt omfanget af aktiveringen/jobtræning. Færøerne og Island har den laveste ledighed efterfulgt af Norge hvilket også afspejler lave udgifter, jfr. Tabel 5.9.

Ændring i udgifterne til arbejdsløshed fra 2003 til 2004

I Danmark steg udgifterne til arbejdsløshedsdagpenge med godt 1 pct. som følge af en mindre stigning i antallet af fuldtidsledige dagpengemodtagere

fra 2003 til 2004. Desuden blev den maksimale dagpengesats reguleret med 2,9 pct., mens forbrugerpriserne kun steg med 1,2 pct. Der har været et stort fald i udgifterne til kontantydelse til aktiverede kontanthjælpsmodtagere fra 2003 til 2004 som følge af en ændring i opgørelsen af udgifterne. Mens udgifterne til unge kontanthjælpsmodtagere i visitationsperioden før aktivering hidtil har været registreret under aktivering, er de fra 2004 registreret sammen med de øvrige kontanthjælpsydelse i passive perioder under Andre sociale ydelser.

På Færøerne steg udgifterne til arbejdsløshed med 57,6 pct. Den markante procentvise stigning skal ses i lyset af, at udgifterne til arbejdsløshed udgør en forholdsvis lille andel af de samlede sociale udgifter, og en lille stigning i arbejdsløsheden medfører en kraftig procentvis stigning i udgifterne. Den gennemsnitlige arbejdsløshed steg med ca. 1 pct. fra 2003 til 2004.

I Finland steg udgifterne i forbindelse med arbejdsløshed med 3,5 pct. målt i faste priser. Arbejdsløsheden blev forbedret en lille smule og der var et fald i ledigheden på 6.000 personer. Modtagere af indkomstrelaterede dagpenge faldt med 1.660 mens modtagere af dagpengenes grundbeløb steg med 3.430 personer. Modtagere af arbejdsløsheds pension faldt med 2.800 og udgifterne faldt 1,6 pct. målt i faste priser. Ligeledes, målt i faste priser var udgifterne til den arbejdsmarkedsrelaterede voksenuddannelser 12 pct. højere i 2004 end i 2003.

I Island er udgifterne til arbejdsløshed steget med 4,3 pct. fra 2003 til 2004 hvilket skyldes stigning i arbejdsløshedsdagpengene med 12 pct. målt i løbende priser. Dage hvori der er udbetalt arbejdsløshedsdagpenge er derimod faldet med 7 pct.

I Norge var der en mindre stigning i udgifterne i forbindelse med arbejdsløshed på 2,3 procent målt i faste priser. Stigningen skyldes hovedsagelig en stigning i udgifterne til arbejdsformidlingen. Personer der deltog i arbejdsformidlende foranstaltninger steg fra ca. 8000 i 2003 til 8.800 i 2004. Den gennemsnitlige arbejdsløshed var 3,9 pct. både i 2003 og 2004. Det gennemsnitlige antal dagpengemodtagere var i 2004 90.000. Dette var 1,3 pct. flere dagpengemodtagere end i 2003.

I Sverige var der en stigning i udgifterne i forbindelse med arbejdsløshed på 8,6 pct. målt i faste. Stigningen skyldes den øgede arbejdsløshed mellem 2003 og 2004. Der var en stigning i udgifterne til kontantydelse i forbindelse med arbejdsløshed på 10 pct. mens der har været et fald i udgifterne til service til de arbejdsløse.

ARBEJDSLØSHED
Tabel 5.8 Udgifter til og finansiering af ydelser i forbindelse med arbejdsløshed 2004

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
	DKK	DKK	EUR	ISK	NOK	SEK
<i>Kontantydelse, mio.</i>						
A. Dagpengesikring	22.793	109	2.465	4.259	11.461	34.327
B. Delvis dagpengesikring	-	-	64	-	-	-
C. Pension af arbejdsmar- kedsmæssige årsager	-	-	728	-	315	-
D. Kontantydelse ved Jobtræning	16.834	-	224	166	-	8.690
E. Kompenserende ydelser	-	-	2	-	-	1.395
F. Øvrigt	-	-	-	-	-	-
Kontantydelse i alt	39.627	109	3.483	4.425	11.776	44.412
<i>Serviceydelse, mio.</i>						
A. Mobilitetsydelse	-	-	-	-	-	122
B. Serviceydelse ved jobtræning	-	1	224	-	358	3.286
C. Øvrigt	1.771	-	138	666	1.744	2.833
a. Heraf arbejdsformidling	960	-	138	666	1.744	-
Serviceydelse i alt	1.771	1	362	666	2.103	6.241
Udgifter i alt, mio.	41.399	110	3.845	5.091	13.879	50.653
Udgifter i pct. af BNP	3,0	1,1	2,6	0,6	0,8	2,1
<i>Finansieret af (pct.)</i>						
- Det offentlige	31,8	0,0	52,6	6,1	46,5	28,4
- Arbejdsgivere	0,0	50,0	38,0	93,9	31,3	65,0
- Forsikredes præmier og særskat	68,2	50,0	9,4	0,0	22,1	6,5
<i>Ændringer 2003-2004 i 2004-priser</i>						
- Mio.	-420	40	131	208	313	4.029
- Pct.	-1,0	57,6	3,5	4,3	2,3	8,6

Tabel 5.9 Udgifter til ydelser i forbindelse med arbejdsløshed i KKP 2004

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
Kontantydelse i alt pr. capita	747	230	579	142	234	473
- Pr. person i den erhvervsaktive alder	1.146	376	883	222	367	745
Serviceydelse i alt pr. capita	33	3	60	21	42	66
- Pr. person i den erhvervsaktive alder	51	4	92	33	66	105
Udgifter til arbejdsløshed i alt pr. Capita	781	233	639	163	276	539
- Pr. person i den erhvervsaktive alder	1.197	380	974	256	433	850

Kapitel 6

Sygdom

Der er stor forskel på hvor stor en andel udgifterne ved sygdom udgør af de samlede sociale udgifter. Andelen er lavest i Danmark og højest i Irland.

Tabel 6.1 Udgifter i forbindelse med sygdom i pct. af de samlede sociale udgifter i EU, Færøerne, Island og Norge 2003

Danmark	20,5	Belgien	28,5	Luxemburg	24,8
Færøerne	28,2	Frankrig	30,5	Portugal	28,8
Finland	25,1	Grækenland	26,5	Spanien	30,7
Island	36,1	Holland	31,4	Storbritannien	29,6
Norge	34,5	Irland	41,8	Tyskland	27,7
Sverige	26,3	Italien	25,7	Østrig	24,8

Anmærkning: Se Tabel 4.1.

Betalt fravær ved sygdom

- Alle i arbejde er i princippet sikret dagpenge eller løn ved sygdom

Opbygningen af løn- og dagpengeordninger ved sygdom varierer meget fra land til land. I princippet er alle der er i arbejde berettiget til kompensation på grund af indkomstbortfald. Reglerne for kompensation er afhængige af hvilken position man har på arbejdsmarkedet. Lønmodtagere er som regel bedre dækket ind end selvstændige erhvervsdrivende og der findes særlige regler for arbejdsløse.

SYGDOM

Tabel 6.2 Reglerne for udbetaling af kontantstøtte* til lønmodtagere i forbindelse med sygdom pr. december 2004

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
Den maksimale periode, hvori der kan udbetales sygedagpenge/sygeløn	52 uger inden for 1½ år ¹⁾	40 uger inden for et år	52 uger inden for to år	52 uger inden for to år	52 uger inden for tre år	Ingen tidsbegrænsning
Findes der en karenperiode?	Nej	Nej	Nej ²⁾	Ja ³⁾	Nej	Ja
Karensperiodens længde	-	-	-	..	-	1 dag
Eksisterer der en arbejdsgiverperiode?	Ja	Ja	Ja ²⁾	Ja	Ja	Ja
Arbejdsgiverperiodens længde	2 uger	2 dage	10 hverdage	1 måned ⁴⁾	16 dage	3 uger ⁵⁾
Kan der udbetales løn under sygdom?	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Udbetales der løn under sygdom fastsat ved lov?	Ja	Nej	Ja ²⁾	Ja	Ja	Nej
Udbetales der løn under sygdom fastsat efter aftale?	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja

* Med kontantstøtte menes sygedagpenge eller løn.

- 1 I en række tilfælde er der mulighed for at få forlænget dagpengeperioden. Det gælder for eksempel hvis det anses for overvejende sandsynligt, at revalidering kan iværksættes, og når der er påbegyndt en sag om førtidspension. Desuden kan dagpengeperioden forlænges med 2×26 uger ved alvorlig sygdom eller arbejdsskade.
- 2 Der betales ikke sygedagpenge for den dag den ansatte bliver syg samt de følgende 9 hverdage. I den periode betaler arbejdsgiveren fuld løn i henhold til lovgivningen.
- 3 I den offentlige sygesikring.
- 4 Ifølge lovgivningen udbetales der løn under sygdom afhængig af ansættelsesperioden. Efter 1 års ansættelse udbetales der løn i en måned som stiger til 3 måneder efter 5 års ansættelse. I de fleste kollektivaftaler findes der aftaler om løn under sygdom ud over de tre måneder.
- 5 Inden for arbejdsgiverperioden er der én karenssdag. Dette gælder også for personer der ikke er i et arbejdsforhold. Arbejdsgiverperiodens længde er 3 uger fra 1. juli 2003 til 31. december 2004.

Tabel 6.3 Størrelsen af sygedagpenge til lønmodtagere i forbindelse med sygdom pr. december 2004

	Danmark	Færøerne	Finland	Norge	Sverige
Sygedagpengenes størrelse i pct. af arbejdsindkomsten	100	100	Normalt ²⁾ 70	100	77,6 ⁴⁾
Indkomstloft pr. uge for fuld kompensation ¹⁾	3.499 DKK	4.032 DKK	.	6.782 NOK	5.668 SEK
Indkomstloft pr. uge for fuld kompensation i KKP-Euro ¹⁾	355	409	.	616	540
Minimumsbeløb pr. uge	.	.	68,7 EUR ³⁾	565 NOK	141 SEK
Minimumsbeløb pr. uge i KKP-Euro	.	.	59,7	51	13
Maksimumsbeløb pr. uge	3.203 DKK	3.225 DKK	.	6.782 NOK	4.399 SEK
Maksimumsbeløb pr. uge i KKP-Euro	325	327	.	616	419
Er dagpengene skattepligtige?	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Ydes der tillæg for børn?	Nej	Nej	Nej	Nej	Nej

1 Indkomstloftet er den indtægtsgrænse (tidligere indkomst) som sygedagpengene er beregnet i forhold til. Beregningen af indkomstloftet sker efter forskellige principper i de enkelte lande.

2 70 pct. af arbejdsindkomsten op til 26.720 Euro per år, derefter reduceres kompensationen gradvist.

3 Personer der har en lille eller ingen indkomst kan modtage minimumsdagpenge ved uarbejdsdygtighed for perioder der varer mere end 55 dage.

4 Fra og med 1. juli 2003 til 31. december 2004.

Lovfastsat løn eller arbejdsgiverperiode i begyndelsen af fraværperioden

I starten af sygdomsperioden har arbejdsgiverne i alle nordiske lande en lovfastsat pligt til at udbetale kompensation enten i form af en lovfastsat sygeløn eller i form af sygedagpenge i arbejdsgiverperioden.

I Danmark udbetales sygedagpengene af arbejdsgiveren i de to første uger hvis lønmodtageren har været ansat hos den pågældende arbejdsgiver i de sidste 8 uger før sygefraværet og i denne periode har været i arbejde i mindst 74 timer.

På Færøerne er det det offentlige, der fra 1. sygedag udbetaler sygedagpenge, hvorefter arbejdsgiverne refunderer de to første sygedage til landskassen.

I Finland betaler arbejdsgiveren i henhold til lov om arbejdsaftaler fuld løn i perioden der dækker den dag hvor man bliver syg og de påfølgende 9 hverdage.

I Island har alle en lovfastsat ret til sygeløn i en periode der er afhængig af ancienniteten. Efter et års ansættelse har arbejdstageren ret til en måneds sygeløn.

I Norge har lønmodtagere ret til sygedagpenge fra arbejdsgiveren hvis den syge har været ansat hos den pågældende arbejdsgiver i mindst to uger. Arbejdsgiverperioden er 16 dage.

I Sverige udbetales der en lovfastsat sygeløn i 21 dage. Dog udbetales der ikke sygeløn for den første sygedag. Sygelønnen svarer til sygedagpengebeløbet.

Sygeløn i henhold til kollektivaftaler og lignende

Som et supplement til den lovfastsatte arbejdsgiver- eller sygelønsperiode udbetales der løn under sygdom efter kollektive aftaler eller efter særlige regler for den offentlige sektor. I denne periode udbetales der normalt dagpenge til arbejdsgiveren.

I Danmark får offentligt ansatte fuld løn under hele sygefraværet. I den private sektor får funktionærer typisk udbetalt fuld løn under sygdom, mens andre privatansatte lønmodtagere får udbetalt løn i for eksempel de fire første uger af sygefraværsperioden, i nogle tilfælde er det ikke fuld løn, men kun op til et loft fastsat i overenskomsten.

På Færøerne får offentlig ansatte og størstedelen af funktionærer i den private sektor fuld løn under sygefraværet.

I Finland får ansatte i den offentlige sektor fuld løn i de første to måneder af sygdomsperioden, og derefter 66 -75 pct. af lønnen. I den private sektor udbetales der fuld løn i henhold til kollektivaftaler i en periode der varierer fra branche til branche fra 1 til 3 måneder.

I Island er lønmodtagere gennem kollektivaftaler sikret løn under sygdom i en periode, afhængig af ancienniteten, der er længere end det lovfastsatte minimum. De bedste bestemmelser findes for ansatte i stat og kommuner hvor der kan udbetales fuld løn i et helt år hvis man har været ansat i mere end 15 år. Arbejdsgiverne på det private arbejdsmarked har pligt til at indbetale 1 pct. af lønsummen til en supplerende dagpengeordning der administreres af de respektive fagforeninger. Fra disse ordninger udbetales der dagpenge, efter arbejdsgiverperioden, som regel i 120-150 dage. På grund af denne ordning har dagpenge fra den offentlige sygeforsikring kun en ringe betydning.

I Norge får alle offentligt ansatte, efter aftale, fuld løn under sygdom i form af et supplement til sygedagpengene således at der kompenseres for differencen mellem maksimumsbeløbet for sygedagpengene og den normale løn. Tilsvarende regler findes også på det private arbejdsmarked, i en række tilfælde.

I Sverige får alle ansatte i den offentlige sektor ifølge kollektivaftaler løn som et supplement til sygedagpengene. Sygedagpengene udgør 77,6 pct. af arbejdsindkomsten op til indkomstloftet og arbejdsgiveren giver yderligere 10 pct. således at alle i den kategori modtager næsten 90 pct. af lønnen i de første 15-90 dage. Personer der har en løn der ligger over indkomstloftet får kompensation med et beløb der svarer til ca. 90 pct. af lønnen. I de tilfælde hvor sygeperioden er længere end 90 dage kompenseres offentlige ansatte af arbejdsgiveren med ca. 80 pct. af lønnen selvom lønmodtageren har en løn der ligger over indkomstloftet. Også funktionærer inden for den private sektor får i henhold til kollektivaftaler kompensation fra arbejdsgiveren. For denne kategori gælder, at arbejdsgiveren giver en kompensation der svarer til 65 pct. af den løn der ligger over sygeforsikringens indkomstloft.

Sygedagpenge

Efter den lovfastsatte arbejdsgiverperiode udbetales der enten sygedagpenge fra det offentlige eller fra socialforsikringen. De der ikke har ret til løn eller sygedagpenge i arbejdsgiverperioden modtager kompensation efter de almindelige regler for sygedagpenge fra begyndelsen af sygdomsperioden.

I Danmark har lønmodtagere ret til dagpenge fra kommunen hvis de har været tilknyttet arbejdsmarkedet i de sidste 13 uger før fraværet og i denne periode har været beskæftiget i mindst 120 timer. Personer der er berettiget til arbejdsløshedsdagpenge, eller har afsluttet en erhvervsmæssig uddannelse af mindst 18 måneders varighed eller er elev i lønnet praktik har ligeledes ret til sygedagpenge fra kommunen. For selvstændige erhvervsdrivende forudsættes det at man har været i beskæftigelse i mindst 6 måneder i den seneste 12 måneders periode, heraf skal mindst den ene måneds arbejde være lige umiddelbart før sygdomsforløbet. Kompensationen er 100 pct. af indkomsten, dog højst DKK 3.203 pr. uge.

For selvstændige erhvervsdrivende beregnes sygedagpengene på grundlag af arbejdsfortjenesten ved erhvervsvirksomheden og kan ligesom for lønmodtagere højst udgøre 3.203 DKK pr. uge.

På Færøerne udbetales der sygedagpenge til lønmodtagere og frivillig forsikrede (selvstændig erhvervsdrivende og hjemmearbejdende). Indkomstgrundlaget for lønmodtagere er som regel gennemsnitsindtægten de sidste 5 uger før fraværet, dog højst 3.225 DKK pr. uge. For selvstændige erhvervsdrivende er indtægtsgrundlaget arbejdsfortjenesten ved erhvervsvirksomheden det seneste år og kan ligesom for lønmodtagere højst udgøre 3.225 DKK pr. uge.

I Finland udbetales der dagpenge både til de der er i arbejde og til de der arbejder for sig selv (for eksempel arbejder i hjemmet eller studerer). Der

udbetales ikke indkomstrelaterede sygedagpenge hvis årsarbejdsindkomsten har været mindre end 1.027 EUR. Op til en årsindkomst på 26.720 EUR er kompensationsgraden på 70 pct. hvorefter kompensationen gradvist reduceres. Personer med små eller ingen indkomster modtager minimumssygedagpenge efter en karenperiode på 55 dage.

I Island har dagpengeordningerne fra det offentlige som nævnt kun ringe betydning. Hjemmearbejdende lønmodtagere og studerende har en særlig ret til offentlige dagpenge. Selvstændige erhvervsdrivende har samme ret som lønmodtagere til sygedagpenge fra det offentlige, men kan også forsikre sig ved sygdom, normalt for en periode på 6 måneder. Efter denne periode er det muligt med udbetalinger fra pensionsordningerne.

I Norge er det en forudsætning for at modtage sygedagpenge fra Folketrygden at den sygemeldte har været i arbejde i mindst fire uger umiddelbart før sygdommen indtraf. Indkomstgrundlaget for sygedagpenge skal udgøre mindst 50 pct. af grundbeløbet, svarende til en årsindkomst på 29.489 NOK. Denne indkomstgrænse gælder ikke for sygedagpenge i arbejdsgiverperioden. Det maksimale beløb der kan udbetales i sygedagpenge er 352.668 NOK pr. år.

Selvstændig erhvervsdrivende har på samme måde som arbejdstagere ret til sygedagpenge hvis de mister pensionsgivende indtægt på grund af manglende arbejdssevne enten på grund af sygdom eller skader. Der ydes erstatning fra den 17 sygedag med 65 pct. af sygedagpengegrundlaget. Når der er oppebåret sygedagpenge i 250 dage indenfor de sidste 3 år ophører retten.

I Sverige er forudsætningen for at modtage sygedagpenge at den sygedagpengeberettigede indkomst er mindst 24 pct. af basisbeløbet, hvilket i 2004 var 39.300 SEK. Kompensationen er 77,6 pct. dog kun for en arbejdsindkomst op til 294.700 SEK.

Karensperioder

Reglerne for karenperioder varierer også mellem landene. I Danmark og Norge er der ingen karenperiode for lønmodtagere hvor der er en betalt arbejdsgiverperiode. For selvstændige erhvervsdrivende samt personer der arbejder freelance, er der en karenperiode på 14 dage, som dog kan forkortes med en frivillig forsikring. I Danmark kan der tegnes frivillige forsikringer, så den selvstændige har ret til sygedagpenge efter 1. eller 3. fraværsdag. Forsikringspræmien er højere for selvstændige, der vil sikre sig dagpenge fra 1. fraværsdag, end for selvstændige, der vil sikre sig dagpenge fra 3. fraværsdag. For selvstændige, der har tegnet en forsikring, udgør dagpengene mindst 2/3 af det maksimale dagpengebeløb på 3.203 DKK pr. uge. Selvstændige kan tegne en forsikring (højere præmie), som sikrer det maksimale

dagpengebeløb. I den finske sygeforsikring er der indarbejdet en karenperiode for den dag personen bliver syg samt de følgende 9 hverdage. Denne periode svarer til den lovfastsatte periode med sygeløn for lønmodtagere. I Finland er selvstændige erhvervsdrivende berettiget til sygedagpenge efter de samme principper som lønmodtagere.

Forskellen er dog, at mens lønmodtagere er berettiget til den lovbestemte løn i sygeforsikringens karenperiode, modtager private erhvervsdrivende ingen ydelse for den dag man bliver syg og de efterfølgende 9 hverdage.

Landmænd der er forsikret i henhold til landmændenes pensionslov er berettiget til sygedagpenge fra og med den 5. hverdag efter den dag man er blevet syg.

På Færøerne er der ingen karenperiode.

I Island er der en karenperiode på 14 dage for den offentlige forsikring.

I Sverige er der mindst en karensdag, hvilket både gælder sygelønnen og sygedagpengene. Dog kan der højst være 10 karensdage i en 12 måneders periode. Selvstændige erhvervsdrivende kan vælge mellem en karenperiode på 1,3 eller 30 dage afhængig af hvor høj en forsikring der er tegnet.

Øvrige forhold

I Danmark, Finland, Island og Norge udbetales sygedagpengene normalt højst i et år, hvor perioden kan bestå af flere separate sygedagpengeperioder. På Færøerne udbetales sygedagpenge i højest 40 uger indenfor en periode på 12 måneder, herefter kan man modtage behovsprøvet socialhjælp.

I Danmark kan perioden dog i en række tilfælde forlænges ud over de 52 uger. I Sverige findes der ingen tidsbegrænsning for sygedagpengene.

Sygedagpengene er skattepligtige i alle landene.

I Danmark udbetales og administreres sygedagpengene af kommunerne. Staten refunderer kommunernes udgifter til sygedagpenge i de første 4 uger med 100 pct., mens udgifterne efter de 4 uger og til og med uge 52 refunderes med 50 pct. af staten. Efter de 52 uger afholder kommunerne alle udgifterne til sygedagpenge.

På Færøerne udbetales sygedagpenge af Færøernes socialforvaltning.

I Finland udbetales sygedagpengene af Folkpensionsanstalten, i Island udbetales de offentlige sygedagpenge af Socialforsikringen, i Norge af Trygdeetaten og i Sverige af forsikringskasserne. I Norge blev der i 2004 indført et aktiveringskrav for at få ret til sygedagpenge. Den sygemeldte skal så tidligt som muligt afprøves i arbejdsrelaterede aktiviteter, enten ved deltidssygemelding eller en aktiv sygemelding. Hvis arbejdstageren er sygemeldt mere end 8 uger må der foreligge tungvejende medicinske grunde der hindrer aktivitet. Hvis årsagen til manglende aktivitet ikke kommer ind over de lovbestemte undta-

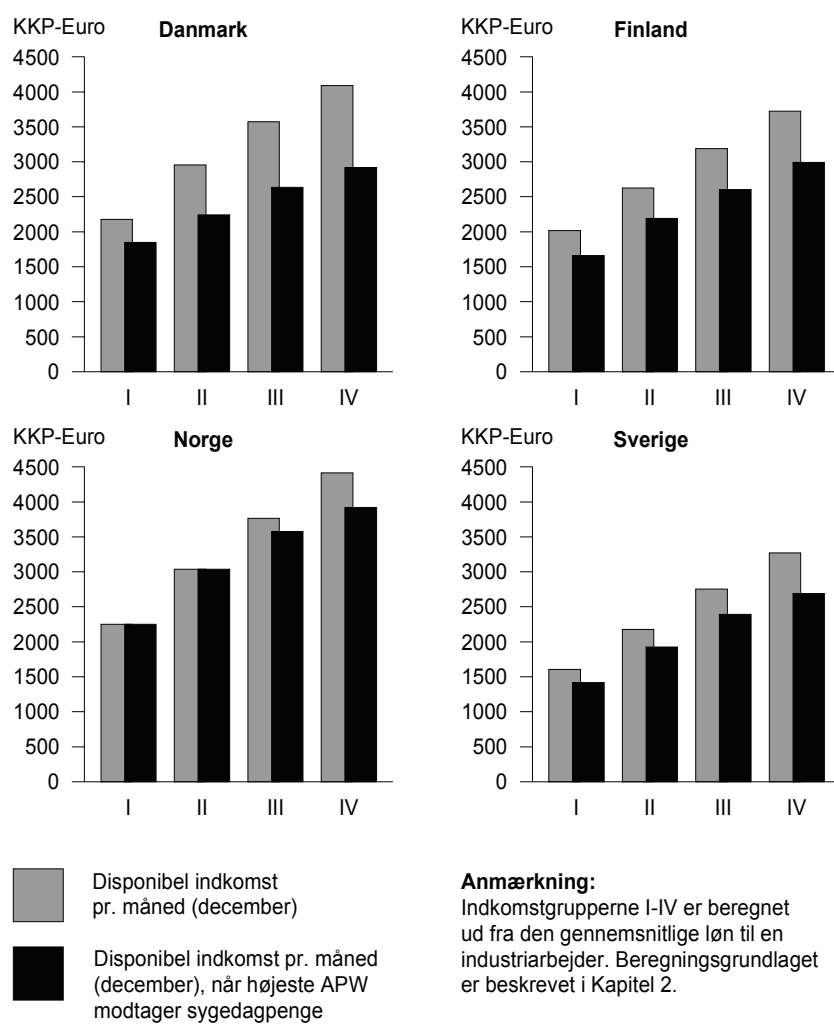
gelser, skal udbetalingen af sygedagpengene stoppes. Læger der i gentagne tilfælde udlader at følge de nye regler om sygemelding og dokumentation af manglende arbejdsevne, kan risikere at miste retten til at skrive lægeerklæringer der ligger som grundlag af sociale ydelser. Hvis en arbejdstager fortsat er sygemeldt, skal trykdeetaten senest efter 12 uger efterspørge en opfølgningsplan som arbejdsgiveren skal udarbejde i samarbejde med arbejdstageren, ifølge arbejdsmiljøloven. Hvis arbejdsgiveren undlader at efterkomme denne anmodning kan trykdeetaten idømme virksomheden en bøde.

Kompensationsgrader

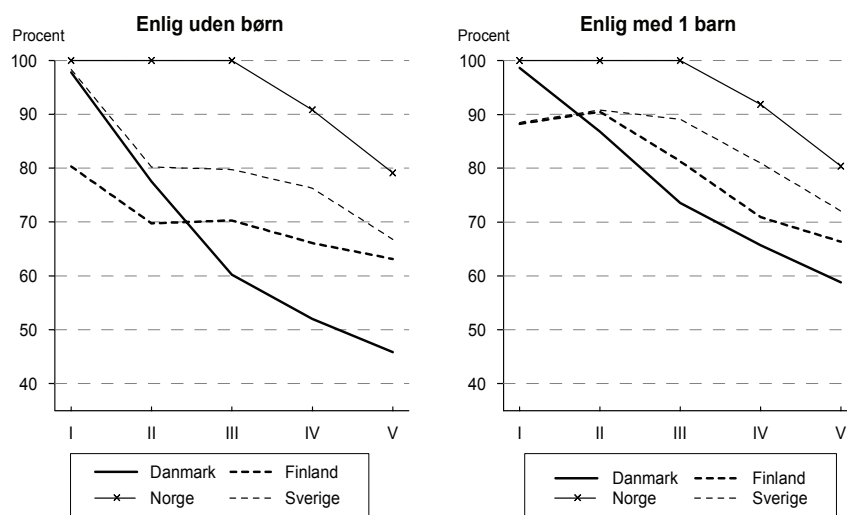
Figur 6.1 viser den disponible indkomst på fire indkomstniveauer for et par uden børn når begge er i beskæftigelse og når den person, der har den højeste indkomst overgår til at modtage sygedagpenge. Figur 6.2 viser den disponible indkomst ved sygedagpenge i pct. af den disponible indkomst ved beskæftigelse på fem indkomstniveauer, for en enlig uden børn og for en enlig med ét barn.

Som det fremgår af figurerne, er der betydelige forskelle i kompensationsniveauerne ved sygdom. For enlige uden børn i de laveste indkomstgrupper er kompensationen højest i Danmark og Norge og lavest i Finland, mens den for enlige i de højeste indkomstgrupper er lavest i Danmark og højest i Norge. For par uden børn er kompensationen generelt højest i Norge og lavest i Danmark. Forskellene er dels betinget af dagpengenes størrelse målt i forhold til arbejdsindkomsten (de er højest i Danmark og Norge og lavest i Finland), dels af maksimumsbeløbets størrelse, som er relativt lavt i Danmark set i forhold til Sverige og - især - Norge. Endelig har det betydning, at der i Finland ikke er nogen øvre grænse for dagpengenes størrelse. Dog er der kun 25 pct. kompensation ved en årsløn på over 26.720 Euro.

I Danmark og Finland skyldes det højere kompensationsniveau for enlige med ét barn set i forhold til enlige uden børn især, at der ved overgangen til sygedagpenge sker et fald i daginstitutionsbetalingen; men derudover modtager enlige med ét barn også højere boligstøtte, da reglerne herom generelt er mere gunstige for familier med børn end for familier uden børn.

Figur 6.1 Disponibel indkomst for et par uden børn 2004

Figur 6.2 Disponibel indkomst ved sygedagpenge i pct. af disponibel indkomst ved arbejde 2004

Anmærkning: Indkomstgrupperne I-V er beregnet ud fra den gennemsnitlige løn til en industriarbejder. Beregningsgrundlaget er beskrevet i Kapitel 2.

Varigheden af sygefraværet

Tabel 6.4 Beregnet fravær i mindst én uge pga. sygdom blandt beskæftigede i pct. af alle beskæftigede 2004¹⁾

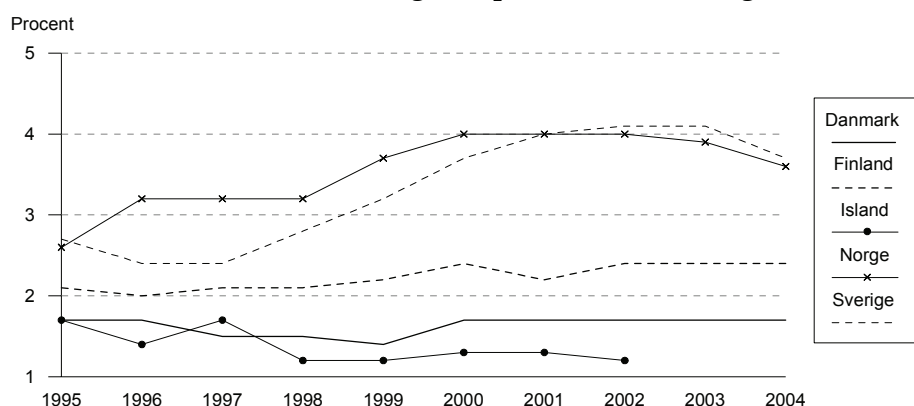
	Danmark ²⁾	Finland	Island	Norge	Sverige
Kvinder	2,2	2,8	..	4,3	4,7
Mænd	1,2	2,2	..	2,9	2,8
I alt	1,7	2,4	..	3,6	3,7

Anm.: Supplerende tabelinformation findes i bogens bilag 4 på WWW.nom-nos.dk.

1 Tallene er beregnet ud fra arbejdskraftundersøgelserne, som et gennemsnit af tællingerne.

2 15-66-årige.

Figur 6.3 Udviklingen i den beregnede fravær i mindst én uge pga. sygdom blandt beskæftigede i pct. af alle beskæftigede 1995-2004

Omfanget af sygefraværet varierer en del mellem landene hvor det er mindst i Island efterfulgt af Danmark samt størst i Norge og Sverige hvor fraværet i begge lande er steget betydeligt siden 1995 dog med et mindre fald de senere år. I Danmark og Finland har fraværsmønsteret stort set været uændret. I 2004 har der været et væsentligt fald i sygefraværet i Norge og Sverige. Nedgangen har blandt andet sammenhæng med regelændringerne og indføring af et aktivitetskrav i sygedagpengeordningen. Ændringen har medført en stigning i deltidssygefraværet.

I tabel 6.5 er der medtaget antallet af dage hvori der er udbetalt sygedagpenge omregnet til helårspersoner og i pct. af arbejdsstyrken. Der er betydelige forskelle mellem landene med relativt færrest helårspersoner i forhold til arbejdsstyrken på Færøerne, i Finland og Danmark og relativt flest i Norge og Sverige. Omregnet til helårspersoner er det kvinderne der i størst omfang modtager sygedagpenge. Der er forskelle på hvordan landene udbetaler sygedagpenge. I nogle lande udbetales sygedagpengene for 5 dage per uge, i andre lande for 6 eller 7 dage per uge. Dette er der taget hensyn til ved beregningen af antallet af helårspersoner. I nogle af landene er det desuden muligt at være delvis sygemeldt, men da dette ikke bliver registreret i statistikken i alle landene, er beregningen af antallet af helårspersoner foretaget ud fra antallet af dage med sygedagpenge uanset om personen er helt eller delvist sygemeldt. Da det kun er dage hvori der udbetales sygedagpenge findes der forskelle i hvor mange sygedage der kan medregnes idet arbejdsgiverperiodens længde (hvor der ikke udbetales sygedagpenge) varierer fra land til land. Desuden indeholder de danske, norske og svenske data også sygedagpenge ved en arbejdsskade, mens arbejdsskader og ulykker på Færøerne og i Finland findes i et separat system.

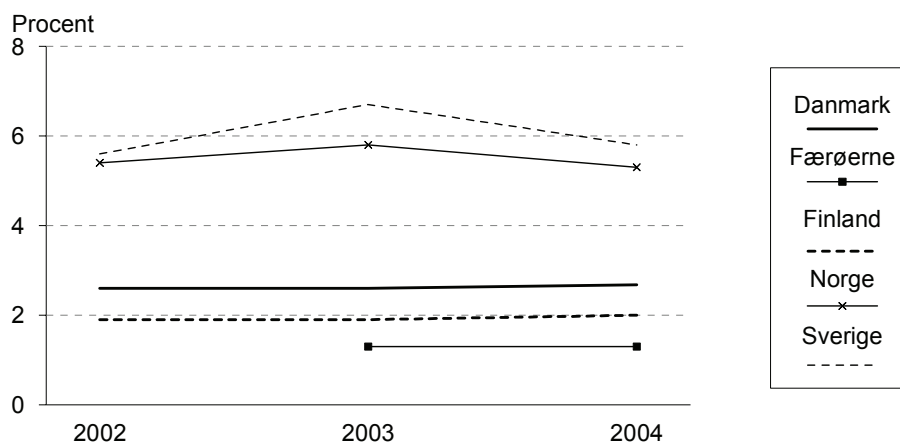
SYGDOM

I Danmark udgjorde delvise raskmeldinger/sygemeldinger 5,1 pct. af alle igangværende sygedagpengeforløb i 2004, heraf 5,7 pct. for kvinder og 4,6 pct. for mænd. I Norge var 23,4pct. af alle afsluttede sygedagpengeudbetalinger fra Folketrygden i 2004 deltidssygefravær. I Sverige er fraværet ca. 18 pct. mindre opgjort som nettodage. I de øvrige lande er det ikke muligt at være delvist sygemeldt/raskmeldt.

Tabel 6.5 Antal modtagere af sygedagpenge omregnet til helårspersoner i alt og i pct. af arbejdsstyrken fordelt på køn 2004

	Danmark	Færøerne	Finland	Norge	Sverige
<i>I alt</i>					
Kvinder	41.700	137	26.723	68.673	165.629
Mænd	32.300	205	24.801	50.823	96.736
Kvinder og Mænd	74.000	342	51.524	119.496	262.364
<i>Pct. af arbejdsstyrken</i>					
Kvinder	3,2	1,2	2,2	6,4	7,6
Mænd	2,2	1,3	1,9	4,2	4,1
Kvinder og Mænd	2,7	1,3	2,0	5,3	5,8

Figur 6.4 Antal modtagere af sygedagpenge omregnet til helårspersoner i pct. af arbejdsstyrken 2002-04

Tabel 6.6 Afsluttede sygedagpengeperioder af mindst 15 dages varighed (pct.) 2004

	Danmark	Færøerne	Finland	Norge ¹⁾	Sverige ²⁾
<i>Kvinder</i>					
<i>Varighed (dage)</i>					
15-29	29,9	41,8	43,0	31,8	13,5
30-89	35,7	39,8	39,3	33,7	38,1
90-179	14,6	11,6	8,3	14,2	14,8
180-359	10,1	6,8	8,0	12,4	10,2
360+	9,8	0,0	1,5	7,8	23,4
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>Mænd</i>					
<i>Varighed (dage)</i>					
15-29	33,0	40,8	39,5	32,3	14,0
30-89	35,4	38,8	37,9	33,0	37,5
90-179	14,0	10,5	10,0	13,7	14,9
180-359	9,4	9,9	9,9	12,5	11,0
360+	8,1	0,0	2,7	8,5	22,7
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>Kvinder og Mænd</i>					
<i>Varighed (dage)</i>					
15-29	31,3	41,3	41,5	31,4	13,7
30-89	35,6	39,3	38,7	34,2	37,9
90-179	14,3	10,9	9,0	14,6	14,8
180-359	9,8	8,6	8,8	12,4	10,5
360+	9,0	0,0	2,0	7,4	23,1
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

1 Tallene for Norge omfatter sygedagpengeperioderne alle grupper af sygedagpengemodtagere. For arbejdstagere er der kun registreret perioder af mindst 17 dages varighed. For andre grupper er der medtaget alle sygedagpengeperioder. Disse bliver hovedsageligt udbetalt fra og med den 15 sygedag.

2 Forskellene i fordelingen i forhold til 2003 skyldes at man indførte en tredje karensuge den 1/7 2003. Derfor er der færre med korte sygdomsperioder.

Der er visse variationer i landenes mønster for langvarigt sygefravær (sygefravær i mere end 14 dage). Dette afspejler blandt andet forskellig praksis med hensyn til, hvornår langvarigt syge overgår til at få udbetalt ydelser fra andre dele af det sociale system. Det gælder fx overgangen til revalideringsydelse eller førtidspension.

I Sverige er der ingen tidsbegrænsning for, hvor længe man kan modtage sygedagpenge, og de kan derfor også udbetales efter mere end ét års sygdom. Dette kan i en række tilfælde også ske i Danmark. De ca. 7,4 pct. i Norge på over 360 dage dækker også personer, som ikke er raskmeldte efter et års (365 dage) sygdom. De modtager ikke sygedagpenge mere end et år, men får i stedet for udbetalt revalideringsdagpenge. Fraværmønstret for mænd og kvinder viser et noget uensartet mønster mellem landene, dog har mændene generelt set det største fravær i de lange fraværperioder, med

undtagelse af Danmark hvor kvinderne ligger noget højere end mændene i fraværperioder på over 180 dage. Det store antal der have haft en fraværperiode over et år i Sverige, skyldes førtidspensionsreformen, hvor mange sager blev afsluttet og de pågældende gik derfor over på en anden ydelse end sygedagpenge eller blev raske.

Dagpengesikring ved arbejdsskade og arbejdsbetinget sygdom

I alle lande udbetales der ydelser ved arbejdsskader og erhvervssygdomme. De kortvarige ydelser kan være sygedagpenge eller ydelser, der svarer til dette.

I Finland udbetales der arbejdsskadedagpenge, almindeligvis svarende til den normale løn.

Serviceydelser

Det er et fællestræk ved de nordiske lande, at de har et veludbygget serviceapparat til såvel forebyggelse som behandling af sygdomme. Der er dog tale om et område, som varierer noget i opbygning fra land til land.

I Danmark, Finland og Sverige er det de kommunale og/eller amtskommunale myndigheder, der har ansvaret for organiseringen af sundhedsvæsenet, mens det i Island er staten og på Færøerne landstyre. I Norge har staten ansvaret for det specialiserede sundhedsvæsen (først og fremmest sygehusene) men det er kommunerne der har ansvaret for det primære sundhedsvæsen. I det nuværende system indenfor det primære sundhedsvæsen er alle, ligesom i Danmark og Færøerne, tilknyttet en fast læge.

Der er etableret bedriftssundhedstjenester i Danmark, Norge og Sverige, som har til formål, at der inden for rammerne af den enkelte arbejdsplads skal kunne iværksættes forebyggende foranstaltninger og udføres helbreds-kontrol. Der findes også en lovpligtig bedriftssundhedstjeneste i Finland, som skal sørge for præventive foranstaltninger. Denne kan suppleres med frivillige ordninger, som dels kan være præventive foranstaltninger, dels almindelig sygdomsbehandling, hvortil sygeforsikringen giver tilskud. For statistikken på området henvises til Nomesko's publikation Health Statistics in the Nordic Countries som blandt andet kan hentes fra www.nom-nos.dk.

Sygehuse

- Sygehusvæsenet er hovedsagelig et offentligt anliggende

I samtlige nordiske lande findes der almindelige sygehuse med tilhørende ambulatorier/poliklinikker og skadestuer. Desuden er der højt specialiserede sygehuse, psykiatriske hospitaler og i nogle af landene også hospitaler til langtidspleje. Sygehusene drives hovedsageligt af staten, amtskommunerne og kommunerne, men der findes også enkelte private sygehuse.

Det er meget vanskeligt at få sammenlignelige data for kapaciteten i sundhedsvæsenet i de nordiske lande, da området er meget forskelligt organiseret fra land til land. Det er dog en generel tendens, at liggetiderne ved sygehuse over årene bliver kortere, og at flere og flere patienter bliver behandlet ambulant.

Der har i alle landene været en tendens mod at afvikle egentlige psykiatriske hospitaler og i stedet udbygge behandlingen af de psykiatriske patienter i nærmiljøet.

Lægebehandling m.v.

- Forebyggelse og almindelig lægebehandling foregår uden for sygehusene

Den almindelige (primære) lægebehandling foregår i de nordiske lande uden for sygehusene. Til det primære sundhedsvæsen er der endvidere knyttet forskellige former for forebyggende sundhedsforanstaltninger.

I Danmark varetages den almindelige lægebehandling udelukkende af privatpraktiserende læger, fuldt finansieret og efter overenskomst med det offentlige.

På Færøerne er alle praktiserende læger offentligt ansat, men betales med et grundbeløb samt efter ydelser.

I Norge varetages ca. 90 pct. af den almindelige lægebehandling af privatpraktiserende læger. Dette gælder kun i ringe grad i de øvrige nordiske lande. Således skønnes det, at ca. 20 pct. af den almindelige lægebehandling i Sverige varetages af privatpraktiserende læger. I Finland foregår ca. 20 pct. af den almindelige lægebehandling og speciallægebehandlingen hos privatpraktiserende læger. Den resterende del varetages af ansatte læger i offentlige sundhedscentre.

I Finland og Island kan sundhedscentrene, i tyndt befolkede områder, have tilknyttet sengepladser.

Der findes speciallægebehandling i alle landene. Den varetages af speciallæger efter overenskomst med det offentlige. Ydelserne gives enten efter generelle eller efter specifikke regelsæt.

På grund af de store forskelle fra land til land i organiseringen af det primære sundhedsvæsen er det dog meget vanskeligt at få sammenlignelige data for antallet af lægebesøg pr. indbygger.

Der findes hjemmesygepleje i alle landene både til familier og børn som til ældre og funktionshæmmede.

I samtlige fem lande tilbydes gravide og småbørn desuden offentlig sundhedspleje. Endvidere er der i alle landene etableret skolesundhedspleje. De fleste børn vaccineres i henhold til det anbefalede vaccinationsprogram. Screeningsprogrammer mod fx brystcancer findes i et vist omfang i alle landene. I Finland og Island varetager sundhedscentre disse opgaver.

I alle fem lande gives der tilskud til transportudgifter i forbindelse med sygdom.

Tandbehandling

- Børn og unge får gratis tandbehandling

Tandlægebehandlingen er veludbygget for alle i de nordiske lande. Med undtagelse af Island, foregår behandlingen af børn og unge i offentlige klinikker hvor behandlingen er helt eller delvis gratis. I de fleste af landene findes der også særlige rabatordninger for den ældre del af befolkningen. For den øvrige del af befolkningen betaler borgerne selv den største del af behandlingen. Tandbehandling for voksne varetages hovedsageligt af privatpraktiserende tandlæger. I Finland er befolkning berettiget til tandbehandling, hvor der kan vælges mellem den kommunale eller den private tandbehandling. Der ydes refusion fra sygeforsikringen af udgifterne til den private behandling. Det patienterne selv skal betale ved den kommunale tandbehandling er mindre end i privatsektoren.

I Sverige og Norge er det amterne (fylkeskommunerne og landstingene), der organiserer den offentlige tandpleje.

Udgifter til og finansiering af ydelser i forbindelse med sygdom

Forskelle og ligheder i udgifterne til sygdom

Der er en vis forskel i udgifterne i forbindelse med sygdom mellem de nordiske lande målt i KKP pr. capita, hvor Færøerne og Finland bruger mindst og Norge mest.

Når det gælder udgifter til betalt fravær ved sygdom anvender Norge betydeligt mere end de andre nordiske lande målt i KKP pr. capita. Her er det især sygedagpengenes størrelse, som spiller en rolle (jf. Tabel 6.3) men også den lave arbejdsløshed i Norge har en vis betydning for sygdomsfraværet.

Når det gælder udgifterne til service (sygdomsbehandling) er udgifterne målt i KKP pr. capita lavest i Finland og højest i Norge.

Det som blandt andet påvirker udgifterne til sygdomsbehandling er patienternes egenbetaling for sygdomsbehandling og medicin hvor egenbetalingen er højest i Finland.

En anden påvirkningsfaktor er gråzonen mellem sundhedssektoren og behandlingen af de ældre og handicappede, som er noget forskelligt organiseret mellem landene.

Ændringer i de sociale udgifter til sygdom fra 2003 til 2004

I Danmark er udgifterne til sygedagpenge udbetalt af kommunerne steget fra 2003 til 2004. Den maksimale dagpengesats blev reguleret med 2,9 pct., mens forbrugerpriserne kun steg med 1,2 pct. Desuden har der været en mindre stigning i den gennemsnitlige varighed af sygedagpengeforløbene, mens der har været et lille fald i antallet af modtagere af sygedagpenge. Dette fald skal bl.a. ses i sammenhæng med, at mindre arbejdsgivere, som har tegnet en frivillig forsikring, fra 2004 først kan få dækket udgifterne til sygedagpenge af kommunen efter første sygedag. Udgifterne til serviceydelser inden for sundhedssektoren steg med knap 4 pct. fra 2003 til 2004. Der har især været en stigning i udgifterne til sygehusvæsenet.

På Færøerne steg udgifterne i forbindelse med sygdom med 6,4 pct. Stigningen skyldes især, at udgifter til det færøske sygehusvæsen steg med ca. 10 pct., hvorimod udgifterne til specialiseret sygdomsbehandling i udlandet reduceredes med ca. 3 pct.

SYGDOM

I Finland steg udgifterne i forbindelse med sygdom 6,3 pct. målt i faste priser. Udbetalinger af sygedagpenge steg med 5,1 pct. Udgifterne til den almene lægebehandling steg med 5,3 pct. og udgifterne til den specialiserede behandling steg med 7 pct. Især sygehusene satsede på at reducere ventetiderne på operationer og antallet af operationer steg. Udgifterne til lægemidler steg med 7 pct. målt i faste priser.

I Island steg de sociale udgifter i forbindelse med sygdom med 1,7 pct. målt i faste priser fordelt med 3,1 pct. til kontante ydelser og 1,3 pct. til serviceydelser. Årsagen til stigningen i de kontante ydelser skyldes lønstigninger der giver højere udgifter for dagpengene i arbejdsgiverperioden. Den ret beskedne stigning i udgifterne til serviceydelser skyldes en udgiftsopstramning indenfor sygehussektoren.

I Norge var der et fald i udgifterne i forbindelse med sygdom på 0,4 procent målt i faste priser, hvilket først og fremmest skyldes et fald i sygefraværet. Sygedagpenge betalt af folketrygden var i 2004 13 dage per beskæftiget mod 14 i 2003. Et stigende brug af delvise sygemelding og et fald i den gennemsnitlige varighed på de enkelte sygeperioder bidrog også til at reducere udgifterne.

I Sverige var der et fald i udgifterne i forbindelse med sygdom på 0,5 pct. målt i faste priser. Bagved dette fald findes der to modsatrettede tendenser for dele af udgiftsområdet. Den ene tendens er en næsten 10 pct. nedgang i udgifterne til sygedagpenge. Den anden tendens er en fortsat stigning i udgifterne til sundhedsservice med ca. 3 pct. Da kontantydelse udgør en væsentlig del af sundhedsudgifterne bliver nettoresultatet et fald.

Tabel 6.7 Udgifter til og finansiering af ydelser i forbindelse med sygdom 2004

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
	DKK	DKK	EUR	ISK	NOK	SEK
<i>Kontantydelse. Mio.</i>						
A. Betalt fravær ved sygdom	14.009	66	1.888	14.149	50.492	54 544
Heraf:						
a. Almindelig dagpenge-sikring	10.998	52	670	1.016	26.808	39 615
b. Dagpengesikring i ar-bejdsgiverperiode	3.011	4	1.063	12.880	23.684	13 700
c. Særlig dagpengesikring ved arbejdsskade og ar-bejdsbetinget sygdom	-	10	127	253	-	1 229
B. Øvrigt	426	-	-	-	-	74
Kontantydelse i alt	14.436	66	1.888	14.149	50.890	54 618
<i>Serviceydelse. Mio.</i>						
Serviceydelse i alt	75.566	662	8.117	57.909	95.763	152 497
Udgifter i alt, mio.	90.001	728	10.005	72.059	146.653	207 115
Udgifter i pct. af BNP	6,5	7,4	6,9	9,0	8,7	8,5
<i>Finansieret af (pct.)</i>						
- Det offentlige	91,9	98,8	70,2	79,9	63,3	67,1
- Arbejdsgivere	3,5	1,1	22,1	20,0	28,1	32,3
- Forsikredes præmier og særskatter	4,6	0,1	7,7	0,0	8,6	0,6
<i>Ændringer 2003-2004 i 2004-priser</i>						
- Mio.	2.871	44	589	1.196	-621	-1.108
- Pct.	3,3	6,4	6,3	1,7	-0,4	-0,5

Tabel 6.8 Udgifter til ydelser i forbindelse med sygdom i KKP 2004

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
Kontantydelse i alt pr. capita	272	139	314	453	1.013	581
Kontantydelse pr. person i alderen 16-64 år	417	227	478	711	1.588	916
Serviceydelse i alt pr. capita	1.425	1.402	1.349	1.854	1.906	1.623
Udgifter i forbindelse med sygdom i alt pr. capita	1.697	1.541	1.663	2.306	2.919	2.205

Egenbetaling for sundhedsydelser

Reglerne for egenbetaling af sundhedsydelser er noget uensartede i de nordiske lande. I Finland, Norge og Sverige er der regler om maksimal egenbetaling for sundhedsydelser. Sådanne findes også i Island men man fritages kun delvist for betaling. I Danmark findes der ikke sådanne regler, med undtagelse af medicin.

Maksimal egenbetaling

I Danmark er der fra 1. marts 2000 indført et nyt behovsafhængigt tilskudssystem, hvor tilskuddets størrelse afhænger af den enkelte persons forbrug af tilskudsberettiget medicin. I 2004 ydes der ikke tilskud til medicinforbrug under 520 DKK om året, hvorefter tilskuddet gradvist øges til at udgøre 85 pct. af udgifterne over 2.950 DKK om året. Egenbetalingen kan højst udgøre 3.805 DKK om året.

På Færøerne kan der ydes støtte til medicin til personer med invaliditet eller varig sygdoms- eller aldersbetinget svagelighed. Der ydes ikke støtte til udgifter under 400 DKK pr. kvartal, hvorefter støtten udgør 100 pct. af udgifterne. For pensionister er egenbetalingen 200, 400 eller 600 DKK pr. kvartal, afhængig af indkomst.

I Finland findes der et såkaldt udgiftsloft på 590 EUR i det kommunale social- og sundhedsvæsen. Når loftet overskrides er behandlingen uden egenbetaling. Udgiftsloftet gælder lægebehandling i den primære sektor ved helsecentrene, fysioterapi, behandlingsforløb, besøg i ambulatorium, dagkirurgi samt korttidsophold på institutioner indenfor social- og sundhedsvæsenet. Udgifterne til transport i forbindelse med behandling betales fuldt ud hvis udgifterne overstiger 157 EUR pr. år.

I Island er den maksimale egenbetaling for ambulant behandling på sygehuse, i det primære sundhedsvæsen samt hos specialist pr. år 18.000 ISK for personer i alderen 18-66 år og 6.000 ISK for børn under 18 år. For pensionister 67-69 år med fuld grundpension, pensionister 70 år og ældre samt førtidspensionister og personer, som har været arbejdsløse i mere end 6 måneder er den maksimale egenbetaling 4.500 ISK. Når patienten har nået udgiftsloftet betaler man en tredjedel af satserne. Der findes desuden særlige betalingsregler for fysioterapi, ergoterapi samt anden terapeutisk behandling.

I Norge var den maksimale egenbetaling for lægehjælp, psykologhjælp og rejseudgifter i forbindelse med undersøgelse og behandling samt lægemidler 1.550 NOK i 2004. Udgifter derudover dækkes af staten. Folketrygden afholdte i 2004 ca. 60 pct. af de samlede udgifter til lægemidler.

I Sverige findes der dels en maksimal egenbetaling pr. år for almindelig lægebehandling, fysioterapi m.v. på 900 SEK og en anden maksimal egenbetaling for medicin på 1.800 SEK.

Hvis en eller begge forældre tilsammen har flere børn under 18 år, er børnene fritaget for egenbetaling såfremt lægemiddelkøbet til dem samlet overstiger det fastlagte maksimum for egenbetaling. For den kommunale omsorg findes der ingen statslige regler for maksimal egenbetaling.

Lægebehandling m.v.

I Danmark er lægebehandling og hjemmesygepleje gratis. En lille gruppe med frit lægevalg betaler dog selv et mindre beløb for lægebehandling. I de øvrige nordiske lande betaler patienterne selv et beløb for behandlingen.

På Færøerne er lægebehandling og hjemmesygepleje gratis.

I Finland udgør beløbet maksimalt 22 EUR pr. år eller 11 EUR per besøg for de første tre gange for den ambulante behandling i det primære sundhedsvæsen. For midlertidig hjemmesygepleje betales der 11 EUR pr. besøg af en læge og af en sygeplejerske 7 EUR pr. besøg. For kontinuerlig pasning i hjemmet betales der et beløb, som dels er afhængig af pasningens omfang og dels af den pågældendes økonomiske situation.

I Island varierer betalingen for lægebesøg. Som hovedregel betaler børn og pensionister kun 1/3 af den normale egenbetaling. For besøg hos specialister varierer egenbetalingen normalt fra 3.227 til 18.000 ISK og for børn og pensionister fra 1.315 til 18.000 ISK. For besøg i det primære sundhedsvæsen betales der normalt 600 ISK og børn og pensionister betaler 300 ISK. Hjemmesygeplejen er gratis.

I Norge varierer egenbetalingen ved lægebesøg. Ved konsultation hos almen-praktiserende læger og ved besøg hos lægevagten i dagtimerne er egenbetalingen 125 NOK, mens den er 245 NOK ved behandling hos en specialist. For konsultation uden for dagtimerne er egenbetalingen 210 NOK hos lægevagten. Der er ingen egenbetaling for hjemmesygepleje.

I Sverige varierer egenbetalingen mellem landstingene fra 0 SEK til 250 SEK. For lægebehandling og for besøg hos en fysioterapeut, psykolog, kiropraktor m.v. varierer egenbetalingen fra 50 SEK til 250 SEK. Normalt er egenbetalingen ved besøg hos en specialist dyrest (fra 150-250 SEK) men besøg i almen praksis koster mellem 100 SEK og 150 SEK.

Tandbehandling

I alle landene er tandbehandling for børn og unge enten helt eller delvis gratis. Den øvrige del af befolkning betaler enten selv alle udgifter til behandling, eller de får refunderet en mindre del af dem.

I Danmark udgjorde patienternes egenbetaling i 2004 ca. 62 pct. af de samlede udgifter, inkl. udgifterne til den kommunale børne- og ungdomstandpleje, der er gratis.

På Færøerne udgjorde patienternes egenbetaling ca. 55 pct. af de samlede udgifter ekskl. Børne- og ungdomstandpleje, der er gratis.

I Finland udgjorde de voksnes egenbetaling i den kommunale tandpleje 23 pct. af udgifterne. Behandling af børn under 18 år er gratis. Sygeforsikringen yder refusion til den private tandbehandling. I gennemsnit udgjorde patienternes egenbetaling 64 pct. af udgifterne.

I Island får personer over 67 år samt handicappede refunderet mellem 50 og 100 pct. af udgifterne, afhængigt af deres indkomst. Børn under 18 år får refunderet mellem 60 og 65 pct. af udgifterne.

I Norge betaler voksne normalt selv for tandbehandling. Unge under 18 år samt visse andre grupper som ældre, langtidssyge og funktionshæmmede får behandling uden egenbetaling.

I Sverige får alle 20 år og ældre et tilskud fra tandbehandlingsforsikringen. I 2004 udgjorde dette tilskud 15 pct. af de samlede udgifter. Ældre og funktionshæmmede som er omfattet landstingenes behandlingstilbud, betaler det samme som for anden ambulant behandling. I løbet af et år kan det højest udgøre 900 SEK for læge- og tandbehandling, hvorefter øvrig behandling er uden egenbetaling.

Medicin

I Danmark udgjorde patienternes andel af medicinudgifterne, inkl. håndkøbsmedicin, ca. 40 pct. Sygesikringen (amterne) finansierede ca. 56 pct. og kommunerne de resterende 4 pct. af udgifterne.

I Finland udgjorde patienternes egenbetaling i gennemsnit 58 pct. af medicin med basisrefusion. For medicin med særligt tilskud betalte patienterne 30 pct. eller 3 pct. afhængig af sygdommens alvorlighed.

I Island betaler patienter selv for lægemidler der er udskrevet på recept et vist beløb op til et maksimum. Den beregnede egenbetaling for dette var 35,2 pct. i 2004. Men apotekerne har mulighed for at give en række rabatter, hvorfor den egentlige egenbetaling ikke kan opgøres.

I Norge var egenbetalingen for lægemidler med refusion i 2004 på 36 pct. af receptbeløbet op til 450 NOK per recept. Patienternes faktiske egenbetaling for lægemidler (inklusiv lægemidler uden refusion) var ca. 30 pct. i 2004.

I Sverige udgjorde egenbetalingen for tilskudsberettiget medicin 24 pct. af de samlede lægemiddeludgifter.

Indlæggelse på sygehus

I Danmark, Færøerne, Island og Norge er der ingen egenbetaling for indlæggelse på sygehus. I Finland betales maksimalt 26 EUR pr. dag ved kortvarige sygehusophold og 72 EUR for dagkirurgi. Desuden betales der 15 EUR for hvert sygebesøg i primærsektoren og ved ambulant behandling. I Sverige betales maksimalt 80 SEK pr. dag, uanset opholdets længde

Kapitel 7

Ældre, funktionshæmmede og efterlevende

Både i de nordiske og andre europæiske lande udgør udgifterne til ældre og funktionshæmmede en væsentlig del af de samlede sociale udgifter. Disse udgifters relativt mindre andel i de nordiske lande skyldes først og fremmest større indsatser over for bl.a. familier, børn og arbejdsløse.

Tabel 7.1 Udgifter til ældre, funktionshæmmede og efterlevende i pct. af de samlede sociale udgifter i EU, Færøerne, Island og Norge 2003

Danmark	50,7	Belgien	53,9	Luxemburg	50,6
Færøerne	49,2	Frankrig	48,1	Portugal	57,6
Finland	52,9	Grækenland	55,9	Spanien	51,2
Island	44,8	Holland	51,3	Storbritannien	54,3
Norge	47,4	Irland	28,2	Tyskland	50,7
Sverige	54,3	Italien	68,1	Østrig	56,8

Anmærkning: Se Tabel 4.1.

Kapitlets opbygning

Mens de øvrige kapitler har fulgt ESSPROS' kapitelinddeling, er beskrivelsen af ældre, funktionshæmmede og efterlevende her samlet i ét kapitel. Da de nordiske landes regelsæt for pensioner stort set er sammenfaldende og som oftest tager udgangspunkt i pensionssystemerne for ældre, har det været mest hensigtsmæssigt at beskrive pensionssystemerne under ét. Udgifterne til hjemmesygepleje er medtaget i kapitlet om sygdom i det omfang, det har været muligt. For Sveriges vedkommende har det kun delvist været muligt at udskille hjemmesygeplejen.

Opbygningen af kapitlet er herefter som følger: Først gives en beskrivelse af tilbagetrækningen fra arbejdsmarkedet for personer i alderen 50 - 65/67 år. Derefter gives en generel beskrivelse af pensionisters indkomster fulgt af en generel beskrivelse af pensionssystemet. Herefter følger en beskrivelse af

kontant- og serviceydelser dels til ældre, dels til funktionshæmmede og dels til efterlevende. Sidst i kapitlet er der en samlet fremstilling af de sociale udgifter til ældre, funktionshæmmede og efterlevende.

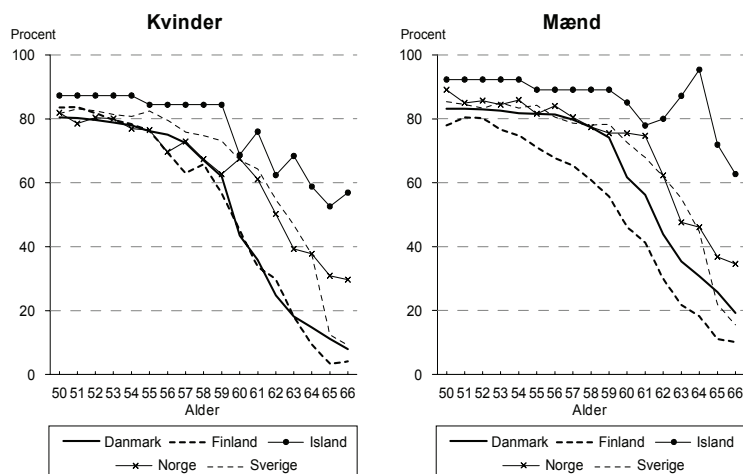
Tidlig tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet

Det som spiller en betydelig rolle i forhold til udgifterne til de ældre og de funktionshæmmede er især hvor lang tid de erhvervsaktive forbliver på arbejdsmarkedet.

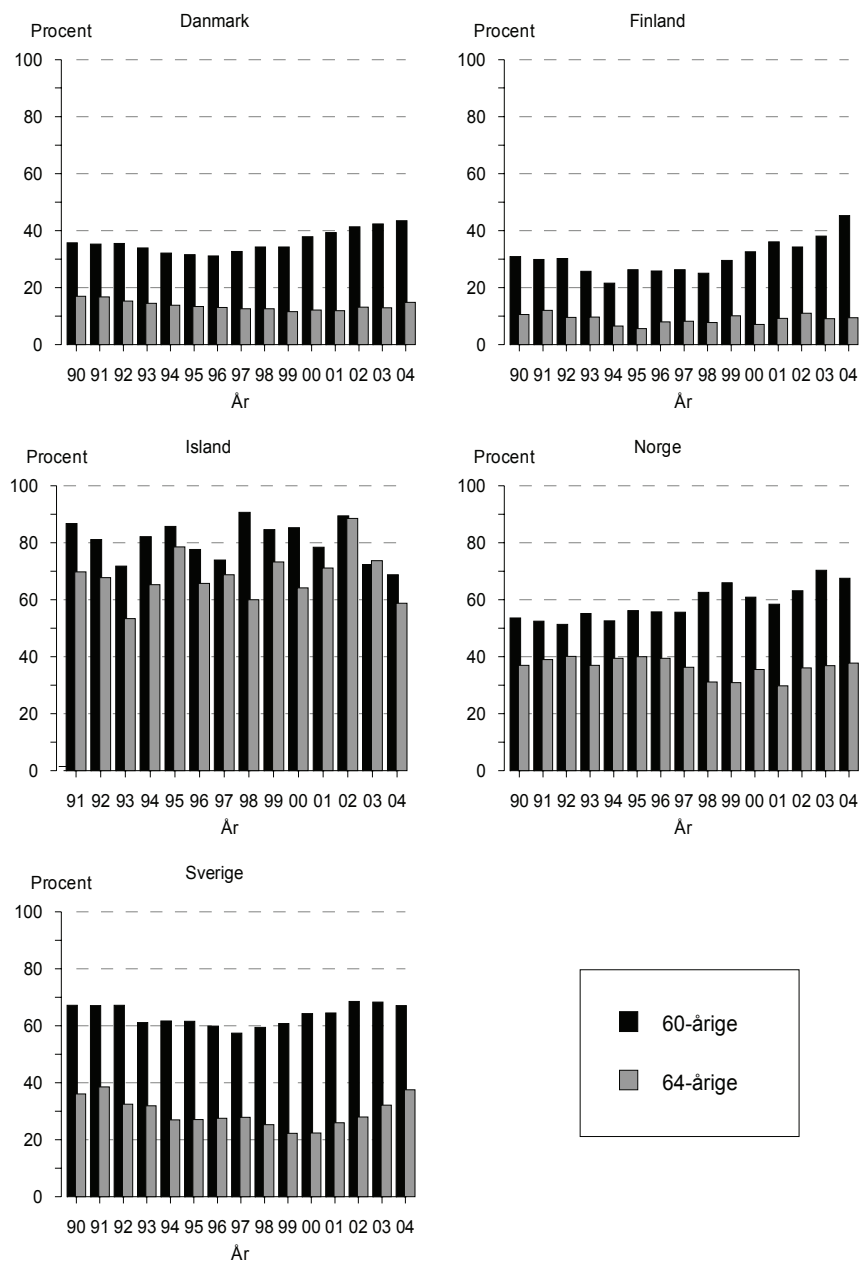
Figur 7.1. viser beskæftigelsesgraden for mænd og kvinder i alderen 50-66 år i 2004 og Figur 7.2. og 7.3. viser udviklingen i beskæftigelsen for henholdsvis 60 og 64-årige mænd og kvinder i perioden 1990 til 2004.

Som det ses af Figur 7.1. har mændene generelt set en højere beskæftigelsesgrad end kvinderne. For både mænd og kvinder falder beskæftigelsesfrekvensen markant med alderen i alle de nordiske lande. Der er dog også store forskelle mellem landene. Både for mænd og kvinder findes den højeste beskæftigelsesgrad i Island og den laveste i Finland. De forklaringer der kan findes i forskellene mellem landene skal hovedsageligt søges i forskellige erhvervsstrukturer, med deraf følgende konsekvenser for lønmodtagernes helbred, forskelle i arbejdsløsheden, samt forskelle i de muligheder der findes for at trække sig tidligt tilbage fra arbejdslivet med offentlige indkomsterstattende ydelser.

Figur 7.1 Personer i beskæftigelse i pct. af befolkningen. Fordeling efter alder og køn 2004

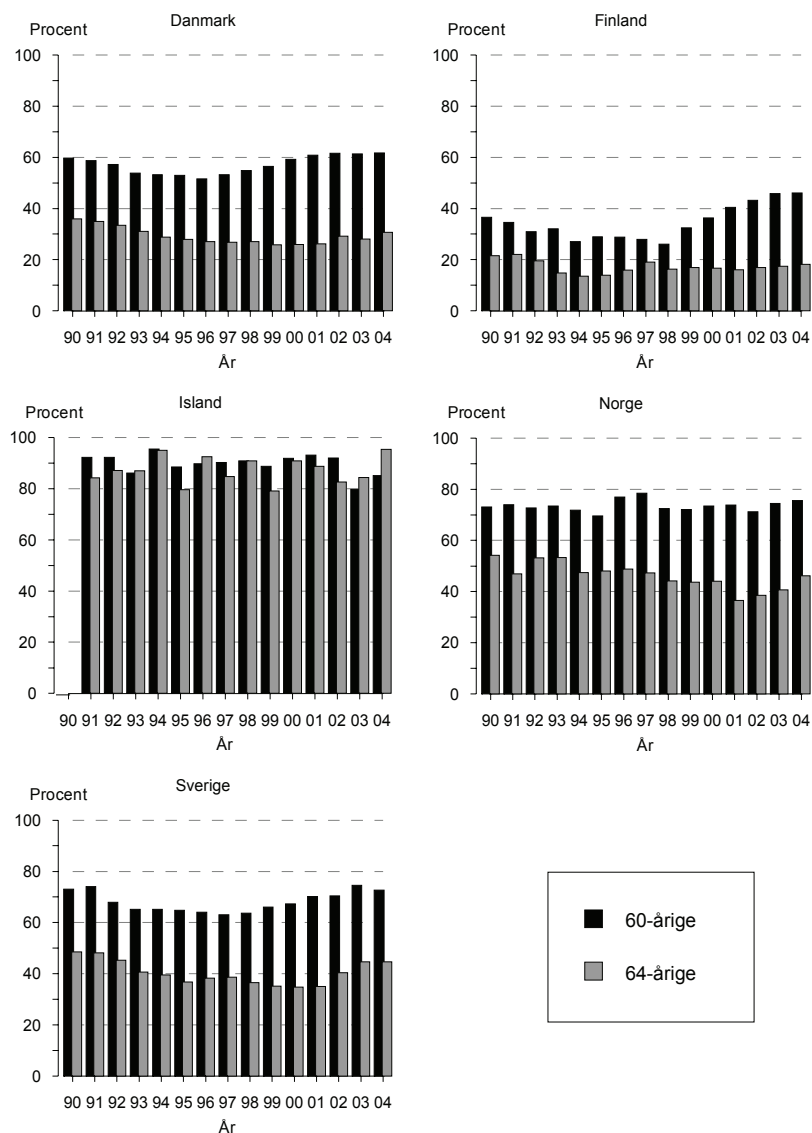

Figur 7.2 Andel beskæftigede blandt 60- og 64-årige kvinder. Pct. 1990-2004

Note for Danmark: Opgørelsesmetoden er ændret fra 2002.

Figur 7.3 Andel beskæftigede blandt 60- og 64-årige mænd. Pct. 1990-2004

Note for Danmark: Opgørelsesmetoden er ændret fra 2002.

Den tidlige tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet er mest udbredt i Danmark og Finland. Disse to lande har dels de mest omfattende offentlige tilbagetrækningsordninger og dels har arbejdsløsheden været relativt høj i en

længere periode. Den tidlige tilbagetrækning er mindst i Norge og især Island, hvor der dels ikke er andre offentlige tilbagetrækningsordninger end helbreds-betinget førtidspension og dels et meget begrænset arbejdsløshed-problem. Sverige indtager en midterposition både hvad angår offentlige tilbagetrækningsordninger og arbejdsløshedens omfang.

Der er markante forskelle mellem landene i beskæftigelsesfrekvensen for de 60 og 64-årige mænd og kvinder, med den højeste beskæftigelse i Island og den laveste i Finland, efterfulgt af Danmark.

Udviklingen i løbet af perioden varierer også mellem landene. Mens der frem til midten af 1990'erne var et fald i beskæftigelsen blandt mænd i Danmark, Finland og Sverige så har der igen været en stigning. For kvindernes vedkommende har der i Danmark, Finland og Sverige i de senere år været en tendens til en stigende beskæftigelse for de 60-årige, mens beskæftigelsen for de 64-årige viser et noget mere uensartet mønster.

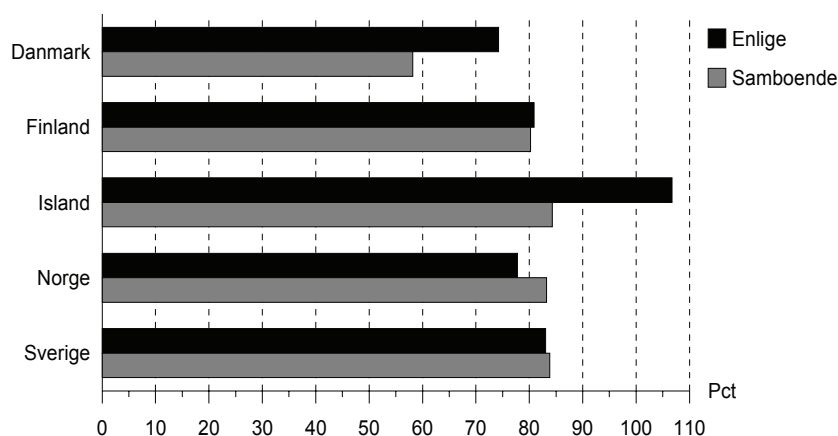
Pensionisters indkomster

Figur 7.4 viser den disponible indkomst for familier, hvor hovedpersonen, dvs. personen med den højeste indkomst, er over 65/67 år i pct. af den disponible indkomst for enlige og par under 65/67 år. Som i de øvrige kapitler anvendes også her ækvivalentindkomster. Den disponible indkomst er faktorindkomsten (arbejds+kapitalindkomster) plus sociale kontantydelse, minus skat. Island har en anden familieinddeling, idet hjemmeboende børn over 15 år, i statistikken tæller som selvstændige familier, hvilket ikke er tilfældet i de fire øvrige lande og resultatet i Figur 7.4 bliver derfor anderledes.

Som det fremgår af figuren, har familier over 65/67 år i alle landene en lavere gennemsnitlig disponibel indkomst end familier, der er under 65/67 år. Dette gælder både for enlige og parfamilier. Enlige i Island over 67 år har dog en lidt højere indkomst. Dette skal blandt andet ses i sammenhæng med at man har en anden familieinddeling. Desuden er den faktiske pensionsalder meget høj i Island.

I Danmark og Island har enlige over 65/67 år en relativt højere disponibel indkomst end par. For enlige over og under 65/67 år er forskellene i de gennemsnitlige disponible indkomster størst i Danmark. For par er forskellen størst i Danmark og mindst i Finland. Det hænger sammen med, at tillægspensionen er relativt beskeden i Danmark. Indkomster fra supplerende pensionsordninger, som indgår i Figur 7.4 (men ikke i Figur 7.6), spiller formentlig en større rolle i Danmark og Norge end i Sverige og Finland. Men ordningerne er tilsyneladende ikke tilstrækkeligt udbyggede til at kunne udligne de store forskelle i de lovfæstede tillægspensionsordninger.

Figur 7.4 Disponibel indkomst for enlige og par over 65/67 år i pct. af den disponible indkomst for enlige og par under 65/67 år 2003

Pensioner

Hensigten med pensionerne er at garantere enhver borger et vist forsørgelsesniveau i forbindelse med alderdom, invaliditet, tidlig tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet eller tab af forsørger. I alle landene gives der pension til ældre. Desuden findes der en række ordninger, som gør overgangen til alderspension mere smidig: de såkaldte særlige alderspensioner.

De forskellige pensionstyper er i denne publikation opdelt således: Pensioner hvor helbredskriterier er dominerende medtages som førtidspensioner (invalidespensioner). Fra og med 2003 har man i Sverige erstattet førtidspensionen med en aktivitets- eller sygedagbold. Her medtages de i stedet for de tidligere førtidspensioner. Ydelsen kan gives fra og med man er fyldt 19 år og ydelsen er reduceret i forhold til den tidligere førtidspension. Reglerne for at få tilkendt en førtidspension er desuden blevet mere restriktiv.

De særlige alderspensioner dækker mange forskellige typer af pensioner der gør det nemmere at forlade arbejdsmarkedet. For de danske førtidspensioner gælder det at den almindelige og forhøjede almindelige førtidspension, efter de tilkendelsesregler, der gjaldt frem til 1. januar 2003, henføres under særlige alderspensioner. For de færøske førtidspensioner gælder det, at den mellemste og den højeste førtidspension behandles som førtidspensioner mens laveste førtidspension henføres under særlige alderspensioner. De finske arbejdsløshedspensioner er medtaget i Kapitel 5 under arbejdsløshed.

Ved tab af forsøger har Finland, Island, Norge og Sverige en særlig efterlevendepension til efterladt ægtefælle og børn. Efterladt ægtefælle kan på Færøerne modtage mellemste eller laveste førtidspension. I alle lande udbetales der børnepension, i Danmark og på Færøerne dog i form af særligt børnetilskud.

Pensionernes opbygning og indkomstprøvning

Det er et fælles træk for de nordiske landes pensionssystemer, at alle borgere ved lov er garanteret et vist minimum at leve for ved overgangen til pension, den såkaldte mindstepension/grundpension. Dertil kommer lovfastsatte arbejds- eller tillægspensioner for de der har deltaget i arbejdslivet. Desuden findes der supplerende pensionsordninger indgået ved lov eller ved kollektive aftaler. I alle landene findes der også private pensionsopsparinger, men disse er ikke medtaget i denne rapport.

Der kan ikke trækkes helt klare grænser mellem de tre pensionssystemer, navnlig ikke mellem tillægspensioner og supplerende pensioner.

Den nordiske statistik adskiller sig derved noget fra den europæiske statistik hvor grund- og tillægspension omtales samlet som den første søjle i pensionssystemer og de supplerende pensioner omtales som den anden søjle, mens de private pensioner, som ikke er medtaget i denne rapport, omtales som den tredje søjle i pensionssystemet.

I denne rapport behandles grundpensionerne i Danmark, Færøerne og Island samt den garanterede mindstepension i Finland, Norge og Sverige under et. Ligeledes behandles tillægspensionerne og arbejdspensionerne under et.

I Danmark og Island kan den lovfæstede grundpension falde bort hvis den pågældende har andre indkomster over et vist niveau, i Danmark dog kun i form af arbejdsindkomst for alderspensionister.

På Færøerne kan den lovfæstede grundpension falde bort for invalidepensionister som følge af andre indkomster, mens alle over 67 år er garanteret lovfæstet grundpension uanset anden indkomst. Personer, der bor på plejehjem, modtager dog en særlig nedsat pension til dækning af særlige behov.

I Finland og Sverige er der vedtaget reformer der betyder at grund/arbejds- og tillægspension udgør en helhed.

Den finske reform er gennemført mens den svenske reform pågår. I stedet for todelingen mellem grundpension og tillægspension er alle uanset deres tilknytning til arbejdsmarkedet garanteret en mindstepension. De personer der gennem beskæftigelse selv har optjent tilstrækkeligt tillægspensi-

on/arbejdspension får ikke den garanterede mindstepension. Selvom dette grundprincip er ens i det finske og svenske system er pensionssystemerne opbygget vidt forskelligt.

I Finland er arbejdspensionen den vigtigste del af pensionssystemet idet 80 pct. af pensionsudgifterne stammer fra arbejdspensionerne.

I Norge er alle uanset tidligere tilknytning til arbejdsmarkedet garanteret en mindste pension. For at modtage pension ud over dette må man gennem deltagelse i arbejdslivet have oparbejdet en tilstrækkelig tillægspension.

Tillægspensionssystemet er stadigvæk uændret i Danmark, Færøerne, Island og Norge mens de supplerende pensionsordninger fortsat er gældende i alle de nordiske lande.

De supplerende pensionsordninger spiller dog en meget lille rolle i Finland.

I Danmark er tillægspensionen alene afhængig af bidragsperiodens længde og beskæftigelsens omfang, mens den i de øvrige lande er afhængig af indtjeningsstid og arbejdsindkomstens størrelse.

I Finland er folkepensionen afhængig af arbejdspensionens og supplerende pensioners størrelse. Der gives ikke grundpension hvis arbejdspensionen overstiger ca. 1.017 EUR pr. måned.

Indkomsterstattende ydelser, som ikke er pensioner, er pensionsgivende i nogle lande i forhold til tillægspension/arbejdspension, og i andre kun i visse tilfælde.

I Danmark indtægtsreguleres/indkomstprøves folkepensionens grundbeløb på grundlag af egen arbejdsindkomst.

Folkepensionister og førtidspensionister, som har fået tilkendt førtidspensionen før 1. januar 2003, kan få udbetalt pensionstillæg og personlige tillæg, som begge indtægtsreguleres i forhold til husstandens indtægt. Den supplerende pensionsydelse til alderspensionister indtægtsreguleres ligeledes i forhold til husstandens indtægter. Den samlede grundydelse, som ydes til førtidspensionister indtægtsreguleres i forhold til husstandens indtægt, dog med den begrænsning, at en ægtefælle eller samlevers indtægt kun bidrager til en aftrapning af pensionen ned til et vist niveau. Det særlige børnetilskud og boligstøtte til pensionister indtægtsreguleres også efter husstandens indtægt. Diverse tillæg til funktionshæmmede indkomstprøves ikke.

Tabel 7.2 Pensionsmodtagere fordelt efter ydelser 2004¹⁾

	Danmark	Færøerne ²⁾	Finland	Island ³⁾	Norge ³⁾	Sverige
Modtagere af:						
Grundpension/	Alle personer	Alle personer	Alle personer	Alle personer	Alle personer	Alle personer
garanteret	bosat i landet	bosat i landet	bosat i landet	bosat i landet	bosat i landet	bosat i landet
mindstepen-	mindst 3 år	i mindst 3 år	mindst 3 år	mindst 3 år	mindst 3 år	mindst 3 år
sion						
Bopælstidens	40 år	40 år	40 år	40 år	40 år	40 år
længde for at						
opnå fuld						
grundpension						
Tillægs-	Lønmodtagere		Lønmodtagere	Lønmodtagere	Lønmodtagere	Lønmodtagere
pension/			og selvstændi-	og selvstændi-	og selvstændi-	og selvstændi-
arbejdspension			ge	ge	ge	ge
Supplerende	Lovfæstet for	Lovfæstet for	-	-	Lovfæstet for	-
pensioner	offentligt an-	offentligt an-			offentligt an-	
	satte (tjene-	satte (tjene-			satte (tjene-	
	stemænd)	stemænd)			stemænd)	
	Offentlige	Offentlige	-	-	Offentlige	Offentlige
	kollektive af-	kollektive af-			kollektive af-	kollektive af-
	taler	taler			taler	taler
	Private kollek-	Private kollek-	-	-	-	Private kollek-
	tive aftaler	tive aftaler				tive aftaler

1 I kraft af den indgåede EU/EØS-aftale er reglerne for retten til grundpension i de nordiske lande blevet næsten ens. Som hovedregel gælder, at man for at være pensionsberettiget skal have været bosat i mindst tre år i det pågældende land mellem det fyldte 15. og 65./67. år. Beskæftigelsesperioder i et EU-land, eller et andet land med hvem der er indgået socialforsikringskonvention, kan medregnes til opfyldelse af bopælskravet. Reglerne for tillægspension i Danmark gælder kun alderspensionister.

2 På Færøerne finansieres og administreres tillægspensionssystemet af parterne på arbejdsmarkedet, men denne del af pensionen er solidarisk, og alle over 67 år får udbetalt det samme beløb. I Princippet har det samme virkning som folkepensionens grundbeløb og derfor behandles den i denne publikation som en grundpension og benævnes særlig grundpension

3 Treårsgrænsen gælder ikke ved arbejdsskader.

Tabel 7.3 Tillæg til grundpensionen/garanteret mindste pension i 2004*

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Børnetillæg</i>	Nej/Ja ¹⁾	Ja	Ja	Ja	Ja	Nej ⁷⁾
- Indkomstprøvet?	Nej/Ja ²⁾	Nej	Nej	Nej	Ja	-
- Skattepligtigt?	Nej	Nej	Ja	Nej	Ja	-
<i>Tillæg til personer, som kun oppebærer grundpension/garanteret mindstepension</i>	Ja/Nej ³⁾	Ja	. ⁵⁾	Ja	Ja	Nej
- Indkomstprøvet?	Ja	Ja	. ⁵⁾	Ja	Ja	Ja
- Skattepligtigt?	Ja	Ja	. ⁵⁾	Ja	Ja	Ja
<i>Boligtilskud</i>	Ja ⁴⁾	Nej	Ja	Nej ⁶⁾	Ja	Ja
- Indkomstprøvet?	Ja	-	Ja	Ja	Ja	Ja
- Skattepligtigt?	Nej	-	Nej	Ja	Nej	Nej
<i>Ægtefællertillæg hvis kun den ene ægtefælle oppebærer pension</i>	Nej	Nej	Nej	Nej	Ja	Nej
- Indkomstprøvet?	-	-	-	-	Ja	-
- Skattepligtigt?	-	-	-	-	Ja	-
<i>Hustru-/ægtefællertillæg</i>	Nej	Nej	Nej	Nej	Nej	Nej ⁷⁾

* Der findes desuden et hjælpe og plejetillæg til funktionshæmmede i alle landene, som hverken er skattepligtig eller indkomstprøvet, med undtagen af Island hvor tillægget både er indkomstprøvet og skattepligtig.

- 1 Forældre, der er alderspensionister, eller som har fået tilkendt førtidspension før 1. januar 2003, er berettiget til ordinært og særligt børnetilskud. Førtidspensionister efter de nye regler fra 2003 er kun berettiget til udbetaling af børnetilskud, hvis de er eneforsørgere (i lighed med alle andre borgere).
- 2 Det ordinære børnetilskud er ikke indkomstreguleret, mens det særlige børnetilskud er indkomstreguleret.
- 3 Alderspensionister samt personer, som har fået tilkendt førtidspension før 1. januar 2003 kan få udbetalt et pensionstillæg til grundpensionen. Førtidspensionister efter de nye regler fra 2003 består af ét samlet beløb, som indtægtsreguleres og er skattepligtigt.
- 4 Til alderspensionister og personer tilkendt førtidspension efter reglerne før 2003 kan der gives boligydelse afhængigt af indtægt, boligens størrelse og husleje. Ydelsen er ikke en del af pensionen. Førtidspensionister efter de nye regler fra 2003 kan ikke få boligydelse, men derimod boligsikring. Boligsikring er mindre favorabel end boligydelse.
- 5 Folkepensionen er fuldstændig afhængig af arbejdspensionen. Der er garanteret et minimumsbeløb til de som enten har en lille eller ingen arbejdspension. Grundpensionen er skattepligtig.
- 6 Der findes særlige pensionstillæg, som ikke er knyttet direkte til boligudgifter, men de gives i reglen til pensionister, der har høje boligudgifter og bor alene.
- 7 Siden 1990 er der ikke givet nye børnetillæg og børnetillægget vil være helt afviklet år 2005. Hustrutillægget har gradvist været under afvikling siden 1990 og gives kun i særlige tilfælde efter overgangsbestemmelser.

På Færøerne er der ingen indtægtsregulering af folkepensionens grundbeløb, mens førtidspensionens grundbeløb indtægtsreguleres i forhold til personlig indkomst. Dette er også gældende for pensionstillæg og særligt tillæg til alderspensionister. Andre personlige tillæg er ikke indtægtsreguleret. Grundpensionen fastsættes for alle pensionister i forhold til civilstand.

I Finland er folkepensionen helt afhængig af arbejdspensionen. Den fulde folkepension garanterer et minimumsbeløb for personer der kun har en lille eller slet ingen arbejdspension. Grundpensionen udbetales hvis arbejdspensionen ikke overstiger 1.017 EUR pr. måned. Andre indtægter (ud over pensioner) påvirker ikke folkepensionens størrelse. Boligstøtten til pensionister er i det store og hele afhængig af pensionsmodtagerens og ægtefællens indkomst. Værdien af pensionsmodtagerens og ægtefællens bolig medregnes dog ikke hvis de bor i et hus de selv ejer.

Der findes ingen indkomstprøvede tillæg i almindelighed til personer som modtager grundpension (se Tabel 7.3.) Der betales dog et sådant tillæg til frontveteraner som modtager en lille eller slet igen arbejdspension. Det ekstra fronttillæg påvirkes af samme pensionsindtægter som grundpensionen. Alle frontveteraner der deltog i krigen 1939-1944 eller i 1918 er berettiget til fronttillægget. Personer med fronttillæg var i 2004 103.604.

I Island reguleres grundbeløbet for alders- og førtidspensionister både i forhold til egen arbejdsindkomst og halvdelen af husstandens kapitalindkomst. Tilsvarende regler gælder også for pensionstillægget som også reguleres i forhold til egen arbejdspension samt ægtefællens indtægter. Fra og med 2001 er det kun 60 pct. af førtidspensionistens egne indtægter der skal tages med i reguleringen. Målsætningen er at flere førtidspensionister skal deltage i arbejdslivet. Pensionstillægget falder helt bort over en vis indkomstgrænse.

I Norge indkomstprøves alderspensionen i forhold til arbejdsindkomsten for pensionister i alderen 67-70 år. Indtægtsprøvningen ophører når pensionisten fylder 70 år. Førtidspensionen indkomstprøves også i forhold til arbejdsindkomster over et vist niveau. For alle pensionister fastsættes grundpensionen i forhold til civilstand og ægtefællens arbejds- og kapitalindkomst. Ægtefæller og samboende sidestilles efter et sæt regler.

I Sverige er boligtillægget til pensionister indkomstprøvet. I forhold til en ny lov fra 2003 kan boligtillægget udbetales til de der er bosat i Sverige og har en ydelse i form af fuld alderspension, aktivitets – eller sygedagbælt, enkepension, særlig efterlevendepension eller hustrutillæg. Selv de der har en pension eller en invaliditetsydelse fra et andet EU land kan få boligydelse.

Beskatning af pensioner

I Danmark og Sverige er pensionister beskattet efter de samme regler som andre skatteydere. I Island beskattes pensioner også normalt. I de øvrige lande findes der særligt gunstige beskatningsregler for pensionister hvilket betyder at personer med lave pensionsindtægter ikke betaler skat.

Boligstøtte til pensionister samt særlige tillæg til funktionshæmmede er skattefrie i alle landene på nær Island. Børnetillæg til pensionister er skattefri i Danmark, Færøerne og Island, men skattepligtige i Finland og Norge.

Antallet af pensionsmodtagere

Opgørelsen i Tabel 7.4 er ekskl. børnepensionister, enke/enkemandspensionister og delpensionister. I det samlede antal pensionister er der for Danmarks vedkommende medtaget efterlønsmodtagere (178.447 personer) i alderen 60-66 år og personer, som modtager overgangsydelse (5.276 personer) i alderen 57-59 år. Da enkepension er afskaffet i Danmark og Færøerne er antallet af pensionsmodtagere i Danmark og Færøerne overvurderet i forhold til de andre nordiske lande. Årsagen til de høje rater for de 60-64-årige i Finland er, at offentligt ansatte går på pension i 63-års alderen. Desuden har man i Finland flere forskellige førtidspensionsordninger, som f.eks. arbejdsløshedspension og førtidig alderspension for 60-64-årige samt individuel førtidspension for de 58/60-64-årige. Der var desuden 36.438 personer i 2004 i alderen 58-64 år som modtog deltidspension. Hvis disse medregnes var 72,9 pct. af de 60-64-årige og 24,5 pct. af de 55-59-årige pensionister.

I Sverige var der i 2004 190 personer i alderen 61-64 år som modtog delpension. Personer med syge- og aktivitetsydelse indgår i det samlede antal pensionsmodtagere.

Alders- og kønssammensætningen af pensionsmodtagerne er noget forskellig mellem landene. Især for de 60-64-årige er der betydeligt flere både mænd og kvinder der er pensioneret i Danmark og Finland end det er tilfældet i Norge og Sverige.

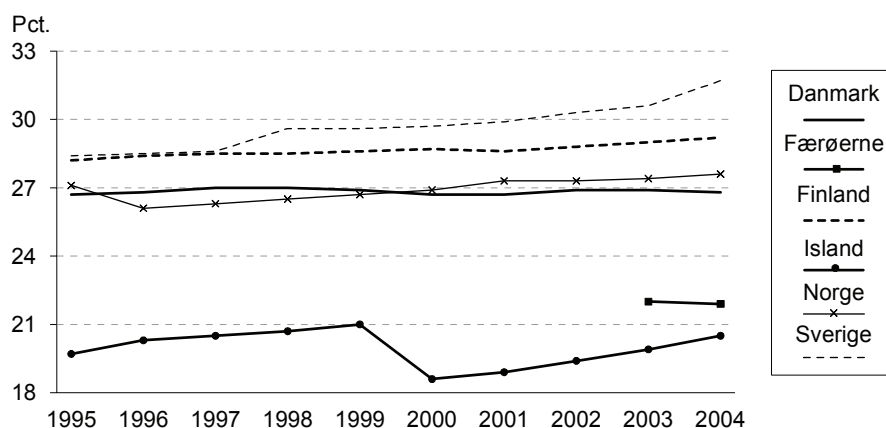
Tabel 7.4 Pensionsmodtagere efter alder, i pct. af aldersgruppen pr. december 2004

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
	Pct.	Pct.	Pct.	Pct.	Pct.	Pct.
<i>Kvinder</i>						
16-39 år	1,5	1,8	1,5	4,7	2,6	3,2
40-49 "	6,3	5,8	4,8	9,4	10,0	11,2
50-54 "	11,2	10,9	10,1	12,0	18,1	19,3
55-59 "	16,8	16,0	19,0	15,4	27,5	28,1
60-64 "	66,6	28,3	67,7	23,4	46,5	48,9
65-66 "	86,5	36,7	105,1	55,7	66,1	97,9
67+ "	101,6	102,6	103,7	100,7	103,3	103,8
I alt	29,9	25,9	32,0	23,3	31,2	36,0
<i>Mænd</i>						
16-39 år	1,8	1,4	2,0	3,1	2,3	2,3
40-49 "	5,6	3,2	5,9	6,2	6,9	6,5
50-54 "	8,9	5,7	12,5	7,5	11,7	11,0
55-59 "	11,7	9,2	21,7	9,3	18,2	15,9
60-64 "	50,2	15,6	64,1	13,6	38,9	33,8
65-66 "	79,3	22,7	104,6	45,3	66,2	98,8
67+ "	102,7	102,4	104,6	99,4	104,1	105,9
I alt	23,6	18,3	26,1	17,7	23,8	27,3
<i>Kvinder og Mænd</i>						
16-39 år	1,6	1,5	1,8	3,9	2,4	2,7
40-49 "	5,9	4,4	5,4	7,8	8,4	8,8
50-54 "	10,1	8,2	11,3	9,7	14,8	15,1
55-59 "	14,2	12,3	20,4	12,3	22,8	22,0
60-64 "	58,4	21,6	65,9	18,6	42,7	41,3
65-66 "	83,0	29,4	104,9	50,4	66,1	98,3
67+ "	102,1	102,5	104,0	100,1	103,6	104,7
I alt	26,8	21,9	29,2	20,5	27,6	31,7

Anm.: Supplerende tabelinformation findes i bogens bilag 4 på WWW.nom-nos.dk.

NB: Da man i alle landene kan være bosat uden for landet og samtidig modtage pension, kan antallet af modtagere overstige 100 pct.

Figur 7.5 Pensionsmodtagere efter alder, i pct. af aldersgruppen 16+ 1995-2004

Alderdom

Pensioner til ældre

- Overgangen til pensionen varierer

Aldersgrænsen for at få udbetalt grundpension/garanteret mindstepension er 65 år i Finland og Sverige og 67 år i Danmark, Færøerne, Norge og Island. I Danmark er folkepensionsalderen nedsat fra 67 til 65 år. Nedsættelsen af pensionsalderen indføres gradvist fra 1. juli 2004 til 1. juli 2006. For personer født før 1. juli 1939 er pensionsalderen uændret 67 år, mens den er 65 år for personer født efter 1. juli 1939.

Aldersgrænsen for at modtage tillægspension/arbejdspension er i Danmark, Finland, Norge og det gamle svenske system den samme som for grundpension, men 65-70 år i Island. I Finland er den almindelige pensionsalder for offentligt ansatte dog 63 år, men den stiger i øjeblikket successivt til 65 år. Fra 2005 kan man selv vælge at gå på pension mellem 63 og 68 år. I det nye svenske pensionssystem vil der være en fleksibel mulighed for at udtage arbejdspension fra og med 61 år.

Aldersgrænsen for de supplerende og individuelle pensionsordninger er 60 år i Danmark.

I alle lande ydes alderspension både i form af grundpension/garanteret mindstepension og tillægspension/arbejdspension, med undtagelse af Færøerne.

Pensionerne reguleres normalt i forhold til den almindelige løn- og/eller prisudvikling i landet.

På Færøerne er der ingen regulering af folkepensionens grundbeløb, mens alle pensionstillæg og personlige tillæg forhøjes med 4 pct. pr. år. Desuden reguleres den særlige grundpension en gang om året.

I Norge reguleres grundbeløbet årligt af Stortinget efter forhandlinger mellem staten, fagforbundene og de sikredes interesseorganisationer.

I Danmark har det siden 1. juli 2004 været muligt at udskyde pensions-tidspunktet i op til 10 år og derved optjene et livsvarigt tillæg til alderspensionen. For at få tillægget skal man arbejde mindst 1.500 timer om året svarende til 29 timer om ugen i den periode pensionen opsættes.

I Finland og det gamle svenske system er det muligt at udtage de lovfæstede alderspensioner før den almindelige pensionsalder, men da med et lavere beløb. Tilsvarende bliver pensionen højere, hvis man venter med at gå på pension til senere end den ordinære pensionsalder. I Danmark forhøjes tillægspensionen, hvis man venter med at få den udbetalt til man fylder 70 år. Mellem 67-70 år er alderspensionen i Norge indtægtsprøvet mod arbejdsindkomster, og det er fortsat muligt at optjene yderligere pensionspoint. I Sverige bliver den årlige pension højere jo længere man venter med at udtage pensionen.

Grundpension/garanteret mindstepension til ældre

Grundpensionen består i Danmark, Færøerne, Island og Norge af et grundbeløb og et tillæg.

I Danmark reguleres grundbeløbet for alle pensionsmodtagere i forhold til deres evt. arbejdsindkomst. Det almindelige pensionstillæg reguleres i forhold til pensionistens egen og evt. ægtefælles samlede indtægter ud over grundpensionen.

Derudover kan der ydes personlige tillæg til pensionister med lave indkomster ved siden af pensionen og høje udgifter til bl.a. opvarmning og medicin. I 2003 er der endvidere indført en supplerende pensionsydelse (ældrecheck) til folkepensionister, som udbetales én gang årligt i januar måned. Den supplerende pensionsydelse er indkomstafhængig og skattepligtig. I 2004 er ordningen blevet forbedret, idet der er indført et bundfradrag i indkomsten før den supplerende pensionsydelse aftrappes.

På Færøerne er der ingen indtægtsregulering af folkepensionens grundbeløb og den særlige grundpension. Det almindelige pensionstillæg reguleres i

forhold til husstandens indtægt. Pensionister, der bor på plejehjem, modtager særlig nedsat pension til dækning af personlige behov. Denne ydelse udgjorde i 2004 821 DKK pr. måned.

I Finland blev der gennemført en pensionsreform i 1996 hvorved retten til grundpension blev vurderet i forhold til andre pensionsindkomster. I begyndelsen af 1997 blev grundpensionen og pensionstillægget slået sammen til ét beløb (garanteret mindstepension). Betydningen af grundpensionen er blevet mindre efter reformerne i 1996.

I Island reguleres grundpensionen/mindstepensionen, i forhold til andre skattepligtige indkomster efter særlige regler herunder egen og ægtefællens indkomst. Der udbetales til et tillæg til grundbeløbet. Størrelsen af dette tillæg er afhængig af pensionistens øvrige indtægter, og af ægtefællens indtægt.

I Norge består den garanterede mindstepension af en grundpension plus et særtillæg. Særtillægget udbetales til de der ikke har tillægspension, eller har en meget lav tillægspension.

I Sverige er et helt nyt pensionssystem gradvist blevet indført fra og med 1999. Grundpensionen som var uafhængig af andre ydelser i det gamle system vil blive erstattet af en garanteret mindstepension som udbetales til de der enten ikke har en arbejdspension eller en meget lav arbejdspension. Den garanterede mindstepension bliver udbetalt fra og med 2003.

Tabel 7.5 Indkomst for enlige og parfamilier ved pensionering som aldrig har haft en erhvervsindkomst 2004

	Danmark	Færøerne	Finland	Island ²⁾	Norge	Sverige
	DKK	DKK	EUR	ISK	NOK	SEK
<i>Enlige</i>						
- Grundbeløb	4.648	4.169	496	21.249	4.898	4.648
- Tillæg	5.104 ¹⁾	3.656	.	82.984	3.886	4.679
- Boligtilskud	1.532	.	227	-	-	1.532
- I alt før skat	11.284	7.825	773	104.233	8.784	10.859
- Efter skat	8.691	7.459	-	91.135	8.784	8.266
- Efter skat i KKP-Euro	883	757	672	843	798	788
<i>Ægtepar (begge er pensionister)</i>						
- Grundbeløb	9.296	6.626	873	42.498	8.082	9.296
- Tillæg	5.218 ¹⁾	5.750	.	121.131	7.772	4.368
- Boligtilskud	1.812	.	311	-	-	1.812
- I alt før skat	16.326	12.376	1.184	163.629	15.854	15.476
- Efter skat	13.076	11.942	1.184	154.694	15.854	12.226
- Efter skat i KKP-Euro	1.328	1.212	1.030	1.432	1.440	1.165

1 Tillægget inkluderer supplerende pensionsydelse på DKK 425 for enlige og 850 for par.

2 Ydelsen til enlige, der bor alene, er inklusive et tillæg på ISK 18.197.

Tillægspension/arbejdspension til ældre

Tillægspensionens/arbejdspensionens betydning for den samlede pensionsudbetaling varierer betydeligt mellem de nordiske lande: fra kun at være et mindre beløb i Danmark til at være det væsentligste bidrag i de andre nordiske lande. Forudsætningen for at få udbetalt tillægspension/arbejdspension er i alle landene, at man tidligere har været tilknyttet arbejdsmarkedet.

I Finland er arbejdspensionerne forsikringsbaserede og dækker alle lønmodtagere og selvstændige erhvervsdrivende uden indkomstloft. Pensionen er beregnet ud fra de sidste 10 års indtjening.

Pensionen finansieres med bidrag fra lønmodtagere og arbejdsgivere. I 2004 var det gennemsnitlige bidrag 4,6 pct. af lønindkomsten fra lønmodtagerne og 16,8 pct. fra arbejdsgiverne.

I Island udgør udbetalingerne fra arbejdspensionens fonde siden 2002 en større andel end det der bliver udbetalt i grundpension fra det offentlige. I Norge er tillægspensionen en del af sikringen i Folketrygden og udregnes i forhold til tidligere indtægt. I Danmark blev der i 1999 indført en Særlig Pensionsopsparing (SP), som alle lønmodtagere og modtagere af forskellige overførselsindkomster bidrager til. Indbetalingen til denne pensionsordning er blevet suspenderet i 2004.

Tabel 7.6 Alderspensionister totalt, og pensionister, der modtager alderspension i form af grundpension/garanteret mindstepension ved udgangen af årene 2004

	Modtagere af alderspension i alt			Alderspensionister der kun modtager grundpension				
	Antal (1.000)	Kvinder (1.000)	Mænd (1.000)	Antal (1.000)	Kvinder (1.000)	Mænd (1.000)	Kvinder, pct.	Mænd, pct.
Danmark	746	431	316	205	161	44	78,6	21,4
Færøerne	6	3	3	.	.	.	.	.
Finland ¹⁾	917	549	369	69	57	12	82,6	17,4
Island	31	17	14	3	2	1	69,1	30,9
Norge	626	366	260	200	175	25	87,5	12,5
Sverige	1.650	925	725	171	151	20	88,3	11,7

Anm.: Supplerende tabelinformation findes i bogens bilag 4 på WWW.nom-nos.dk.

1 Tallene indeholder personer som har udtaget alderspensionen før tiden samt alderspensionister under 65 år.

Tabel 7.7 Pensionister, der modtager alderspension i form af grundpension/garanteret mindstepension og tillægspension/arbejdspension ved udgangen af årene 2004

	Alderspensionister der både modtager grund- og tillægs/arbejdspension					Alderspensionister der kun modtager arbejdspension (nye finske og svenske system)				
	Antal (1.000)	Kvinder (1.000)	Mænd (1.000)	Kvinder pct.	Mænd pct.	Antal (1.000)	Kvinder (1.000)	Mænd (1.000)	Kvinder pct.	Mænd pct.
Danmark	541	269	272	49,8	50,2	..	..	..	..	..
Finland ¹⁾	421	287	134	68,2	31,8	428	205	223	47,9	52,1
Island	26	15	12	55,8	44,2	..	..	..	..	..
Norge	426	191	235	44,8	55,2	..	..	..	..	..
Sverige ²⁾	1.280	678	602	53,0	47,0	199	96	103	48,2	51,8

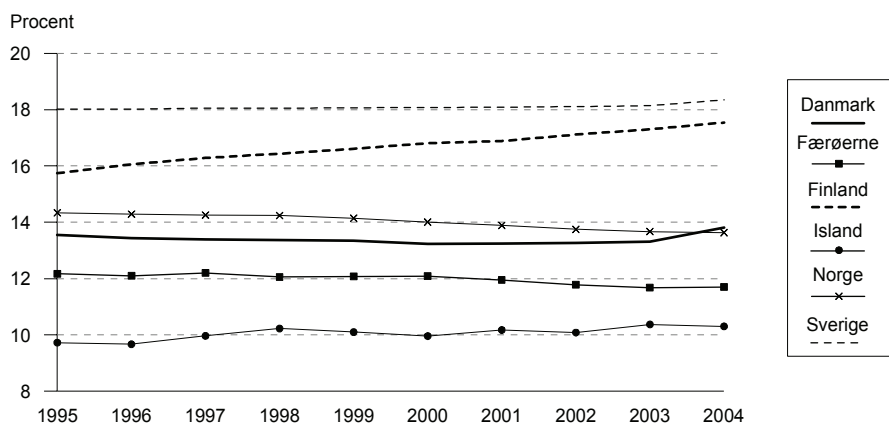
Anm.: Supplerende tabelinformation findes i bogens bilag 4 på WWW.nom-nos.dk.

1 Tallene indeholder personer som har udtaget alderspensionen før tiden samt alderspensionister under 65 år.

2 Pensionister med grund og tillægs/arbejdspension er pensionsmodtagere efter det gamle system, mens pensionsmodtagere efter det nye svenske system er den indkomstbaserede pension evt. i kombination med en anden pension.

Som det fremgår af Tabel 7.6 og 7.7. er der store forskelle mellem landene på hvor mange der har både grund og tillægspension og hvor mange der kun har en grundpension. Som det fremgår af figur 7.6 er antallet af alderspensionister steget fra 2003 til 2004 i Danmark som følge af nedsættelsen af pensionsalderen fra 67 til 65 år.

Figur 7.6 Udviklingen i alderspensionister i pct. af befolkningen 1995-2004

I Norge skyldes faldet den demografiske sammensætning af befolkningen. I 2000 var antallet af alderspensionister omkring 629.000 mens antallet var ca. 626.000 i 2004. I samme periode var der en befolkningstilvækst på 2,2 pct.

Supplerende pension til ældre

De supplerende pensionsordninger er som oftest aftalebaserede og gælder hovedsagelig for statsligt og kommunalt ansatte. Privatansatte dækkes i varierende omfang af disse ordninger.

I Danmark er det ca. 90 pct. af alle fuldtidsbeskæftigede og i Norge ca. 60 pct., mens det i Sverige er så godt som alle lønmodtagerne, der er omfattet af de supplerende pensionsordninger. I Finland er disse pensionsordninger af ringe betydning, da der ikke er lagt loft over arbejdspensionens størrelse.

Størrelsen af pensionerne

Tabel 7.8 Gennemsnitligt udbetalt i lovfastsat alderspension pr. måned 2004

	KR/EUR			KKP-Euro		
	Kvinder	Mænd	Alle	Kvinder	Mænd	Alle
Danmark ¹⁾	8.077	7.553	7.859	820	767	798
Færøerne ²⁾	6.287	6.125	6.215	638	622	631
Finland ³⁾	837	1.329	1.035	728	1.146	900
Island ⁴⁾	..	..	126.636	..	..	1.172
Norge ³⁾	9.604	13.137	11.071	872	1.193	1.006
Sverige ⁵⁾	8.365	11.748	9.851	797	1.120	939

1 Gennemsnitligt udbetalt folkepension i januar 2004 og beregnet udbetalt egenpension i form af ATP i 2004 pr. folkepensionist.

2 Gennemsnitligt udbetalt folkepension i maj 2004 og udbetalt særlig grundpension. Personer på plejehjem, der modtager særlig nedsat pension, er ikke medregnet.

3 Gennemsnitligt udbetalt beløb pr. december.

4 Der er medtaget udgifter til både grund- og tillægspension/arbejdspension divideret med antal modtagere af grundpension. Ca. 90 pct. af de der modtager grundpension modtager også tillægspension/arbejdspension.

5 Gennemsnitlig udbetalt beløb i december, inklusiv boligtillæg. Pensionister betaler fra og med 2003 skat på samme måde som personer med en arbejdsindkomst.

Som det ses er der stor forskel i ydelserne til mænd og kvinder. Mens mændene modtager det højeste beløb i Finland, Norge og Sverige på grund af en større optjening af ATP, modtager mændene i Danmark og Færøerne mindst, hvilket skal ses i lyset af at flere mænd modtager supplerende pensioner, hvilket har indflydelse på grundpensionen.

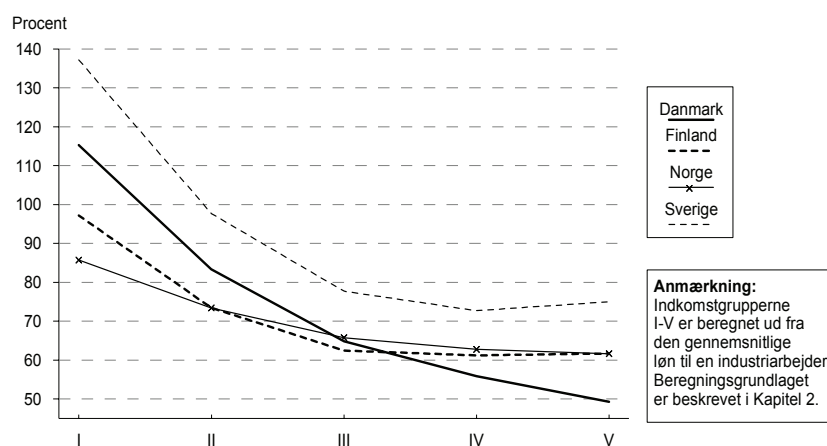
Figur 7.7 viser for det første den disponible indkomst på fem kompensationsniveauer (inkl. den maksimale tillægspension) for en enlig alderspensionist, udtrykt i pct. af den disponible indkomst ved beskæftigelse. For det andet den disponible indkomst på fire indkomstniveauer (inkl. tillægspension) for et pensionistægtepar, udtrykt i pct. af disponibel indkomst ved beskæftigelse.

Som det fremgår af figurerne, er der betydelige forskelle i kompensationsniveauerne ved overgangen til pension. Det gælder både landene imellem og mellem enlige og par. Årsagen hertil er først og fremmest tillægspensionen, som er meget lav i Danmark, men fuldt udbygget i Sveriges gamle pensionssystem. Noget tilsvarende gælder de islandske tillægspensionsordninger. De meget høje kompensationsniveauer i de laveste indkomstgrupper i Danmark, Finland og Sverige hænger bl.a. sammen med de forholdsvis store boligydelse til pensionister i disse lande. I Finland og Norge spiller det også en rolle at der findes særlige gunstige beskatningsregler for pensioni-

ster. Desuden er mindstepensionen relativt høj i Danmark og tillægspensionen generelt høj i Sverige. Fra og med 2003 betaler pensionister i Sverige skat efter de samme regler som personer der har en arbejdsindkomst.

Forskellene i kompensationsniveauerne mellem landene, specielt for de højere indkomstgrupper, afspejler til en vis grad betydningen af de supplerende pensionsordninger (som ikke indgår i figurerne). Disse ordninger har størst betydning i Danmark og Norge.

Figur 7.7 Disponibel indkomst ved alderspension (inkl. tillægspension) i pct. af disponibel indkomst ved arbejde 2004

Særlige alders- og delpensioner

- Ordninger, der letter overgangen fra arbejdslivet til pensionisttilværelsen

De særlige alderspensioner omfatter forskellige former for pensioner, der gives til personer i den erhvervsaktive alder, og som ikke kan henregnes til de traditionelle alderspensioner. Det kan være sociale eller helbredsmæssige kriterier og/eller forhold på arbejdsmarkedet eller aftaler, som gør det muligt frivilligt at gå på hel eller delvis pension.

I Danmark drejer det sig for det første om almindelig og forhøjet almindelig førtidspension, som indtil 2003 kunne tilkendes personer i alderen 18-66 år, hvis erhvervsevne var nedsat med mindst halvdelen af helbredsmæssige og/eller sociale årsager. I Danmark har antallet af nytilkendelser af almindelig og forhøjet almindelig førtidspension været stærkt faldende i de senere år, hvilket bl.a. må ses i sammenhæng med en styrkelse af indsatsen for at fastholde personer med nedsat arbejdsevne i beskæftigelse, evt. på særlige vilkår.

Som følge af førtidspensionsreformen falder antallet af modtagere af almindelig og forhøjet almindelig førtidspension fra 2003, idet denne ordning er under udfasning. Almindelig og forhøjet almindelig førtidspension kan kun nytilkendes, hvis ansøgningen var indkommet før 1. januar 2003.

For det andet om efterløn, som er en frivillig tilbagetrækningsordning for medlemmer af en arbejdsløshedskasse i alderen 60-66 år. I 1999 er der gennemført en række ændringer af efterlønsordningen, som bl.a. gør det mere økonomisk fordelagtigt at vedblive med at arbejde og at udskyde overgangen til efterløn. For det tredje om overgangsydelse, som var en frivillig tilbagetræknings-ordning for langtidsledige dagpengemodtagere i alderen 50-59 år. Tilgangen til ordningen ophørte med udgangen af 1995, hvorfor antallet af modtagere er faldet meget. For det fjerde om delpension, som gives til lønmodtagere og selvstændige i alderen 60-66 år, som ønsker at trække sig delvist tilbage fra arbejdsmarkedet. For det femte om fleksydelse, som er en frivillig tilbagetrækningsordning for personer i fleksjob i alderen 60-66 år på linie med efterlønsordningen. Ved udgangen af 2004 modtog 900 personer fleksydelse.

På Færøerne kan personer i alderen 18 til 66 år, hvis erhvervsevnen er nedsat med mindst 50 pct., og når sociale og helbredsmæssige forhold taler for det, tilkendes laveste førtidspension.

I Finland kan arbejdstagere og selvstændige erhvervsdrivende der er fyldt 60 år få førtidig alderspension. I den offentlige sektor er aldersgrænsen 58 år. Førtidig udtagelse af alderspensionen reducerer pensionen også efter

man er fyldt 65 år. Alle førtidsalderspensionister er medregnet som alderspensionister. Selvstændige og arbejdstagere som har været i beskæftigelse længe, kan gå på deltidspension ved 58-års alderen. Landmænd som holder op med at drive landbrug før pensionsalderen, kan modtage en særlig pension. De finske arbejdsløshedspensioner omtales i Kapitel 5.

I Norge blev det i 1989 vedtaget at indføre en ordning med aftalefastsat pension (AFP). Hovedindholdet i ordningen er, at erhvervsaktive på visse vilkår får adgang til at gå på pension før pensionsalderen som er 67 år. Pensionsalderen i ordningen er sænket flere gange og sidst til 62 år fra 1. marts 1998. Ca. 60 pct. af de erhvervsaktive har mulighed for at gå på en aftalefastsat pension. Der findes desuden tre pensionsordninger som er tilpasset

Tabel 7.9 De gennemsnitlige udbetalte særlige alders- og delpensioner pr. måned, december 2004

	KR/EUR	KKP-Euro
<i>Danmark</i>		
Almindelig og forhøjet almindelig førtidspension ¹⁾	8.656	879
Efterløn ²⁾	10.979	1.115
Delpension ³⁾	6.290	639
Overgangsydelse ²⁾	10.895	1.106
<i>Færøerne⁴⁾</i>		
Laveste førtidspension	5.387	547
<i>Finland³⁾</i>		
Deltidspension	551	479
Særlige pensioner for landbrugere	783	681
<i>Norge⁴⁾</i>		
Aftalefastsat pension	13.669	1.142
Særlig pension til sømænd	4.956	450
Særlig pension til fiskere	4.846	440
Særlig pension til skovarbejdere	5.595	508
<i>Sverige⁵⁾</i>		
Delpension	1.718	164

1 Gennemsnitligt udbetalt pension i jan. måned 2004.

2 Gennemsnitligt udbetalt ydelse i 2004.

3 Gennemsnitligt udbetalt pension i december 2004.

4 Gennemsnitlig udbetaling pr. måned, december 2004 (gennemsnitligt årsbeløb i 2004, divideret med 12).

5 Gennemsnitlig udbetalte pension i november som var den sidste udbetalingsmåned for delpension.

Tabel 7.10 Pensionister, der modtager særlige alders- og delpensioner efter køn og alder 2004

	I alt	-49		50-59		60-64		65-	
		K	M	K	M	K	M	K	M
<i>Danmark</i>									
Almindelig og forhøjet almindelig førtidspension	58.137	6.575	6.096	13.195	8.279	11.930	5.082	5.140	1.840
Efterløn ¹⁾	183.723	.	.	3.682	1.594	75.026	57.350	23.264	22.807
Delpension	1.207	.	.	.	.	107	380	106	614
<i>Færøerne</i>									
Laveste førtidspension	440	47	16	85	35	113	41	73	30
<i>Finland</i>									
Deltidspension	36.438	.	.	9.197	7.864	10.050	9.327	.	.
Særlige pensioner for landbrugere	33.759	.	.	2.094	1.232	4.705	3.535	12.799	9.394
<i>Norge</i>									
Aftalefastsat pension	35.613	.	.	.	.	8.145	10.333	7.489	9.646
Særlig pension til sømænd ²⁾	15.743	..	..	..	..	..	..	..	..
Særlig pension til fiskere	1.816	..	..	..	..	..	..	..	..
Særlig pension til skovarbejdere	21	..	..	..	..	..	..	..	..
<i>Sverige³⁾</i>									
Delpension	190	..	..	..	..	..	..	..	..

1 Inkl. 5.276 personer i alderen 50-59 år på overgangsydelse. Overgangsydelsen blev indført i 1992 som en midlertidig ordning. Der blev lukket for tilgangen til ordningen med udgangen af 1995.

2 Det er ikke muligt at opdele modtagere af særlig pension til sømænd efter køn.

3 Antallet af delpensionsmodtagere i november 2004, som var den sidste udbetalingsmåned for delpension.

Folketrygden og disse fungerer som særlige tidlige tilbagetrædelsesordninger for personer frem til de fylder 67 år. I pensionsordningen for sømænd og fiskere gives der alderspension fra det fyldte 60. år, og i pensionsordningen for skovarbejdere udbetales der pension fra det fyldte 63. år.

I Sverige har der siden 2000 ikke været muligt at bevilge nye delpensioner. De der allerede er tildelt vil blive udbetalt indtil den pågældende bliver alderspensionist. Antallet af delpensionister falder derfor løbende indtil ordningen helt ophører i 2004.

Serviceydelser til ældre

Institutioner og hjemmehjælp m.v. for ældre

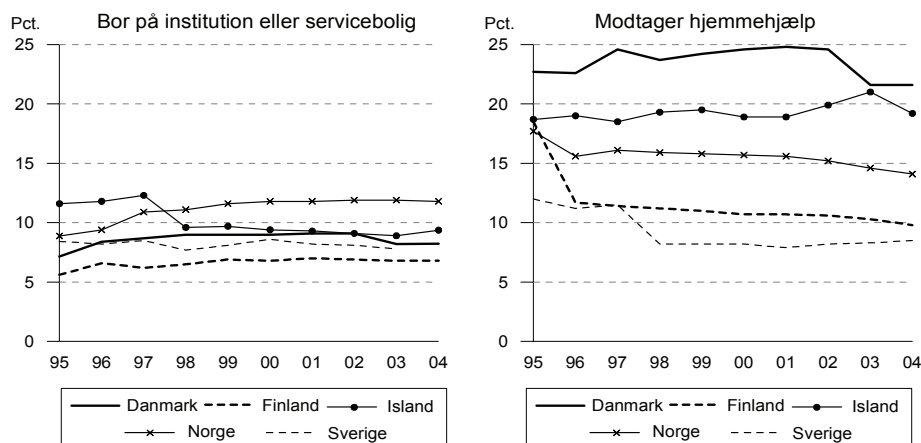
Den overvejende del af ældrebefolkningen bor i almindelige boliger. Kun en mindre del bor i boliger specielt tilpasset ældre. Sådanne boliger findes i alle fem lande. Deres indretning afhænger af de ældres behov for pleje og kan inddeles i:

1. Institutioner (plejehjem/sygehjem/alderdomshjem).
2. Serviceboliger (beskyttede boliger/servicelejligheder/kollektivboliger/omsorgsboliger m.v.).

Ældre kan også - i varierende grad - tilbydes langtidsbehandling på sygehuse senes sengeafdelinger, som oftest på såkaldte plejeafdelinger. I alle landene findes der desuden ved nogle plejehjem særlige afdelinger hvor ældre som bor hjemme kan få et korttidsophold når der er behov for det. I samtlige lande ydes der hjemmehjælp til ældre. Hjælpens omfang bestemmes ud fra individuelle behov og varierer fra nogle få timer om måneden til flere timer pr. dag. Med undtagelse af Færøerne er hjælpen et kommunalt anliggende og udføres af kommunalt eller privat ansatte.

Statistikken om hjemmehjælp i de nordiske lande er vanskelig at sammenligne. Mens tallene for Danmark, Færøerne Norge og Sverige er statusopgørelser, indeholder de islandske og finske data oplysninger om hvor mange der modtog hjælp i løbet af året. De svenske data dækker personer som pr. oktober havde fået tilkendt hjemmehjælp. Desuden omfatter den finske statistik husstande, mens den for de andre lande omfatter personer. Faldet i andelen af ældre, der bor på plejehjem, ældreboliger mv. og i andelen af ældre, der modtager hjemmehjælp, fra 2002 i Danmark (jf. figur 7.8) hænger sammen med ændringer i statistikken. Til og med 2002 omfatter opgørelsen således personer på 67 år og derover, mens den fra 2003 omfatter personer på 65 år og derover.

Figur 7.8 Person som bor på institution eller i servicebolig, samt personer der modtager hjemmehjælp i pct. af aldersgrupper 65 år eller ældre 2004

Tabel 7.11 Personer 65 år og ældre, som bor på institution eller i servicebolig, i alt og i pct. af samtlige ældre, december 2004

	Danmark	Færøerne ¹⁾	Finland	Island	Norge ¹⁾	Sverige ²⁾
<i>Personer i alderen</i>						
65-74 år	10.554	27	8.343	383	7.733	8.733
75-79 år	10.437	47	9.645	545	11.077	12.763
80+ år	45.867	380	38.686	2.314	52.284	83.291
I alt 65/67+ år	66.858	454	56.674	3.242	71.094	113.826
<i>I pct. af de respektive aldersgrupper</i>						
65-74 år	2,4	1,0	1,9	2,1	3,1	1,2
75-79 år	6,6	3,5	5,4	7,5	7,9	4,1
80+ år	20,8	21,4	19,0	25,7	24,5	17,3
I alt 65/67+ år	8,2	8,0	6,8	9,4	11,8	7,3

1 Aldersgrupperne 67-74, 75-79 og 80+ år.

2 Opgørelse 1. oktober 2004. I aldersgruppen 65+ år indgår desuden personer på korttidssophold.

Tabel 7.12 Ældre, som modtog hjemmehjælp 2004

	Danmark ¹⁾	Færøerne ²⁾	Finland ³⁾	Island	Norge ⁴⁾	Sverige ⁵⁾
<i>Modtagere af hjemmehjælp</i>						
65-74 år	} 66.208	98	13.757	..	10.805	16.799
75-79 år		155	39.310	..	15.176	20.218
80+	109.454	505	28.140	..	59.232	95.300
I alt 65+ år	175.662	758	81.207	6.663	85.213	132.317
<i>Modtagere af hjemmehjælp i pct. af aldersgruppen</i>						
65-74 år	}	3,8	3,1	..	4,3	2,2
75-79 år		11,7	13,2	..	10,8	6,4
80+ år	49,6	28,5	33,9	..	27,8	19,8
I alt 65+ år	21,6	13,3	9,8	19,2	14,1	8,5

1 Personer i aldersgrupperne 65-79 år og 80+ år. Inklusive beboere i serviceboliger som modtager hjemmehjælp.

2 Aldersgrupperne 67-74, 75-79 og 80+ år.

3 Husstande i aldersgrupperne 65-74, 75-84 og 85+ år.

4 Aldersgruppen 67-74 år, 75-79 år og 80+ år. Inklusive beboere i serviceboliger som modtager praktisk bistand (hjemmehjælp).

5 Personer som pr. 1. oktober 2004 havde fået bevilget hjemmehjælp og som bor i egen bolig.

Støtteordninger og fritidsaktiviteter

I de nordiske lande tilbydes pensionister forskellige typer støtteordninger og aktiverende foranstaltninger i enten kommunalt eller privat regi. Udbuddet af service og aktiviteter varierer fra land til land og fra kommune til kommune. Der føres ingen sammenlignelig statistik, der kan belyse omfanget af denne indsats.

Støtteordninger tager navnlig sigte på, at ældre kan forblive længst muligt i eget hjem. De enkelte serviceordninger indbefatter bl.a. madudbringning, telefonkæder, besøgsordning, fysio- og ergoterapi, hår- og fodpleje, havearbejde og snerydning. Desuden findes der ordninger med tøjvask og -reparation. Der er ikke centralt fastsatte regler for betaling, men normalt opkræves der betaling for madudbringning, fodpleje og havearbejde. En del af aktiviteterne kan finde sted i såkaldte ældrecentre.

Derudover findes befordringstjeneste, en trafikservice for ældre og funktionshæmmede personer, som har svært ved at benytte offentlige transportmidler eller i det hele taget at færdes på egen hånd.

Funktionshæmmede

Helbredsbetingset førtidspension

- Der lægges forskellig vægt på sociale årsager ved tilkendelse af førtidspension

I alle de nordiske lande kan personer hvis erhvervsevne er nedsat på grund af fysiske og/eller psykiske årsager modtage førtidspension. Førtidspensionen benævnes invalidepension i Finland og Island og uførepension i Norge. I Sverige hedder det fra og med 2003 aktivitets- eller sygeydelse. Disse ydelser indgår som en del af sygeforsikringssystemet, mens det tidligere var en del af det almindelige pensionssystem.

Som supplement til den almindelige førtidspension som dækker personer i den erhvervsaktive alder, findes der i Finland en særlig førtidspensionsordning (individuel førtidspension) som er baseret på mildere sundhedskriterier for aldersgruppen 58-64 år.

Grundlaget for førtidspension

I Danmark var folkepension (alderspension), invalidepension, enkepension og førtidspension tidligere integreret i et sammenhængende regelsystem. Førtidspensionister blev tildelt grundpension efter de samme regler som gælder for alderspensionister. Derudover blev førtidspensionister med mellemste førtidspension tildelt et invaliditetsbeløb, og førtidspensionister med højeste førtidspension blev ud over invaliditetsbeløbet også tildelt et erhvervsudygtighedsbeløb. Invaliditets- og erhvervsudygtighedsbeløbet indtægtsreguleres ikke. For invaliditetsbeløbet gælder det endvidere, at det ikke er skattepligtigt.

I 2003 er der imidlertid trådt et nyt førtidspensionssystem i kraft. Førtidspensionen består nu af én sammenhængende ydelse, som for enlige nogenlunde er på niveau med arbejdsløshedsdagpengene, og for gifte/samlevende er på ca. 80 pct. heraf. De nye regler gælder for sager om førtidspension, som er rejst efter den 1. januar, hvilket vil sige, at personer, som har fået tilkendt førtidspension efter de tidligere regler stadig modtager pension efter disse regler, og i en årrække fremover vil udgøre flertallet af førtidspensionisterne i Danmark. I Danmark modtager førtidspensionister ikke tillægspension.

På Færøerne er alderspension, invalidepension, enkepension og førtidspension integreret i et sammenhængende regelsystem. Førtidspensionen er sammensat af et grundbeløb, tillæg og invaliditetsbeløb. Pensionister med laveste førtidspension modtager grundbeløb og lavt tillæg. Pensionister med mellemste- og højeste førtidspension modtager grundbeløb, mellem- eller højt tillæg og invaliditetsbeløb. Invaliditetsbeløbet indtægtsreguleres ikke og er skattefrit. Personer med vidtgående fysisk eller psykisk handicap, og som bor på institutioner, modtager ikke førtidspension. Personernes personlige behov bliver dækket af institutionernes driftsudgifter.

Finland, Island og Norge tilkendes førtidspension i form af grundpension/garanteret mindstepension og tillægspension/arbejdspension efter de regler, der gælder for alderspension. Fra og med 2003 ændres førtidspensionen i Sverige således at man fremover modtager en syge- eller aktivitetsydelse. Sygeydelsen bliver en tidsbegrænset ydelse. Førtidspensionen var en del af det almindelige pensionssystem mens syge – eller aktivitetsydelsen er en del af sygeforsikringssystemet. Personer i alderen 30-64 år kan modtage ydelsen tidsbegrænset, alt afhængig af hvor længe man skønner at arbejdsevnen er nedsat. Personer i alderen 19-29 år kan få en ydelse for nedsat aktivitet. Denne ydelse er altid tidsbegrænset til mellem et og tre år. Ved beregningen af tillægs-/arbejdspensionens størrelse, hvilket sker på baggrund af tidligere arbejdsindkomst, medregnes i Finland, Island og Norge som regel tiden frem til den normale pensionsalder. I Finland er procentsatsen for førtidspensionister, for tiden fra førtidspensioneringen og frem til alderspensionsalderen, dog lavere end for alderspensionister.

I Island trådte en ny aldersbetinget ydelse til førtidspensionister i kraft den 1. januar 2004. Formålet er, at personer der bliver førtidspensionister i en ung alder får en forhøjet grundpension idet vedkommende ikke har haft mulighed for at deltage i arbejdslivet og derved ikke har kunnet optjene arbejdspension. Ydelsen kan gives fra og med vedkommende fylder 18 år og ydelsen reduceres i forhold til alderen når man bliver førtidspensionist. De som er 18 eller 19 år når de bliver førtidspensionist får det dobbelte grundbeløb som reduceres gradvist til 66 års alderen.

Fra og med 2004 blev førtidspensionsordningen i Norge delt op i to ydelser, en tidsbegrænset ydelse og en varig førtidspension. Tidsbegrænset førtidspension kan gives for en periode på et til 4 år når der er en vis mulighed for at den pågældende kan komme tilbage på arbejdsmarked enten på heltid eller deltid. Ydelsen beregnes som revaliderings og attføringspenge. Den varige førtidspension beregnes som hidtil.

Forhold der påvirker antallet af førtidspensionister

I de nordiske lande findes der et antal alternative former for ydelser, som har indflydelse på såvel tilkendelse af førtidspensioner som på antallet af førtidspensionister. I Sverige gives der fx sygedagpenge uden tidsbegrænsning, mens sygedagpenge i de øvrige lande maksimalt kan gives i ét år, dog med mulighed for forlængelse i Danmark. I Sverige er førtidspensionen fra og med 2003 erstattet af en sygdoms- og nedsat aktivitetsydelse.

I Norge er det normalt, at der udbetales revaliderings-/attføringspenge, før end der udbetales førtidspension og eventuelt tidsbegrænset førtidspension.

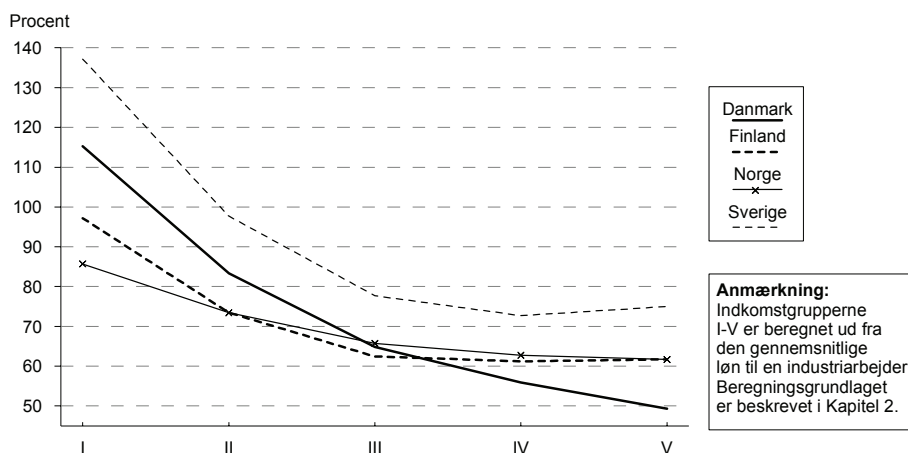
Også de øvrige førtidspensionsordninger (som i denne publikation benævnes særlige alderspensioner) kan påvirke antallet af førtidspensionister. At der findes ordninger som fx efterløn i Danmark og arbejdsløshedspension i Finland har bidraget til, at man har færre førtids-/invalidespensionister, end man ellers ville have haft i disse lande. Ordningen med aftalefastsat pension (AFP) påvirker antallet af førtidspensionister i Norge. Flere undersøgelser er kommet frem til at ca. 20 pct. af AFP-pensionisterne ville have været førtidspensionister hvis AFP-ordningen ikke fandtes.

Førtidspension inkl. pensionstillæg er som hovedregel enten højere eller af samme størrelse som den der tilkendes alderspensionister i alle landene. Dertil kan i Danmark før førtidsreformen i 2003 og Færøerne komme et antal særlige tillæg og i de øvrige lande en tillægspension, som nævnt ovenfor.

Kompensationsgrader

Figur 7.9 viser kompensationsniveauet for en enlig 50-årig førtidspensionist, som tidligere har været i arbejde og som helt har mistet sin erhvervsevne. Det højeste niveau findes i Sverige og det laveste i Finland og Norge for personer med tidligere lav indkomst. For de højere indkomster er kompensationsniveauet lavest i Danmark, hvor førtidspensionen er uafhængig af tidligere indkomst. Førtidspensionen i de andre lande er beregnet i forhold til tidligere arbejdsindkomst.

I alle landene modtager mændene i gennemsnit en højere ydelse end kvinderne. For Finland, Norge og Sverige skyldes det højere optjening til ATP.

Figur 7.9 Kompensationsniveauet for en enlig 50-årig førtidspensionist ved fuldt tab af erhvervsevne 2004**Tabel 7.13 Gennemsnitligt udbetalt i lovfastsat førtidspension pr. måned 2004**

	KR/EUR			KKP-Euro		
	Kvinder	Mænd	Alle	Kvinder	Mænd	Alle
Danmark ¹⁾	10.701	11.252	10.963	1.086	1.142	1.113
Færøerne ²⁾	8.757	9.187	8.967	889	972	910
Finland ³⁾	856	1.060	965	744	922	839
Island ⁴⁾	..	..	120.176	..	..	1.113
Norge	9.681	12.894	11.056	879	1.171	1.004
Sverige ⁵⁾	8.412	9.846	8.999	802	939	858

1 Gennemsnitligt udbetalt beløb for højeste og mellemste førtidspension, samt ny førtidspension i januar 2004.

2 Gennemsnitlig udbetaling pr. måned (gennemsnitligt årsbeløb i 2004, divideret med 12) for højeste og mellemste førtidspension.

3 Gennemsnitligt udbetalt beløb pr. december.

4 Der er medtaget udgifter til både grund- og tillægspension/arbejdspension divideret med antal førtidspensionister som modtager grundpension. Ca. 55 pct. af førtidspensionisterne modtager også tillægspension/arbejdspension.

5 Gennemsnitligt udbetalt beløb i december inklusive boligtillæg. Aktivitets- eller sygedyldelse erstattede fra og med 2004 førtidspension.

Antal modtagere af førtidspension

I Danmark har der i de seneste år været en stigning i antallet af nytilkendelser af mellemste og højeste førtidspension, mens der har været et fald i antallet af nytilkendelser af de almindelige førtidspensioner (særlige alderspensioner). I 2002 steg antallet af nytilkendelser som følge af at kommunerne afsluttede mange sager før den nye førtidspensionsreform trådte i kraft 1. januar 2003.

Med reformen kan der kun nytilkendes en form for førtidspension. Den nye førtidspension tilkendes personer med en varigt nedsat arbejdsevne af et sådant omfang, at personen ikke kan blive selvforsørgende gennem beskæftigelse på almindelige vilkår eller i fleksjob. Antallet af nytilkendelser i 2003 og 2004 i tabel 7.14 omfatter således alle tilkendelser af den nye førtidspension og desuden nytilkendelser af mellemste og højeste førtidspension efter den gamle ordning, hvor sagen var påbegyndt inden 1. januar 2003. Stigningen i antallet af nytilkendelser hænger således sammen med at alle nytilkendelser af førtidspensionister nu medtages her.

På Færøerne er der ikke sket væsentlige lovmæssige ændringer, der har haft indflydelse på antallet af nytilkendelser. Antallet af førtidspensionister har også været stabilt i perioden.

I Finland har der været et fald i antallet af førtidspensionsmodtagere. Det skyldes at aldersgrænsen for den individuelle førtidspension er steget samt at ældre langtidsarbejdsløse modtager arbejdsløshedspension og derfor ikke søger førtidspension.

Det voksende antal førtidspensionister i Island de senere år skyldes at der er sket ændringer i bedømmelsen af invaliditetsgraden til kun at være baseret på medicinske oplysninger. Desuden er der sket ændringer i forholdene på arbejdsmarkedet.

Fra den 1. september 1999 er invaliditetsgraden alene blevet bedømt ud fra medicinske kriterier, hvor der tidligere også blev tillagt sociale kriterier. Antallet af funktionshæmmede er imidlertid steget mere end man havde forventet i 1999.

Dette kan muligvis forklares ved, at man fra socialforsikringsinstituttets side ikke har indkaldt ansøgere til lægeundersøgelse i tilstrækkelig grad, hvilket kan have medvirket til at bedømmelsesgrundlaget har været ufuldstændigt.

Fra marts 2003 er de fleste af ansøgerne blevet undersøgt af socialforsikringens læger. Resultatet af denne ændrede praksis vil vise sig i den nærmeste fremtid.

Både i Norge og Sverige er der sket opstramninger i reglerne for tilkendelse af førtidspension. I Norge har der været en stigning i nytilgangen. I Sverige har der været et stigende antal tilkendelser hele perioden igennem.

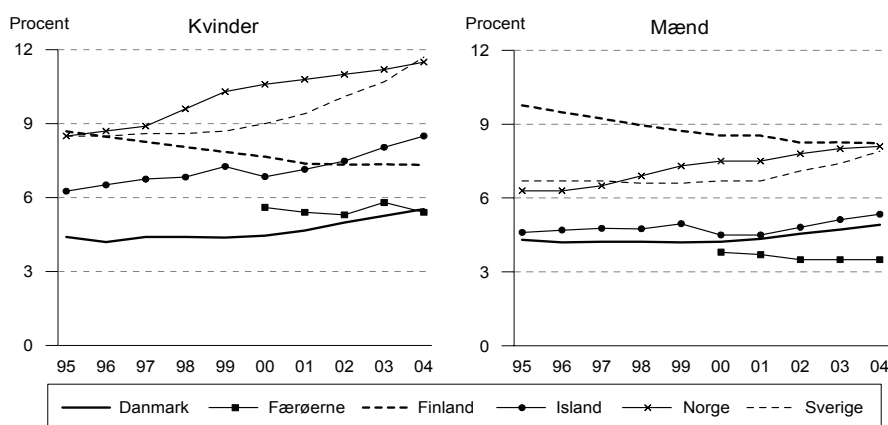
Tabel 7.14 Modtagere af førtidspension og nytilgang af førtidspensionister efter køn 1995-2004

	Danmark ¹⁾		Færøerne ²⁾		Finland		Island ³⁾		Norge ⁴⁾		Sverige ⁵⁾	
	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M
1995												
Modtagere	83.871	82.166	..	..	165.348	144.156	5.769	4.250	132.900	103.401	223.163	185.413
Nytilgang	5.087	5.941	..	..	..	..	723	502	13.299	12.006	20.565	18.639
Nytilgang i pct. af befolkningen i den berettigede alder	0,3	0,3	..	..	..	..	0,9	0,6	1,0	0,9	0,8	0,7
2000												
Modtagere	83.367	81.426	1181	820	147.022	147.022	6.108	4.172	160.413	119.160	248.216	189.727
Nytilgang	4.237	4.332	97	126	13.004	11.691	801	378	16.150	13.529	27.934	21.303
Nytilgang i pct. af befolkningen i den berettigede alder	0,2	0,2	0,8	0,8	0,7	0,8	0,9	0,4	1,3	1,0	1,1	0,8
2003												
Modtagere	94.790	87.900	1.134	783	124.365	142.775	7.460	4.928	173.012	128.202	296.123	211.166
Nytilgang	6.588	6.339	120	72	13.013	15.043	873	512	15.445	13.398	38.600	26.800
Nytilgang i pct. af befolkningen i den berettigede alder	0,4	0,4	0,9	0,5	0,8	0,9	0,9	0,5	1,2	1,0	1,4	0,9
2004												
Modtagere	100.128	91.190	765	593	124.361	142.611	7.896	5.203	178.682	132.202	318.654	220.988
Nytilgang	8.078	7.456	58	44	13.297	15.089	714	425	16.742	13.706	44.041	29.120
Nytilgang i pct. af befolkningen i den berettigede alder	0,5	0,4	0,5	0,3	0,8	0,9	0,8	0,4	1,3	1,0	1,6	1,0

Anm.: Supplerende tabelinformation findes i bogens bilag 4 på WWW.nom-nos.dk.

- 1 Antal modtagere er i denne tabel opgjort primo året; i de øvrige pensionstabeller er antallet opgjort ultimo året.
- 2 Omfatter også modtagere af laveste førtidspension som hører til under særlige alderspensioner.
- 3 Pensionsalder 16-66 år.
- 4 Pensionsalder 18-67 år.
- 5 Aktivitets – og sygedagbelønning erstatter fra og med 2003 førtidspensionen.

Figur 7.10 Pensionister der modtager førtidspension i form af grund-/mindstepension og/eller tillægs-/arbejdspension i pct. af befolkningen 16/18-64 år 1995-2004

I tabel 7.14 og figur 7.10 er de danske tal inkl. førtidspensionister efter de nye regler som følge af førtidspensionsreformen fra 2003. I Sverige erstatter aktivitets- og sygedydelserne førtidspensionen fra og med 2003. Nye ydelser gives til personer i alderen 19-64 år.

Revalidering

Personer, hvis erhvervsevne er nedsat af fysiske, psykiske eller sociale årsager, kan få hjælp til uddannelse, optræning og omskoling, når det anses for påkrævet af hensyn til personens fremtidige muligheder for at klare sig selv og forsørge sin familie. Der kan også ydes hjælp til særlige udgifter, der følger af uddannelsen. Uddannelse kan bestå i optræning eller oplæring på det almindelige arbejdsmarked. Hjælpen ydes i form af løn eller løntilskud. Endelig kan der ydes særskilt hjælp til anskaffelse af værktøj og arbejdsredskaber og til iværksættelse af selvstændig virksomhed.

I Danmark ydes hjælpen i form af en fast revalideringsydelse, som svarer til dagpengemaximum. Udbetalingen af revalideringsydelsen forudsætter, at der er iværksat en revalidering efter en fastlagt erhvervsplan. Ydelsen udbetales indtil erhvervsplanen er gennemført, normalt dog højst i 5 år. For

unge under 25 år udgør revalideringsydelsen det halve. Med henblik på at fastholde og integrere de svagere grupper på arbejdsmarkedet er der fra 1999 sket en styrkelse af den virksomhedsrettede revalidering.

På Færøerne udbetales revalideringsydelse når det anses for påkrævet af hensyn til en persons risiko for at blive udstødt fra arbejdsmarkedet. Revalideringsydelsen hører under loven om offentlig forsorg, og ydelsen er normalt behovsprøvet.

I Finland modtager ca. 86 pct. af revaliderenderne revalideringsdagpenge fra Folkpensionsanstalten. I de tilfælde er dagpengene af samme størrelse som sygedagpengene. Dagpengenes størrelse fra ulykkes- og trafikforsikringerne samt fra arbejdspensionsanstalterne er afhængig af de myndigheder som udbetaler ydelsen.

I Island udbetales en revalideringsydelse, når den tilskadekomne ikke længere har ret til syge- eller arbejdsskadedagpenge. Som regel kan ydelsen højst oppebæres i 12 måneder eller indtil der er truffet beslutning om den funktionshæmmedes fremtid. Ydelsen svarer til invalidepensionen og tildeles efter de samme kriterier. Ydelsen kan aldrig udbetales i mere end 18 måneder. Alle, der modtager revalideringsydelse, skal gennemgå undersøgelser og behandlinger i den tid, ydelsen modtages.

Siden 1. januar 2000 har socialforsikringen udbetalt en revalideringsydelse til personer der har risiko for at blive udstødt fra arbejdsmarkedet på grund af sygdom eller ulykker. Der er i Island især mange sociale institutioner, der tilbyder job til personer i revalidering. I øjeblikket forsøger man at samle aktiviteterne på dette område hvor formålet er at forstærke den arbejdsrelaterede revalidering.

I Norge kan der gives to forskellige slags ydelser til revaliderender. Det ene gives i tilknytning til medicinsk revalidering. Denne ydelse gives til personer der har opbrugt sin sygedagpengeret, men hvor arbejdsevnen forsat er nedsat med mindst 50 pct. For at have ret til denne ydelse må modtageren være under aktiv behandling med udsigt til forbedring af arbejdsevnen. Den anden ydelse er knyttet til erhvervsmæssig revalidering (yrkesrettet attføring). Ydelsen gives i forbindelse med tiltag som anses for nødvendig og hensigtsmæssig for at modtageren kan gennemføre et revalideringsforløb for at blive i stand til at skaffe sig eller bibeholde et arbejde. Eksempler på revalidering (atføringstiltak) kan være skolegang, arbejdsstræning, løntilskud m.v. Begge ydelser er kort tids ydelser og beregnes ud fra pensionsgivende indtægt, udbetalt det sidste år, eller som et gennemsnit af de sidste tre år før arbejdsevnen blev nedsat med mindst 50 pct. Begge ydelser udgør op til 66 pct. af beregningsgrundlaget op til 6 gange grundbeløbet hvor grundbeløbet var 56.861 NOK 1. januar 2004. Den medicinske revalidering forvaltes af socialforsikringsmyndighederne, mens den erhvervsmæssige revalidering (atføringsspengene) forvaltes af arbejdsmarkedsmyndighederne. Selve revalideringen, både den medicinske og den erhvervs-

mæssige, kan foregå som et samarbejde mellem blandt andet sundhedsvæsenet, arbejdsmyndigheder og socialforsikringsmyndighederne.

I Sverige gives der i forbindelse med revalidering en række erstatninger og ydelser. I forbindelse med revalidering kan der blandt andet gives en revalideringsydelse og særlige ydelser i stedet for sygedagpenge. Revalideringsydelsen gives da til personer som deltager i erhvervsrettet revalidering og de særlige ydelser skal dække udgifterne som der er ved revalideringen som for eksempel rejser. De erhvervsrettede revalideringsforanstaltninger som kan blive aktuelle er eksempelvis arbejdsstræning, udredning ved et arbejdsmarkedsinstitut og uddannelse.

Tabel 7.15 Personer som har modtaget revalideringsydelse i løbet af året og pr. december 2004

	Danmark ¹⁾	Færøerne	Finland ²⁾	Island ³⁾	Norge ⁴⁾	Sverige ⁵⁾
<i>Personer som har modtaget revalideringsydelse i løbet af året</i>						
Kvinder	21.524	114	37.135	433	63.535	38.243
Mænd	11.922	77	23.267	229	46.053	17.822
I alt	33.568	191	60.402	662	109.588	56.065
<i>Personer som modtog revalideringsydelse pr. december 2004</i>						
Kvinder	15.272	31	6.779	484	29.750	12.210
Mænd	8.015	24	5.384	255	20.874	5.579
I alt	23.299	55	12.163	739	50.624	17.789

1 Ekskl. flygtninge, personer med støtte til særlige udgifter m.v. under revalidering og personer under optræning på det almindelige arbejdsmarked med løntilskud. I alt i løbet af året er inkl. 122 uoplyste og i alt pr. december er inkl. 12 uoplyste med hensyn til køn.

2 Omfatter kun revalideringsdagpenge som udbetales fra Folkpensionsanstalten (86 pct. af alle personer).

3 Omfatter kun revalideringsydelser der er udbetalt fra Socialforsikringsinstituttet.

4 Personer der kun har modtaget revalideringsydelser. Derudover modtog 62.536 erhvervsrettet revalidering (atføringspenge) i gennemsnit i 2004. Personer der pr. december 2004 der modtog atføringspenge var 67.226.

5 Omfatter kun personer med revalideringsydelse. Personer som modtager særlige ydelser kan ikke opgøres. Personer som modtog revalideringsydelse 31. december 2004.

Arbejdsskadeserstatninger

I alle nordiske lande modtager personer, som har været udsat for en arbejdsskade enten sygedagpenge eller en ydelse, som svarer til disse ved midlertidigt tab af erhvervsevne. Ved langvarigt eller permanent tab af erhvervsevne udbetales der førtidspension eller en ydelse, som kan sidestilles med denne.

Ved arbejdsskade forstås ulykkestilfælde på arbejdet og erhvervsbetinget sygdom, som forårsager midlertidigt eller permanent tab af arbejdsevne.

I alle landene er der etableret obligatoriske arbejdsskadeforsikringer, men efter lidt forskellige regelsæt. Fra arbejdsskadeforsikringen udbetales der mænerstatninger samt erstatning for den tabte arbejdsevne, enten i form af engangsydelser eller som månedlige ydelser. Normalt dækker arbejdsskadeforsikringen også udgifter til behandlinger, som ikke er dækket af den almindelige sygeforsikring.

I Danmark ydes der erstatning for tabt erhvervsevne, hvis arbejdsskaden har nedsat arbejdsevnen med mindst 15 pct. Der ydes desuden et engangsbeløb, hvis méngraden er 5 pct. og derover. Kompensationen beregnes ud fra 80 pct. af den tilskadekomnes hidtidige årsindtægt.

På Færøerne ydes der invaliditetserstatning, hvis arbejdsskaden har forringet den tilskadekomnes erhvervsevne med 5 pct. eller derover. Kompensationen beregnes som hovedregel ud fra 2/3 af fiskeres garanterede mindsteløn.

I Finland har man ret til pension, hvis arbejdsevnen er reduceret med mindst 10 pct. Den pension som udbetales til en person som er helt uarbejdsdygtig udgør 85 pct. af tidligere arbejdsindkomst. Til en delvis (partiel) arbejdsudygtig arbejdstager, udbetales der en del af den fulde pension som svarer til nedgangen i erhvervsevnen. Erstatningsniveauet for pension på grund af ulykker falder til 70 pct. af arbejdsindkomsten når den pågældende fylder 65 år. Ulykkespensionen til en delvis uarbejdsdygtig reduceres tilsvarende når den pågældende fylder 65 år.

I Island er det retten til løn under sygdom (fravær på grund af en ulykke) som har den største betydning for den skadelidte. Men for personer som ikke har ret til løn eller når den periode hvor man kan modtage løn er ophørt, modtager de pågældende dagpenge fra den almene arbejdsskadeforsikring. Denne ydelse er et fast beløb som er uafhængig af den løn man havde da ulykken indtraf. Ydelsen betales normalt ikke i mere end 52 uger.

I Norge kan der opnås invalidepension, hvis en erhvervsskade eller arbejdsulykke nedsætter arbejdsevnen med 30 pct., hvor der normalt kræves 50 pct. nedsættelse af arbejdsevnen for at få tildelt invalidepension. Der kræves en nedsat erhvervsevne på mindst 15 pct. for at få tildelt mænerstatning (erstatning for tab af arbejdsevne).

I Sverige ydes der erstatning, i form af livrenter, såfremt arbejdsevnen er varigt nedsat med mindst en femtendedel (6,6 pct.). Livrenten beregnes normalt på grundlag af den forsikredes sygedagpengeberettigede indkomst.

Plejetilskud til funktionshæmmede

I alle de nordiske lande kan familier modtage økonomisk støtte fra det offentlige til pleje af et fysisk eller psykisk sygt barn i hjemmet. Regelsættene varierer noget mellem landene, men formålet med ordningerne er det samme, nemlig at gøre det økonomisk muligt for familier at have barnet boende hjemme ved at få dækket de ekstraudgifter som barnets handicap medfører.

Voksne med funktionsnedsættelse, som bor i eget hjem, kan også få tilskud. De enkelte lande har også lidt forskellige regler på dette område. Der kan ydes støtte til hjælpemidler, som er nødvendige for, at den pågældende kan udøve et erhverv eller afhjælpe den pågældendes lidelse, eller som kan lette den daglige tilværelse i hjemmet.

I flere af landene ydes der blandt andet tilskud til køb af og/eller tilpasning af bil eller andet motordrevet køretøj.

Serviceydelser til funktionshæmmede

Institutioner, hjemmehjælp m.v. for funktionshæmmede

I alle landene findes der særlige boliger for personer med nedsat funktions-evne. Det kan være:

1. Institutioner (plejehjem/sygehjem).
2. Serviceboliger (beskyttede boliger/servicelejligheder/kollektivboliger).

Ud over disse særlige boliger kan funktionshæmmede også i varierende grad tilbydes langtidsbehandling på sygehusenes sengeafdelinger, som oftest på såkaldte plejeafdelinger.

Tabel 7.16 Personer under 65 år som modtog hjemmehjælp 2004

	Danmark	Færøerne ¹⁾	Finland ²⁾	Island	Norge ³⁾	Sverige ⁴⁾
Modtagere af hjemmehjælp under 65 år i alt	27.599	90	29.669	3.384	26.854	16.376
Modtagere af hjemmehjælp i pct. af aldersgruppen 18-64 år	0,8	0,3	0,7	1,3	0,7	0,2

1 Personer under 67 år.

2 Husstande. Af de 29.669 var de 5.682 handicappede.

3 Husstande under 67 år. Inklusive beboere i serviceboliger som modtager praktisk bistand (hjemmehjælp).

4 Omfatter beboere i egen bolig som pr. 1. oktober 2004 havde fået tildelt hjemmehjælp.

Tabel 7.17 Personer under 65 år, som bor på institution eller i servicebolig, december 2004

	Danmark ¹⁾	Færøerne ²⁾	Finland	Island	Norge ³⁾	Sverige ⁴⁾
Under 65 år i alt	16.156	146	19.620	969	17.460	27.302
I pct. af aldersgruppen 18-64 år	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4

1 Inkl. ældreboliger.

2 Personer under 67 år.

3 Oplysningerne gælder beboere i boliger til pleje- og omsorgsformål og indlagte på institution i aldersgruppen 0-66 år.

4 Personer med permanent ophold og korttidsophold.

I samtlige fem lande ydes der hjemmehjælp til funktionshæmmede. Hjælpens omfang bestemmes ud fra individuelle behov og varierer fra nogle få timer om måneden til flere timer pr. dag. Hjælpen er et kommunalt anliggende og udføres af kommunalt eller privat ansatte.

Som tidligere nævnt er statistikken om hjemmehjælp i de nordiske lande vanskelig at sammenligne. Mens tallene for Danmark, Færøerne, Norge og Sverige er statusopgørelser, indeholder de islandske og finske data oplysninger om hvor mange der modtog hjælp i løbet af året. Desuden omfatter den finske statistik husstande, mens den for de andre lande omfatter personer.

Personlig assistance

I alle de nordiske lande kan personer med svære handicap få økonomisk hjælp til personlig assistance og hjælp til den daglige livsførelse.

I Danmark kan personer under 65 år med betydeligt og varigt nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne, der har behov for personlig hjælp og støtte til de nødvendige praktiske opgaver i hjemmet i mere end 20 timer om ugen, vælge at få tilskud til ansættelse af hjælpere. Desuden kan kommunen yde tilskud til dækning af udgifter til ansættelse af hjælpere til pleje, overvågning og ledsagelse til

personer med betydeligt og varigt nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne, som har et aktivitetsniveau, f. eks. i forbindelse med erhvervsarbejde, der gør det nødvendigt at yde en ganske særlig støtte. 2.259 personer var omfattet af disse ordninger med ansættelse af hjælpere ved udgangen af 2004.

Derudover yder kommunen 15 timers ledsagelse om måneden til personer under 65 år, der ikke kan færdes alene på grund af betydeligt og varigt nedsat funktionsevne. Endvidere yder kommunen hjælp i form af en særlig kontaktperson til personer, der er døvblinde, og sørger for tilbud om støtte- og kontaktperson til personer med sindslidelser. Ved udgangen af 2004 var 12.602 personer omfattet af disse ledsage- og kontaktpersonordninger.

På Færøerne har børnepasningsbehovet hos familier med handicappede børn, hvis behov ikke kan dækkes i de almindelige daginstitutioner, været løst ved ansættelse af personlige støttepersoner. Støttepersonerne har samtidig bl.a. en aflastningsopgave i forhold til familien og dækker derfor et mere omfattende behov end det en traditionel daginstitution kan tilbyde.

Personer mellem 18 og 66 år med varigt nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne kan få tilkendt personlig hjælp og støtte. Målsætningen er, at den handicappede skal have mulighed for at leve et selvstændigt og aktivt liv. Den handicappede og støttepersonen fastlægger i fællesskab en formålssætning med støtten, og som beskriver en handlingsplan mht. indholdet i støttetimerne.

I Finland kan kommunerne fremme en svært handicappet persons livsførelse i eget hjem ved at give et økonomisk tilskud til at aflønne personlige hjælpere. Tilskuddet er tiltænkt svært funktionshæmmede der i stor udstrækning har behov for andres hjælp i dagliglivets forhold. Behovet for hjælp og støtte skal fastlægges af en læge og hvis nødvendigt desuden af en anden ansat i social- og sundhedsvæsenet. I 2004 var 4.029 personer omfattet af ordningen.

I Island kan der også tilkendes personlig hjælp med dagliglivets funktioner. Det er muligt for den funktionshæmmede selv at ansætte en personlig hjælper og derved påtage sig arbejdsgiveransvaret for hjælperen.

Der kan desuden gives personlig hjælp til personer der har behov for at bryde en social isolation. Endelig kan familier med funktionshæmmede børn modtage aflastning af en anden familie der passer barnet/børnene, almindeligvis en til to weekender om måneden.

I Norge findes der også ordninger med personlig assistance og kommunerne kan tilbyde bistanden i form af brugerstyret assistance. Antallet af timer for assistance afgøres ud fra den enkeltes behov for hjælp. Det som præger ordningen er at modtageren af hjælpen fungerer som arbejdsgiver for hjælperen, og derved påtager sig et større ansvar for organiseringen og indholdet i hjælpen i forhold til egne behov. Siden 1994 er der givet tilskud til kommunerne for at stimulere sådanne ordninger. I 2004 modtog kommunerne tilskud til

565 personer. For de der ikke ønsker hjælpen på denne måde, er det kommunes ansvar at tilbyde hjælpen i en anden form som for eksempel hjemmehjælp eller støttekontakt. Antallet af timer afgøres ud fra den enkeltes behov. Desuden findes en ordning med funktionsassistenter. Disse skal give praktisk bistand, i arbejdstiden, til personer der er stærkt bevægelseshæmmede, og er ledet af modtageren. Målsætningen er at svært bevægelseshæmmede skal have mulighed for at forblive i normalt arbejde og gør det muligt med et normalt arbejde for de der ikke tidligere har været på arbejdsmarkedet.

I Sverige har personer ret til personlig assistance hvis de på grund af stort varigt funktionsbesvær har behov for hjælp med den personlige hygiejne, måltider, påklædning eller kommunikation med andre (såkaldte grundlæggende behov). Der kan også ydes hjælp for andre behov til livsførelse, hvis de ikke kan tilgodeses på anden måde. I begrebet personlig assistance forudsættes det at det skal være en personlig støtte der giver den funktionshæmmede øgede muligheder for et selvstændigt liv. Hjælp og støtte skal være tilgængelig på forskellige tider af døgnet og tilbydes af et begrænset antal personer. Personlig assistance gives i form af støtte fra en personlig assistent eller i form af økonomisk tilskud til at ansætte en sådan assistent. Kommunerne dækker udgifterne for op til 20 timers hjælp pr. uge. Hvis der er behov for mere end 20 timers hjælp pr. uge dækker staten udgifterne for de timer der overstiger 20. I 2004 var der ca. 17.000 personer der modtog personlig assistance.

Revalidering

I alle lande findes der særlige institutioner til optræning, arbejdsprøvning og omskoling af funktionshæmmede og andre erhvervshæmmede. Der er endvidere indrettet beskyttede værksteder for funktionshæmmede, som ikke kan fastholde beskæftigelse på det almindelige arbejdsmarked.

I Danmark har personer med nedsat arbejdsevne mulighed for optræning, arbejdsprøvning, beskyttet beskæftigelse m.v. på revalideringsinstitutioner og beskyttede værksteder. I slutningen af 2004 omfattede disse foranstaltninger 22.637 personer. Personer med varige begrænsninger i arbejdsevnen har desuden mulighed for ansættelse hos private eller offentlige arbejdsgivere i fleksjob og skånejob med løntilskud. Fleksjob gives til personer, der ikke modtager social pension, mens skånejob gives til førtidspensionister. I slutningen af 2004 var 33.165 personer i fleksjob og 6.026 personer i skånejob.

Personer, som er visiteret til fleksjob og som er ledige, og personer, som bliver ledige efter ansættelse i et fleksjob, kan efter nærmere regler modtage ledighedsydelse. I slutningen af 2004 modtog 10.655 personer ledighedsydelse.

På Færøerne tilbydes personer med nedsat arbejdsevne at deltage i arbejdsprøvning, optræning, efteruddannelse, arbejde på beskyttede værksteder m.v. på en revalideringsinstitution. Revalideringsinstitutionen tilbyder også kortere faglige uddannelser. Desuden kan personer med varige begrænsninger i arbejdsevnen ligesom i Danmark ansættes hos private eller offentlige arbejdsgivere med løntilskud.

I Finland kan Folkpensionsanstalten tilbyde revalidering herunder også egentlig arbejdsprøvning. Det er sundhedsvæsenet som tilbyder den største del af den medicinske revalidering. Arbejdspensionsanstalterne iværksætter revalidering for at forhindre, at en person bliver uarbejdsdygtig eller for at forbedre den pågældendes arbejds- og erhvervsevne, samt for at lette tilbagegangen til arbejdslivet. Ulykkes og trafikforsikringen tilbyder desuden revalidering til deres egne klienter. Krigsveteraner kan også gennemgå revalidering, hvor krigsinvaliden tilbydes revalidering mindst hvert andet år.

I Island har funktionshæmmede blandt andet mulighed for optræning, undervisning, beskyttet beskæftigelse på det almindelige arbejdsmarked og på beskyttede værksteder. Det er sundhedsvæsenet som har ansvaret for den medicinske revalidering og hjælpemidler.

I Norge er der et samarbejde mellem arbejdsmarkeds- og socialforsikringsmyndighederne når det gælder tiltag som skal forsøge at få de funktionshæmmede aktiveret på arbejdsmarkedet. Personer med nedsat arbejdsevne kan få tilpasset sin arbejdsituation efter specielle behov. Samtidigt er det muligt at låne forskellige tekniske hjælpemidler fra hjælpemiddelcentralerne. Der findes også såkaldte beskyttede værksteder for personer med nedsat arbejdsevne. Desuden kan personer med forskellige handicap få behandling og vejledning ved et antal optræningsinstitutioner. Funktionshæmmede uden tilknytning til arbejdsmarkedet kan også låne hjælpemidler til gøremål i dagliglivet. Der findes også en udstrakt erhvervsrettet revalidering. Erhvervsrettet revalidering tilbydes i det omfang det er nødvendigt og hensigtsmæssigt for vedkommende at komme tilbage til arbejdslivet eller beholde et passende arbejde. Målet med erhvervsrettet revalidering er at sætte helbredsmæssige udsatte arbejdssøgere og arbejdstagere i stand til at få et arbejde på ordinære vilkår. Erhvervsrettet revalidering baseres på oplæring, arbejdsstræning og rådgivning. Desuden findes der også permanente beskyttede arbejdspladser. I 2004 var ca. 57.000 personer i gennemsnit i forskellige erhvervsrettede tiltag.

I Sverige har personer med nedsat arbejdsevne mulighed for at deltage i forskellige arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger via arbejdsformidlingen. En person der på grund af et arbejds handicap ikke kan få arbejde på det regulære arbejdsmarked kan gennem arbejdsformidlingen få ansættelse i et Samhallföre-

tag. Ved rekruttering prioriteres personer med psykiske og intellektuelle arbejds-handicap samt personer med flere funktionsnedsættelser.

Støtteordninger og fritidsaktiviteter

I de nordiske lande tilbydes funktionshæmmede forskellige typer støtteordninger og aktiverende foranstaltninger i enten kommunalt eller privat regi. Udbuddet af service og aktiviteter varierer fra land til land og fra kommune til kommune. Der føres ingen sammenlignelig statistik, der kan belyse omfanget af denne indsats.

Støtteordninger tager navnlig sigte på, at funktionshæmmede kan forblive længst muligt i eget hjem. De enkelte serviceordninger indbefatter bl.a. madudbringning, telefonkæder, besøgsordning, fysio- og ergoterapi, hår- og fodpleje, havearbejde og snerydning. Desuden findes der ordninger med tøjvask og -reparation. Der er ikke centralt fastsatte regler for betaling, men normalt opkræves der betaling for madudbringning, fodpleje og havearbejde. I alle landene findes såkaldte dagforanstaltninger der henvender sig til forskellige målgrupper, eksempelvis personer med psykisk funktionsnedsættelse, for at give hjælp i form af revalidering, beskæftigelse og fællesskab.

Derudover findes befordringstjeneste, en trafikservice for ældre og funktionshæmmede personer, som har svært ved at benytte offentlige transportmidler eller i det hele taget at færdes på egen hånd.

Efterlevende

Pensioner til enker og enkemænd

Kvindes øgede deltagelse i arbejdslivet og ændringer i indkomstfordelingen mellem mænd og kvinder har medvirket til at efterlevendepension har fået mindre betydning. I Danmark og på Færøerne er enke- og enkemandspension afskaffet. Pensionister, der er samlevende med en pensionist, kan ved dødsfald af samleveren, få udbetalt en kortvarig efterlevelsespension, som består af begge pensionisters sammenlagte pension i 3 måneder. På Færøerne skal man dog være gift for at modtage denne ydelse. Antallet af modtagere af efterlevelsespension opgøres ikke særskilt. Til ikke-pensionister i Danmark udbetales efterlevelseshjælp, hvis samleveren dør. Efterlevelseshjælpen er indtægts- og formueafhængig og ydes som et engangsbeløb. I 2004 fik 697 personer udbetalt efterlevelseshjælp, heraf 577 personer under 67 år.

I Finland er det en forudsætning for at få efterlevendepension at man har været gift og at ægteskabet var indgået før man fyldte 65 år. Registreret partnerskab kan også give ret til efterlevendepension, hvis man har et fælles barn. Den udbetalte pension påvirkes af den efterladtes arbejdspension, samt ens egne pension, eller egen beregnede arbejdspension. Indenfor arbejdspensionssystemet kan der også ydes pension hvis den efterlevende er under 50 år og hvis den efterlevende har fået førtidspension uafbrudt i mindst tre år før ægtefællen døde.

I Island er enkepensionen afskaffet som grundpension, men udbetales stadigvæk fra arbejdspensionssystemet. I Norge og Sverige hænger retten til efterlevendepension sammen med den efterladtes muligheder for at forsørge sig selv.

I Norge gives der pension til efterlevende ægtefælle, registrerede partner og samlevende. Der kan også gives pension til efterlevende hvis de enten tidligere har været gift med hinanden eller har haft et fælles barn. I Sverige bortfalder den nuværende enkepension på langt sigt for de fleste efterladte. I det gamle system var det en forudsætning at man var gift senest i 1989 for at få tilkendt enkepension. I Finland, Norge og Sverige har enker og enke-

Tabel 7.18 Pensionister 18-64/66 år, der modtager lovfastsatte enke-/enkemandspension i 1995-2004

	Danmark ¹⁾		Færøerne ¹⁾		Finland ²⁾		Island ³⁾		Norge ⁴⁾		Sverige ⁵⁾	
	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M
1995	.	.	.	.	52.767	5.814	735	171	30.023	1.854	64.423	2.147
2000	.	.	.	.	46.292	7.945	2.176	1.459	25.086	2.001	53.254	1.617
2003	.	.	.	.	42.641	8.797	2.350	1.766	23.205	2.041	49.181	1.782
2004	.	.	.	.	41.219	8.926	2.456	1.804	22.520	2.112	47.586	2.047

1 Enkepensionsordningen er afskaffet. Der kan imidlertid gives enkepension gennem førtidspensionssystemet.

2 Enker/enkemænd over 64 år kan få tilkendt enkepension i form af arbejdspension. Antallet af enkepensionister over 64 år var 186.898 kvinder og 23.240 mænd i 2004.

3 Fra 1999 kun pensionister i alderen 16-65 år der får udbetalt arbejdspension.

4 Ekskl. enker og enkemænd, der modtog invalidepension.

5 Omfatter enkepension for personer under 65 år samt omstillingspension og særlig pension til efterlevende. Omstillingsperioden har varieret i perioden og var i 2004 10 måneder. Efterlevendepension var indkomstprøvet fra 1997 – 2002. Fra og med 2003 betaler alle pensionister skat på samme måde som af arbejdsindkomsten.

Tabel 7.19 Gennemsnitligt udbetalt i lovfastsat enke-/enkemandspension pr. måned 2004

	KR/EUR			KKP-Euro		
	Kvinder	Mænd	Alle	Kvinder	Mænd	Alle
Danmark	.	.	.	.	.	.
Færøerne	.	.	.	.	.	.
Finland ¹⁾	480	178	442	417	155	384
Island	..	..	..	..	..	..
Norge	6.713	4.515	6.524	610	410	593
Sverige ²⁾	6.529	6.773	6.539	622	646	623

1 Gennemsnitligt udbetalt beløb pr. december.

2 Gennemsnitsbeløb pr. december 2004 for pensionsmodtagere under 65 år i form af enke-pension, omstillingspension og særlig pension til efterlevende, inklusive garantipension og folkepensionstillæg.

mænd ret til at få udbetalt efterlevendepension i form af grund-/garanteret mindstepension og tillægs-/arbejdspension.

Grund-/garanteret mindstepensionen ophører i forbindelse med, at den efterladte får ret til alderspensionens grund-/garanteret mindstepension.

Endvidere bortfalder grund-/garanteret mindstepensionen, hvis den efterladte får tilkendt førtidspension. Pension udbetales til den efterladte i form af tillægs-/arbejdspension eller evt. supplerende pensioner.

I Norge findes der gunstige regler for tillægspension i Folketrygdens alders- og invalidepensionssystemer for efterladte. De kan vælge mellem egen tillægspension, afdødes optjente tillægspension eller 55 pct. af summen af egen og afdødes optjente tillægspension.

I nogle af landene gives der også hjælp til begravelse.

Børnepension

- *Børn sikres ved forældres død*

I samtlige lande er der indført børnepension i form af grundpension og tillægs-/arbejdspension. Børnepension ydes til børn under 18 år, hvis den ene eller begge forældre er døde. I Danmark og på Færøerne er der tale om et særligt børnetilskud til forældreløse børn og til børn, hvor kun én af forældrene lever.

I Finland, Island, Norge og Sverige kan der gives børnepension indtil det fyldte 20. år, hvis barnet/den unge er under uddannelse. I Island gives der et fast beløb fra de offentlige myndigheder der udbetales til de der forsørger børnene, men pensionen varierer fra arbejdsmarkedspensionsfondene. Hvis

begge forældre er døde udbetales det dobbelte beløb. Arbejdspensionsfonden udbetaler også børnepensionen til forsørgerne. I Norge gælder dette kun hvis begge forældre er døde. Børnepension der gives grundet uddannelse eller erhvervstræning til unge i alderen 18-20 år udbetales efter loven om socialhjælp. I Norge kan pensionen i enkelte tilfælde også gives til 21-årige.

I Danmark på Færøerne, Finland, Norge og Sverige kan der desuden ydes børnepension i form af supplerende pension, hvis den afdøde var medlem af en sådan pensionsordning.

Tabel 7.20 Børn, der modtager børnepension i form af grundpension og/eller tillægs-/arbejdspension, i alt 1995-2004¹⁾

	Danmark	Færøerne	Finland	Island ²⁾	Norge	Sverige
<i>Antal børn, der modtager børnepension</i>						
1995	17.590	213	29.338	1.325	13.658	31.208
2000	17.278	201	28.476	1.300	14.074	29.570
2003	17.680	215	26.871	1.306	13.995	31.708
2004	17.701	167	26.109	1.321	14.039	31.927
I pct. af børn i den berettigede alder	1,5	1,2	2,0	1,7	1,3	1,5 ³⁾

1 Berettigede var børn af enker og enkemænd samt forældreløse børn. I Finland, Island, Norge og Sverige børn under 18 år (i visse tilfælde op til 20 år). Børnepension er for Danmarks og Færøernes vedkommende anført med forældreløse samt børn af enker og enkemænd med særligt børnetilskud.

2 Kun grundpension.

3 I pct. af børn 0-19 år.

Tabel 7.21 Det gennemsnitlige månedlige lovfastsatte beløb i børnepension 2004

	Danmark	Færøerne	Finland	Island ¹⁾	Norge ²⁾	Sverige
KR/EUR	892	877	279	16.025	1.866	2.602
KKP-Euro	90	89	243	148	169	248

1 Det gennemsnitlige udbetalte beløb pr. måned fra det offentlige.

2 Det gennemsnitlige udbetalte beløb pr december

Udgifter til og finansiering af ydelser til ældre, funktionshæmmede og efterlevende

Forskelle og ligheder i de sociale udgifter til ældre, funktionshæmmede og efterlevende

I det følgende beskrives forskelle og ligheder i udgifterne til ældre, funktionshæmmede og efterlevende. Hvis intet andet er nævnt, foretages sammenligningen i KKP pr. capita. Danmark og Sverige anvender mest til kontantydelse til ældre, og Færøerne og Island anvender mindst. Hvis man ser på udgifterne til alderspension, målt i KKP pr. pensionist anvender Danmark mest og Færøerne og Finland mindst. For serviceydelsernes vedkommende er disse højest i Island og lavest i Finland målt i KKP pr. person 65 år og ældre.

De lave udgifter til serviceydelser til ældre i Finland skal dels ses i sammenhæng med at en del af servicen til de ældre gives ved de finske sundhedscentre og dels en relativ høj egenbetaling.

Samlet anvender Danmark og Sverige mest og Færøerne og Island mindst til de ældre målt i KKP pr. capita. De lave udgifter i Island skyldes blandt andet den høje beskæftigelsesgrad hos de ældre sammenlignet med de andre nordiske lande.

Når det gælder kontantydelse pr. capita til de funktionshæmmede anvender Norge mest hvilket skyldes at medicinsk revalidering medregnes, under revalidering, hvilket i de øvrige lande er opført under sygdomme (inkluderet i sygedagpengene.) Færøerne og Finland anvender mindst til kontantydelse pr. capita. Til gengæld anvender Danmark mest til førtidspension pr. førtidspensionist mens Finland anvender mindst. Udgifterne til serviceydelser til de funktionshæmmede er højest på Færøerne og i Sverige og mindst i Finland. Samlet set anvender Norge mest og Færøerne mindst til de funktionshæmmede målt i KKP pr. capita. Når det gælder de efterlevende anvender Finland mest og Danmark mindst.

Ændringer i de sociale udgifter til ældre, funktionshæmmede og efterlevende fra 2003 til 2004

I Danmark steg udgifterne til folkepension som følge af den gradvise nedsættelse af pensionsalderen fra 67 til 65 år fra 1. juli 2004 og forbedringen af den supplerende pensionsydelse (ældrechecken). Der har desuden været

en betydelig stigning i udgifterne til ATP og arbejdsmarkedspensioner. Udgifterne til efterløn er steget som følge af en stigning i antallet af modtagere på 6.700 fra 2003 til 2004. Til gengæld har der været et fald i udgifterne til overgangsydelse, hvor afskaffelsen af tilgangen til ordningen har betydet et yderligere fald i antallet af modtagere på 4.200 fra 2003 til 2004. Dertil kommer et fald i udgifterne til de almindelige og forhøjet almindelige førtidspensioner under særlige alderspensioner som følge af et fald i antallet af pensionister på 9.400 fra 2003 til 2004. Disse førtidspensioner er under udfasning som følge af førtidspensionsreformen fra 2003. Desuden er der sket en forskydning fra disse førtidspensioner til højeste og mellemste førtidspension.

De samlede udgifter til højeste og mellemste førtidspension samt til den nye førtidspension efter reformen er således steget fra 2003 til 2004 pga. af en stigning i det samlede antal førtidspensionister på ca. 7.500. Som følge af førtidspensionsreformen fra 2003 er højeste og mellemste førtidspension også under udfasning. Udgifterne til arbejdsskadeforsikring er desuden steget fra 2003 til 2004.

Der endvidere været en stigning i udgifterne til pleje og omsorg mv. for både ældre og funktionshæmmede samt i udgifterne til institutioner, bofællesskaber mv. for funktionshæmmede. Endelig har der været en stigning i udgifterne til indsatsen for personer med nedsat arbejdsevne, herunder personer i fleksjob.

På Færøerne steg udgifterne til ældre med 3,4 pct. fra 2003 til 2004. Stigningen i kontantydelse var ca. 2 pct., som hovedsagelig skyldes en stigning i den gennemsnitligt udbetalte pension. Udgifterne til serviceydelser steg med ca. 6 pct. Der er oprettet flere institutionspladser til ældre, hvilket medfører øgede driftsudgifter. Det øgede antal institutionspladser har ikke givet udslag i udgifterne til hjemmehjælp, som også steg med 5,7 pct.

Udgifter til funktionshæmmede er næsten uforandret, med en stigning på 0,7 pct. Førtidspensionen blev reguleret med 4 pct., men da tilgangen til førtidspensionsordningen var begrænset, steg udgifterne til kontantydelse kun med 0,1 pct. Udgifterne til omsorg og den ikke institutionaliserede behandling for funktionshæmmede steg med ca. 8 pct., mens der var et markant fald i udgifterne til hjælpemidler.

De øgede udgifter til efterladte skyldes især en stigning i pensioner til efterladte.

I Finland steg udgifterne fra 2003 til 2004 til de ældre med 4,8 pct. målt i faste priser. Antal af alderspensionister (inklusive førtidsalderpensionsmodtagere) steg med 15.345 personer. Den gennemsnitlige alderspension, var målt i faste priser 2,6 pct. målt i faste priser hvilket skyldes at den gennemsnitlige udbetalte beløb til førtidspension var højere i 2004 end i 2003. Man

satsede især på pasningen af de ældre i eget hjem og isse udgifter steg med 13,6 pct. Udgifterne til institutioner steg med 8,2 pct. målt i faste priser. Udgifterne til de funktionshæmmede steg med 4 pct. målt i faste priser, mens antallet af førtidspensionister faldt med 168 personer. Til trods steg udgifterne til førtidspensioner med 2,3 pct. idet den gennemsnitlige udbetalte førtidspension var lidt højere i 2004 i forhold til 2003. Udgifterne til omsorgen for de funktionshæmmede steg med 6,3 pct. målt i faste priser, især steg udgifterne til den almene behandling og revalidering. Udgifterne til de efterlevende steg med 2 pct. hvilket skyldes at antal modtagere af efterladte pension steg med 1.240. Derimod faldt antal modtagere af børnepension med 762.

I Island steg udgifterne til de ældre med 6,5 pct. målt i faste priser. Udgifterne til grundpensionen faldt idet der var færre der kun modtager grundpension. Forklaringen er tekniske ændringer i den måde man udbetaler grundpension til de der bor på plejehjem hvor man tidligere betalte direkte for opholdet. Fra 1. januar 2004 får de der bor på plejehjem ikke udbetalt grundpensionen personligt, men den betales til plejehjemmet. Ordningen gælder ca. 800 pensionister med en udgift på ca. 1,8-2 mia. ISK som er flyttet fra kontantydelse til serviceydelser. Udgifterne til arbejdspensionen, fra pensionsfondene stiger fortsat som følge af et højere lønniveau samt en stigning i antallet af personer der har ret til arbejdspension. Udgifterne til serviceydelserne steg med 19,5 pct. hvor udgifterne til institutioner steg med 22 pct. Det skyldes at der blandt andet er oprettet flere plejehjemspladser til de ældre.

Udgifterne til de funktionshæmmede steg med 8,4 pct. målt i faste priser hvor udgifterne til serviceydelser steg med 3 pct. og kontantydelse med 11,2 pct. Grundpensionerne steg med 11,7 pct. hvilket dels skyldes en ny aldersbegrænset ydelse til de der er unge når de bliver funktionshæmmede og derved ikke får ret til arbejdspension. Dels skyldes udgiftsstigningen at der er blevet flere førtidspensionister. Endelig skyldes en del af stigningen også et højere lønniveau. Udgifterne til de efterlevende faldt med 0,5 pct.

I Norge steg udgifterne til de ældre med 4,9 pct. målt i faste priser mens udgifterne til de funktionshæmmede steg med 8,0 pct. og udgifterne til de efterladte steg med 6,4 pct. Stigningen i udgifterne til de ældre skyldes først og fremmest udgifterne til alderspension og særlig en stigning i alderspensionister der har ret til tillægspension, Mens antallet af modtagere af alderspension steg med 1.946 fra 2003 til 2004 steg antallet af pensionister der har ret til tillægspension med 5.142 i samme periode. Det gennemsnitligt udbetalte beløb steg med 4,8 pct. fra 2003 til 2004 målt i faste priser. Stigningen i udgifterne til de funktionshæmmede skyldes først og fremmest en stigning i de kontante ydelser. Udbetaling af førtidspension steg med 4,2 pct. i gennemsnit fra 2003 til 2004 målt i faste priser. Stigningen i udgifter-

ne til de efterlevende var ligeledes en stigning i de kontante ydelser. Mens antallet af efterlevende ægtefæller med pension fra folketrygden faldt med 2,4 pct. fra 2003 til 2004 steg udgifterne til de samlede pensioner med 3,9 pct. i samme tidsrum

I Sverige steg udgifterne til de ældre med 3,1 pct. De stigende udgifter skyldes især højere pensionsudbetalinger og højere udgifter til hjemmehjælp. Udgifterne til de funktionshæmmede steg med 7,3 pct. hvor den væsentligste forklaring er en fortsat stigning i antallet af førtidspensionister, hvoraf en del er kommet fra sygesikringssystemet. I 2003 var 0,9 pct. af befolkningen i den berettigede alder førtidspensionister. Antallet var i 2004 steget til 1 pct. Stigningen svarer til ca. 50.00 personer. Udgifterne til de efterladte steg med 0,7 pct.

Tabel 7.22 Udgifter til og finansiering af pensioner, andre kontantydelse og service til ældre 2004

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
	DKK	DKK	EUR	ISK	NOK	SEK
<i>Kontantydelse, mio.</i>						
A. Alderspensioner	103.132	464	10.390	40.428	91.383	239.487
Heraf:						
a. Grund/mindstepension	64.798	413	1.761	19.362	37.609	27.961
b. Tillægs-/arbejdspension	5.435	-	8.307	21.067	44.046	159.217
c. Supplerende pension	32.899	33	314	-	9.728	52.309
B. Særlige alderspensioner	32.089	30	857	-	2.416	-
C. Delpensioner	95	-	257	-	105	25
D. Øvrigt	27	17	97	-	-	588
Kontantydelse i alt	135.344	512	11.601	40.428	93.903	240.100
<i>Serviceydelse, mio.</i>						
A. Institutioner m.v.	1.869	177	619	15.818	17.830	47.994
B. Hjælp til udførelse af dagliglivsfunktioner	24.086	92	457	836	12.166	17.852
C. Øvrigt	1.286	18	391	981	3.154	2.929
Serviceydelse i alt	27.240	288	1.467	17.636	33.150	68.775
Udgifter i alt, mio.	162.584	800	13.068	58.064	127.053	308.875
Udgifter i pct. af BNP	11,7	8,1	9,0	7,3	7,5	12,7
<i>Finansieret af (pct.)</i>						
- Det offentlige	53,2	84,0	21,5	30,7	52,7	33,9
- Arbejdsgivere	23,5	9,3	63,6	53,1	28,4	45,0
- Forsikredes præmier og særskatter	23,3	6,6	14,9	16,2	18,9	21,2
<i>Ændringer 2003-2004 i 2004-priser</i>						
- Mio.	4.494	26	597	3.551	5.932	9.185
- Pct.	2,8	3,4	4,8	6,5	4,9	3,1

Tabel 7.23 Udgifter til og finansiering af pensioner, andre kontantydelse og service til funktionshæmmede 2004

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
	DKK	DKK	EUR	ISK	NOK	SEK
<i>Kontantydelse, mio.</i>						
A. Førtidspensioner	26.486	163	3.160	20.319	46.601	66.828
Heraf:						
a. Grund-/mindstepension	26.486	163	722	15.013	17.820	14.813
b. Tillægs-/arbejdspension	-	-	2.037	5.306	23.652	44.474
c. Supplerende pension	-	-	14	-	4.397	7.541
B. Tilbagetrædelsepension						
pga. nedsat arbejdsevne	3.875	8	214	-	-	-
C. Plejebidrag	-	-	77	-	2.969	3.412
D. Tilskud til økonomisk integration af funktionshæmmede	9.025	-	85	-	17.984	2.337
E. Øvrigt	2.691	8	284	245	409	-
Kontantydelse i alt	42.077	179	3.821	20.564	67.963	72.577
<i>Serviceydelse, mio.</i>						
A. Institutioner m.v.	8.939	95	153	4.151	770	15.459
B. Hjælp til udførelse af dagliglivsfunktioner	5.061	47	300	230	3.279	19.711
C. Revalidering	2.652	42	495	4.989	9.614	4.436
D. Øvrigt	1.978	44	408	433	1.224	8.354
Serviceydelse i alt	18.630	228	1.356	9.804	14.887	47.960
Udgifter i alt, mio.	60.707	407	5.178	30.368	82.849	120.537
Udgifter i pct. af BNP	4,4	4,1	3,5	3,8	4,9	4,9
<i>Finansieret af (pct.)</i>						
- Det offentlige	67,6	93,9	36,3	43,5	42,5	43,2
- Arbejdsgivere	8,3	4,3	49,0	47,2	33,8	55,7
- Forsikredes præmier og særskatter	24,1	1,7	14,6	9,3	23,7	1,2
<i>Ændringer 2003-2004 i 2004-priser</i>						
- Mio.	3.457	3	199	2.363	6.151	8.160
- Pct.	6,0	0,7	4,0	8,4	8,0	7,3

Tabel 7.24 Udgifter til og finansiering af ydelser til efterlevende 2004

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
	DKK	DKK	EUR	ISK	NOK	SEK
<i>Kontantydelse, mio.</i>						
A. Pensioner til efterladte	1	14	1.406	5.299	5.278	18.007
Heraf:						
a. Grund-/mindstepension	-	-	39	308	1.279	1.308
b. Tillægs-/arbejdspension	-	-	1.314	4.991	1.035	15.868
c. Supplerende pension	1	14	54	-	2.964	831
B. Ydelser ved dødsfald	-	-	35	62	71	-
C. Øvrigt	-	2	-	-	13	-
Kontantydelse i alt	1	16	1.441	5.362	5.363	18.007
<i>Serviceydelse, mio.</i>						
A. Begravelseshjælp	139	2	4	-	103	-
B. Øvrigt	-	-	-	-	-	-
Serviceydelse i alt	139	2	4	-	103	-
Udgifter i alt, mio.	140	17	1.446	5.362	5.465	18.007
Udgifter i pct. af BNP	0,0	0,2	1,0	0,7	0,3	0,7
<i>Finansieret af (pct.)</i>						
- Det offentlige	100,0	2,6	7,0	1,4	39,6	0,0
- Arbejdsgivere	0,0	65,0	72,6	70,9	42,2	97,7
- Forsikrede præmier og særskatter	0,0	32,5	20,4	27,8	18,1	2,3
<i>Ændringer 2003-2004 i 2004-priser</i>						
- Mio.	-4	2	29	-27	329	125
- Pct.	-2,9	11,6	2,0	-0,5	6,4	0,7

Tabel 7.25 Udgifter til kontantydelse til ældre, funktionshæmmede og efterlevende i KKP/capita og pr. pensionist 2004

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Ældre</i>						
Kontantydelse pr. capita	2.552	1.084	1.929	1.294	1.869	2.556
Alderspension pr. pensionist	14.041	8.132	10.509	12.117	13.262	13.840
Serviceydelser pr. person 65 år og ældre	3.465	4.609	1.592	4.832	4.471	4.276
Samlede ydelser til ældre pr. capita	3.065	1.693	2.172	1.859	2.529	3.288
<i>Funktionshæmmede</i>						
Kontantydelse pr. capita	793	380	635	658	1.353	773
Førtidspension pr. førtidspensionist	13.641	12.206	9.724	13.563	13.618	11.808
Serviceydelser pr. capita	351	482	225	314	296	510
Samlede ydelser til funktionshæmmede pr. capita	1.145	862	861	972	1.649	1.283
<i>Efterlevende</i>						
I alt pr. capita	3	36	240	172	109	192

Egenbetaling

Egenbetaling for ophold på plejehjem, institutioner for ældre- og funktionshæmmede og for hjemmehjælp foregår efter forskellige regelsæt i de nordiske lande.

Betingelserne for egenbetaling for ophold på plejehjem/alderdomshjem og institutioner for funktionshæmmede fastsættes centralt (statsligt) i Danmark, Færøerne, Finland, Island og Norge, men decentralt (kommunalt) i Sverige.

I Danmark får beboere på plejehjem m.v. udbetalt pension og må heraf selv betale for de ydelser, de modtager som led i plejhjemsopholdet. Det drejer sig fx om husleje, kost, frisør og vask. Derimod skal de ikke betale for pleje og rengøring. Egenbetalingen skønnes at udgøre i størrelsesordenen 1,4 mia. DKK i 2004. Den varige hjemmehjælp er gratis. Derimod betales der for den midlertidige hjemmehjælp, afhængigt af indkomsten. Egenbetalingen udgjorde ca. 80 mio. DKK i 2004.

På Færøerne betaler beboere på plejehjem ingen husleje, men til gengæld er folkepensionen nedsat til 790 DKK pr. måned til dækning af personlige behov. Beboerne har således ingen udgifter til husleje, kost, frisør m.v. Pensionister, der har en indtægt udover pensionen (fx supplerende pensioner), skal dog betale for ophold på plejehjem. Egenbetaling udgør 10 pct. af pensionistens supplerende indtægt. I institutioner for psykisk udviklingshæm-

mede udgjorde egenbetalingen ca. 4 pct. af de samlede udgifter. Egenbetalingen er afhængig af husstandens indkomst. I 2004 udgjorde egenbetalingen 2 pct. af de samlede udgifter til hjemmehjælp.

I Finland er egenbetalingen for langtidspleje af ældre afhængig af patientens indtægt. Den kan højst udgøre 80 pct. af nettoindkomsten og til personlig brug skal der være mindst 80 Euro per måned. I 2004 udgjorde egenbetalingen 19 pct. af de samlede udgifter. Egenbetalingen for hjemmehjælp er afhængig af husstandens indkomst. Egenbetalingen udgjorde ca. 15 pct. af de samlede udgifter til hjemmehjælp.

I Island betaler beboerne på plejehjemmet en del af opholdet på plejehjemmet hvis de har en arbejdspension over et vist niveau. Egenbetalingens andel af de samlede udgifter var ca. 4 pct. i 2004, mens egenbetalingen til hjemmehjælp udgjorde 10 pct. af kommunernes udgifter.

I Norge er egenbetalingen for institutionsophold afhængig af indtægten, og beregnes ud fra centralt fastsatte forskrifter. Egenbetalingen udgør op til 75 pct. af folketrygdens grundbeløb, fratrasket et fribeløb. Af indtægter over folketrygdens grundbeløb betales op til 85 pct. Egenbetaling i institutioner udgør lidt over 10 pct. af de samlede udgifter til driften af institutionen. Egenbetalingen for hjemmehjælp fastsættes af de enkelte kommuner men beløbet må ikke overstige de faktiske udgifter. Hvis indtægten er lav må egenbetalingen ikke overstige 150 NOK per måned. Desuden må der ikke kræves egenbetaling for den del som er personlig pleje og omsorg eller hjemmesygepleje.

I Sverige har kommunerne en stor frihed til selv at bestemme egenbetalingens størrelse inden for omsorgen for ældre og funktionshæmmede. Der findes også en maksimal egenbetaling indenfor ældreomsorgen, men kommunerne har stor frihed til at sætte egenbetalingens størrelse indenfor disse rammer.

Kapitel 8

Boligydelse

Tabel 8.1 Udgifter til boligydelse i pct. af de samlede sociale udgifter i EU, Færøerne, Island og Norge 2003

Danmark	2,3	Belgien	.	Luxemburg	0,6
Færøerne	-	Frankrig	2,9	Portugal	0,0
Finland	1,1	Grækenland	2,3	Spanien	0,8
Island	0,8	Holland	1,3	Storbritannien	5,6
Norge	0,8	Irland	3,2	Tyskland	0,8
Sverige	1,8	Italien	0,1	Østrig	0,3

Anmærkning: Se Tabel 4.1.

Boligstøtte til familier

- Boligstøtte er indkomstreguleret og skattefri

I alle landene med undtagelse af Færøerne, ydes der boligstøtte til såvel familier med børn som til familier uden børn. I Norge gives boligstøtten til familier uden børn som regel kun, hvis mindst en person modtager andre kontantydelse. Reglerne for boligstøtte til børnefamilier er, gunstigere end reglerne for familier uden børn.

I Danmark og Island gives støtten kun til familier, som bor i lejet bolig. I de øvrige lande kan boligstøtte også gives til familier, som bor i egen bolig. Ved tildelingen tages der bl.a. hensyn til familiens indkomst, boligudgiftens størrelse og antallet af børn i husstanden. Ordningerne varierer meget i omfang fra land til land.

BOLIGYDELSER

Tabel 8.2 Den gennemsnitlige boligstøtte pr. måned til familier 2004

	Danmark	Finland	Norge	Sverige ¹⁾
<i>Gennemsnitlig boligstøtte pr. måned pr. familie i KR/EUR</i>				
<i>Parfamilier</i>				
- med børn	1.436	276	2.088	715
- uden børn	556	166	.	.
<i>Enlige</i>				
- med børn	1.919	279	1.903	1.577
- uden børn	448	170	1.675	652
<i>Gennemsnitlig boligstøtte pr. måned pr. familie i KKP-Euro</i>				
<i>Parfamilier</i>				
- med børn	146	240	190	68
- uden børn	56	144	.	.
<i>Enlige</i>				
- med børn	195	243	173	150
- uden børn	45	148	146	62

1. december 2004.

Boligstøtten er behovsprøvet i alle landene. Ud over boligstøtten kan der også gives et økonomisk tilskud, som helt eller delvis dækker indskuddet, således at personer med dårlig økonomi kan anskaffe sig en hensigtsmæssig og rimelig bolig.

I Finland og Norge kan der desuden ydes socialhjælp, når boligudgifterne er høje i forhold til indtægten.

I begyndelsen af 1990'erne var der en markant stigning i antallet af ydelsesmodtagere. Det gjaldt navnlig enlige forsørgere og hang sammen med en stigning i arbejdsløsheden i flere af landene.

I Danmark er der fra 1999 til 2004 en stigning i antallet af boligsikringsmodtagere på op mod 25 pct. trods reformen af boligstøttereglerne, som gradvist blev indført i denne periode. Ændringerne af reglerne betyder bl.a. en forøgelse af den andel af huslejen, som modtagerne af boligstøtte selv skal betale, og en nedsættelse af den maksimale indkomst, hvortil der kan ydes støtte. Stigningen i antallet af modtagere af boligsikring, som ydes efter ansøgning, hænger navnlig sammen med det øgede byggeri af lejeboliger og at flere vælger at bo alene.

Fra 2000 faldt antallet af boligstøttemodtagere i Finland idet størstedelen af de studerende der bor til leje fik et boligtillæg til studiestøtten i stedet for almindelig boligstøtte. I Sverige mistede husstande uden børn retten til boligydelse fra og med 1996 hvis ansøgeren var over 28 år. I forbindelse med

Tabel 8.3 Familier, der modtog boligstøtte ved udgangen af årene 1995-2004

	Danmark	Finland	Island ¹⁾	Norge	Sverige
<i>1995</i>					
Gifte og samboende par	33.610	74.402	645	5.016	198.044
Enlige	141.265	139.414	1.976	13.740	352.416
<i>2000</i>					
Gifte og samboende par	33.619	33.359	780	5.360	50.016
Enlige	136.051	136.993	3.681	17.982	195.368
<i>2003</i>					
Gifte og samboende par	36.559	27.436	1.310	6.836	40.882
Enlige	156.899	131.106	7.167	21.833	178.843
<i>2004</i>					
Gifte og samboende par	33.354	25.786	1.284	6.822	41.295
Enlige	166.241	133.138	8.062	22.154	179.500

Anm.: Supplerende tabelinformation findes i bogens bilag 4 på WWW.nom-nos.dk.

1 Tal for 1995 er 1996.

dette mistede også mange andre husstande uden børn ydelsen. Her var der tale om husstande som havde modtaget boligydelse efter særlige regler. Fra og med 1997 indførtes der en række betydningsfulde ændringer, hvilket har medført et fald i antallet af husstande som modtager boligudgifter. Den vigtigste ændring er et nyt system for indkomstregulering med midlertidige og endelige ydelser afstemt i forhold til den skattepligtige indkomst. Desuden blev mulighederne for at modtage ydelsen begrænset og der blev fastsat individuelle indkomstgrænser for samboende forældre. I Norge er boligstøtten gradvist blevet udvidet ved at kravene til boligen er blevet nedsat.

Boligstøtte til pensionister

- Støtte til pensionister med lav indkomst

I alle de nordiske lande, med undtagelse af Færøerne, gives der boligydelse til pensionister. Størrelsen af boligudgiften er afhængig af pensionistens indkomst, huslejens størrelse m.v.

Tabel 8.4 Pensionister, der modtog boligstøtte ved udgangen af årene 1995-2004

	Danmark ¹⁾	Finland	Norge	Sverige ²⁾
1995	332.002	145.289	48.640	554.700
2000	330.738	152.464	82.818	458.337
2003	326.601	156.498	84.596	441.047
2004	330.817	158.968	81.881	431.000

Anm.: Supplerende tabelinformation findes i bogens bilag 4 på WWW.nom-nos.dk.

1 Fra 2003 inkl. nye førtidspensionister med boligstøtte efter de nye regler som følge af førtidspensionsreformen fra 1. januar 2003.

2 Inklusive 130.909 personer med syge/aktivitetsydelse.

I Danmark kan støtten også gives til pensionister, som bor i egen bolig, dog kun i form af lån. Til pensionister i andelsboliger, ydes støtten som 40 pct. tilskud og 60 pct. lån. Der ydes desuden varmetillæg i form af personlige tillæg efter pensionsloven til dækning af varmeudgifter. Der gives både støtte til alders – og førtidspensionister. Tidligere blev boligstøtten givet efter de samme regler til begge typer af pensionister, (boligydelse) men efter førtidspensionsreformen er trådt i kraft i 2003 får nye førtidspensionister boligstøtten udmålt efter regler som er lidt mindre lempelige (boligsikring) end dem som gælder for alderspensionister og førtidspensionister i det gamle system.

I Finland kan der gives boligstøtte på grund af alder eller er berettiget til pension.

I Island kan der gives et tillæg til grundpensionen til personer der bor på Island. Ydelsen er ikke knyttet direkte til boligudgiften, men gives hovedsageligt til pensionister der bor alene og har en lav indkomst.

I Norge gives der boligstøtte til alders-, førtids- og efterladte. For denne målgruppe er der ingen krav til boligen hvis indtægten ikke overstiger mindstepensionen plus 30 pct. (135.538 NOK for en enlig pensionist). For indtægter over dette beløb, stilles der krav til boligen for at der kan udbetales boligstøtte, men der er fastsat en øvre indtægtsgrænse. Det er ikke alle udlejningsboliger der er kvalificeret til boligstøtte for denne gruppe. Kommunale udlejningsboliger eller andelsboliger er berettiget til boligstøtte. Det samme gælder omsorgsboliger hvor der gives et etableringstilskud.

I Sverige gives der boligstøtte til alderspensionister, førtidspensionister og til personer, der modtager enke-/enkemandspension, og som har lav indkomst. Boligstøtten tildeles efter ensartede principper i hele landet.

Tabel 8.5 Den gennemsnitlige boligstøtte pr. måned til pensionister 2004

	Danmark ¹⁾	Finland	Norge	Sverige
<i>Den gennemsnitlige boligstøtte pr. måned for pensionistpar</i>				
- KR/EUR	1.637	154	1.918	} 2.040 ²⁾
- KKP-Euro	166	134	174	
<i>Den gennemsnitlige boligstøtte pr. måned for enlige pensionister</i>				
- KR/EUR	2.057	145	1.405	} 194 ²⁾
- KKP-Euro	209	126	128	

1 Fra 2003 inkl. nye førtidspensionister med boligstøtte efter de nye regler som følge af førtidspensionsreformen fra 1. januar 2003.

2 Gælder både par og enlige (inklusive modtagere af syge- og aktivitetsydelse)

Udgifter til og finansiering af boligydelse

Forskelle og ligheder i sociale udgifter til boligydelse

Der er markante forskelle på hvor meget landene anvender til boligydelse målt i KKP pr. capita. Danmark anvender mest efterfulgt af Sverige mens Island anvender mindst efterfulgt af Norge. Både i Danmark og Sverige spiller boligydelse en væsentlig rolle for pensionister med lave pensionsindtægter, men især i Sverige findes der også mange enlige forsørgere med lave indkomster, som modtager boligstøtte.

Ændringer i de sociale udgifter til boligydelse fra 2003 til 2004

I Danmark har der været en stigning i udgifterne til både boligsikring til familier og til boligstøtte til pensionister fra 2003 til 2004 primært som følge af et stigende antal modtagere.

I Finland steg udgifterne til den almindelige boligstøtte med 1,4 pct. målt i faste priser, hvilket skyldes at antal husholdninger der modtog boligstøtte steg med 363. Især var der flere enlige der modtog boligstøtte. I Finland er boligstøtten en del af folkepensionen og udgifterne er medregnet i kapitel 7 under pensioner. I alt var udgifterne til boligstøtte 283 mio. EUR.

BOLIGYDELSE

I Island steg udgifterne til boligydelse med 20,1 pct. målt i faste priser hvilket dels skyldes en stigning i antal modtagere samt en prisstigning på boligmarkedet.

I Norge var der et fald i udgifterne til boligydelse på 11 pct. målt i faste priser. Faldet skyldes ydelser til personer der bor i egen bolig og skyldes delvis ekstraordinære udgifter i 2003 på grund af høje elpriser.

I Sverige faldt udgifterne til boligydelse med 0,4 pct. Det afspejler først og fremmest at boligydelse er fastfrosset i det nominelle beløb. Derfor er udgifterne faldet lidt til trods en vis stigning i antallet af modtagere.

Tabel 8.6 Udgifter til og finansiering af boligydelse 2004

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
	DKK	DKK	EUR	ISK	NOK	SEK
<i>Serviceydelser, mio.</i>						
A. Ydelser til personer, der bor i lejet bolig	10.454	.	423	1.983	1.436	14.561
a. Heraf ældre	8.026	.	-	-	495	7442
B. Ydelser til personer, der bor i egen bolig	-	.	14	-	1.411	-
a. Heraf ældre	-	.	-	-	228	-
Serviceydelser i alt	10.454	.	436	1.983	2.847	14.561
Udgifter i alt, mio.	10.454	.	436	1.983	2.847	14.561
Udgifter i alt pr. capita, KKP-Euro	197	.	73	63	57	155
Udgifter i pct. af BNP	0,8	.	0,3	0,2	0,2	0,6
<i>Finansieret af (pct.)</i>						
- Det offentlige	100,0	.	100,0	100,0	100,0	100,0
- Arbejdsgivere	0,0	.	0,0	0,0	0,0	0,0
- Forsikrede præmier og særskatter	0,0	.	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>Ændringer 2003-2004 i 2004-priser</i>						
- Mio.	593	.	6	332	-353	-65
- Pct.	6,0	.	1,3	20,1	-11,0	-0,4

Kapitel 9

Andre sociale ydelser

I de foregående kapitler er der givet en beskrivelse af sociale ydelser, som gives i forbindelse med definerede sociale begivenheder. I en række tilfælde indtræffer der imidlertid sociale begivenheder, som ikke er omfattet af specifik lovgivning. Omfanget af disse ydelser lader sig kun vanskeligt sammenligne landene imellem, hverken når det gælder EU eller de nordiske lande.

Tabel 9.1 Udgifter til andre sociale formål i pct. af de samlede sociale udgifter i EU, Færøerne, Island og Norge 2003

Danmark	3,4	Belgien	1,8	Luxemburg	2,3
Færøerne	2,6	Frankrig	1,6	Portugal	1,5
Finland	2,1	Grækenland	2,3	Spanien	0,9
Island	2,3	Holland	4,9	Storbritannien	0,9
Norge	2,4	Irland	2,4	Tyskland	1,7
Sverige	2,2	Italien	0,2	Østrig	1,4

Anmærkning: Se Tabel 4.1.

Særlige forhold i de enkelte lande

En række særlige forhold i de nordiske lande gør det vanskeligt statistisk at sammenligne landenes data i dette kapitel.

I Danmark modtager ikke-forsikrede arbejdsløse, som ikke har ret til dagpenge, socialhjælp i tilfælde af arbejdsløshed, mens ikke-forsikrede arbejdsløse i Finland og Sverige får udbetalt en særlig arbejdsmarkedsydelse efter arbejdsmarkedslovgivningen - og ofte også supplerende utkomststöd (økonomisk bistand).

I alle landene henregnes socialhjælpen til særskilt lovgivning.

I alle landene findes der en række særlige ydelser der er placeret under Andre sociale ydelser. Det kan for eksempel være hjælp til flytning i Danmark, støtte til værnepligtige i Finland, hjælp til medborgere i udlandet og hjælp til afholdelse af enkeltudgifter.

I alle de nordiske lande kan lønmodtagere få udbetalt løn fra særlige garantifonde, såfremt arbejdsgiveren går konkurs og ikke er i stand til at afholde lønudgiften til de ansatte.

Kontante ydelser

Socialhjælp

- Det sidste led i det sociale sikkerhedsnet

I samtlige nordiske lande er det muligt at få socialhjælp, når alle øvrige former for hjælp ved indkomstbortfald eller i andre sociale situationer er udelukket. Hjælpen, der i alle landene er indkomstprøvet, er således den sidste hjælp, der ydes i det sociale system. Den gives dels som erstatning for anden indkomst, dels som supplement ved meget lav indkomst. Hjælpen er behovsprøvet og ydes efter behov til dækning af leveomkostninger. I alle landene er socialhjælpen afhængig af husstandens indtægter.

Socialhjælpen har ingen indflydelse på tildelingen af andre sociale ydelser eller tilskud i nogen af landene.

I Danmark og Island er socialhjælpen skattepligtig. På Færøerne, i Finland, Norge og Sverige udbetales den som en skattefri nettoydelse.

I Danmark udgør socialhjælpen (kontanthjælpen) for personer med forsørgelsespligt over for børn ca. 80 pct. af arbejdsløshedsdagpengenes maksimale beløb. For ikke-forsørgere udgør ydelsen ca. 60 pct. af dagpengene. Unge under 25 år som ikke har hjemmeboende børn, modtager særlige, lavere ydelser til unge. Kontanthjælpsmodtagere med høje nettoboligudgifter eller stor forsørgerbyrde modtager desuden en særlig støtte, som er skattefri. Indtægter f.eks. i form af arbejdsindtægter fratrækkes i kontanthjælpen, mens børneydelser og boligstøtte ikke reducerer hjælpen, dog indgår boligstøtten ved beregning af den særlige støtte.

Med henblik på at sikre, at det bedre kan betale sig at arbejde, er der i 2003 indført et loft over den samlede hjælp i form af kontanthjælp, særlig støtte og boligstøtte efter 6 måneder på kontanthjælp. Desuden nedsættes kontanthjælpen til ægtepar efter 6 måneder, samtidig med at beskæftigelsesfradraget forhøjes. Endelig nedsættes kontanthjælpen til unge under 25 år efter 6 måneder til et niveau svarende til statens uddannelsesstøtte.

Fra 1.juli 2002 er det en betingelse for at få den fulde kontanthjælp, at man har opholdt sig i landet i mindst 7 ud af de sidste 8 år. Personer, der ikke opfylder dette opholdskrav, har ret til en såkaldt starthjælp, som er lavere end kontanthjælpen. Kommunerne kan desuden yde behovsbestemt hjælp til enkeltudgifter, flytning, sygebehandling, medicin, tandbehandling og lignende til kontanthjælpsmodtagere og andre, som ikke har mulighed for at betale udgifterne.

Hvis en kontanthjælpsmodtager uden rimelig grund afviser et tilbud om arbejde eller aktivering og ikke står til rådighed kan kommunen standse udbetalingen af hjælpen. Hvis en kontanthjælpsmodtager uden rimelig grund afviser et tilbud om aktivering eller udebliver fra et aktiveringstilbud kan kommunen nedsætte hjælpen med en tredjedel.

På Færøerne er hjælp efter forsorgsloven opdelt i forbigående hjælp og varig hjælp. Forbigående hjælp ydes når der indtræffer sociale begivenheder så som sygdom, skilsmisse eller svigtende arbejdsmuligheder. Ydelsen er behovsvurderet. Varig hjælp ydes med et beløb af samme størrelse som til folkepensionister, der ikke har andre indtægter, med tillæg for hvert barn svarende til børnetillægget efter pensionsloven.

I Finland fastsætter regeringen hvert år størrelsen af socialhjælpens (utkomststødets) grundbeløb. Ydelsen kan udbetales hvis andre sociale ydelser er forsinkede. Kommunerne kan også udbetale forebyggende socialhjælp for i god tid at hjælpe personer med indkomstproblemer. Hvis en person vælger sig ved at modtage et anvist arbejde eller undervisning et antal gange, kan socialhjælpen reduceres med 20 eller 40 pct.

I Island er det kommunerne der er forpligtiget til at udbetale socialhjælp til de der ikke kan forsørge sig selv. Socialministeriet har udarbejdet retningslinier for hvad der skal tages hensyn til ved udbetalingen.

I Norge har alle individer, som udgangspunkt, ansvaret for at forsørge sig selv, ved at udnytte alle indtægter og andre muligheder for forsørgelse. Dette indebærer at alle de almindelige indtægtsformer, såsom arbejde, offentlig og privat pension, familieforsørgelse, børnefamilieydelse, kontante ydelser, statslige boligydelse og andre økonomiske muligheder skal udnyttes fuldt ud inden der kan gives socialhjælp. Der er udarbejdet statslige, vejledende retningslinier for udmålingen af støtten der omfatter udgifterne til de løbende, daglige udgifter til opretholdelse af livet. De statslige retningslinier er et vejledende udgangspunkt for de skøn som kommunerne skal udøve. Der er ingen øvre grænse for ydelsens størrelse. Ydelsen kan også gives i form af lån. De sociale myndigheder kan i særlige tilfælde yde økonomisk bistand til personer der har behov for hjælp for at kunne overvinde eller tilpasse sig en vanskelig livssituation, hvor vilkårene for socialhjælp ellers ikke er opfyldt.

I Sverige skal socialhjælpen, som benævnes ”økonomisk bistand”, opfylde to formål, hvis behovet ikke kan tilgodeses på anden måde, skal den dels sikre familien et rimeligt økonomisk levestandard, dels virke forebyggende og revaliderende. Det er normalt, at kommunerne tilbyder arbejdsløse socialhjælpsmodtagere arbejdsforberedende foranstaltninger. Personer der er i stand til at arbejde, men som ikke søger arbejde eller tager imod et tilbud om arbejde eller tilsvarende, mister for det meste retten til økonomisk bistand. Regeringen fastsætter hvert år rigsnormer for sædvanlige leveomkostninger for eksempel til levnedsmidler, tøj og forbrugsvarer. Til sædvanlige leveomkostninger medregnes også husleje og transport. Det er til sådanne formål den største del af socialhjælpen udbetales. Der kan også ydes Socialhjælp til andre formål, som for eksempel tandbehandling, sygdomsbehandling, briller, udstyr i hjemmet samt udgifter til flytning.

Tabel 9.2 Regler for tildeling af socialhjælp 2004

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
Udbetales socialhjælpen med de samme beløb i hele landet?	Ja	Ja	Ja ³⁾	Ja ⁴⁾	Nej	Nej ⁵⁾
Udbetales socialhjælpen individuelt fastsat af kommunen?	Nej	Nej	Ja	Nej	Ja	Ja
Har boligudgifternes størrelse indflydelse på størrelsen af socialhjælpen	Nej ¹⁾	Ja	Ja	Nej	Ja	Ja
Er socialhjælpen skattepligtig?	Ja	Nej	Nej	Ja	Nej	Nej
Kan socialhjælpen gives som et supplement til andre sociale ydelser?	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Kan socialhjælpen gives som et supplement til lønindkomster?	Nej ²⁾	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja

1 Størrelsen af selve kontanthjælpen er uafhængig af huslejens størrelse. Kontanthjælpsmodtagere med høje nettoboligudgifter modtager en særlig støtte, f.eks. når huslejen mv. efter fradrag af boligstøtte overstiger nærmere fastsatte grænsebeløb.

2 Socialhjælp (kontanthjælpen) kan ikke generelt ydes som supplement til lav lønindkomst. Udbetaling af kontanthjælp forudsætter, at der er indtruffet en social begivenhed i form af for eksempel arbejdsløshed eller samlivsophør.

3 Der beregnes hvert år en "rigsnorm" som kommunerne forholder sig til når socialhjælpen udmåles, jfr. teksten. Kommunerne kan desuden udbetale en såkaldt forebyggende socialhjælp individuelt.

4 I 2004 var maksimumsbeløbet for enlige over 18 år 77.083 ISK og for samboende 123.333 ISK i Reykjavik kommune. Indtægter i den måned der søges samt måneden før fratrækkes beløbet med undtagelse af børne- og boligudgifter.

5 Regeringen fastsætter hvert år en gældende rigsnorm for hele landet for de helt grundlæggende behov. Derudover kan man modtage socialhjælp for rimelige huslejeudgifter og visse andre opståede behov.

Ved beregningen af socialhjælpens størrelse tages der hensyn til modtagerens samlede indtægter såsom underholdsbidrag, børnetilskud, boligydelse m.v. Hvis boligydelsen for eksempel stiger med 200 SEK pr. måned reduceres socialhjælpen tilsvarende. Ligesom i Norge findes der ingen øvre grænse og den økonomiske bistand kan også gives med tilbagebetalingspligt, eksempelvis til studenter i sommerperioden.

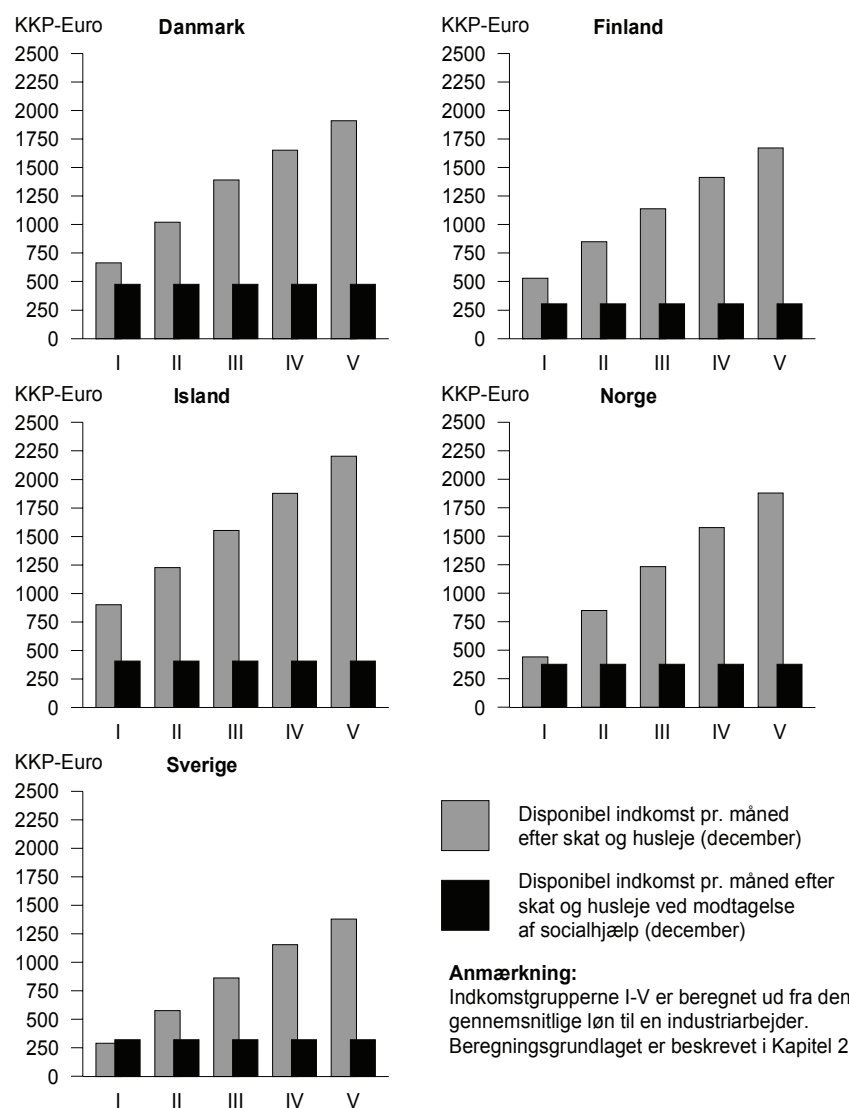
Tabel 9.3 viser den disponible indkomst pr. måned efter skat, betaling for daginstitution og husleje ved modtagelse af socialhjælp for forskellige familietyper. Figurene 9.1 og 9.2 viser kompensationsniveauerne for henholdsvis en enlig uden børn og for et par med to børn. Det beløb, som enlige og par har at leve for, når de modtager socialhjælp, varierer noget mellem de nordiske lande, hvor beløbet er størst i Danmark og Island og mindst i Sverige. For enlige uden børn er kompensationsniveauet højest i Sverige og Norge for de laveste indkomstgrupper, mens det i alle landene er meget lavt for personer med tidligere høje indkomster. Tilsvarende gælder for par med to børn, hvor kompensationsniveauet for de laveste indkomster udover Norge og Sverige dog også er relativt højt i Danmark.

Tabel 9.3 Disponibel indkomst pr. måned efter skat, betaling for daginstitution og husleje ved modtagelse af socialhjælp (december) 2004

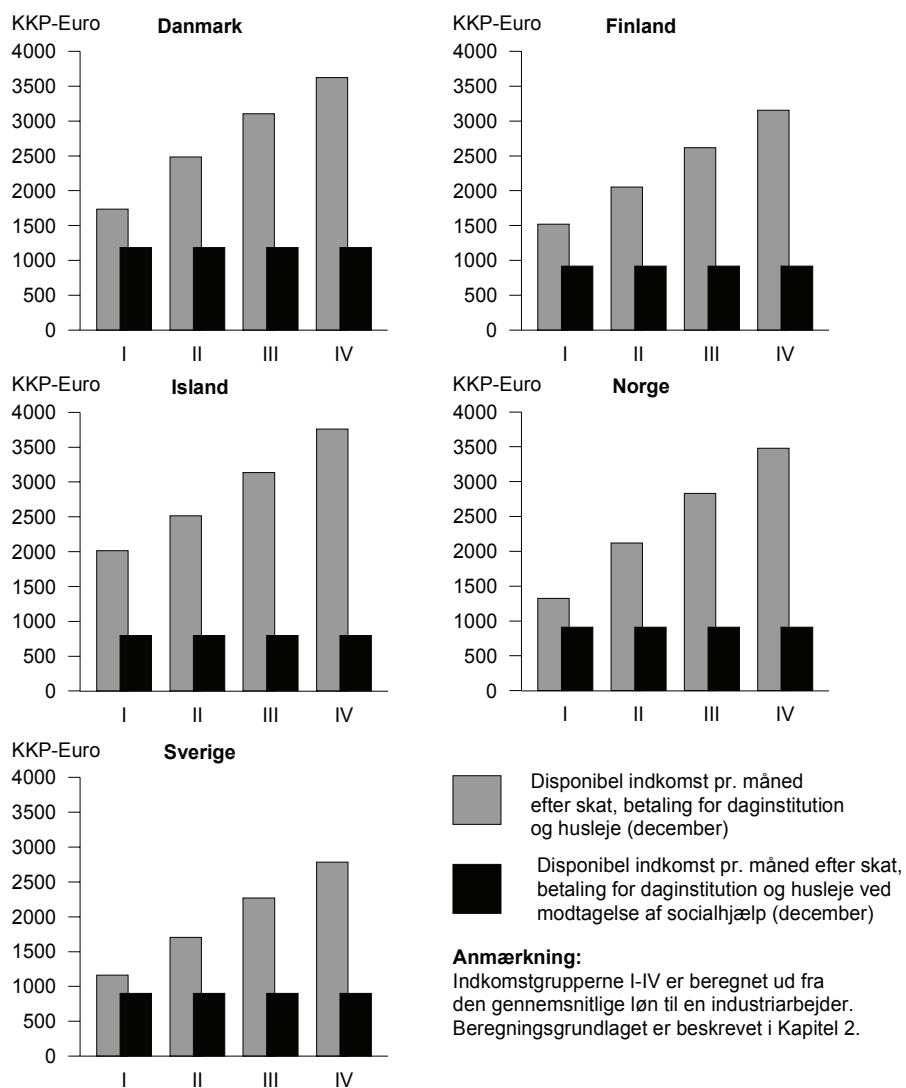
	Danmark ¹⁾	Finland	Island ¹⁾	Norge	Sverige
<i>National valuta</i>					
Enlig med 1 barn	8.885	580	77.338	5.720	5.130
Enlig uden børn	4.691	351	43.978	4.140	3.370
Par med 2 børn	11.666	1.057	85.972	10.040	9.440
Par uden børn	8.451	609	79.134	6.880	5.640
<i>KKP-Euro</i>					
Enlig med 1 barn	899	502	716	520	489
Enlig uden børn	475	305	407	376	321
Par med 2 børn	1.180	916	796	912	900
Par uden børn	855	528	733	625	538

1 Ydelsen er den samme som til ikke forsikrede arbejdsløse, men i denne beregning er husleje medregnet som en udgift.

Figur 9.1 Disponibel indkomst pr. måned efter skat og husleje for en enlig uden børn ved modtagelse af socialhjælp (december) 2004

Figur 9.2 Disponibel indkomst pr. måned efter skat, betaling for daginstitution og husleje for et par med to børn ved modtagelse af socialhjælp (december) 2004

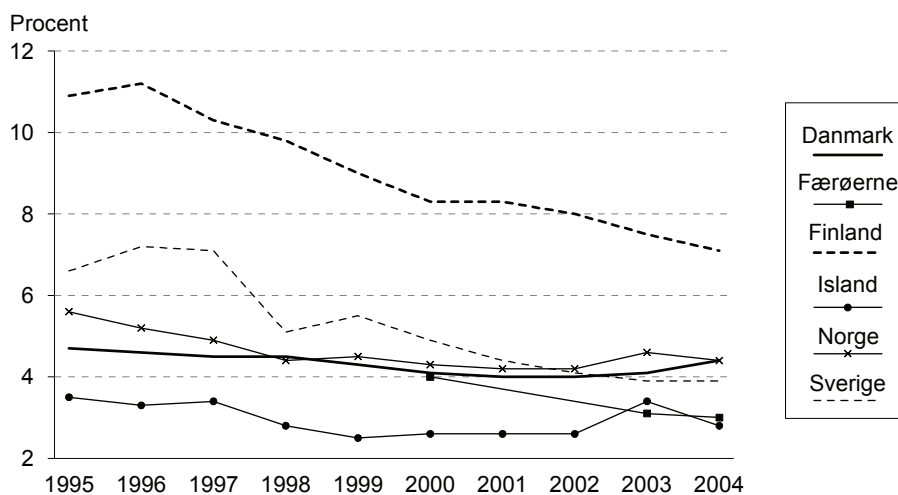
Tabel 9.4 Personer, der modtog socialhjælp i løbet af året i tusinder og i pct. af befolkningen 16/18 år og derover 2004

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>I tusinder</i>	185,3	1,0	294,8	6,1	154,7	276,4
<i>I pct. af befolkningen i alderen 16/18 år og derover</i>	4,4	3,0	7,1	2,8	4,4	3,9

Anm.: Tællingsenheden er alle personer i alderen 18 år og derover (i Island 16 år i 1995).

Børn tælles ikke med. Ægtepar, som får socialhjælp, men hvor hjælpen udbetales i den ene af ægtefællernes navn, tælles som to personer. For Norges vedkommende er tallene i 2003 inklusiv modtagere af introduktionsydelsen og kan derfor ikke direkte sammenlignes med tidligere år. I Sverige og Island tælles hjemmeboende børn over 18 år også med som bistandsmodtagere. Tallene for Danmark omfatter modtagere af kontanthjælp til underhold (inkl. flygtninge), men 11.471 modtagere af introduktionsydelse til flygtninge i 2004 er ikke medtaget. Aktiverede kontanthjælpsmodtagere opgøres under arbejdsmarkedsforanstaltninger. Statistikken over antallet af kontanthjælpsmodtagere er ændret fra 2004 hvorfor tallene ikke kan sammenlignes med de tidligere år. De svenske cifre er inkl. flygtninge.

Figur 9.3 Personer, der modtog socialhjælp i løbet af året i pct. af befolkningen 16/18 år og derover 1995-2004

Tabel 9.5 Personer 16/18 år og derover som modtager socialhjælp i alt og i pct. af befolkningen pr. 1. december 1995-2004

	Danmark ¹⁾	Færøerne	Finland	Island ²⁾	Norge ³⁾	Sverige ⁴⁾
I alt						
1995	97.399	..	170.058	..	76.054	..
2000	82.020	0,5	147.824	1.841	63.732	..
2003	85.187	0,4	132.634	2.372	70.305	127.440
2004	94.516	0,3	130.329	2.095	70.053	135.472
I pct. af befolkningen i alderen 16/18 år og derover						
1995	2,4	..	4,5	..	2,3	..
2000	2,0	1,5	3,7	0,9	1,9	..
2003	2,0	1,3	3,2	1,1	2,0	1,8
2004	2,3	0,8	3,2	1,0	2,0	1,9

Anm.: Supplerende tabelinformation findes i bogens bilag 4 på WWW.nom-nos.dk.

1 Statistikken over antallet af kontanthjælpsmodtagere er ændret fra 2004 hvorfor tallene ikke kan sammenlignes med de tidligere år.

2 Midlertal personer i husholdninger som modtager socialhjælp per måned.

3 For Norges vedkommende er tallene i 2003 inklusiv modtagere af introduktionsydelsen og kan derfor ikke direkte sammenlignes med tal fra før 2003.

4 Personer i husholdninger med socialhjælp som modtog hjælp i november måned.

Tabel 9.6 Personer, der modtog socialhjælp i løbet af året fordelt efter alder, i alt og i pct. af aldersgruppen 2004

	Modtagere		Modtagere i pct. af aldersgruppen			
	I alt	18-24 år	25-39 år	40-54 år	55-64 år	65+ år
<i>Danmark¹⁾</i>						
Modtagere i alt	182.744	11,2	7,0	4,1	1,1	0,2
Nytilkomne i alt	67.381	6,2	2,4	1,1	0,3	0,0
<i>Færøerne</i>						
Modtagere i alt	1.038	6,3	4,5	2,5	1,7	0,2
Nytilkomne i alt	43	14,0	18,0	9,0	1,0	1,0
<i>Finland</i>						
Modtagere i alt	294.827	15,6	9,2	7,5	4,3	1,8
Nytilkomne i alt	93.978	6,4	2,8	1,9	1,1	0,8
<i>Island</i>						
Modtagere i alt	6.084	5,6	3,8	2,5	1,3	0,5
Nytilkomne i alt	2.637	2,5	1,6	1,1	0,7	0,3
<i>Norge²⁾</i>						
Modtagere i alt	154.909	8,0	6,5	4,5	2,1	0,9
Nytilkomne i alt	50.715	3,4	2,1	1,3	0,6	0,2
<i>Sverige³⁾</i>						
Modtagere i alt	276.374	10,1	5,3	4,6	1,1	0,7
Nytilkomne i alt	87.726	3,6	1,6	1,3	0,3	0,4

1 Eksklusiv 2.629 med uoplyst familietype. Desuden er statistikken over antallet af kontanthjælpsmodtagere er ændret fra 2004 hvorfor tallene ikke kan sammenlignes med de tidligere år.

2 For Norges vedkommende er tallene i 2003 og 2004 inklusiv modtagere af introduktionsydelsen og kan derfor ikke direkte sammenlignes med tidligere år.

3 Omfatter kun personer med et komplet personnummer.

Tabel 9.7 Familier, der har modtaget socialhjælp i løbet af året i pct. af alle familier efter familietyper 2004

	Danmark	Finland	Island	Sverige
<i>Familier efter familietype (pct.)</i>				
Enlige kvinder	6,0	11,3	11,5	7,2
- med børn	19,2	28,1	21,3	16,0
- uden børn	3,8	9,1	6,3	5,2
Enlige mænd	8,5	14,9	12,9	9,2
- med børn	10,2	18,4	39,4	9,2
- uden børn	8,5	14,8	12,3	9,2
Gifte/samboende par	5,4	3,6	0,7	1,4
- med børn	8,7	5,3	0,9	2,6
- uden børn	3,2	2,6	0,4	1,4
I alt	6,4	8,9	5,2	5,3
- med børn	10,5	9,6	5,5	4,6
- uden børn	5,1	8,7	5,0	5,6

Anm: Se Tabel 9.4. For Danmark ekskl. 2.629 personer med uoplyst familietype. For Sverige kun husholdninger hvor den registrerede er mellem 18-64 år. Det samlede antal husholdninger er beregnet.

Hjælp til flygtninge i Norden

- Flygtninge modtager socialhjælp eller lignende ydelser

De fem nordiske lande har alle tiltrådt Genève-konventionen om ret til politisk asyl/flygtningestatus for personer, der på grund af race, nationalitet, politisk opfattelse eller særligt socialt tilhørsforhold forfølges i deres hjemland. Ud over disse grunde kan man i de nordiske lande også få tildelt opholdstilladelse af humanitære grunde. I samtlige lande kan personer, der opnår asyl, få opholdstilladelse til deres nære slægtninge, hvilket benævnes familiesammenføring.

Det er fælles for de nordiske lande, at der er opbygget et socialt sikkerhedsnet og indført en række foranstaltninger til integration af de flygtninge, landene modtager. Reglerne herfor varierer dog en del fra land til land.

For tiden udgøres de fleste af asylansøgerne eller flygtningene i de nordiske lande af personer, der er ankommet til landets grænse med anmodning om asyl. I statistikken indgår der både personer, som er ankommet til landenes grænser og har anmodet om asyl uden at blive afvist, og konventionsflygtninge. Derimod indgår familiesammenføringer ikke i statistikken. Det

store antal opholdstilladelser til flygtninge i Danmark i 1995 skyldes, at flygtninge fra det tidligere Jugoslavien, som hidtil havde midlertidig opholdstilladelse, søgte og fik opholdstilladelse som flygtninge.

I Danmark modtager asylansøgere kost, logi og lommepenge under opholdet på et asylcenter. I 1999 blev der indført en ny lov om integration af udlændinge. Integrationsloven indebærer bl.a., at integrationsindsatsen over for nyankomne flygtninge og andre udlændinge er overdraget til kommunerne. Alle nyankomne udlændinge tilbydes et 3-årigt introduktionsprogram, som omfatter kursus i samfundsforståelse, danskundervisning og aktivisering. Udlændingene, som er kommet til Danmark før 1. juli 2002 modtager introduktionsydelse, som svarer til kontanthjælpsydelse. Udlændinge, som er kommet til landet efter 1. juli 2002, og som ikke opfylder kravet om at have opholdt sig i landet i mindst 7 år ud af de sidste 8 år, modtager en lavere introduktionsydelse, som svarer til den såkaldte starthjælp. Staten refunderer 75 pct. af kommunernes udgifter til introduktionsydelse under det 3-årige introduktionsprogram og yder desuden en række tilskud til dækning af kommunernes udgifter.

Flygtningepolitik på Færøerne er et dansk anliggende. Den danske udlændingelov er implementeret på Færøerne. Det er Udlændingestyrelsen i Danmark, der er øverste ansvarlige myndighed på området, og det er Udlændingestyrelsen, der træffer beslutninger i sager om asyl og opholdstilladelse på Færøerne. Beslutningerne træffes dog i samråd med de færøske myndigheder. Disse sager er meget sjældne på Færøerne, og hidtil har der været år imellem hver ansøgning om asyl eller opholdstilladelse af humanitære årsager.

I Finland betaler staten kommunernes udgifter til flygtninge i de første tre år af deres opholdstid.

I Island modtager flygtninge socialhjælp fra modtagelsestidspunktet, som staten betaler de første 12 måneder.

I Norge får asylsøgere og flygtninge som befinder sig i en statslig asylmodtagelse, udbetalt en underholdsydelse efter særlige regler, som gælder for personer i sådanne modtagelser. For personer der har fået endelig afslag på asylansøgningen bliver ydelsen reduceret. Staten dækker kommunernes gennemsnitlige udgifter til flygtninge og personer med ophold på et humanitært grundlag de fem første år af deres opholdstid. Socialhjælp til flygtninge gives efter loven om sociale ydelser på samme måde som til alle andre socialhjælpsmodtagere.

Der er indført en ordning der giver nyankomne indvandre med behov for grundlæggende kvalificering ret og pligt til at deltage i et individuelt tilrettelagt oplæringsprogram. Introduktionsordningen er indført som en frivillig ordning for kommunerne fra september 2003 og som en obligatorisk ord-

ning fra 1. september 2004. Programmet skal være helårligt og på fuld tid. Deltagelsen giver ret til en ydelse på 120.118 NOK i 2004. Ydelsen er skattepligtig. Programmet skal indeholde oplæring i norsk, samfundskundskab og andre foranstaltninger. Der kan som et supplement til ydelsen gives supplerende socialhjælp efter de gældende regler.

I Sverige modtager flygtninge en ydelse fra staten i den tid de opholder sig i modtagelsescentre for flygtninge og afventer besked på deres ansøgning. Fra modtagelsestidspunktet og den påbegyndte introduktion modtager flygtninge en særlig ydelse i form af socialbidrag eller introduktionsydelse til flygtninge. Staten refunderer kommunernes udgifter til denne ydelse de første fire år.

Tabel 9.8 Antal modtagne flygtninge, eksklusiv familiesammenføringer, som har fået opholdstilladelse i de nordiske lande 1995-2004

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
1995	20.347	1.129	5	4.602	5.642
2000	5.156	1.028	31	4.434	10.546
2003	2.447	909	3	4.938	8.115
2004	1.592	1.662	3	4.889	9.074

Tabel 9.9 Antal ansøgninger om asyl 1995-2004

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
1995	5.104	854	4	1.460	9.047
2000	10.347	3.170	25	10.842	16.303
2003	2.767	3.221	80	15.614	31.355
2004	1.633	3.861	76	7.950	23.161

Serviceydelser

I dette afsnit omtales kun serviceydelser, der ikke retter sig mod en bestemt sektor. Det drejer sig først og fremmest om tilbud til misbrugere. Tilbudde-
ne gives inden for såvel sygehussektoren som i det sociale bistandssystem.

I samtlige nordiske lande findes der endvidere en række serviceforanstaltninger, som ikke henvender sig direkte til nogen af de tidligere omtalte målgrupper. Det kan dreje sig om uspecificerede serviceydelser fra de sociale kontorer, krisehjælp, familierådgivning, krisecentre for voldsramte kvinder, forsorgshjem, herberger m.v. for hjemløse og andre, der har særlige sociale vanskeligheder og som har behov for midlertidige boligtilbud.

Behandling for alkohol- og narkotikamisbrug

- Der findes flere behandlingstilbud

Behandling af misbrugere foregår blandt andet på særlige institutioner for misbrugere. Der findes både institutioner for alkoholmisbrugere og institutioner for misbrugere af euforiserende stoffer. En del af disse institutioner er private, men har driftsoverenskomst med det offentlige. I alle landene foregår en del af behandlingen inden for det psykiatriske behandlingssystem.

Det er også muligt at få ambulant behandling i alle fem lande, og i flere af landene arbejder man for at inddrage familien og det sociale netværk i behandlingen.

I både Danmark, Finland og Sverige kan der iværksættes tvangsbehandling, hvis misbrugeren selv eller personer i dennes omgivelser er truet på livet. I Norge kan personer tvangsanbringes på en institution i op til 3 måneder til undersøgelse og tilrettelæggelse af behandling. Også gravide misbrugere kan tvangsanbringes på en institution og holdes tilbage under hele graviditeten hvis misbruget er af en sådan karakter at det er overvejende sandsynligt at barnet bliver født skadet og at andre hjælpeforanstaltninger ikke er tilstrækkelige.

Det er vanskeligt at opgøre omfanget af misbrugere og behandlingen af dem, da misbrugsbehandlingen statistisk ikke kan udskilles fra den øvrige somatiske og psykiatriske behandling.

Udgifter til og finansiering af andre sociale ydelser

Forskelle og ligheder i udgifterne til andre sociale ydelser

Udgifter til andre sociale ydelser er størst i Danmark efterfulgt af Norge og Sverige og mens Færøerne, Island og Finland stort set er på samme niveau målt i KKP pr. capita.

De relativt høje udgifter i Danmark skyldes at ikke forsikrede som ikke har ret til arbejdsløshedsdagpenge modtager kontanthjælp. I Finland og Sverige modtager sådanne personer en kontant arbejdsmarkedsstøtte som kan suppleres med socialhjælp hvis der er behov derfor. En stor del af udgifterne til socialhjælp i Finland og Sverige er supplerende ydelser til arbejdsløse. Desuden spiller antallet af modtagne flygtninge og asylansøger en rolle idet disse i alle lande modtager socialhjælp eller en anden indkomsterstatende ydelse. Endelig findes der også visse forskelle mellem landene i hvorvidt misbrugere behandles på særlige institutioner eller inden for den almindelige somatiske og psykiatriske behandling.

Ændringer i udgifterne til andre sociale ydelser fra 2003 til 2004

I Danmark har der været en stigning i udgifterne til kontantydelse under andre sociale ydelser fra 2003 til 2004. Stigningen hænger bl.a. sammen med en ændring i opgørelsen af udgifterne til kontanthjælp, idet udgifterne til unge kontanthjælpsmodtagere i visitationsperioden før aktivering fra 2004 bliver registreret sammen med de øvrige kontanthjælpsydelse i passive perioder under Andre sociale ydelser, mens de hidtil har været registreret under aktiverede kontanthjælpsmodtagere under Arbejdsløshed. Til gengæld har der været et fald i udgifterne til introduktionsydelse mv. til flygtninge efter integrationsloven som følge af det faldende antal flygtninge. Udgifterne til serviceydelse er steget fra 2003 til 2004, herunder udgifterne til behandling af misbrugere.

I Finland faldt udgifterne til andre sociale ydelser med 0,6 pct. målt i faste priser. Det skyldes især at antallet af socialhjælpsmodtagere faldt med

23.100 personer og udgifterne dertil faldt med 6,6 pct. målt i faste priser.

Udgifterne til behandlingen af misbruger steg med 8,4 pct.

I Island steg udgifterne til andre sociale ydelser med 17,9 pct. målt i faste priser hvor kontantydelse steg med 1,3 pct. og serviceydelserne steg med 37,7 pct. Stigningen i udgifterne til serviceydelser var dels i udgifterne til institutioner for misbrugere samt stigning i socialrådgivning og anden uspecifiseret kommunal service.

I Norge var der en stigning på 11,1 pct. i udgifterne til andre sociale ydelser. Stigningen skyldes først og fremmest revalidering og behandling af misbruger som følge af at sundhedssektoren fra 2004 har fået et betydeligt større ansvar for forebyggelse, behandling og skadesreduktion af alkoholmisbrugere.

I Sverige steg udgifterne 2,3 pct. målt i faste priser. Stigningen skyldes at udgifterne til socialhjælp steg med 4,6 pct. Efter at antallet af socialhjælpsmodtagere er faldet siden 1997 steg udgifterne som følge af en stigning i arbejdsløsheden.

ANDRE SOCIALE YDELSER

Tabel 9.10 Udgifter til og finansiering af andre sociale ydelser 2004

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
	DKK	DKK	EUR	ISK	NOK	SEK
<i>Kontantydelse, Mio.</i>						
A. Indkomsterstøttende/ supplerende ydelser	10.142	53	438	1.762	5.402	8.687
a. Heraf socialhjælp	-	53	424	1.706	5.133	8.687
B. Anden hjælp	2.171	-	17	739	288	1.326
Kontantydelse i alt	12.313	53	455	2.501	5.690	10.013
<i>Serviceydelser, mio.</i>						
A. Institutioner m.v.	870	2	87	-	756	45
B. Revalidering og behandling af misbrugere	967	10	128	838	2.543	4.243
C. Øvrigt	949	2	141	2.025	2.283	3.270
Serviceydelser i alt	2.786	13	356	2.863	5.582	7.558
Udgifter i alt, mio.	15.099	66	811	5.363	11.273	17.571
Udgifter i pct. af BNP	1,1	0,7	0,6	0,7	0,7	0,7
<i>Finansieret af (pct.)</i>						
- Det offentlige	99,2	100,0	97,9	93,2	98,3	100,0
- Arbejdsgivere	0,8	0,0	2,1	3,9	1,0	0,0
- Forsikrede præmier og særskatter	0,0	0,0	0,0	2,9	0,7	0,0
<i>Ændringer 2003-2004 i 2004-priser</i>						
- Mio.	632	2	-5	815	1.131	392
- Pct.	4,4	3,1	-0,6	17,9	11,1	2,3

Tabel 9.11 Udgifter til andre sociale ydelser i KKP/capita 2004

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
Kontantydelse i alt	232	112	76	80	113	107
Serviceydelser i alt	53	28	59	92	111	80
Andre sociale ydelser i alt	285	140	135	172	224	187

Kapitel 10

De sociale udgifter

Efter i de foregående kapitler at have beskrevet de sociale tryghedssystemer, gives der i dette kapitel en samlet fremstilling af de sociale udgifter. Som det blev beskrevet i Kapitel 2, følger den nordiske sociale udgiftsstatistik EURO-STAT's opgørelsesmetode.

De nordiske landes og EU's udgifter til sociale formål, målt i forhold til bruttonationalproduktet (BNP) og målt pr. capita i KKP-Euro fordelt på funktioner, fremgår af de to første tabeller.

Tabel 10.1 Udgifter til sociale formål i pct. af BNP i EU, Færøerne, Island og Norge 2003

Danmark	30,0	Belgien	26,9	Luxemburg	23,3
Færøerne	24,8	Frankrig	29,1	Portugal	22,6
Finland	26,1	Grækenland	25,4	Spanien	19,2
Island	23,5	Holland	26,3	Storbritannien	25,9
Norge	27,1	Irland	15,8	Tyskland	29,1
Sverige	32,3	Italien	25,4	Østrig	28,6

Anmærkning: Se Tabel 4.1.

Tabel 10.2 Udgifter pr. capita til sociale ydelser i EU, Færøerne, Island og Norge 2003 KPP-Euro

	Familier og børn	Arbejds- løshed	Sygdom	Ældre, funktions- hæmmede og efterlevende	Bolig- ydelser	Andre sociale ydelser	Total
Danmark	1.043	775	1.616	3.996	183	268	7.881
Færøerne	868	146	1.431	2.496	..	134	5.075
Finland	728	628	1.593	3.361	73	135	6.348
Island	806	148	2.145	2.663	50	137	5.949
Norge	1.004	270	2.954	4.060	64	204	8.557
Sverige	754	469	2.095	4.325	147	173	7.963
Belgien	555	887	1.925	3.644	0	119	6.757
Frankrig	630	551	2.130	3.363	203	109	6.986
Grækenland	324	253	1.171	2.470	102	101	4.422
Holland	350	442	2.234	3.655	94	347	7.121
Irland	738	388	1.927	1.303	146	111	4.615
Italien	238	105	1.491	3.951	5	10	5.800
Luxemburg	1.888	450	2.649	5.410	59	241	10.698
Portugal	248	207	1.091	2.183	0	58	3.788
Spanien	123	544	1.256	2.092	34	37	4.087
Storbritannien	454	180	1.954	3.586	369	61	6.605
Tyskland	719	589	1.892	3.463	53	115	6.830
Østrig	805	444	1.849	4.238	24	103	7.464

Anmærkning: Se Tabel 4.1.

Redegørelsen for de sociale udgifter er opdelt i fire afsnit: Først gøres der rede for udviklingen i de sociale udgifter fra 1995 til 2004, dernæst belyses de sociale udgifters formål, efterfulgt af finansieringen af de samlede sociale udgifter og til sidst belyses beskatningens betydning for de samlede sociale udgifter.

Udviklingen i de sociale udgifter 1995-2004

Udviklingen i de sociale udgifter i alt og pr. indbygger, i løbende og faste priser samt i forhold til bruttonationalproduktet (BNP) og i købekraftspariteter (KKP-Euro) siden 1995, fremgår af de følgende tabeller. Det skal bemærkes at alle landene nu anvender ESA95/ SNA93-klassifikationen ved opgørelsen af BNP, hvilket har medført korrektioner af bruttonationalproduktet.

Tabel 10.3 Sociale udgifter i alt og pr. indbygger 1995-2004

	Sociale udgifter		Sociale udgifter pr. indbygger		Sociale udgifter pr. indbygger i alderen 15-64 år	
	I løbende priser Mio. KR/EUR	I 2004-priser Mio. KR/EUR	I løbende priser KR/EUR	I 2004-priser KR/EUR	I løbende priser KR/EUR	I 2004-priser KR/EUR
<i>Danmark</i>						
1995	325.634	395.320	62.223	75.538	92.352	112.116
2000	373.495	404.480	69.948	75.751	104.894	113.596
2003	432.589	437.635	80.300	81.237	121.137	122.550
2004	450.363	450.363	83.599	83.599	125.977	125.977
<i>Færøerne</i>						
1995	..	..	..	..	..	..
2000	..	..	..	..	..	..
2003	2.480	2.498	51.716	52.081	81.660	82.237
2004	2.621	2.621	54.277	54.277	85.402	85.402
<i>Finland</i>						
1995	30.200	34.337	5.913	6.723	8.857	10.070
2000	33.142	34.891	6.403	6.741	9.567	10.071
2003	38.716	38.784	7.427	7.440	11.114	11.133
2004	40.567	40.567	7.759	7.759	11.628	11.628
<i>Island</i>						
1995	85.984	116.422	321.580	435.419	499.834	676.776
2000	131.390	154.832	467.324	550.702	717.535	845.555
2003	193.296	199.484	668.217	689.608	1.019.690	1.052.332
2004	210.372	210.372	719.008	719.008	1.092.225	1.092.225
<i>Norge</i>						
1995	253.620	305.105	58.181	69.991	90.091	108.379
2000	360.341	387.045	80.237	86.183	123.766	132.938
2003	433.862	436.037	95.044	95.520	145.568	146.298
2004	451.587	451.587	98.344	98.344	150.231	150.231
<i>Sverige</i>						
1995	612.633	670.833	69.405	75.998	108.988	119.341
2000	674.658	722.141	76.041	81.393	118.252	126.575
2003	817.891	820.890	91.301	91.635	140.270	140.785
2004	846.487	846.487	94.122	94.122	144.586	144.586

DE SOCIALE UDGIFTER

Tabel 10.4 Sociale udgifter i forhold til bruttonationalproduktet 1995-2004¹⁾

	BNP, mio. KR/EUR	Sociale udgifter i pct. af BNP	Indeks for sociale ud- gifter målt i forhold til BNP (1995 = 100)
<i>Danmark</i>			
1995	1.009.545	31,9	100
2000	1.293.964	28,9	90
2003	1.409.163	30,7	96
2004	1.467.311	30,7	96
<i>Færøerne</i>			
1995	5.322	..	..
2002	10.182	22,8	..
2003	9.900	25,1	..
2004	9.764	26,8	..
<i>Finland</i>			
1995	95.916	31,5	100
2000	132.272	25,1	80
2003	145.938	26,5	84
2004	151.935	26,7	85
<i>Island</i>			
1995	452.139	19,0	100
2000	660.975	19,9	105
2003	797.487	24,2	127
2004	916.765	22,9	121
<i>Norge</i>			
1995	928.745	27,3	100
2000	1.423.864	25,3	93
2003	1.687.983	25,6	94
2004	1.906.062	23,7	87
<i>Sverige</i>			
1995	1.772.021	34,6	100
2000	2.196.764	30,7	89
2003	2.438.447	33,5	97
2004	2.573.176	32,9	95

1 BNP er blevet revideret i forhold til sidste udgave af publikationen.

Tabel 10.5 Sociale udgifter pr. indbygger 1995-2004 (KKP-Euro i 2004-priser)

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
1995	7.672	..	5.826	4.032	6.359	7.247
2000	7.694	..	5.841	5.099	7.829	7.761
2003	8.426	5.353	6.505	6.519	8.858	8.901
2004	8.590	5.552	6.736	6.657	8.934	9.008

De sociale udgifter efter art og formål

De sociale ydelser fordeles efter art i kontantydelse og serviceydelser. Ved ydelseernes fordeling efter formål foretages opdelingen efter hvilke sociale behov eller risici ydelsen primært er bestemt til at afhjælpe. Fordelingen af de sociale udgifter efter ydelsens formål er ret stabil i det enkelte land. Ny lovgivning og ændringer i det sociale mønster har dog givet anledning til forskydninger i fordelingerne. Sammenligningen landene imellem viser nogle forskelle i fordelingen af de sociale udgifter efter formål. Baggrunden herfor hænger i nogen grad sammen med forskelle i de enkelte landes prioritering af ydelser til forskellige formål.

DE SOCIALE UDGIFTER

**Tabel 10.6 De sociale udgifter procentvis fordelt efter hovedgrupper
1995-2004**

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>1995¹⁾</i>						
Familier og børn	12,4	..	13,4	12,9	14,1	11,4
Arbejdsløshed	14,7	..	14,4	4,4	6,7	11,1
Sygdom	17,8	..	20,9	37,9	26,3	21,7
Ældre	37,6	..	28,9	27,2	31,2	34,3
Funktionshæmmede	10,6	..	15,0	11,6	14,7	12,1
Efterlevende	0,1	..	3,8	2,8	1,5	2,4
Boligydelser	2,4	..	1,5	0,4	0,7	3,4
Andre sociale ydelser	4,4	..	2,1	2,8	3,8	2,9
I alt	100,0	..	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>2000</i>						
Familier og børn	13,1	..	12,5	11,7	12,8	9,8
Arbejdsløshed	10,5	..	10,4	1,3	2,7	6,5
Sygdom	20,2	..	23,8	39,2	34,3	27,4
Ældre	38,0	..	31,8	28,5	29,6	37,3
Funktionshæmmede	12,0	..	13,9	13,9	16,4	12,2
Efterlevende	0,0	..	4,0	2,6	1,2	2,2
Boligydelser	2,4	..	1,5	0,7	0,5	2,1
Andre sociale ydelser	3,7	..	2,1	2,1	2,6	2,4
I alt	100,0	..	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>2003</i>					-----	
Familier og børn	13,2	16,9	11,4	13,6	11,7	9,5
Arbejdsløshed	9,8	3,3	9,9	2,5	3,1	5,9
Sygdom	20,5	29,5	25,1	36,2	34,5	26,3
Ældre	37,2	30,5	33,2	27,4	28,5	37,9
Funktionshæmmede	13,5	16,5	13,3	14,3	17,8	14,2
Efterlevende	0,0	0,6	3,8	2,8	1,2	2,3
Boligydelser	2,3	0,0	1,1	0,8	0,8	1,8
Andre sociale ydelser	3,4	2,6	2,2	2,3	2,4	2,2
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>2004</i>						
Familier og børn	13,0	17,1	11,4	14,0	11,9	9,6
Arbejdsløshed	9,5	4,3	9,8	2,5	3,1	6,2
Sygdom	20,6	28,4	25,5	34,8	33,1	25,4
Ældre	37,2	31,2	33,3	28,0	28,7	37,9
Funktionshæmmede	13,9	15,9	13,2	14,7	18,7	14,8
Efterlevende	0,0	0,7	3,7	2,6	1,2	2,2
Boligydelser	2,4	0,0	1,1	1,0	0,6	1,8
Andre sociale ydelser	3,5	2,6	2,1	2,6	2,5	2,2
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

1 Serviceydelser til sygdom, ældre og funktionshæmmede er opgjort efter en anden metode i Danmark og Norge.

Tabel 10.7 Sociale udgifter, procentfordeling efter art og formål 2004

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Familier og børn</i>						
Kontantydelse	41	53	56	45	58	52
Serviceydelse	59	47	44	55	42	48
I alt	100	100	100	100	100	100
<i>Arbejdsløshed</i>						
Kontantydelse	96	99	91	87	85	88
Serviceydelse	4	1	9	13	15	12
I alt	100	100	100	100	100	100
<i>Sygdom</i>						
Kontantydelse	16	9	19	20	35	26
Serviceydelse	84	91	81	80	65	74
I alt	100	100	100	100	100	100
<i>Ældre</i>						
Kontantydelse	83	64	89	70	74	78
Serviceydelse	17	36	11	30	26	22
I alt	100	100	100	100	100	100
<i>Funktionshæmmede</i>						
Kontantydelse	69	44	74	68	82	60
Serviceydelse	31	56	26	32	18	40
I alt	100	100	100	100	100	100
<i>Efterlevende</i>						
Kontantydelse	1	-	100	100	98	100
Serviceydelse	99	-	0	0	2	0
I alt	100	100	100	100	100	100
<i>Boligydelser</i>						
Serviceydelse	100	100	100	100	100	100
I alt	100	100	100	100	100	100
<i>Andre sociale ydelser</i>						
Kontantydelse	82	80	56	47	50	57
Serviceydelse	18	20	44	53	50	43
I alt	100	100	100	100	100	100
<i>Kontantydelse i alt</i>	61	45	64	49	60	59
<i>Serviceydelse i alt</i>	39	55	36	51	40	41
<i>Sociale udgifter i alt</i>	100	100	100	100	100	100

Anm.: Supplerende tabelinformation findes i bogens bilag 4 på WWW.nom-nos.dk.

Finansiering af de sociale udgifter

Til at belyse finansieringen af de sociale udgifter i den nordiske statistik medtages den direkte finansiering af ydelser og de løbende indbetalinger til sociale fonde. I modsætning til tidligere medtages renter og andre formueindtægter nu i den sociale udgiftsstatistik. Rente- såvel som formueindtægter forekommer især i de fonde der opbygges til sikring af pensioner, men også i andre sociale forsikringsordninger. Dette belyses nærmere i næste afsnit.

Fordelingen af løbende bidrag efter finansieringskilder³

Løbende bidrag til finansiering af de sociale udgifter fordeles i den nordiske statistik efter de kilder der bidrager til de enkelte ydelser, dvs. det offentlige, arbejdsgivere, de sikredes præmier og særskatter samt renter og formueindtægter (anden finansiering). Som nævnt i Kapitel 2 er de sociale udgifter opgjort netto, således at investeringer m.v. og borgernes egenbetaling for sociale ydelser ikke medregnes.

Finansieringen af de sociale tryghedssystemer i de nordiske lande har mange lighedspunkter men der er også store forskelle.

Til lighederne hører at staten, direkte eller indirekte via obligatoriske arbejdsgiverafgifter eller afgifter hos arbejdstageren, spiller en betydelig rolle når det gælder finansieringen af kontantydelse, mens det er kommunerne der spiller den største rolle, når det gælder finansieringen af serviceydelserne. Selv i det sidste tilfælde spiller staten dog en betydelig rolle gennem de generelle, ikke formålsbestemte, statstilskud.

Det offentlige (stat, amter og kommuners) direkte finansiering af de sociale kontantydelse varierer fra ca. 75 pct. på Færøerne til ca. 10 pct. i Island, mens det offentlige direkte finansiering af serviceydelserne varierer fra 99,8 pct. i Danmark til ca. 89 pct. i Finland.

I alle nordiske lande er det kommunerne der har det daglige ansvar for serviceydelserne så som børnepasning, børne- og ungdomsforsorg, sundhedsvæsenet samt pleje og omsorg for ældre og funktionshæmmede. I Norge og Island er det staten der har ansvaret for hospitalssektoren.

I Danmark er det kommunerne der ansvaret for administrationen af kontantydelse mens det i de andre lande er et statslig anliggende.

³ Supplerende information findes i bogens bilag 4 på www.nom-nos.dk.

Alle nordiske lande har høje ambitioner på det sociale område, hvilket medfører at finansieringen omfatter meget store beløb med både store makroøkonomiske og statsfinansielle betydning.

Skattekvoterne, det vil sige summen af de direkte og indirekte skatter som andel af BNP er generelt set høj og blandt de højeste i verden.

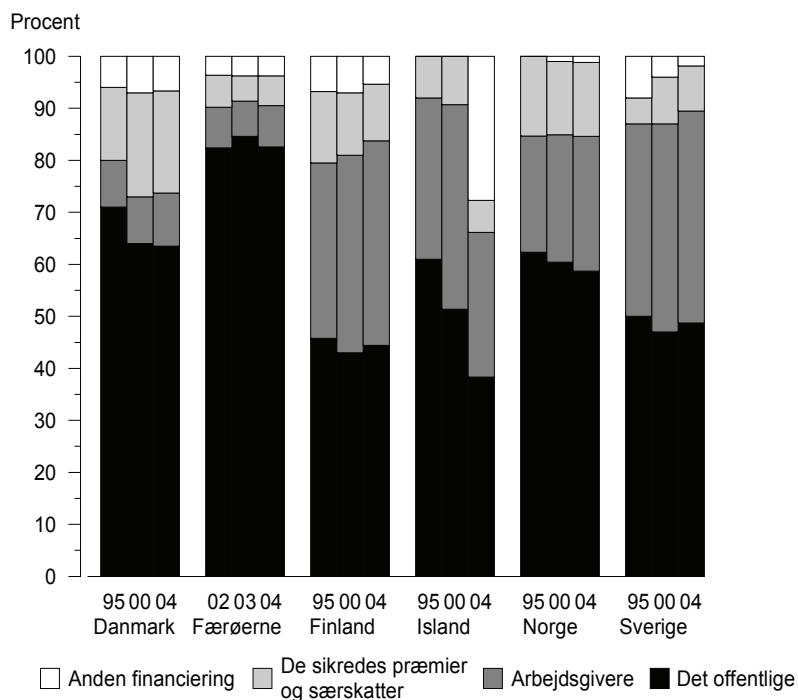
Til trods for de store fællestræk, findes der dog også betydelige forskelle.

Her skal det nævnes at Finland og Sverige i højere grad end de øvrige lande anvender arbejdsgiverafgifter til finansieringen af de kontante socialydelser. Over halvdelen af kontantydelse finansieres i disse to lande gennem arbejdsgiverafgifter. Arbejdstagernes andel er højst i Danmark. Kommunernes bidrag til finansieringen af kontantydelse er generelt begrænset. Det er højst i Danmark, hvor staten ikke refunderer kommunernes udgifter til kontantydelse fuldt ud.

Når det gælder finansieringen af den sociale service er den vigtigste forskel byrdefordelingen mellem stat og kommuner. Dette afspejler statstilskuddenes rolle for finansieringen og i hvilken udstrækning disse er generelle eller øremærkede. I Danmark og Sverige, hvor statstilskuddene hovedsageligt er generelle, finansierer kommuner langt hovedparten af serviceudgifterne. I Finland, som har en høj andel af sektorvise statstilskud, er statens andel af finansieringen betydeligt højere.

Fordelingen af løbende bidrag til finansiering af de sociale udgifter i årene 1995-2004 fremgår af figur 10.1.

Figur 10.1 Løbende bidrag til finansiering af de sociale udgifter 1995, 2000 og 2004

Anm.: Supplerende tabelinformation findes i bogens bilag 4 på WWW.nom-nos.dk.

Bloktilskud og statsrefusioner til kommuner og amtskommuner

Kommunerne i de nordiske lande har ansvaret for administrationen af en vis del af de sociale ydelser. Det er kommunerne der har den direkte kontakt med borgerne og modtagerne af de sociale ydelser, og det er også kommunerne, der i første omgang afholder udgifterne til ydelserne.

Kommunerne og amtskommunerne modtager et bloktilskud og/eller refusion fra staten. Bloktilskuddet kan enten gives uden bindinger eller være øremærket til bestemte formål. Bloktilskud kan fx beregnes efter antallet af indbyggere og deres aldersfordeling eller efter beskatningsgrundlaget i den enkelte kommune.

Statsrefusioner kan i lovgivningen være fastsat som procentandele af kommunernes udgifter eller som faste beløb. Statsrefusioner kan også beregnes som forskellen mellem udgifter og bidrag fra anden side, herunder kommunernes bidrag.

I Danmark er det kommunerne der administrerer hovedparten af de sociale kontantydelse og i første omgang afholder udgifterne hertil, hvorefter de får hel eller delvis refusion for udgifterne fra staten. I de øvrige nordiske lande administreres de sociale sikringsydelse hovedsagelig af statslige eller andre centrale organer.

I alle landene administreres hovedparten af de sociale serviceydelser af kommunerne eller amtskommunerne, der i første omgang afholder udgifterne, hvorefter de modtager bloktilskud fra staten.

Fonde til pensionsformål

De indbetalinger, der finansierer de sociale udgifter, anvendes normalt til løbende udbetalinger i løbet af året, men især inden for pensionsområdet også til opbygning af fonde.

Hensigten med fondene kan være at garantere at der er midler til rådighed til dækning af fremtidige udbetalinger (præmiereservesystemer). Opbygning af fonde kan også forekomme i fordelingssystemer (hvor udgifterne i princippet skal dækkes af årets indbetalinger), med det formål at skabe en buffer til udjævning af variationer i ind- og udbetalinger over tid.

I Norge finansieres de sociale udgifter, inkl. tillægspensioner, løbende over de offentlige budgetter, og udgifterne er derfor ikke medtaget i Tabel 10.8. Folketrygdefonden, der er en uafhængig, offentlig fond, medvirker ikke direkte ved finansiering af folketrygdens løbende driftsudgifter.

Tabel 10.8 Størrelsen af fonde til pensionsformål per december 2004.
Mia. KR/EUR

	Grundpension/ Garanteret mindstepension	Tillægspension/ arbejdspension	Supplerende pension
<i>Danmark¹⁾</i>	.	357	378
<i>Finland</i>	0,2	88	11
<i>Island</i>	.	987	.
<i>Sverige²⁾</i>	..	646	..

1 Tillægspension omfatter ATP, den midlertidige pensionsopsparing og den særlige pensionsopsparing, men er ekskl. lønmodtagernes dyrtidsfond.

2 Omfatter kun AP-fondene.

Skatteregler og beskatningens indflydelse på de sociale udgifter

Sociale kontantydelse kan enten være skattefrie eller skattepligtige. I alle landene er det af stor betydning, om ydelserne er skattefrie eller skattepligtige, da beskatningsgraden er relativt høj. De beskattede kontantydelsers andel af samtlige kontantydelse er i de senere år vokset i alle fem lande. Der er dog væsentlige forskelle mellem landene. De største skattefrie kontantydelse gives til familier og børn. Andre sociale ydelser (socialhjælpen) er skattepligtige i Danmark og Island, men beskattes ikke i de øvrige nordiske lande. Boligydelser er i følge ESSPROS-klassifikationen serviceydelse.

I Tabel 10.9 er medtaget beskatningsprocenterne inklusiv de sociale afgifter, for en enlig uden børn med en gennemsnitlig produktionsarbejders løn (APW100). Oplysningerne er hentet fra typetilfælde 0 og 0.1 til 0.6. (se NOSOSKO's hjemmeside www.nom-nos.dk).

Når det gælder fødselsdagpengene drejer oplysningerne sig om en enlig uden andre børn end den nyfødte.

Tabellen illustrerer de forskelle der er mellem landene i beskatning både af løn og sociale ydelser. Island der generelt set har den laveste beskatning på lønindkomster, har stort set ingen skat på sociale ydelser. Tilsvarende findes der også i de øvrige lande en betydeligt lavere beskatning på flere af ydelserne, og især pensionerne. Tabellen giver ikke en uddybende forklaring på beskatningens betydning for de sociale ydelser, men er med til at illustrere effekten deraf.

Størstedelen af de sociale kontantydelse er skattepligtige i de nordiske lande.

I flere af de øvrige OECD lande bliver en væsentlig del af kontantydelse ikke beskattet, eller der findes lempelige beskatningsregler for denne type af indkomster. Lavere sociale kontantydelse bliver på den måde kompenseret gennem skattesystemet.

I adskillige lande gives der også skattelettelse af sociale årsager i stedet for direkte kontantydelse. For eksempel vil skattelettelse for børn modsvarer børnetilskud.

I de nordiske lande er der meget få skattefradrag af sociale årsager.

I tillæg til den direkte beskatning betaler modtagerne af sociale kontantydelse også indirekte skat gennem deres forbrug, hvor er der betydelige forskelle mellem landene. Den traditionelle måde at belyse de sociale udgifter på, tager ikke hensyn til disse forskelle i beskatningen.

For at vurdere betydningen af disse forskelle har både OECD og EURO-STAT udviklet forskellige metoder til at opgøre de sociale udgifter netto.

OECD har allerede offentliggjort estimater for flere OECD lande (2005).

I OECD's beregninger af de sociale udgifter netto er både de direkte og indirekte skatter fratrasket de sociale udgifter. Tilsvarende er beregnede værdier af skattefradrag af sociale årsager lagt til. For at undgå dobbeltberegninger er de skattelettelser der gives ved en lavere beskatning, og derved allerede er indregnet, ikke medtaget.

Beregningen ser således ud:

- Sociale udgifter
- Minus direkte skat og sociale afgifter der betales af sociale kontantydelse
- Minus indirekte skat af modtagernes forbrug af de sociale kontantydelse
- Plus værdien af de skattefradrag, der gives af sociale årsager
- = De sociale udgifter netto.

Kilde: OECD (Adema 2005).

Der tilbagestår adskillige metodiske og praktiske spørgsmål i forhold til beregningerne af de sociale udgifter netto.

For eksempel er beregningen af den indirekte beskatning på forbruget af de sociale kontantydelse kun tilnærmelsesvis.

Resultatet af beregningerne viser imidlertid at der er betydelige begrænsninger i den traditionelle opgørelse af sociale udgifter.

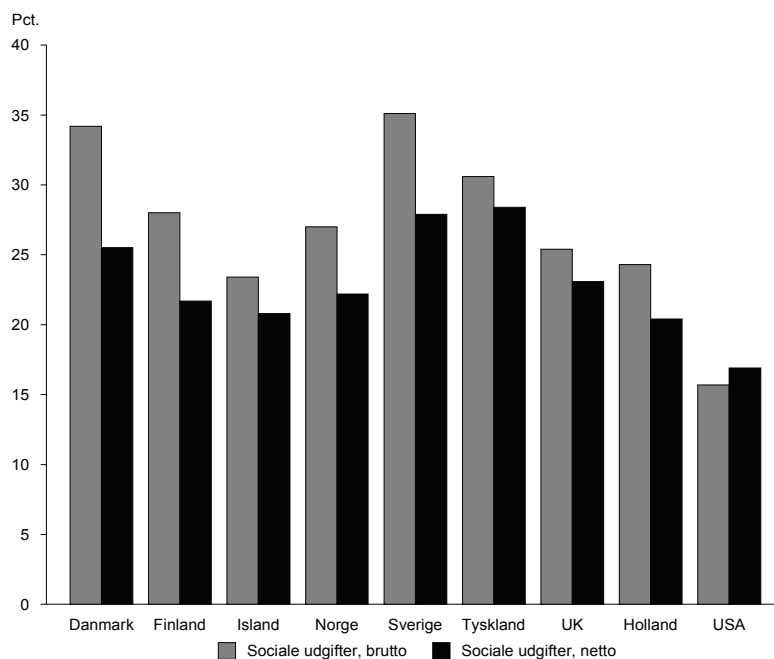
Resultatet af beregningerne, for udvalgte OECD lande ses i figur 10.2.

På grund af at den indirekte skat er medtaget i beregningen af de sociale udgifter netto, er oplysningerne om BNP opgjort til faktorpriser. Den normale opgørelse af BNP er til markedspriser (jfr. Tabel 10.1 og tilsvarende).

I alle de europæiske lande er de sociale udgifter netto mindre end i den traditionelle opgørelse af de sociale udgifter. Dog er der betydelige forskelle mellem de europæiske lande.

DE SOCIALE UDGIFTER

Figur 10.2 De sociale udgifter brutto og netto, 2001 i pct. af BNP til faktorpriser

Kilde: OECD (Willem Adema and Maxime Ladaigue: Net Social Expenditure – 3rd Edition 2005).

Tabel 10.9 Beskatningsprocenter af løn og sociale ydelser for en enlig APW 100 pct. 2004

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
	DKK	EUR	ISK	NOK	SEK
Skat af: løn i pct.	39	31	30	29	36
Skat af dagpenge ved graviditet og fødsel i pct.	30	26	28	24	35
Skat af dagpenge ved arbejdsløshed i pct.	30	23	1	24	35
Skat af dagpenge ved sygdom i pct.	30	26	..	29	35
Skat af alderspension i pct.	28	25	10	13	28
Skat af førtidspension i pct.	30	23	..	13	27
Skat af sociale ydelser til ikke-forsikrede arbejdsløse i pct.	25	19	1	..	30

Anm.: Supplerende tabelinformation findes i bogens bilag 4 på WWW.nom-nos.dk.

Tabel 10.10 Beskatning af kontantydelse 2004

	Sociale udgifter, mio. KR/EUR	Heraf kon- tanydelser, mio. KR/EUR	Skattefrie kontant- ydelse i pct. af alle kon- tanydelser	Skattepligtige kontant- ydelse i pct. af alle kon- tanydelser
	1.	2.	3.	4.
<i>Danmark</i>				
I. Familier og børn	56.988	23.608	63	37
II. Arbejdsløshed	41.399	39.627	-	100
III. Sygdom	90.001	14.436	-	100
IV. Ældre	162.584	135.344	1	99
V. Funktionshæmmede	60.707	42.077	20	80
VI. Efterlevende	140	1	-	100
VII. Boligydelser	10.454	-	-	-
VIII. Andre sociale ydelser	15.099	12.313	13	87
IX. Bogførte udgifter til administration	12.991	-	-	-
I alt I.-IX.	450.363	267.406	10	90
<i>Finland</i>				
I. Familier og børn	4.495	2.498	61	39
II. Arbejdsløshed	3.845	3.483	0	100
III. Sygdom	10.005	1.888	-	100
IV. Ældre	13.068	11.601	4	96
V. Funktionshæmmede	5.178	3.821	5	95
VI. Efterlevende	1.446	1.441	2	98
VII. Boligydelser	436	0	-	-
VIII. Andre sociale ydelser	811	455	96	4
IX. Bogførte udgifter til administration	1.284	-	-	-
I alt I.-IX.	40.568	25.187	11	89
<i>Island</i>				
I. Familier og børn	28.953	13.166	48	53
II. Arbejdsløshed	5.091	4.425	4	96
III. Sygdom	72.059	14.149	0	100
IV. Ældre	58.064	40.428	0	100
V. Funktionshæmmede	30.368	20.564	8	92
VI. Efterlevende	5.362	5.362	5	95
VII. Boligydelser	1.983	1.983	24	76
VIII. Andre sociale ydelser	5.364	2.887	0	100
IX. Bogførte udgifter til administration	3.129	-	-	-
I alt I.-IX.	210.373	102.964	9	91

... fortsættes

DE SOCIALE UDGIFTER

Tabel 10.10 fortsat

	Sociale udgifter, mio. KR/EUR	Heraf kon- tantlydelser, mio. KR/EUR	Skattefrie kontant- ydelse i pct. af alle kon- tantlydelser	Skattepligtige kontant- ydelse i pct. af alle kon- tantlydelser
	1.	2.	3.	4.
<i>Norge</i>				
I. Familier og børn	49.772	30.108	63	37
II. Arbejdsløshed	13.510	11.800	-	100
III. Sygdom	146.662	55.114	1	99
IV. Ældre	120.618	89.103	-	100
V. Funktionshæmmede	76.379	62.054	5	95
VI. Efterlevende	5.115	5.011	-	100
VII. Boligydelse	3.187	-	-	-
VIII. Andre sociale ydelser	10.100	5.683	91	9
IX. Bogførte udgifter til administration	8.423	-	-	-
I alt I.-IX.	433.861	258.873	11	89
<i>Sverige</i>				
I. Familier og børn	78.340	40.581	59	41
II. Arbejdsløshed	50.653	44.412	-	100
III. Sygdom	207.115	54.618	-	100
IV. Ældre	308.875	240.100	-	100
V. Funktionshæmmede	120.537	72.577	2	98
VI. Efterlevende	18.007	18.007	-	100
VII. Boligydelse	14.561	-	-	-
VIII. Andre sociale ydelser	17.571	10.013	100	-
IX. Bogførte udgifter til administration	30.828	-	-	-
I alt I.-IX.	846.487	480.308	7	93

Anm.: Supplerende tabelinformation findes i bogens bilag 4 på WWW.nom-nos.dk.

Kapitel 11

Aktiveringspolitikk i de nordiske land

Af Einar Øverbye

Høgskolen i Oslo⁴

1. Hva er aktiveringspolitikk?

1.1. Innledning

Arbeidsaktivering innebærer integrering i inntektsgivende arbeid. *Sosial aktivering* omfatter tiltak (åtgärder, foranstaltninger) der hensikten er å bringe et individ ut av sosial isolasjon og inn i ulike typer sosiale fellesskap. Både arbeidsaktivering og sosial aktivering er viktige sosialpolitiske målsettinger. Det finnes imidlertid ikke sammenliknbare opplysninger om sosial aktive-

⁴ Takk til Helka Hytti, Per Kampmann, Marit Helene Mørkved, Johannes Nielsen, Tom Nielstierna, Per Nyström, Arne Raade, Guðrún Sigurjónsdóttir og Petri Syvänen for verdifulle innspill og kommentarer til dette kapittelet. Eventuelle feil og mangler som fortsatt måtte hefte ved framstillingen er imidlertid mitt ansvar alene.

ring i de nordiske land. Kapittelet avgrenses derfor til aktiveringspolitikk i betydningen aktivering til inntektsgivende arbeid.

I alle nordiske land er det en målsetting å øke andelen av befolkningen i inntektsgivende arbeid. Dette er del av en internasjonal trend. Alt i 1989 påpekte International Social Security Association (ISSA) at den politiske språkbruken i ISSAs medlemsland i økende utstrekning betonte at sosialpolitikken burde utformes slik at den fører til integrering i produktiv virksomhet. Med utgangspunkt i erfaringer fra medlemslandene utarbeidet OECD på 1990-tallet et bredt sett av politikkanbefalinger for en mer aktiv arbeidsmarkedspolitikk (OECD 1996). Innen EU ble European Employment Strategy lansert i 1997, og fulgt opp med Employment guidelines til de enkelte medlemsland. I en internasjonal studie av nyere velferdsreformer identifiserte Gilbert (2004, 62) "a wide range of reforms that link cash benefits under disability, unemployment and public assistance programs to work-oriented incentives".

Økt fokus på aktivering betyr ikke at arbeidspunkt er i ferd med å innføres i de nordiske land. Den som kan leve av privat formue eller blir forsørget av andre, har verken nå eller tidligere plikt til å arbeide. Den som søker offentlige stønader må imidlertid være forberedt på å møte aktiveringskrav, selv om ikke alle vil møte like sterke krav. Offentlige stønader (förmåner, ydelser) kom i sin tid i stand ut fra ulike begrunnelser for ikke å arbeide, og aktiveringskravene er sterkere for noen stønader enn for andre. I et historisk perspektiv er ufrivillig arbeidsløshet, nedsatt eller manglende arbeidsevne, høy alder, hovedansvar for mindreårige barn og tap av forsørger de viktigste begrunnelsene for å motta offentlig stønad⁵. I dette kapittelet konsentreres oppmerksomheten om aktivering overfor individer som er arbeidsløse eller har nedsatt arbeidsevne som følge av sykdom eller uførhet (invaliditet). Det vil føre for langt å drøfte i hvilken grad de som har hovedansvar for mindreårige barn, har tapt forsørger, eller har nådd pensjonsalder, også møter et økende krav om aktivering.

5 Grensene for når disse begrunnelsene ansees legitime, kan imidlertid ha endret seg over tid. Særlig tydelig er dette ved "tap av forsørger", en livshendelse som i sin tid gav rett til etterlattepensjon selv når gjenlevende (kvarlevande) ektefelle var i yrkesaktiv alder. I takt med kvinners økende sysselsetting har denne begrunnelsen kommet under press. Danmark og Sverige har avskaffet etterlattepensjon i slike tilfelle, slik at gjenlevende ektefelle må søke andre offentlige stønader i den grad vedkommende ikke kan forsørge seg selv gjennom eget arbeid.

1.2. Aktiveringspolitikk er tilbudsside-politikk

Utfordringene i arbeidsmarkedspolitikken har endret seg over tid. Etter massearbeidsløshet i mellomkrigstiden var den første etterkrigstiden snarere preget av mangel på arbeidskraft. På 1950- og 1960-tallet var etterspørselsstimulerende tiltak de viktigste virkemidlene for å utjevne konjunktursvingninger og dermed redusere arbeidsløsheten. I løpet av 1970-årene viste det seg at etterspørselsstimulerende tiltak ikke var nok til å sikre høy sysselsetting. 1970-årene var preget av høy arbeidsløshet og høy inflasjon samtidig. Dette viste at arbeidsløshet også har strukturelle årsaker, så som manglende samsvar mellom arbeidssøkernes kvalifikasjoner og etterspørselen etter arbeidskraft. Aktiveringspolitiske virkemidler i form av rehabiliterings- og videreutdanningstiltak ble utviklet for å motvirke strukturell arbeidsløshet.

Etter hvert har det aktiveringspolitiske virkemiddelrepertoaret blitt utvidet fra kvalifisering og rehabilitering (attføring, revalidering) til å omfatte tiltak for forbedring av arbeidslivets organisering, offentlige velferdsordningers samspill med arbeidsmarkedet, tilrettelegging av infrastruktur for funksjonshemmede, samt økt oppmerksomhet rundt normer og holdninger som kan utgjøre barrierer mot utsatte gruppers deltakelse i arbeidslivet. Aktiveringspolitikk har ikke erstattet etterspørselsstimulerende tiltak, men i en globalisert økonomi er handlingsrommet for selvstendig penge- og finanspolitikk blitt mindre. Det gjør aktiveringspolitikk viktigere for å opprettholde høy sysselsetting.

En forventet økning i andelen eldre har samtidig gjort høy sysselsetting finanspolitisk viktigere. Andelen alderspensjonister i de nordiske land vil øke relativt til andelen yrkesaktive fram mot 2050.⁶ Økende kostnader til alderspensjoner, helse og omsorg (vård) kan bety hardere prioriteringskonflikter i morgendagens velferdsstat. Vellykket aktivering kan øke sysselsettingen og dermed dempe etterspørselen eller offentlige velferdsordninger, samtidig som skattegrunnlaget øker. Dette er bakgrunnen for at aktivering har blitt en målsetting både i arbeidsmarkedspolitikken og sosialpolitikken. Aktiveringsmålsettingen omfatter ikke lenger bare de arbeidsløse, men også de som mottar sosialhjelp og sykdomsrelaterte stønader.

6 Med et delvis unntak for Island, som har en noe yngre befolkning og en høyere fødselsrate enn de øvrige nordiske land.

1.3. Bruken av aktiveringsbegrepet

1.3.1. Sverige

I Sverige har arbeidslinjen vært retningsgivende for arbeidsmarkedspolitikken siden 1950 tallet. Prinsippet i arbeidslinjen er at den som er arbeidsløs i første rekke skal tilbys arbeid eller utdanning i stedet for kontantstøtte (Socialstyrelsen 2003, 10). Formuleringen arbeid *eller* utdanning peker hen på arbeidslinjens to sentrale virkemidler: viderequalifisering/ rehabilitering, eller direkte formidling og/eller fastholdelse av arbeid. Arbeidslinjen preger i dag både sosialpolitikken og arbeidsmarkedspolitikken (ibid). Sverige hadde i mange tiår forholdsvis lav arbeidsløshet. Prinsippene bak arbeidslinjen ble først satt på alvorlig prøve i kjølvannet av den dype økonomiske nedgangskonjunkturen i 1991 og 1992.

I Sverige brukes begrepet aktiveringspolitikk hovedsakelig om tiltak rettet mot utsatte grupper, særlig mot de som er avhengige av sosialhjelp (socialbidrag). Aktiveringspolitikk i vid mening omtales oftere som politikk for å øke tilbudet av arbeidskraft (arbetskraftsutbudet).

1.3.2. Norge

Arbeidsløsheten i Norge økte også først på 1990-tallet, men økningen var langt svakere enn i Sverige. Begrepet arbeidslinjen ble første gang brukt i den såkalte attføringsmeldingen av 1992 (St.meld. 39 1991-1992). I en etterfølgende stortingsmelding (St meld 35 (1994-95)) ble alle velferdsstatens kontantstønader gjennomgått ut fra et arbeidslinjeperspektiv. Det ble en hovedmålsetting at "arbeid skal være førstevalget" både i arbeids- og sosialpolitikken (Hatland m.fl. 2001 87-88).

Attføringsmeldingen representerte en utvidelse av målgruppen for 1930-tallets parole om hele folket i arbeid. I den tidlige etterkrigstid ble arbeid for alle i realiteten tolket dit hen at alle menn i arbeidsfør alder burde ha inntektsgivende arbeid (Halvorsen 2004:92). Etter hvert ble målsettingen utvidet til både menn og kvinner, yngre som eldre, arbeidsføre som ikke fullt så arbeidsføre⁷. Attføringsmeldingen og seinere velferdsmeldingen utvidet målgruppen ytterligere til de som mottar alle former for kontantstønader, inkludert sykdomsrelaterte stønader (Hammer og Øverbye 2006, 11-12).

7 I et vedlegg til St.meld. 45 (1968-69) ble eldre arbeidstakers problemer med å unngå utstøting for første gang nevnt spesielt. St.meld. 50 (1975-76) var den første som eksplisitt tok opp sysselsettingsproblemer hos kvinner, ungdom og yrkeshemmede.

1.3.3. Danmark

I Danmark steg arbeidsløsheten mot slutten av 1970 tallet, og stabiliserte seg i løpet av 1980 tallet på et høyt nivå. Arbeidsmarkeds- og sosialpolitiske stønader ble i økende grad supplert med aktive tiltak, især i forhold til unge ledige og langtidsledige. Arbeidsløsheten toppet seg i 1993-94. Begrepet aktivlinjen vant da fram som sosialpolitisk målsetting (Goul Andersen 2002). På 1990 tallet ble det gjennomført flere arbeidsmarkeds- og sosialreformer. Arbeidsløses rett til stønad ble koplet klarere til en plikt om å akseptere aktive tiltak. Aktiviseringsinnsatsen ble satt inn tidligere i ledighetsforløpet, især for unge. Innsatsen for de ledige ble mer "skreddersydd", blant annet med innføring av individuelle handlingsplaner.

Arbeidsløsheten falt etter 1994. Relativt lave ledighetstall sist på 1990 tallet har dreidd den politiske oppmerksomheten mot en sannsynlig framtidig mangel på arbeidskraft. Aktiviseringspolitikken er endret i retning tiltak som skal øke tilbudet av arbeidskraft. I tillegg til unge og langtidsledige er det nå fokus på innvandrere, eldre, syke og funksjonshemmede.

1.3.4. Finland

Fra 1990 til 1993 ble det 425.000 færre sysselsatte i Finland. Arbeidsløsheten steg fra 3,2 til 16,3 prosent. Som følge av denne krisen har Finland fortsatt høy strukturell arbeidsløshet.

I Finland anvendes vanligvis uttrykket "aktive arbeidsmarkedspolitiske tiltak" (työvoimapolitiittinen toimenpide) framfor ordet aktivering (aktivoiti). Første gang aktiviseringsbegrepet ble anvendt var sannsynligvis i loven om arbeidsverksamhet i rehabiliteringssyfte, som trådte i kraft i 2001. Den pålegger kommunene og arbeidskontorene å samarbeide ved utarbeidelse av aktiviseringsplaner for langtidsarbeidsløse.

Selv om ordet "aktivering" sjelden brukes i finsk debatt, gjennomførte man i Finland som i Sverige og Norge store aktiviseringspolitiske reformer på 1990 tallet. Viktigst var innføringen av arbeidsmarknadsstöd i 1994. Arbeidsmarkedsstöd er en stønad uten klart motstykke i de andre nordiske land. Den er et alternativ til sosialhjelp for arbeidsledige som ikke kvalifiserer til å motta dagpenger ved arbeidsledighet, samt for arbeidsledige som har mottatt dagpenger ved arbeidsledighet i maksimumstiden og likevel ikke har funnet arbeid.

1.3.5. Island

Island har lyktes å holde høyere sysselsetting enn de øvrige nordiske land, men også Island opplevde en økning i arbeidsløsheten først på 1990 tallet.

Den toppet seg i 1995 med 5 prosent registrert arbeidsløshet. En ny lov om arbeidsmarkedstiltak ble vedtatt i 1997 (Lög um vinnumarkaðsaðgerðir 13/1997). Samtidig ble loven om dagpenger ved arbeidsløshet endret (Lög um atvinnuleysistryggingar 12/1997). Loven om arbeidsmarkedstiltak gav arbeidsløse mulighet til opplæring på arbeidsplasser, eller videreutdanningskurs (þáttöku í úrræðum). Samtidig ble kravet om aktiv jobbsøking (starfsleitaraætlun) skjerpet for den som mottok dagpenger.

Antall uførepensjonister økte i Island på 1990-tallet, og er fortsatt økende. Dette har ført til økt satsing på yrkesmessig rehabilitering. Man diskuterer også tidligere intervensjon i et sykdomsforløp (snemmtæk íhlutun). Retten til uførepensjon er endret for å øke det økonomiske incentivet til å gå tilbake i arbeid.

Aktivering (að auka virkni, virkni) brukes ikke så ofte i den islandske debatt, men man bruker uttrykket ”virkja einstaklinginn til starfa”, det vil si å aktivere en person til arbeid. En slik ordsammensetning brukes spesielt i sammenheng med aktivering av uføre.

1.4. Sammenfatning

Aktiveringspolitikk kan gis en bred eller smal definisjon. Bruken av begrepet varierer mellom de nordiske land, og begrepsinnholdet kan også variere innen land. Som nevnt innledningsvis konsentreres oppmerksomheten i kapitlet om aktivering sett i relasjon til arbeidsløshet og sykdomsrelaterte problemer. I den videre framstillingen ser vi først på bruken av såkalte aktive tiltak. Deretter på hvordan passive stønader er endret i aktiverende retning. Til slutt gis en kort framstilling av bestrebelsene for å trekke arbeidsgiverne inn i aktiveringsarbeidet, samt eksempler på forvaltningsreformer som skal effektivisere aktiveringsinnsatsen.

Aktiveringspolitikk er dels samfunnsøkonomisk begrunnet, dels begrunnet i troen på at det ofte er bedre for den enkelte å være i inntektsgivende arbeid enn å motta offentlige stønader. Sannsynligvis vil aktiveringspolitikk fungere livsfremmende for den enkelte der det er mulig å matche folks ambisjoner og evner med den type jobber som eksisterer, og mindre livsfremmende jo større avviket er mellom hva folk kan og vil, og hva som faktisk lar seg realisere. I dette kapitlet går vi ikke nærmere inn på spørsmålet om inntektsgivende arbeid er bedre for den enkelte enn mottak av stønader.

2. Bruk av aktive tiltak

Aktive tiltak tar sikte på å tilføre kompetanse, eller lette formidling til arbeid. Deltakerne er enten mottagere av offentlige stønader, eller individer som har høy sannsynlighet for å bli mottagere. Utformingen av aktive tiltak varierer mellom land og over tid. Eurostats Labour Market Policy database (LMP) er et forsøk på å lage sammenliknbare tall over slik tiltak. LMP er en del av ESSPROS (the European System of Integrated Social Protection Statistics). LMP inneholder detaljerte data om de enkelte tiltak, samlet inn gjennom standardiserte skjema (Lüdecke, 2003).

Alle forsøk på å lage sammenliknbare data over aktive tiltak vil nødvendigvis være beheftet med svakheter, men LMP er en kvalitetssikret komparativ datakilde. Data er samlet inn siden 1998. LMP brukes som statistikkunderlag bl.a. i nordiske regjeringers handlingsprogram for sysselsetting og av EU kommisjonen (se Danmarks nationale reformprogram 2005, 41; Finland's National Action Plan for Employment 2004, 56 samt Commission of the European Communities 2005, 83). Det er derfor naturlig å bruke denne databasen for å sammenlikne bruken av aktive tiltak i de nordiske land. Bortsett fra Island leverer alle de nordiske land data til LMP⁸.

LMP avgrenser aktive tiltak til "...labour market measures [that represent]... [p]ublic interventions in the labour market... which can be distinguished from other general employment policy measures in that they act selectively to favour particular groups in the labour market... Public interventions... involve expenditure, either in the form of actual disbursement or of foregone revenue" (Eurostat 2003, 134). LMP omfatter altså bare tiltak rettet mot selektive grupper, ikke aktive tiltak med et generelt nedslagsfelt. Videre omfatter databasen kun tiltak av økonomisk karakter som samtidig medfører utgifter for det offentlige⁹. Aktive tiltak registrert av LMP utgjør således bare en liten del av det aktiveringspolitiske virkemiddelrepertoaret. Andre aktiveringspolitiske virkemidler presenteres i del 3, 4 og 5.

⁸ Island må dessverre holdes utenfor denne framstillingen.

⁹ Økonomiske virkemidler som pålegger arbeidsgivere kostnader, for eksempel medfinansieringsansvar ved sykemeldinger (som gir arbeidsgivere et incentiv til å forebygge sykemelding), registreres altså ikke i LMP. Se del 4 for en kort drøfting av slike økonomiske virkemidler.

2.1. Sammensetningen av aktive tiltak

Eurostat (2003, 135) deler aktive tiltak i seks undergrupper: kvalifiseringstiltak, jobbtasjonsordninger, ansettelsesincentiver, integrasjonstiltak overfor funksjonshemmede, direkte jobbskaping med offentlige midler og oppstartincentiver¹⁰. I det følgende gis en sammenliknende beskrivelse av aktive tiltak i 2004, basert på denne kategoriseringen¹¹.

2.1.1 Kvalifiseringstiltak

Kvalifiseringstiltak (training) tar sikte på å gjøre arbeidsledige eller andre målgrupper mer attraktive på arbeidsmarkedet. Eurostat (2000, 8) spesifiserer fire undergrupper av kvalifiseringstiltak: *institusjonelle tiltak* (tiltak der mottageren er i en trenings- eller undervisningsinstitusjon mesteparten av tiden); *tiltak på arbeidsplassen* (der mottageren er på en arbeidsplass mesteparten av tiden), *integrerte tiltak* (der tiden er delt mellom en undervisningsinstitusjon og en arbeidsplass), og *spesielle lærlingstiltak* (tiltak for å ansette lærlinger fra spesielle grupper, eller midler øremerket til lærlingplasser for spesielle grupper). Generelle kvalifiseringsprogrammer som er åpne for alle (livslang læring m.v.) registreres ikke i LMP, heller ikke kurs der hensikten er begrenset til å forbedre individets jobbsøkerevner. Ut fra denne avgrensingen brukte Danmark mest til kvalifiseringstiltak i 2004, målt som prosent av BNP (0.541 prosent) fulgt av Finland (0.405) Sverige (0.347) og Norge (0.091) (Eurostat 2004)¹². Arbeidsmarkedsopplæring er den viktigste typen av slike kvalifiseringstiltak.¹³ Et eksempel er utdannelsesaktivering av arbeidsløse i Danmark (som i 2004 utgjorde 68 prosent av danske midler brukt til kvalifiseringstiltak). Dette tiltaket ble startet i 1994. Kursene gis en-

10 Appendixet spesifiserer hvordan Eurostats nordiske arbeidsgruppe har kategorisert aktive tiltak i henhold til denne inndelingen i 2004. Se Lüdecke 2003, http://europa.eu.int/estatref/info/sdds/en/lmp/lmp_sm.htm og Eurostat 2000 for nærmere beskrivelse av metoden for innsamling av data.

11 LMD registrerer både omfanget av offentlige midler (omregnet i Euro) som brukes til aktive tiltak, og hvor mange individer som omfattes av de ulike tiltakene. Det blir for omfattende å presentere tall for begge deler. I dette kapitlet brukes tall over offentlige midler. Det er disse tallene som brukes i de nasjonale handlingsplaner (National Action Plans). Se Melis (2002, 2003) for LMPs data om individer. Egne analyser (ikke gjengitt her) tyder på at forskjellene mellom land og over tid i hovedtrekk er de samme om man bruker LMPs tall om individer eller LMPs tall om offentlige utgifter.

12 Se Eurostat 2004 tabell B13. Hvilke kvalifiseringstiltak som regnes med i hvert enkelt land framgår av appendixet.

13 Se appendix for spesifisering av tiltak i de enkelte land, samt deres relative betydning målt ut fra hvor store beløp som ble kanalisert til de ulike tiltakene i 2004.

ten av ordinære undervisningsinstitusjoner eller i spesielle programmer (Eurostat 2003b, 10).

2.1.2. Jobbrotasjonsordninger

I jobbrotasjonsordninger (job rotation and job sharing) erstatter arbeidsløse helt eller delvis ansatte som er i permisjon eller redusert stilling. Ved *jobbrotasjon* erstattes en ansatt med en arbeidssøker for et avgrenset tidsrom. Ved *jobbdeling* erstattes den ansatte bare delvis med en arbeidsløs (Eurostat 2000, 9)¹⁴. Finland brukte 186.33 millioner Euro i 2004 til slike tiltak (0.051 prosent av BNP) (Eurostat 2004)¹⁵. Jobbrotasjon og jobbdeling er lite brukt i de øvrige nordiske land. Sverige brukte kun 16.88 millioner Euro (0.006 prosent av BNP), Norge 0.24 millioner og Danmark ingen offentlige midler i 2004. Den økonomisk viktigste finske jobbrotasjonsordningen (Työnvuorottelu) er fra 1995. Her kan en ansatt etter avtale med arbeidsgiveren ta permisjon mellom 90 og 359 dager mens en arbeidsløs trer inn i stillingen (Eurostat 2003c, 28)¹⁶.

2.1.3. Ansettelsesincentiver

Ansettelsesincentiver (employment incentives) brukes til å øke rekrutteringen av arbeidsmarginaliserte grupper, eller fastholde grupper som risikerer å bli ufrivillig arbeidsløse. Eurostat (2000, 10) deler slike tiltak i *rekrutteringsincentiver* (midlertidige og permanente), samt *fastholdelsesincentiver*¹⁷. Ansettelsesincentiver er en økonomisk viktig gruppe aktive tiltak særlig i Danmark. I 2004 brukte Danmark mest (0.461 prosent av BNP) fulgt av Sverige (0.185) Finland (0.124) og Norge (0.027) (Eurostat 2004)¹⁸. Lønnstilskuddsordninger de viktigste formene for ansettelsesincentiver¹⁹. Utgiftene består vanligvis av lønnssubsidier eller reduserte arbeidsgiveravgifter.

14 Generelle permisjonsordninger der det ikke kreves at en arbeidsløs ansettes i dennes sted registreres ikke i LMP.

15 Tabell B13.

16 I 2004 utgjorde tgiftene til denne ordningen (työnvuorottelu) 85 prosent av kostnadene til jobbrotasjons- og jobbdelingstiltak i Finland. I tillegg kommer en jobbdelingsordning (Työllistämien osa-aikatyöhön) der ansatte kan redusere arbeidstiden i maksimum 12 måneder og en arbeidsløs tas inn som erstatning (Eurostat 2003c, 30; se også appendix).

17 Rekrutteringsincentiver er bare registrert i den grad de er målrettet mot spesifikke grupper. Generelle subsidier til lavinntektsgrupper regnes ikke med. Rekrutteringsincentiver som inneholder kvalifisering inkluderes under kvalifiseringstiltak.

18 Tabell B13.

19 Se appendix.

2.1.4. Integrasjonstiltak overfor funksjonshemmede

Integrasjonstiltak overfor funksjonshemmede (integration of the disabled) tar sikte på å få flere yrkeshemmede eller uføre i arbeid. Eurostat (2000, 10) skiller ut tre undergrupper: *integrering i regulært arbeid* (inkludert tiltak som kompenserer arbeidsgivere for å tilrettelegge arbeid for funksjonshemmede), *vernet arbeid* samt *rehabilitering og trening av funksjonshemmede* ut over vernet arbeid, der siktemålet er å utvikle arbeidsevne²⁰. I 2004 brukte Norge mest til dette formålet (0.536 prosent av BNP) fulgt av Danmark (0.521) Sverige (0.430) og Finland (0.100) (Eurostat 2004)²¹. I Norge er utdanning (attføring/rehabilitering) via det ordinære skolesystemet det økonomisk mest omfattende av denne type tiltak. I Danmark er også permanente lønns subsidier til utsatt arbeidskraft (flexjobs) økonomisk viktig²². Flexjobs tilbys personer som ikke allerede mottar uførepensjon, og som ikke kan oppnå eller fastholde beskjeftigelse på normale vilkår. Kommunen administrerer lønnstilskuddet til arbeidsgiveren. Flexjobber kan også gis til selvstendig næringsdrivende, i form at et tilskudd slik at de kan forbli beskjeftiget i egen virksomhet²³.

2.1.5. Direkte jobbskaping

Direkte jobbskaping (direct job creation) tar form av offentlige finansierte arbeidsplasser. De er reservert for arbeidsløse eller andre personer som vanskelig kan oppnå ansettelse på annet vis. De kan være i offentlig eller privat sektor, og på midlertidig eller permanent basis (Eurostat 2000, 11). Direkte jobbskaping brukes noe i Finland, men er ellers tilnærmet ikke-eksisterende i Norden. I 2004 brukte Finland 0.085 prosent av BNP til slike tiltak (Eurostat 2004)²⁴. Direkte jobbskaping går i hovedsak til opprettelse av jobber i offentlig sektor. I Finland gikk 87 prosent til midlertidig (opp til 10 måneder) ansettelse i det offentlige (Valtion työtehtävät), eller midlertidige lønns subsidier administrert av kommunene (Kunnallinen työllistämistuki) (Eurostat 2003c, 38,39).²⁵

20 Utgifter av medinsk art, herunder medisinsk rehabilitering, registreres ikke.

21 Tabell B 13.

22 I Norge bestod 57 prosent av integrasjonstiltak overfor funksjonshemmede av utdanning i ordinære skoler. I Danmark utgjorde utgifter til flexjobs 42 prosent og utgifter til revalidering (attføring/rehabilitering) 47 prosent. Se appendix.

23 Siden 1995 er det også i *Island* mulighet for uføre til subsidiert arbeid i det ordinære arbeidsmarked. Mellom 25 og 75 prosent av lønnskostnaden subsidieres. I 2005 arbeidet ca 300 mottakere på slike subsidierte arbeidsplasser. Antallet har økt de siste årene.

24 Norge brukte 0.0001, Danmark under 0.0000 (0.22 millioner euro) og Sverige intet (se Eurostat 2004 tabell B 13 og appendix).

25 Se også appendix.

2.1.6. Oppstartincentiver

Den siste gruppen av tiltak registrert i LMP, oppstartincentiver (start-up incentives), er tiltak som skal gjøre det lettere for arbeidsløse og andre spesielle grupper å starte egen næringsvirksomhet. De omfatter både direkte og indirekte former for økonomisk støtte (Eurostat 2000, 12). Slike tiltak har lite omfang i Norden. Sverige brukte mest i 2004 (0.033 prosent av BNP) fulgt av Finland (0.015), Norge (0.003) og Danmark intet i 2004 (Eurostat 2004).²⁶

2.1.7. Aktive tiltak under ett

Tabell 1 viser at kvalifiseringstiltak, ansettelsesincentiver og integrering av funksjonshemmede er de viktigste typer aktive tiltak i 2004. Jobbrotasjonsordninger og direkte jobbskaping har et visst økonomisk omfang i Finland, men er ubetydelige i andre nordiske land. Oppstartincentiver er av liten økonomisk betydning i alle land.

Tabell 1 Prosent av totalen brukt på ulike typer aktive tiltak, 2004.

	Danmark	Finland	Sverige	Norge
Kvalifiseringstiltak	36	52	35	14
Jobbrotasjonsordninger	-	7	0	0
Ansettelsesincentiver	30	16	19	4
Integrasjon av funksjonshemmede	34	13	43	81
Direkte jobbskaping	0	11	-	0
Oppstartincentiver	-	2	3	1
Total pct	100	101	100	100
Total som andel av BNP	1.523	0.780	1.002	0.658

Kilde: Eurostat, 2004, kfr appendix.

Et særkjenne ved Finland relativt til Danmark og Sverige er at Finland i større grad benytter aktive tiltak i samtlige seks kategorier. Norge er Finlands motsats: Der Finland sprer seg mer på flere typer aktive tiltak enn Danmark og Sverige, konsentrerer Norge midlene mer om bare ett sett tiltak. I 2004 ble 81 prosent av alle aktive tiltak i Norge kategorisert som integrering av funksjonshemmede.

²⁶ Tabell B 13; se også appendix. Bemerk at generelle oppstartincentiver som alle kan søke ikke registreres i LMP.

2.2. Endringer i omfanget av aktive tiltak

Sammensetningen av aktive tiltak i 2004 gir et bilde av strukturen i aktive-ringsinnsatsen, men sier intet om endring over tid. I og med at gamle tiltak stadig avvikles og nye kommer til, er det vanskelig å konstruere data som er sammenliknbare over tid. LMP har likevel tatt sikte på å kartlegge endring over tid, foreløpig for perioden fra 1998 til 2004. Tidsserier basert på LMP brukes som statistikkgrunnlag i nordiske regjeringers nasjonale reformprogram for sysselsetting, og i Eurostats skriftserier (se f.eks. Danmarks nasjonale reformprogram 2005, 41; Finland's National Action Plan for Employment 2004, 56; Melis 2005). Hva er så endringstendensene ut fra LMP?

I *Danmark* har bruken av aktive tiltak variert lite fra 1998 til 2004, målt som andel av BNP (fra 1.667 prosent i 1998 til 1.523 prosent i 2004). I *Sverige* gikk bruken av aktive tiltak (som andel av BNP) sterkt tilbake i samme periode, men fra et mye høyere utgangspunkt enn i Danmark (fra 2.266 til 1.002 som andel av BNP). I *Finland* var det en viss reduksjon mellom 1998 og 2001; etter 2001 har bruken av aktive tiltak økt noe igjen. I *Norge* var det en svak reduksjon mellom 1998 og 2002 fulgt av en svak økning i årene etter. I 1998 brukte Sverige mest på aktive tiltak fulgt av Danmark, Finland og Norge. I 2004 brukte Danmark mest, fulgt av Sverige og Finland. Norge brukte minst på aktive tiltak gjennom hele perioden.

Tabell 2. Offentlige midler brukt på aktive tiltak i prosent av BNP, 1998 – 2004.

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Danmark	1.667	1.804	1.641	1.624	1.667	1.529	1.523
Finland	1.009	0.907	0.742	0.683	0.722	0.748	0.780
Sverige	2.260	1.998	1.507	1.341	1.385	1.042	1.002
Norge	0.682	0.616	0.511	0.524	0.571	0.666	0.658

Kilde: Eurostat 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004.

Tabell 1 illustrerer at økt oppmerksomhet rundt aktivering ikke nødvendigvis betyr at en stadig økende andel av BNP brukes til aktive tiltak rettet mot spesielle grupper. I perioden 1998 - 2004 under ett er det en nedgang i bruken av aktive tiltak som andel av BNP. Dette reflekterer utvilsomt en gjennomgående lavere arbeidsløshet mot slutten av perioden.

2.3. *Utgifter til aktive tiltak relativt til passive stønader ved arbeidsløshet*

Eurostat skiller mellom utgifter til "aktive" tiltak og "passive" stønader (Melis 2005). "Passive stønader" er synonymt med stønader ved arbeidsløshet. LMP definerer passive stønader ved arbeidsløshet som dagpenger ved arbeidsløshet, pluss de former eller deler av tidligpensjonsordninger og sosialhjelpsordninger som kan knyttes direkte til arbeidsløshet (op.cit.)²⁷. Sykdomsrelaterte stønader og generell sosialhjelp registreres ikke i LMP (Eurostat 2000, 12-13). Tabell 3 viser forholdet mellom offentlige midler brukt til aktive tiltak, og offentlige midler brukt til passive stønader ved arbeidsløshet i 2004.

Tabell 3. Offentlige utgifter til aktive tiltak og til "passive" stønader ved arbeidsløshet som andel av BNP, 2004.

	Danmark	Finland	Sverige	Norge
Aktive tiltak	1.523	0.780	1.002	0.658
Passiv stønader ved arbeidsløshet	2.672	2.068	1.316	0.858
Rasjon	0.57	0.38	0.76	0.77

Kilde: Eurostat 2004.

I 2004 brukte Danmark og Finland mindre til aktive tiltak relativt til passive stønader ved arbeidsløshet, sammenliknet med Sverige og Norge. Dette skyldes at Danmark og Finland har større utgifter til stønader ved arbeidsløshet enn Norge og Sverige.

Det kan skape sammenlikningsproblemer å holde sykdomsrelaterte stønader utenfor definisjonen av passive stønader. Omfanget av sykdomsrelaterte stønader har økt over tid. Individer som i noen land mottar stønad ved arbeidsløshet kan i andre land motta sykdomsrelaterte stønader eller generell sosialhjelp. Utgiftene til sykdomsrelaterte stønader er høyere i Norge og

²⁷ Se appendix for spesifisering av stønader som er registrert som "passive". I tillegg til dagpenger ved arbeidsløshet (unemployment insurance) regnes unemployment assistance med, definert som "benefits payable to workers either failing to satisfy criteria for membership in an unemployment insurance scheme or who have exceeded the period for entitlement to unemployment insurance benefit" (Eurostat 2000, 12). Det betyr bl.a. at finsk arbeidsmarknadsstöd til arbeidsløse uten dagpengerrettigheter registreres, men ikke bruk av sosialhjelp til samme formål. (Finsk arbeidsmarknadsstöd er en stønad uten klar parallell i de andre nordiske land.) Videre registreres tidligpensjonsordninger bare i den grad arbeidsgiveren er forpliktet til å ansette en arbeidsløs som erstatter, eller hvis tidligpensjonsordningen er klart knyttet til arbeidsledighet eller nedbemanning. Det siste betyr blant annet at finsk arbeidsløshetspensjon (Työttömyyseläke) og den danske overgangsydelse og efterløn fra ledighed registreres, men ikke norsk avtalefestet pensjon (Eurostat 2000, 13).

Sverige enn i Danmark og Finland (Nososko 2003). Ratioene i tabell 3 sier altså ikke noe om forholdet mellom aktive tiltak og offentlige midler brukt til *alle* former for "passiv" stønad²⁸.

2.4. Sammenfatning

Samlet sett er bruken av aktive tiltak redusert som andel av BNP fra 1998 til 2004. Det reflekterer blant annet en reduksjon av arbeidsløsheten i perioden. Danmark, Sverige og Finland satser hovedsakelig på aktive tiltak i form av kvalifiseringstiltak, ansettelsesincentiver og integrasjon av funksjonshemmede. Norge satser nesten utelukkende på integrasjonstiltak overfor funksjonshemmede. Det har dels sammenheng med lav arbeidsløshet i Norge, men kanskje enda mer med den høye andelen på sykelønn, rehabiliteringspenger eller uførepensjon i Norge, relativt til de andre nordiske land (Nososko 2003, 143, 148, 165). Finland skiller seg fra de øvrige land ved en viss satsing også på jobbtasjonsordninger og direkte jobb-skapning. Slike typer aktive tiltak er utbredt i mange kontinental-europeiske land, men er altså lite brukt i det øvrige Norden (Melis 2005).

I 2004 var utgiftene til passive stønader ved arbeidsløshet høyere i Danmark og Finland enn i Sverige og Norge. I det følgende skal vi se om selve stønadsordningene - både ved arbeidsløshet og ved sykdomsrelaterte problemer - er endret i "aktiverende" retning.

28 LMPs tall for aktive tiltak publiseres vanligvis sammen med LMPs tall over passive stønader (se f.eks. Danmarks nationale reformprogram 2005, 41; Finland's; Commission of the European Communities 2005, 83; Melis 2003, 2; 2005, 1). Derfor har vi valgt å inkludert slike rationer også i dette kapittelet, men med forbeholdet at slike ratioer gir et misvisende bilde av forholdet mellom utgifter til aktive tiltak og utgifter til *alle* former for passive stønader (inkludert sykdomsrelaterte stønader).

3. Endringer i brukernes adgang til ”passive” stønader ved arbeidsløshet og redusert arbeidsevne

En måte å operasjonalisere skillet mellom aktiv og passiv er å si at aktive tiltak krever en eller annen form for aktivitet fra brukerens side. Motsatt kjennetegnes en passiv stønad av at det ikke stilles aktivitetskrav. Selv om man i utgangspunktet kategoriserer alle kontantstønader som passiv stønader, er det imidlertid *grader* av passivitet. Passive stønader kan være mer eller mindre aktiverende utformet.

Aktiverende endringer i passive stønader kan beskrives med utgangspunkt i Bruijn og Hufens (1998) klassiske tredeling av offentlige virkemidler i regulative, økonomiske og deliberative. *Regulative virkemidler* innebærer i denne forbindelse å stille krav om aktivitet (for eksempel krav om aktiv jobbsøking) som vilkår for rett til stønad. *Økonomiske virkemidler* innebærer å gjøre det mer økonomisk attraktivt å velge aktivitet framfor passivt mottak. *Deliberative virkemidler* innebærer å styrke og stimulere brukerens indre motivasjon til å velge aktivering. Deliberative virkemidler er i prinsippet basert på frivillighet: man søker å overbevise framfor å tvinge. Økonomiske virkemidler gir også rom for frivillighet, ettersom mottageren kan velge å ta hensyn til de økonomiske incentivene eller ei. Regulative virkemidler er mer tvangspregete: den som ikke oppfyller aktivitetskravene har heller ikke rett til stønad. I praksis kombineres de tre settene av virkemidler på ulike måter. For eksempel er samarbeid om en aktiveringsplan ofte ikke bare et tilbud om brukermedvirkning, men også et krav som må oppfylles for å beholde retten til stønad. I det følgende gis en kort framstilling av endringer i passive stønader basert på Bruijn og Hufens typologi av offentlige virkemidler.

3.1. Aktivitetskrav

3.1.1. Aktivitetskrav ved arbeidsløshet

Krav om aktivitet har tradisjonelt vært sterkest ved arbeidsløshet. I alle nordiske land er rett til dagpenger ved arbeidsløshet koplet til plikt til å stå til-meldt arbeidsformidlingen, plikt til aktiv arbeidssøking og å ta anvist arbeid, plikt til å være geografisk mobil, og plikt til å akseptere tilbud om aktive tiltak. Disse kravene har blitt skjerpet over tid. Eksempler:

I *Sverige* får man ikke dagpenger ved arbeidsløshet om man takker nei til høvelig arbeid (lämpligt arbete)²⁹. En strengere definisjon av høvelig arbeid ble innført gjennom forskrift i 2004³⁰. Fra 2004 betraktes ikke lenger den som deltaker på et arbeidsmarkedspolitisk tiltak som arbeidstaker, dvs at deltakelse i et aktivt tiltak ikke gir rett til ny ledighetsperiode³¹. I *Norge* har det likeledes skjedd en presisering av plikter ved mottak av dagpenger ved arbeidsledighet. Fra 1997 kvalifiserte ikke lenger deltakelse på aktive tiltak for ny ledighetsperiode. I 2003 ble det gitt hjemmel i folketrygdloven for å kunne fastsette forskrift som underbygger at mottageren er reell arbeidssøker³². I *Danmark* er det etter 1993 ikke lenger mulig å få rett til en ny ledighetsperiode via en periode på aktive tiltak. I løpet av 1990 tallet ble rådighetsreglene endret fra at dagpengemottagere skulle søke og overta "passende" arbeid (dvs. arbeid innenfor deres nåværende fagområde) til "rimelig" arbeide (dvs. alt arbeid arbeidssøkeren kan utføre). Videre ble det i 1998 presisert at dagpengemottagere skulle akseptere en daglig transporttid på opp til 3 timer og i særlige situasjoner opp til 4 timer³³. I *Finland* har jobbsøkningsprosessen tidlig i arbeidsløshetsperioden blitt intensivert. Etter 1997 er det ikke lenger mulig å inntjene rett til ny stønadsperiode bare gjennom å delta i offentlig støttearbeid. Den som uten gyldig grunn nekter å motta tilbud om arbeid eller å delta i aktive tiltak mister retten til dagpenger i to måneder. I *Island* kunne man før 1997 nekte å ta arbeid utenfor sin bostedsregion og beholde stønaden. Nå mister mottakeren som hovedregel dagpengene om han/hun

29 Om søkeren avviser tilbud om lämplig arbeid uten godtagbar grunn, eller på annet vis forhindrer at ansettelsen kommer i stand, senkes erstatningsnivået med 25 prosent i 40 erstatningsdager (Sibbmark og Runeson 2005:14,23).

30 Om man er i aktive tiltak kalles dagpengene for aktivitetsstøtte (aktivitetsstöd). Aktivitetsstöd inndras om man takker nei til det aktive tiltaket. Erstatningsnivået er det samme som for dagpenger (Sibbmark og Runeson 2005:14, 26).

31 Det gjelder visse unntak, så som hvis programmet gjelder regulært arbeid med anstillningsstöd eller lönebidrag (Sibbmark og Runeson 2005, 56).

32 Med utgangspunkt i denne hjemmelen er følgende presisering av aktivitetskrav tatt inn i forskrift om dagpenger: "Et medlem... skal drive aktiv arbeidssøking eller annen aktivitet for å komme i arbeid... Aetat og medlemmet avtaler hvilke konkrete aktiviteter medlemmet skal gjennomføre. Dersom enighet om aktivitet ikke oppnås, kan Aetat pålegge medlemmet å gjennomføre nærmere angitt aktivitet. Aetat kan kreve at medlemmet dokumenterer gjennomført aktivitet."

33 Arbeidsformidlingen (AF) underretter arbeidsledighetskassen (a-kassen) hvis en ledig avslår et formidlet arbeid eller aktivt tilbud, uteblir fra en samtale mv. A-kassen vurderer deretter om den ledige skal idømmes en sanksjon, eller om utbetalingen af dagpenger skal stanses helt.

ikke aksepterer det arbeidet som tilbys³⁴. Den arbeidsløse kan bli nødt til å ta jobbtreningskurs eller videreutdanning for ikke å miste stønaden³⁵.

Oppsummeringsvis har det i alle land skjedd en skjerping av aktivitetskravene for å motta dagpenger ved arbeidsløshet. I alle land har man også avskaffet muligheten for å oppnå en ny ledighetsperiode gjennom en periode på aktive tiltak.

3.1.2. Aktivitetskrav ved mottak av sosialhjelp

Sosialhjelp er i utgangspunktet en korttidsstønad, men det er ingen tidsbegrensning.

Sosialhjelp er økonomisk behovsprøvd, og har den bredeste personkretsen av samtlige kontantstønader. Sosialhjelp sikrer ikke mot noen spesifikk sosial risiko, men har karakter av stønadssystemets nederste sikkerhetsnett. Brukerne er en mer heterogen gruppe enn for andre kontantstønader. Kravet om aktivitet er ikke like omfattende som for dagpenger ved arbeidsløshet, ettersom mottagere ofte har andre eller flere problemer enn ufrivillig arbeidsløshet. Det har likefullt skjedd en tydeliggjøring av sambandet mellom rett til stønad og plikt til aktivering, spesielt i forhold til yngre sosialklienter som ikke anses ha andre problemer enn arbeidsløshet. Videre er det innført egne stønader for nyankomne innvandrere, der rett til stønad forutsetter deltakelse i introduksjons- og arbeidskvalifiseringsprogrammer.

I *Sverige* begynte kommunene å eksperimentere med aktivitetskrav til sosialbidragsmottakere på 1990-tallet, i kjølvannet av den økonomiske krisen i 1991-92. I 1998 kom ungdomsgarantien for individer i alderen 20-25 år som er arbeidsløse eller arbeidssøkende. Hvis de ikke mottar tilbud om arbeid, regulær utdanning eller arbeidsmarkedspolitiske tiltak innen 90 dager, skal kommunen tilby en utviklingsinnsats på inntil 12 måneders varighet (Sibbmark og Runeson 2005,35). I 2000 ble det innført en bestemmelse i Socialtjänstlagen som gir kommunene hjemmel til å kreve at mottakeren av

34 Det gjelder visse unntak. Mottakeren kan fortsatt nekte å arbeide i et annet yrke enn han/hun er utdannet i, forutsatt at det er en realistisk sjanse for seinere ansettelse i eget yrke. Hvis man har hatt eget yrke, kan man nekte å ta arbeid som ikke er i eget yrke i fire uker. Etter det må man ta det arbeid som man er kvalifisert til og kan utføre. Mottageren må heller ikke akseptere deltid hvis det er sannsynlig at han/hun seinere kan få fulltidsarbeide. Hvis arbeidet er i en annen region, vurderes mottakerens familiesituasjon før det avgjøres om han/hun må flytte.

35 Tidsbegrensning av maksimal sammenhengende stønadsperiode bidrar også til å opprettholde et press på mottageren. Danmark og Norge har redusert lengste dagpengeperiode siden 1990-tallet (Nososko 1994, 47 og 2003, 78).

sosialhjelp (økonomisk bistånd) skal "delta i... anvisad praktik eller annan kompetenshøiende verksamhet om den enskilde inte har kunnat beredas någon lämplig arbetsmarknadspolitisk åtgärd, och 1) inte har fyllt tjugofem år, eller 2) har fyllt tjugofem år men av särskilda skäl är i behov av kompetenshøiende insatser, eller 3) følger en utbildning med tillgång till finansiering i särskild ordning men under tid för studieuppehåll behöver försörjningsstöd"³⁶. Socialnämnden kan beslutte å senke eller stoppe stønaden hvis individet uten akseptabel grunn sier nei til det tiltak som tilbys (Socialstyrelsen 2003, 92). Kommunene administrerer også introduktionsersättning til nyankomne flyktninger, knyttet til deltakelse i et introduktjonsprogram³⁷.

I Norge har det siden 1991 vært adgang til å knytte aktive vilkår til tildeeling av økonomisk sosialhjelp. For sosialhjelpsmottakere under 25 år kan det også kreves at de skal arbeide for stønaden³⁸. Det er ikke utarbeidet nasjonale retningslinjer for bruk av sanksjoner overfor de som ikke tar imot tilbud om arbeid eller aktivering, ut over at de skal bygge på en individuell vurdering. En evaluering fra 2005 fant at bruk av sanksjoner varierer mellom kommuner og saksbehandlere, men at det vanligste er redusert sosialhjelp eller bortfall av sosialhjelp (Lødemel og Johannessen 2005, 94). I 2004 innførte Norge et obligatorisk introduktjonsprogram for nyankomne innvandrere mellom 18 og 55 år. Deltakelse i programmet gir rett til en egen introduktjonsstønad. Mens sosialhjelp er økonomisk behovsprøvd mot husholdningens inntekt, er introduktjonsstønad bare økonomisk behovsprøvd mot mottakerens inntekt³⁹.

I Danmark er det en forutsetning for mottak av sosialhjelp (kontanthjelp og starthjelp) at mottageren står til rådighet for arbeidsmarkedet, er aktivt arbeidssøkende og er innstilt på å påta seg et rimelig tilbud om arbeid eller aktivering, med mindre sykdom eller andre forhold utelukker dette⁴⁰. Sosialhjelpsmottagere kan pålegges arbeid eller annen aktivitet som vilkår for stønad, med mindre de ansees ute av stand til å utføre noen form for aktivitet

36 En rapport fra 2004 viste at 42 prosent av de aktiverte arbeidsløse sosialbidragsmottagerne var i aktiveringsprogram initiert av kommunene (Salonen og Ulmestig 2004).

37 I løpet av 1990-tallet har systemet for økonomisk bistånd mer og mer fungert som flyktning - og innvandrerstønad (Socialstyrelsen 2003,9).

38 Den kommunale sosialtjenesten står for organiseringen av arbeidet.

39 Det betyr blant annet at selv om mannen i husholdningen har egen inntekt, vil ektefellen motta introduktjonsstønad om hun deltar i introduktjonsprogrammet. Man håper at dette skal føre til høy deltagelse også blant innvandrerkvinner.

40 I størrelsesorden 20 prosent av kontakt - og starthjelpsmottagere vurderes å kun ha arbeidsledighet som problem, og tilmeldes arbeidsformidlingen (AF) (Beskæftigelsesministeriet 2005, 5).

(op.cit., 17). Hvis en mottager uten rimelig grunn avviser er tilbud om arbeid eller aktivering, eller uteblir fra et aktiveringstilbud, kan kommunen stanse utbetalingen av hjelpen⁴¹. Danske kommuner har også ansvar for et tre årig introduksjonsprogram som i hovedsak er rettet mot integrering av flyktninger. Programmet ble innført i 1999 (Eurostat 2003c, 12). Fra 2004 er det tydeliggjort at integrasjonsinnsatsen skal sikte mot arbeidsintegrering så hurtig som mulig. Den som deltar i programmet mottar introduksjonsydelse⁴².

I *Finland* kan kommunen kreve at unge langtidsledige under 25 deltar i aktiverende arbeidsvirksomhet som ordnes av kommunen. Dette gjelder både de som mottar kommunalt utkomststöd (sosialhjelp) og statlig arbeidsmarknadsstöd. Arbetsmarknadsstöd utbetales ved deltakelse i arbeidsmarkedspolitiske tiltak (voksenopplæring, arbeidstrening, arbeidsprøving, yrkesveiledning og yrkesmessig rehabilitering), og kan også utbetales som integrasjonsstøtte til innvandrere.

I *Island* har man også skilt ut integrasjonsstønad til flyktninger ved siden av tradisjonell sosialhjelp.

Oppsummeringsvis har det skjedd en skjerping av aktivitetskravene også overfor mottagere av sosialhjelp. Skjerpelsen har vært tydeligst overfor unge sosialhjelpsklienter (under 25 år) og overfor nye innvandrere.

41 Kontanthjelpsmottagere under 30 år har rett og plikt til et aktiveringstilbud seinest etter 13 uker. Mottagere som er 30 år eller eldre skal ha et tilbud seinest etter 12 måneder. Alle mottagere har dessuten rett og plikt til et nytt aktiveringstilbud når de har mottatt kontanthjelp i 6 måneder etter avslutningen av det første tilbudet. Fra 1 juli 2008 får dog mottagere som er 30 år eller eldre, og som har problemer ut over ledighet, først rett og plikt til gjentatt aktivering etter 12 måneder. Denne regelen innføres etter en styrket aktiv innsats for langvarige passive kontanthjelpsmodtagere, som pågår i i perioden fra 1. juli 2006 til 1. juli 2008.

42 Utlendinger som kom til Danmark etter 1 juli 2002 mottar kun en redusert ytelse: start-hjelp (Danmarks Statistik 2005,12). Utlendinger under integrasjonslovens personkrets omfattes av en integrasjonskontrakt i de første syv år etter ankomsten til Danmark, eller inntil den enkelte utlending oppnår tidsubegrenset oppholdstillatelse (Danmarks nationale reformprogram 2005, 42). Kontrakten innebærer at man forplikter seg til å lære dansk og gjøre en innsats for å komme i arbeid (op.cit.).

3.1.3. Aktivitetskrav ved mottak av sykdomsrelaterte stønader

Sykdomsrelaterte stønader er i første rekke dagpenger ved sykdom, rehabiliteringsstønader (revalidering, attføring) og uførepensjon eller uførestønad⁴³.

Også for dagpenger under sykdom og rehabiliteringsstønad har det skjedd en skjerping av aktivitetskravene, i form av plikt til å delta i yrkesrehabiliterende tiltak. Det har også skjedd en reduksjon i tiden man kan gå ”passivt” på dagpenger under sykdom til denne plikten inntreffer.

I *Sverige* skal en rehabiliteringsutredning oversendes til Försäkringskassan seinest når et sykdomsforløp har vart åtte uker. Fra 2005 skal Försäkringskassan som hovedregel opprette en rehabiliteringsplan seinest to uker etter at de har mottatt utredningen. Försäkringskassan kan kreve at brukeren skal delta i utredning og planlegging av rehabiliteringstiltakene. Erstatning fra sykeforsikringen (sykepenger m.v.) kan falle bort hvis brukeren uten gyldig grunn vegrer seg mot å gjennomgå behandling, utredning eller rehabilitering, eller vegrer seg mot å delta på avklaringsmøte med arbeidsgiveren, försäkringskassan og behandlende lege.

I *Norge* har det fra 1993 vært et vilkår for å få rehabiliteringspenger at stønadsmottakeren får aktiv behandling med utsikt til å bedre arbeidsevnen⁴⁴. For sykmeldte ble plikten til å delta i rehabiliteringstiltak i sykemeldingsperioden skjerpet fra 2004⁴⁵. Hvis den sykmeldte ikke er i arbeidsrelatert aktivitet etter åtte uker, må det legges fram en legeerklæring som dokumenterer at medisinske grunner er til hinder for at arbeidsrelaterte aktiviteter iverksettes. Legen må med andre ord dokumentere at passivitet er en nødvendig del av behandlingsplanen. Hvis legeerklæringen ikke foreligger og årsaken ikke faller inn under lovbestemte unntak, skal sykepengene stanses.⁴⁶

43 Andre sykdomsrelaterte stønader holdes utenfor denne framstillingen.

44 I 1997 ble tidsbegrenset aktivisering og arbeidstrening hos arbeidsgiver likestilt med behandling. Fra 1999 kan aktivisering og arbeidstrening også skje hos en annen arbeidsgiver.

45 Sykepengeperioden varer maksimalt ett år, og kan da avløses av rehabiliteringspenger.

46 Graderte sykepenger kan benyttes når arbeidsevnen er delvis redusert på grunn av sykdom. Sykepengene kan graderes ned til 20 prosent. De fleste delvis sykmeldte utfører sine vanlige arbeidsoppgaver, men har nedsatt arbeidstid. Aktiv sykmelding ble innført i 1990. Formålet er at den sykmeldte skal kunne avklare sin arbeidsevne, og holde kontakt med arbeidsplassen i sykmeldingsperioden, slik at det skal bli lettere å komme tilbake i arbeid. Ved aktiv sykmelding skal den sykmeldte ikke utføre sine vanlige arbeidsoppgaver. Fra 2004 kan aktiv sykmelding som hovedregel brukes i inntil fire uker, men det er anledning til å utvide varigheten til åtte uker. Aktiv sykmelding skal følges av en oppfølgingsplan for hvordan den sykmeldte gradvis kan gjenoppta sitt vanlige arbeid.

I *Danmark* administrerer kommunene sykepengesystemet, og skal holde samtaler med alle sykemeldte seinest etter 8 uker. I saker med risiko for langvarig sykeforløp og risiko i forhold til arbeidsevnen skal det deretter følges opp med samtaler minst hver 4. uke⁴⁷. Kommunen skal foreta en samlet vurdering av behovet for innsats for å fremme fastholdelse i arbeid, herunder behovet for behandling, opptrening, rehabilitering, fleksjob (subsidiert arbeid) og eventuelt uførepensjon (førtidspension).

I *Finland* ordner Arbeidspensjonssystemet yrkesmessig rehabilitering av de som har arbeidstilknytning, mens Folkpensionsanstalten ordner yrkesmessig rehabilitering for de som har mistet kontakten, eller er så unge at de ennå ikke har kontakt med arbeidslivet. Arbetskraftsmyndighetene ordner yrkesmessig rehabilitering for handicappede som er kunder i arbeidskraftsbyrå. Folkpensionsanstalten skal utrede sykepengemottagerens behov for rehabilitering seinest etter 60 dager. Prinsippet om tidlig intervensjon betyr at selv bare risiko for arbeidsuførhet er tilstrekkelig grunn til å sette i verk rehabiliteringstiltak. I 2004 ble yrkesmessig rehabilitering en "subjektiv rett" i situasjoner der det er en alvorlig fare for at arbeidstakeren kan miste arbeidsevnen.

I *Island* er nivået på offentlige sykepenger lavere enn i de øvrige nordiske land, men arbeidstakere får supplerende sykepenger via fagforeningsoverenskomster (TemaNord 2005, 11). Det stilles ikke særskilte aktivitetskrav til sykepengemottagere, men i 2004 ble loven endret slik at den som søker om uførepensjon kan pålegges å ta yrkesmessig rehabilitering før han/hun vurderes for uførepensjon.

Oppsummeringsvis er kravet om aktivitet skjerpet ved mottak av sykepenger, i form av krav om deltakelse i rehabiliterende tiltak. Stønad ved rehabilitering (revalidering, attføring) forutsetter også deltakelse i rehabiliteringstiltak.

3.2. Økonomiske incentiver

Eurostats LMP database omfatter kun økonomiske virkemidler overfor spesifikke grupper, og da i form av offentlige utgifter. En annen måte å bruke økonomiske virkemidler i aktiveringsøyemed er å fastlegge utmålingskriteriene slik at det lønner seg for mottagerne å øke arbeidsinnsatsen. Det kan

⁴⁷ I saker hvor tilbakevending til arbeidsmarkedet er umiddelbart forstående, og i saker hvor sykdommen utvilsomt medfører et lengre sykeforløp, skal det følges opp minst hver 8. uke; som minimum i form av en telefonsamtale.

for eksempel bety å fastlegge kriteriene i økonomisk behovsprøving slik at man unngår krone-for-krone avkorting (som er det samme som 100 prosent marginaltrekk). Et beslektet virkemiddel er å innføre " hvilende rettigheter" for mottagere som prøver seg i arbeidslivet, det vil si at vedkommende får igjen stønaden – uten å måtte gå gjennom hele søknadsprosedyren på ny – hvis forsøket ikke lykkes. "Hvilende rettigheter" reduserer mottagers risiko ved å bytte en sikker, men relativt lav offentlig inntekt mot en relativt høyere, men mer usikker arbeidsinntekt.⁴⁸

3.2.1. Økonomiske incentiver i sosialhjelpssystemet

Sosialhjelp er økonomisk behovsprøvd i alle nordiske land, men praktiseringen av økonomisk behovsprøving varierer.

Svensk sosialhjelp (socialbidrag) avkortes i prinsippet krone mot krone mot arbeidsinntekt. Imidlertid gir loven kommunens sosialtjeneste mulighet til mykere behovsprøving hvis dette ansees å underlette overgang til arbeid. Det er således et visst rom for profesjonelt skjønn i hvordan behovsprøvingen skal praktiseres. Det samme er situasjonen i *norsk* sosialhjelp. Økonomisk sosialhjelp tildeles etter en skjønnsmessig vurdering, der sosialtjenesten i prinsippet kan redusere behovsprøving i en overgangsperiode hvis dette antas å stimulere overgang til arbeid. Hvor ofte denne muligheten benyttes i praksis, er ikke undersøkt.

Danmark og Finland har spesifiserte retningslinjer, og dermed mindre rom for skjønn, i hvordan økonomisk behovsprøving skal praktiseres. I *Danmark* ser kommunen bort fra formue opp til 10.000 DKK (for ektefeller 20.000 DKK). Har mottageren eller ektefellen arbeidsinntekter, eller inntekter som ledd i aktiveringstilbud, sees det bort fra 12,70 DKK pr utført arbeidstime⁴⁹. For ektepar som har fått nedsatt hjelpen etter 6 måneder, og for mottagere av den lavere såkalte starthjelp, er beskjeftigelsesfradraget 30,94 DKK pr utført arbeidstime i ustøttet beskjeftigelse. I *Finland* fører inntekt ut over inntektsgrensen til 50 prosent reduksjon i arbeidsmarknadsstønad for personer med forsørgeransvar, og 75 prosent reduksjon for personer uten forsørgeransvar. Videre prøves arbeidsmarknadsstöd mot familiens kapitalinntekter, samt mot ektefelles arbeidsinntekter over en viss grense. Behovsprøvingen av kommunalt utkomststöd er strengere. Kommunalt utkomststöd

⁴⁸ I tillegg kan man bruke skattesystemet, slik tankegangen er i negative income tax systemer. Bruk av økonomiske incentiver via skattesystemet holdes av kapasitetsgrunner utenfor denne framstillingen.

⁴⁹ Beløp fra 2006.

prøves mot alle typer inntekt, og reduseres 100 prosent for inntekter over inntektsgrensen. Etter 1998 har også Finland spesifiserte regler om nedkorting av sosialhjelp hvis mottageren nekter å godta et aktiveringstilbud. Første gang mister den som nekter å ta imot tilbud om arbeid eller utdanning 20 prosent av det kommunale utkomststødets basisdel. Ved annen gangs nekting reduseres basisdelen med 40 prosent.⁵⁰

I *Island* reduseres sosialhjelp krone for krone hvis mottageren har andre inntekter.⁵¹

Oppsummeringsvis gir mildere avtrapping enn krone-for-krone et økonomisk incentiv til å øke arbeidsinnsatsen. Sverige og Norge praktiserer krone-for-krone avkorting mot arbeidsinntekt, men det er rom for saksbehandleren til å velge mildere avtrapping i en overgangsperiode, hvis det ansees egnet til å få mottageren i arbeid. I Danmark og Finland er det standardiserte regler for avtrappingen, og den er noe mildere enn krone-for-krone avtrapping.

3.2.2. Økonomiske incentiver ved sykdomsrelaterte stønader

Økonomiske incentiver har blitt innført for å stimulere mottakere av sykdomsrelaterte stønader til å utnytte sin restarbeidsevne, eller å gjeninntrø i arbeidslivet.

I *Sverige* kan man la aktivitets- eller sjukersättningen "hvile" (helt eller delvis) i inntil 24 måneder for å arbeide. I de tre første månedene får man beholde aktivitets- eller sjukersättningen *samtidig* som lønn utbetales av arbeidsgiveren. Om man av helsemessige grunner avbryter arbeidsforsøket får man tilbake sin aktivitets- eller sjukersättning. En person som mottar hel (100 prosent) aktivitets- eller sjukersättning kan tjene en mindre sum i tillegg. I praksis tillates en arbeidsinnsats ca lik 1/8 av hel arbeidsevne, eller ca 5 timer per uke. Overstiger arbeidsinnsatsen dette kan aktivitets- eller sjukersättningen reduseres eller falle bort.

I *Norge* har mottakere av uavkortet uførepensjon eller tidsbegrenset uførestønad et årlig fribeløp. Fribelet var opprinnelig på 0.5 ganger folketrygdens grunnbeløp (G), og ble økt til 1 G i 1997. Uførepensjonister som arbeider mer enn fribelet får en hvilende pensjonsrett i en avgrenset

50 I 2002 fikk husholdninger mulighet å tjene inntil 100 Euro per måned uten at utkomststødet blir redusert.

51 Stønad ved arbeidsløshet er behovsprøvd i Island, og her er det et fribelet på ISK 52.000 i måneden før stønaden reduseres. Ved inntekter over ISK 146.000 i måneden faller stønaden helt bort.

tidsperiode. Fra 2006 er perioden med hvilende pensjonsrett utvidet fra tre til fem år.

I *Danmark* reduseres uførepensjonen (førtidspensjonen), hvis pensjonisten eller ektefellen/samboeren har inntekter som overstiger fastsatte beløp. Nedsettelsen ble gjort mildere i 2003. Pensjonen kan gjøres hvilende hvis pensjonisten kommer i arbeid eller ønsker å prøve å vende tilbake til arbeidslivet. Pensjonen kan også gjøres hvilende hvis pensjonisten får tilbud om aktivering, revalidering eller fleksjobb (subsidiert arbeid). Pensjonen kan gjøres hvilende uten tidsmessig begrensning⁵².

I *Finland* ble hvilende pensjonsrett innført i 1999, men avgrenset til de som kun mottar folkepensjon. De som er berettiget til full uførepensjon fra folkepensionssystemet, og ikke har arbeidspensjon, fikk samtidig rett til spesialhandikappbidrag ved siden av arbeidsinntekt. Maksimumtiden for den hvilende rettigheten var 3 år, men er nå forlenget til 5 år (hvorav man i de to siste årene må klare seg uten spesialhandikappbidraget.)⁵³.

Islandsk uførepensjon er økonomisk behovsprøvd. Om man har 160.857 ISK i inntekt pr måned blir grunnpensjonen redusert 25 øre for hver krone. Pensjonen faller bort hvis inntekten er høyere enn 252.349 ISK pr måned. I 2001 ble loven endret slik at en uførepensjonist som tar deltidsarbeid beholder mer før stønaden reduseres. I pensjonssupplementet er fribeløpet 52.302 ISK per måned. Av det overskytende tas det ikke hensyn til 40 prosent av inntekten, mens av de resterende 60 prosent reduseres pensjonen med 45 øre for hver krone pensjonisten tjener. For pensjonssupplementet er det ikke noe fribeløp, men avkortingsreglene er ellers de samme.

Oppsummeringsvis har bruken av økonomiske incentiver tiltatt når det gjelder å gi mottagere av uførepensjon et incentiv til å kombinere arbeid og pensjon, eller å forsøke seg på ny i arbeidslivet⁵⁴.

52 Personer med varige begrensninger i arbeidsevnen som allerede mottar førtidspensjon, har også mulighet for ansettelse i en skånejobb (tilsvarer fleksjobb). Lønns- og arbeidsvilkår fastsettes etter avtale mellom arbeidsgiveren og den personen det gjelder. Disse målrettede subsidiene registreres av Eurostat og blir derfor ikke nærmere kommentert her, hvor fokuset er på generelle endringer i stønadens incentivstruktur.

53 Pensjonister som deltar i yrkesrettet rehabilitering får forhøyet pensjon i den tid han/hun deltar i rehabiliteringen (både i arbeidspensjonen og i folkepensjonen). I Finland er det imidlertid ikke anledning til å bruke uførepensjonen som et lønns subsidie ved søknad om arbeid.

54 Økonomiske incentiver er også innført for å lokke flere tidligpensjonister og alderspensjonister til å opprettholde et nærvær i arbeidsmarkedet. En redegjørelse for bruken av økonomiske incentiver i tidlig – og alderspensjonssystemene faller imidlertid utenfor rammen av dette kapittelet.

3.3. Samarbeid med brukeren (*deliberasjon*)

Reguleringer og økonomiske incentiver representerer former for ytre påvirkning av mottagerne. Samarbeid (*deliberasjon*) representerer mer en form for indre påvirkning. Dette tar gjerne form av brukerinvolvering i utarbeidelsen og iverksettingen av en aktiveringsplan. Ideelt bør brukeren utforme og iverksette planen selv, med saksbehandleren som veileder (*coach*). Bruken av *deliberasjon* er minst like gammel som *social casework* metodikken i sosialt arbeid, der sosialarbeideren forventes å gå i dialog med brukeren for å gjøre problemløsning til en felles prosess (Kokkin 2005, 44 ff). Fra 1990 tallet har det imidlertid skjedd en intensivering av samarbeid med brukeren, i den forstand at aktiveringsplaner er tatt i bruk ved tilståelsen av flere typer stønader. Saksbehandlere i alle etater pålegges i økende grad å utarbeide individuelle aktiveringsplaner (jobbplaner, rehabiliteringsplaner) i samarbeid med mottageren.

I *Sverige* skal arbeidsformidlingen opprette en individuell handlingsplan i samråd med arbeidssøkeren. Planen skal revideres fortløpende, minst en gang pr år (Sibbmark og Runeson 2005, 27)⁵⁵. Mottagere av sykepengar skal ha en rehabiliteringsplan, og denne skal lages seinest etter åtte uker sykmelding (TemaNord 2005, 55). Nyankomne innvandrere skal lage en introduktionsplan sammen med kommunen. Planen er en forutsetning for å motta introduktionsersättning, og kommunen kan stanse betalingen hvis planen ikke følges opp.

I *Norge* fikk sosialklienter rett til individuell plan i 2004⁵⁶. Nyankomne flyktninger må utarbeide en individuell plan for å motta introduksjonsstønad⁵⁷. Videre er det fra 2006 innført lovmessig plikt for trygdekontoret å utarbeide en individuell oppfølgingsplan for mottakere av rehabiliteringsstønad. Samtlige av disse stønadene kan reduseres eller falle bort hvis mot

55 Det er dog grunn til å tro at praksis varierer. I intervjuundersøkelser oppgir ca 80 prosent at de vet hva som står i handlingsplanen (Återrapportering till regeringen 14/2 2005, dnr. 03-12986-09, s. 6).

56 Planen skal utarbeides i samarbeid med brukeren. Sosialtjenesten i kommunen er pålagt å samarbeide med andre serviceprodusenter om planen slik at brukeren får et helhetlig tilbud. I dette ligger både en samarbeidsplikt og en forventning om at den individuelle planen også skal dekke eventuelle tjenester etter kommunehelsetjenesteloven, spesialisthelsetjenesteloven, lov om psykisk helsevern og sosialtjenesteloven. Selv om brukerne har rett til å få utarbeidet en individuell plan, gir ikke bestemmelsen noen rettigheter knyttet til innholdet i planen. Brukeren får altså ikke større rett til tjenester enn det som følger av det øvrige regelverket.

57 Planen skal minst inneholde programmets start, tidsfaser og angivelse av tiltakene.

takeren uten rimelig grunn motsetter seg å medvirke til utarbeidelsen og oppfølgingen av planen.

I *Danmark* ble individuell handlingsplan (jobbplan) innført i arbeidsformidlingen fra 1993. Jobbplanen skal beskrive den lediges beskjeftigelsesmål og hvilke aktive tilbud som kan bidra til oppfyllelse av målet⁵⁸. I sykepenge-saker skal kommunen ved første samtale ta stilling til utarbeidelse av en oppfølgingsplan, som seinest skal utarbeides i forlengelse av andre oppfølgingssamtale. Også i forbindelse med revalidering utarbeider kommunen en jobbplan i samarbeid med revalidenten⁵⁹. I den kommunale kontanthjelpen skal kommunen forut for tilbud om aktive tiltak utarbeide en jobbplan sammen med mottageren.⁶⁰ Når det gjelder introduksjonsprogrammet for innvandrere skal innholdet fastlegges i en individuell kontrakt mellom innvandreren og kommunen.

I *Finland* ble det fra 1996 krevd rehabiliteringsplan ved innvilgelse av rehabiliteringsstöd. Fra 1999 skal det utarbeides en jobbsøkerplan mellom brukeren og arbeidskraftsbyråen (Eurostat 2003d, 13)⁶¹. For kommunalt inkomstsöd skal det utarbeides en tilsvarende aktiveringsplan. Videre har innvandrere som melder seg arbeidsløse ved arbeidskraftsbyråen etter 1999 fått rett til en integrasjonsplan (op.cit., 15). I 2001 fikk også mottakere av arbeidsmarknadsstöd rett til en aktiveringsplan.

I *Island* skal det utarbeides en jobbsøkerplan i samarbeid mellom saksbehandleren og den arbeidsløse. Ved kommunal sosialhjelp utarbeider sosialrådgivere den individuelle planen sammen med den som får støtte⁶². Motta-

58 Seinest etter én måned skal det holdes en samtale med den ledige for å sikre at den lediges opplysninger i Job- og CV-banken er fyldestgjørende, og understøtter aktiv jobsøking. I det videre forløp skal det holdes individuelle samtaler med den ledige minst hver 3. måned, med henblikk på å understøtte og målrette den lediges jobsøking og vurdere behovet for aktive tiltak.

59 Planen skal inneholde en beskrivelse av personens mulighet for å starte på en utdanning, og for endelig yrkesmessig plassering. Hvis jobbplanen inneholder et tilbud om virksomhetspraksis eller ansettelse med lønnstilskudd, skal planen også angi hvordan virksomheten deltar i forløpet, samt kommunens bistand til virksomheten.

60 For mottagere med problemer ut over ledighet kan jobbplanen også inneholde aktiviteter for å stabilisere og forbedre personens fysiske, psykiske og sosiale tilstand. Målsettingen er også her at mottageren skal kunne delta i aktive tiltak. Kontanthjelpsmottagere som har andre problemer ut over ledighet skal ha hyppigere kontakt, hvis det anses nødvendig for å bringe personen tettere på arbeidsmarkedet.

61 En mer individuelt rettet plan skal utarbeides seinest når arbeidsløsheten har vart fem måneder.

62 For islandske sosialhjelpsmottagere som er 24 år eller yngre utarbeides straks en individuell plan; hos eldre skal en tilsvarende plan lages seinest etter 6 måneder.

gere av rehabiliteringspenger skal utforme en rehabiliteringsplan i samarbeid med lege⁶³.

Oppsummeringsvis representerer det økte fokuset på individuelle planer en kombinasjon av en *deliberativ* strategi og en *regulerende* strategi. Ved å engasjere brukeren i utarbeidelsen og iverksettingen av en aktiveringsplan håper man å styrke brukerens egenmotivasjon. Men denne formen for brukermedvirkning er samtidig også et av aktivitetskravene, og hvis det ikke følges opp, kan stønaden falle bort. Selv om planen er basert på samarbeid med mottageren og tar sikte på å øke vedkommendes motivasjon, er den altså samtidig en plikt, og dermed en del av den skjerpete rett-og-plikt reguleringen av adgang til stønader⁶⁴.

3.4. Sammenfatning

Aktivering er ikke lenger en målsetting bare knyttet til mottagere av dagpenger ved arbeidsløshet. Reglene for mottak av sosialhjelp, sykepenger, rehabiliteringsstønader og stønader ved uførhet er også omformet ut fra et aktiverende siktemål.

Endringstendensene går i samme retning i alle land, selv om implementeringen varierer avhengig av stønadssystemets struktur. I Danmark har kommunene en mer dominerende stilling i aktiveringspolitikken enn i de øvrige nordiske land, ettersom kommunene har hånd om de fleste offentlige stønadene. Finland skiller seg på den annen side ut med en noe sterkere statlig rolle, fordi det statlige arbeidsmarknadsstødet har mange av de samme oppgaver som kommunal sosialhjelp er ment å ivareta alene i de øvrige nordiske land.

63 Det varierer dog i hvilken grad det virkelig foregår yrkesmessig rehabilitering i denne perioden. Rehabiliteringspenger brukes også noen ganger i sykdomsperioden selv om det er ikke er igangsatt spesiell rehabilitering.

64 Kombinasjonen av regulering (tvang), incentiver og deliberasjon i aktiveringspolitikken er interessant ikke minst fordi regulering/incentiver og deliberasjon ofte framstilles som to vanskelig forenlige måter å styre på. Hensikten med deliberasjon er å bygge opp og vedlikeholde et *tillitsforhold*: folk gjør frivillig det de forventes å gjøre ettersom de stoler på hverandre og har blitt enige. Bruk av tvang eller økonomiske incentiver kan undergrave tillit, ettersom den som bruker slike styringsmidler vanskelig kan unngå samtidig å kommunisere at han/hun ikke forventer at folk frivillig vil handle på de måter det er ønskelig de skal handle. Det er da en risiko for at folk begynner å opptre i tråd med slike forventninger; det vil si at muligheten for tillitsbasert deliberasjon svekkes. Ikke desto mindre er offentlig politikk ofte basert på ulike kombinasjoner av tvang, incentiver og samarbeid, ut fra et håp om at virkemidlene kan virke sammen og ikke nødvendigvis vil undergrave hverandre. Aktiveringspolitikken er et eksempel på dette.

Innføring av individuelle planer (jobbplaner, handlingsplaner) i samarbeid med brukeren representerer en endring i stønadssystemene i alle de nordiske land. Det illustrerer hvordan saksbehandlernes rolle i stønadssystemet nå ikke bare er å fortolke et regelverk, men også å være en ”aktivitør”. I rollen som aktivitør fordres mål-middel kunnskap og psykologisk innsikt (hvilke typer tiltak er best egnet til å få den enkelte bruker i aktivitet, og hvordan kan brukerens egenmotivasjon styrkes?). Slik kunnskap er forskjellig fra regelfortolkende kunnskap (hvilke regler kommer til anvendelse gitt de relevante kjennetegnene til den enkelte bruker?) Kravet om individuelle planer illustrerer at saksbehandlernes rolle er blitt mer sammensatt i alle etater som forvalter passive stønader.

4. Aktivering og arbeidsgiversiden

For at aktivering skal lykkes vil det ofte være nødvendig at arbeidsgivere har en selvstendig interesse i vellykket aktivering. Tredelingen i regulerende, økonomiske og deliberative virkemidler kan også klargjøre myndighetenes ulike strategier for å få arbeidsgivere interessert i aktivering. *Regulative virkemidler* – tildeling av plikter og rettigheter – er særlig knyttet til arbeidsmiljølovgivning. *Økonomiske virkemidler* innebærer å gjøre vellykket aktivering økonomisk attraktivt for arbeidsgiveren. *Samarbeid og deliberasjon* er en måte å skape bredere oppslutning om aktiveringsmålsettinger, samt øke arbeidsgivernes motivasjon for å drive aktivering. I det følgende gis en kort oversikt over slike strategier for å få arbeidsgiversiden, og partene i arbeidslivet mer generelt, til å ta et medansvar i aktiveringspolitikken.

4.1. Arbeidsgivers plikter i forhold til aktivering

Arbeidsplassen er den viktigste arenaen for å drive yrkesmessig rehabilitering. Arbeidsmiljølovgivning kan omfatte plikter for arbeidsgiverne til å drive bedriftsintern attføring. I *Sverige* er det fra 2003 presisert at arbeidsgiver har ansvar for utarbeidelse av en rehabiliteringsutredning når en ansatt har vært sykmeldt 4 uker (TemaNord 2005, 55). Tilsvarende har man i *Norge* fra samme år pålagt arbeidsgiver å begynne arbeidet med en oppfølgingsplan overfor sykmeldte seinest etter 8 ukers sykmelding⁶⁵. Dette er ek-

⁶⁵ Hvis arbeidstageren ikke innen 12 uker er kommet i arbeidsrelatert aktivitet, skal trygdekontoret innhente oppfølgingsplanen fra arbeidsgiveren.

sempler på bruk av regulative virkemidler overfor arbeidsgiversiden for å aktivere og holde på arbeidskraft⁶⁶.

4.2. Økonomiske incentiver overfor arbeidsgivere

Økonomiske incentiver kan gjøre det mer lønnsomt for arbeidsgivere å ansette arbeidskraft med redusert arbeidsevne, eller mer lønnsomt i å forebygge sykdomsrelatert fravær. *Positive økonomiske incentiver* kan ta form av tilskudd eller skatte/avgiftslette til den som ansetter arbeidskraft med nedsatt arbeidsevne⁶⁷. *Negative økonomiske incentiver* kan ta form av finansielt medansvar hvis ansatte blir forbrukere av sykdomsrelaterte offentlige stønader⁶⁸. Arbeidsgiverperioder ved utbetaling av sykepengen er et eksempel på det siste. I *Sverige* betaler arbeidsgiverne etter 2005 de første 14 dager av ansattes sykefravær, og 15 prosent av de ansattes sykepengeperioder ved lengre fravær⁶⁹. I *Norge* ble arbeidsgiverperioden økt fra 14 til 16 dager i 1998. I *Danmark* er arbeidsgiverperioden 14 dager. I *Finland* betaler arbeidsgiveren lønn fra den dag arbeidstageren blir sykmeldt og de påfølgende 9 hverdager. I *Island* varierer lengden på sykepengeperioden med ansienniteten og med hvilken fagforeningsoverenskomst den ansatte hører inn under. I offentlig sektor betaler arbeidsgiveren sykelønn i maksimum 4 måneder (gitt 5 års ansiennitet), hvoretter den ansatte kan få ytterligere 2 måneder sykelønn gjennom fagforeningenes sykelønnsfond.

Oppsummeringsvis gir negative økonomiske incentiver arbeidsgiverne økonomisk interesse av å forebygge sykefravær. Imidlertid gir de samtidig

66 Forbud mot diskriminering er et annet eksempel på slik lovgivning. Det er reguleringslovgivning som tar sikte på å bedre ansettelsessjansene til grupper som har vansker med å vinne innpass på arbeidsmarkedet, eller som har høyere risiko for avskjedigelse. De nordiske EU-land er pålagt å integrere EUs direktiver 2000/43 og 2000/78 i nasjonal lovgivning. Direktivene forbyr direkte eller indirekte diskriminering ved ansettelse, opprykk og avskjed basert på kjønn, religion, livssyn, hudfarge, nasjonal eller etnisk opprinnelse, politisk syn, medlemskap i arbeidstakerorganisasjon, seksuell orientering, funksjonshemming og alder.

67 Slike økonomiske incentiver registreres i Eurostats Labour Market Policy database (se punkt 2.3) og omtales ikke nærmere her.

68 Ettersom negative økonomiske incentiver ikke øker offentlige utgifter, registreres de ikke i Labour Market Policy database.

69 Før 2005 var arbeidsgiverperioden 14 dager. Medfinansieringsansvaret ved lengre tids sykdom opphører om den sykmeldte bevilges rehabiliteringspenge eller kommer tilbake i arbeid på deltid.

arbeidsgiverne sterkere grunn til ikke å ansette arbeidssøkere med høy forventet sykdomsrisiko. I et aktiveringsperspektiv er derfor effekten tvenyttig⁷⁰.

4.3. Samarbeid med arbeidsgiverne

Samarbeidsrelasjoner mellom staten og partene i arbeidslivet har lange tradisjoner i de fleste nordiske land. Samarbeid er også brukt i aktiverings-sammenheng.

I *Sverige* har samarbeid mellom staten og partene i arbeidslivet vært en integrert del av den svenske sysselsettingsmodellen siden Rehn og Meidners dager (1950 tallet). Et eksempel på et arbeidsmarkedspolitisk tiltak som har kommet i stand med utgangspunkt i denne type samarbeid er de såkalte ”prova- på- plater”.

I *Norge* inngikk regjeringen og partene i arbeidslivet en intensjonsavtale om et mer inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen) i 2001. IA-avtalens målsettinger er å inkludere flere i arbeidsstyrken, redusere sykefraværet og bruken av uføretrygd, og ta bedre i bruk eldres arbeidskraft. Bedrifter som vil forplikte seg i forhold til avtalen tegner egen samarbeidsavtale med trygdeetaten. Disse bedriftene får status som IA- virksomheter. IA-virksomheter får adgang til egne subsidie- og tilretteleggingstilskudd⁷¹. I oktober 2004 var 57 prosent av alle arbeidstakere ansatt i IA-virksomheter (Midtsundstad 2005:157)⁷².

I *Danmark* er arbeidsmarkedets parter representert i Beskæftigelsesrådet, som er rådgivende organ for beskæftigelsesministeren. På det regionale nivået er det etablert regionale arbeidsmarkedsråd, som prioriterer og dimensjonerer den statlige regionale beskæftigelsesinnsats innenfor de sentralt fastsatte rammer. På lokalt nivå er det i kommunal regi opprettet sosiale koordinasjonsutvalg med deltagelse av bl.a. arbeidsmarkedets parter.⁷³ Som et eksempel kan nevnes at regjeringen, arbeidsmarkedets parter og de kom

70 Faren kan dempes ved unntaksordninger for arbeidssøkere med høy forventet sykdomsrisiko. Dette fordyrer imidlertid administreringen av systemet og skaper også muligheter for strategiske tilpassinger. I Europa har Nederland gått lengst i å gi arbeidsgivere økonomisk incentiv til å unngå sykmelding. Her betaler arbeidsgiver fullt ut opp til to år av langtids sykemelding eller yrkesskade, uansett årsak (European foundation for the improvement of living and working conditions 2004,95).

71 Noen tilskudd kan søkes av alle arbeidsgivere.

72 IA avtalen spesifiserer ingen sanksjoner overfor arbeidsgivere som ikke følger opp sine forpliktelser. IA bedrifter som ikke følger opp kontrakten med trygdeetaten risikerer ikke å miste status som IA bedrift av den grunn. Avtalen er slik sett kun basert på tillit, uten trussel om sanksjoner som ris bak speilet.

73 Det er også konstruert en egen sosial indeks for virksomheters sosiale profil, som brukes i holdningsskapende øyemed.

munale parter i 2002 inngikk en 4-partsavtale om integrasjon af flyktninger og innvandrere på arbeidsmarkedet. Det er også etablert såkalte lokale partnerskap mellom enkeltbedrifter og kommuner. Bedrifter som forplikter seg til en ekstra aktiveringsinnsats kan få adgang til særskilte tilskuddsordninger fra kommunene⁷⁴.

I *Finland* forberedes nesten all lovgivning om sosiale stønader i forhandlinger mellom staten og partene i arbeidslivet. Overenskomstene inneholder ofte sosiale klausuler knyttet til arbeidsmiljø og livslang læring (Finland's National Action Plan for Employment 2004, 46). Innflytelsen til partene i arbeidslivet er større jo mer temaet er rent arbeidsmarkedspolitiske spørsmål. Lov om omstillingstrygghet er et eksempel der partene i arbeidslivet først laget en avtale, som seinere ble tatt inn i lovgivningen. Et annet eksempel er partenes prinsippavtale om yrkesrettet rehabilitering fra 2001.

Island har et mer begrenset partssamarbeid enn de øvrige nordiske land. Noen islandske arbeidsgivere har en strategi for inkludering av handicappede, men vanligvis på eget initiativ. Det er få sentrale avtaler med partene i arbeidslivet på dette området.

4.4. Sammenfatning

Bedriftsintern attføring er ofte den mest effektive attføring. Derfor spesifiserer lovgivning ofte plikter for arbeidsgiveren til å drive slik attføring⁷⁵. Negative og positive økonomiske incentiver kan gi arbeidsgiver økonomisk interesse av å forebygge sykefravær, eventuelt også å ansette arbeidstakere med redusert arbeidsevne. Rammeavtaler med partene i arbeidslivet og inngåelse av kontrakter mellom den enkelte arbeidsgiver og offentlige myndigheter representerer nye måter å utnytte samarbeidsrelasjonene mellom staten og arbeidslivets parter for å fremme aktivering.

5. Organiseringen av aktiveringspolitikken

Etter at aktivering har blitt en målsetting overfor mottakerne både av arbeidsrelaterte og sykdomsrelaterte stønader, har spørsmålet om hvordan

⁷⁴ Siden 1995 har arbeidsmarkedets parter egne sosiale kapitler i sine overenskomster (Social leksikon 2003-2004, 260-261)

⁷⁵ Det er imidlertid ikke alltid klart presisert hva sanksjonene er hvis arbeidsgiver ikke følger opp slike plikter.

forvaltningen av disse stønadene skal koordineres blitt en aktiveringspolitisk utfordring i seg selv.

5.1. *Horisontal og vertikal koordinering*

Aktiveringsinnsatsen i arbeids- og sosialpolitikken kan stå overfor både horisontale og vertikale koordineringsproblemer. *Horisontal koordinering* dreier seg om samarbeidet mellom offentlige etater som har ansvar for arbeidsrelaterte og sykdomsrelaterte stønader. Når aktivering blir en målsetting overfor mottakerne av alle typer stønad, øker behovet for å koordinere aktiveringsinnsatsen mellom etater som administrerer ulike stønader. Man kan dels stå overfor et runddansproblem, det vil si at brukere i "gråsonen" sendes rundt mellom etatene uten at noen tar et overordnet ansvar. Men man kan også stå overfor et lock-in problem, det vil si at brukere *ikke* sendes rundt til etater med et mer relevant sett av tiltak (gitt brukerens problemer), men behandles av den etat vedkommende først kom i kontakt med.

Vertikal koordinering dreier seg om koordineringen av aktiveringsarbeidet mellom stat, region og kommune. Også her øker behovet for koordinering hvis aktivering er en målsetting på alle forvaltningsnivåer. Ved siden av mulige runddansproblemer og lock-in problemer kan det her også være et kostnads- og verveltningsproblem. Hvis ulike forvaltningsnivåer har budsjettansvaret for ulike stønader og tiltak, kan de se seg tjent med at brukerne benytter stønader og tiltak som budsjettmessig hører hjemme på andre forvaltningsnivåer.

Organisatoriske reformer for å oppnå bedre horisontal og vertikal koordinering av aktiveringspolitikken er et omfattende tema i seg selv. Vi skal bare kort peke på noen hovedtendenser:

I *Sverige* innledet försäkringskassene og Arbetsförmedlingen et tettere samarbeid om arbeidsrettet rehabilitering i 2003⁷⁶. I 2004 fikk försäkringskasse, länsarbetsnämnd, landsting og kommune utvidet mulighet til å drive finansiell samordning på lokalt og regionalt nivå⁷⁷. I 2005 ble de 21 frittstående försäkringskassene og Riksförsäkringen erstattet av én ny statlig etat: "Försäkringskassan". Begrunnelsen for organisasjonsendringen er at administrasjonen skal bli mer effektiv, at styring skal bli enklere, og at praksis skal bli mer enhetlig (NOU 2004:13,92).

I *Norge* var det administrative ansvaret for rehabilitering før 1994 delt mellom trygdeetat og Aetat. Mellom 1994 og 2004 ble rehabiliteringsvirk-

76 I 2006 og 2007 er det satt i gang flere pilotprosjekter for å styrke dette samarbeidet ytterligere.

77 I 2005 fantes det 35 samordningsforbund i totalt 57 av Sveriges 290 kommuner.

somheten gradvis overført til Aetat. Mellom 2006 og 2010 skal Aetat og trygdeetat slås sammen til en omforent arbeids- og velferdsetat (NAV). I tilknytning til NAV er det etablert fylkesvise arbeidslivssentre med ansvar for direkte kontakt til bedrifter. Videre er Norges 435 kommuner pålagt å inngå bindende avtaler med NAV for å bedre koordineringen mellom det kommunale stønads- og tjenesteapparatet og NAVs stønads- og tjenesteapparat.

I *Danmark* hadde arbeidsformidlingen eneansvar for formidling av arbeidskraft fram til 1990 (Winter 2003, 142,145). Da fikk kommunene tilsvarende rett til formidling av sine brukergrupper. I 2003 ble det gjennomført en harmonisering og forenkling av reglene for kommunenes innsats overfor mottagere av kontanthjelp, introduksjonsytelse m.v. og arbeidsformidlingens innsats overfor forsikrede ledige. Som ledd i kommunalreformen skal arbeidsformidlingen og kommunene flytte sammen i nye felles jobbsentre fra 2007.⁷⁸ Fire statlige beskjeftigelsesregioner skal styre og overvåke sentrene, for å sikre sammenheng mellom den nasjonale beskjeftigelsespolitikk og den lokale innsats. (Danmarks nasjonale reformprogram 2005, 43-44). Staten skal fortsatt ha det finansielle ansvaret for innsatsen overfor forsikrede ledige, mens kommunene har det finansielle ansvaret for de øvrige målgrupper (med differensiert statlig refusjon).

I *Finland* har man forsterket koordinering, samarbeid og samservice av ulike forvaltningsgrener på lokalt nivå. I 2004 ble den offentlige arbeidskraftsservicen omstrukturert. Reformen konsentrerte tjenestene til de personer som er vanskeligst å sysselsette i 15 særskilte servicesentre. Servicesentrene baserer seg på samarbeid mellom arbeidsforvaltningen, kommunen og Folkpensionsanstalten (Finland's National Action Plan for Employment 2004, 47).

I *Island* er ansvaret for yrkesmessig rehabilitering av handikappede delt mellom Sosialministeriet og Sundheds- og forsikringsministeriet. Yrkesmessig rehabilitering for arbeidsløse er ansvarsområdet til Vinnumálastofnun (arbeidsdirektoratet) som hører inn under Sosialministeriet. En komité er opprettet for å vurdere ytterligere samordning av ansvaret for yrkesmessig rehabilitering.

Oppsummeringsvis har Norge og Danmark gått langt i å samle de fleste stønader og aktive tiltak i én etat og på ett forvaltningsnivå (i Norge: statlig nivå, i Danmark: kommunalt nivå). Sverige og Finland har satset mer på klarere arbeidsdeling pluss samarbeid mellom etater, og ikke gått like langt i

⁷⁸ I 14 pilotjobbsentre vil staten delegere den statlige beskjeftigelsesinnsatsen til kommunene, som dermed vil ivareta innsatsen for både de kommunale målgrupper og de forsikrede ledige.

å samle hovedansvaret ett sted. Island har foreløpig ikke gjennomført større forvaltningsreformer på dette området⁷⁹.

⁷⁹ Det økte fokus på aktivering har også ført med seg økt debatt om den indre organiseringen av etatene, samt spørsmålet om profesjonalisering av saksbehandlerne. Økt bruk av mål- og resultatstyring innad i forvaltningen er en trend i enkelte land. For eksempel krever den finske loven om regional utvikling fra 2003 at de relevante departementene definerer regionale målsettinger og virkemidler i hver sin administrative sfære, inkludert prinsipper for regional bruk av virkemidler (Finland's National Action Plan for Employment 2004, 47-48). Det er innført benchmarking basert på EUs sysselsettingsindikatorer (Aretsministeriet 2003,16). En annen mulig trend er økt satsing på "profesjonalisering" av saksbehandlerne i takt med at de forventes å fungere som aktivtører. For eksempel skrev Hatland-utvalget i forbindelse med planene om å etablere en felles arbeids- og velferdsforvaltning i Norge: "Ansatte... som skal... ta seg av et bredt spekter av tjenester, må ha forholdsvis høy kompetanse for å sikre gode beslutninger... Det vil... være nødvendig [med] økt kompetanse på behandling av mennesker i en vanskelig livssituasjon. Dette omfatter blant annet motivasjon, veiledning og rådgivning... Mange flere... må også tilegne seg kunnskap om arbeidslivets behov. Det er også nødvendig å styrke kompetansen for å foreta skjønnsbaserte avgjørelser som innebærer vanskelige avveininger, som krever forståelse for de grunnleggende mål i velferdspolitikken og innsikt i aktuelle virkemidler.... En del av kompetansen som er nødvendig for utøvelse av skjønn, vil også være til hjelp når det skal gis veiledning. Veilederrollen stiller... spesielle krav til kommunikasjon, innlevelse og sensitivitet overfor den man samhandler med... det er... viktig at en etat møter brukerne på en mest mulig lik og gjenkjennelig måte." (St.meld. 14 2002-2003, s129).

5.2. *Forholdet til private tjenesteytere*

Et annet aspekt ved organiseringen berører selve tjenesteytingen. Offentlige etater kan i prinsippet begrense seg til å finansiere og administrere aktivringstjenestene, og overlate til private aktører å drive hele eller deler av tjenesteproduksjonen. Private tjenesteleverandører kan være frivillige organisasjoner, markedsbaserte private aktører, eller ulike mellomformer (stiftelser, gjensidig eide selskap, aksjeselskap med dominerende offentlig eierandel m.v.) Private aktører kan involveres enten som *underleverandører* eller som *samarbeidspartnere*. Bruk av private som underleverandører er et eksempel på styring gjennom økonomiske incentiver: myndighetene håper at konkurranse mellom tilbydere skal føre til bedre kvalitet og/eller lavere pris⁸⁰. Etablering av samarbeidsrelasjoner er mer et eksempel på styring gjennom deliberasjon. Her er målsettingen å kooptere og motivere private aktører til å drive effektiv aktivering, eller til å sikre en friksjonsfri arbeidsdeling mellom offentlige og private tjenesteytere.

5.3. *Sammenfatning*

Etter at aktivering har blitt en felles målsetting på tvers av stønadstyper, har behovet for koordinering av aktiveringsinnsatsen økt. På 2000 tallet har det vært en serie organisatoriske reformer i de nordiske land for å bedre koordineringen både mellom offentlige etater og mellom forvaltningsnivåer. Arbeidsdelingen mellom offentlige og private produsenter av aktiveringstjenester er også gjenstand for reformer. I slike reformer kan regulative, økonomiske og deliberative virkemidler kombineres på innovative måter.

6. Virkninger av aktiveringspolitikken

Dette kapitlet har tatt sikte på å gi en oversikt over aktiveringspolitikken i de nordiske land. En redegjørelse for *effektene* av de mange aktiveringspolitiske tiltak - hvorvidt noen av dem faktisk lykkes å øke sysselsettingen – krever en grundigere framstilling av hvert enkelt tiltak, og forutsetter også at de en-

80 Noen eksempler: I Danmark har myndighetene åpnet for bruk av private underleverandører av aktiveringstjenester og andre aktiviteter som tidligere ble drevet i regi av arbeidsformidlingen (Goul Andersen og Pedersen 2006, 18). Også i Norge har man siden 2000 økt bruken av private underleverandører av arbeidsformidling og aktiveringstjenester (NOU 2004:13, 76).

kelte land har gjort effektstudier som kan refereres. Formålet med kapittelet har vært begrenset til å gi en bredt anlagt framstilling av de strategier og virkemidler som nå utprøves i de nordiske land, ikke å vurdere hvor effektive disse er.

Det kan gis gode samfunnsøkonomiske argumenter for å drive aktiveringspolitikk. Aktivering er ofte også et gode for den enkelte, i hvert fall der det er mulig å matche den enkeltes ambisjoner og evner med den type jobber som kan tilbys. Imidlertid vil det alltid være noen som har for begrenset arbeidsevne til å finne inntektsgivende arbeid. Avslutningsvis kan det derfor være på sin plass å gjenta at aktiveringspolitikk ikke bare omfatter aktivering til arbeid, men også sosial aktivering; det vil si tiltak for å integrere individer bedre i sosiale fellesskap⁸¹. Det finnes mange former for meningsfylt aktivitet som ikke er inntektsgivende. Sosial aktivering kan fortsatt være en målsetting i aktiveringspolitikken, selv i situasjoner der aktivering til arbeid ikke lykkes.

81 Et eksempel er å gi sosialhjelpsmottakere anledning til å arbeide uten regulær lønn for frivillige organisasjoner; et tiltak Danmark innførte i 1994 (Eurostat 2003c, 23).

Litteraturliste

Arbetsministeriet. 2003. *Arbetspolitisk strategi 2003-2007-2010*. Arbetsministeriet 23.10.2003, Helsingfors: Finland.

Beskæftigelsesministeriet. 2005. *Den aktive indsats*. Serviceeftersyn - Flere i Arbejde. Analysepapir 5. København: Beskæftigelsesministeriet.

Brujin Hans A og Hans A M Hufen. 1998. The traditional approach to policy instruments. I B.

Guy Peters og Frans K M van Nispen (red): *Public policy instruments. Evaluating the tools of public administration*. Cheltenham: Edward Elgar.

Commission of the European Communities. 2005. *Communication from the Commission to the Council. Draft Joint Employment Report 2003/2004*. Brussels: Commission of the European Communities.

Danmarks nationale reformprogram. 2005. *Danmarks nationale reformprogram. Bidrag til EU's vækst- og beskæftigelsesstrategi (Lissabon-strategien)*. Regeringen, rapport oktober 2005.

Danmarks statistik. 2005. *Hjælp efter lov om aktiv socialpolitik 2004*. Sociale forhold, sundhed og retsvæsen 2005:14, 4 juli 2005. København: Danmarks Statistik.

European foundation for the improvement of living and working conditions. 2005. *Employment and disability: back to work strategies*. Luxembourg: Office for official publications of the European Communities.

Eurostat. 2000. *Labour market policy database. Methodology april 2000*. Directorate E: Social and regional statistics and geographical information system, Unit E-2: Living conditions 3/2001/E/No 2. Luxembourg: European Commission

Eurostat. 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004. *European Social Statistics. Labour market policy expenditure and participants*. Eurostat theme 3: Population and social conditions. Luxembourg: Eurostat.

Eurostat. 2003b. *Labour market policy Qualitative report: Denmark*. Eurostat Qualitative reports of the labour market policy database. Luxembourg: Eurostat.

Eurostat. 2003c. *Labour market policy Qualitative report: Finland*. Eurostat Qualitative reports of the labour market policy database. Luxembourg: Eurostat.

Finland's National Action Plan for Employment. 2004. *Finland's National Action Plan for Employment. In accordance with the EU's employment guidelines*. Publication of Labour Administration no 342. Finland: Ministry of Labour.

Gilbert, Neil. 2004. *Transformation of the welfare state*. Oxford: Oxford University Press.

Goul-Andersen Jørgen. 2002. Denmark: from the edge of the abyss to a sustainable welfare state. I Jørgen Goul-Andersen, Jochen Clasen, Wim van Oorschot og Knut Halvorsen (red): *Europe's new state of welfare*. Bristol: Policy Press.

Goul-Andersen Jørgen and Jacob J Pedersen. 2006. *Continuity and change in Danish active labour market policy: 1990-2005*. Paper presented at the conference "Welfare State Change: Conceptualisation, Measurement and Interpretation." St Restrup, Denmark 13-15 January 2006.

Halvorsen Knut 2004. *Når det ikke er bruk for deg - arbeidsløshet og levekår*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hammer Torild og Einar Øverbye (red). *Inkluderende arbeidsliv. Erfaringer og strategier*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Hansen F. K. og H. Hansen (2001). *Kommuners og amtskommuners samarbejde med frivillige sociale organisationer – paragraf 115*. København, Centre for Alternative Social Analysis (CASA)

Hatland Aksel, Stein Kuhnle og Tor Inge Romøren (red). 2001. *Den norske velferdsstaten*. Oslo: Gyldendal akademisk

- ISSA. 1989. *Developments and trends in social security 1978-89*. International Social Security Review 3, 258-
- Kokkinn Judy. 2005. *Profesjonelt sosialt arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lüdecke, Britta. 2003. *Labour Market Policy Measures - a European Comparison*. Working paper, Nuremberg: Bundesagentur für Arbeit.
- Lødemel Ivar og Asbjørn Johannessen. 2005. *Tiltaksforsøket: mot en inkluderende arbeidslinje?* Høgskolen i Oslo: HiO rapport nr 1.
- Melis, Africa. 2002. *Public expenditure on Labour Market Policies varied greatly among member States*. Population and social conditions 03/2002. Eurostat: Statistics in focus.
- Melis, Africa. 2003. *Women participating in active labour market policies*. Population and social conditions 17/2003. Eurostat: Statistics in focus.
- Melis Africa. 2005. *Expenditure on labour market policies, 1998 - 2003*. Population and social conditions 17/2005. Eurostat: Statistics in focus.
- Midtsundstad Tove. 2005. *Virksomhetens sosiale ansvar*. I Hege Torp (red): *Nytt arbeidsliv*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Nososko. 1994, 1997, 2003. *Social tryghed i de nordiske lande*. København: Nordisk Ministerråd.
- NOU. 2004. *En ny arbeids- og velferdsforvaltning*. NOU 2004:13. Oslo: Statens Forvaltningstjeneste.
- OECD (1996). *The OECD jobs strategy. Enhancing the effectiveness of active labour market policies*. Paris: OECD.
- Salonen Tapio og Rickard Ulmestig. 2004. *Nedersta trappsteget – en studie om kommunal aktivering*. Växjö: Växjö Universitet.
- Sibbmark Kristina og Carloline Runeson. 2005. *Arbetsmarknadspolitisk översikt 2004*. Uppsala: Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering, rapport 2005:14.

Socialstyrelsen 2003. *Ekonomiskt bistånd. Stöd för rättstillämpning och handläggning av ärenden i den kommunala socialtjänsten*. Stockholm.

Social leksikon 2001-2002 og 2003-2004. København; Forlaget JuraInformation.

SOU 2000:3. *Välfärd vid vägskil*. Stockholm.

St.meld. 45 (1968-1969) *Om arbeidsmarkedspolitikken*. Oslo.

St.meld. 50 (1975-1976) *Naturressurser og økonomisk utvikling*. Oslo.

St.meld. 39 (1991-1992) *Attføringsmeldingen*. Oslo.

St.meld. 35 (1994-1995) *Velferdsmeldingen*. Oslo.

St. meld. 12 (1999 – 2000) SATS

TemaNord. 2005. *Nordiske initiativer til nedbringelse af sygefravær*. TemaNord nr 524. København: Nordisk Ministerråd.

Winter Søren C 2003. Forvaltningen av velferdspolitikken i Danmark. I St.meld. 14 (2002-2003): *Samordning av Aetat, trygdeetaten og Socialtjenesten*. Oslo s 137-147.

Åtterrporterering till regeringen 14/2 2005. Stockholm.

Appendix

Aktiveringspolitikk i de nordiske land

*Inventory of Labour Market Policy (LMP)
interventions for Denmark, Sweden, Finland and
Norway 2004*

Reference:

European social statistics
Labour market policy
Expenditure and participants

EUROPEAN COMMISSION THEME
Population and social conditions
Data 2004
2006 EDITION

Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2006
ISBN 92-79-01802-7
ISSN 1725-602X
© European Communities, 2006

De nordiske medlemmene i ekspertgruppen 2005 er de følgende:
Danmark: Mikkel Zimmermann, Mzi@dst.dk, Statistics Denmark.
Finland: Petri Syvänen, petri.syvanen@mol.fi, Ministry of Labour.
Sverige: Michael Johnson, michael.johnson@industry.ministry.se, Ministry
of Industry, Employment and Communications.
Norge: Steinar Folkvord, stf@adir.aetat.no, Directorate of Labour.

D.3 INVENTORY OF LMP INTERVENTIONS: Danmark, 2004

Active measures (mill Euro spent on each measure 2004)

Measure Name (English) Name (National language)

2 - Training

- 2.1 8 Education and training Uddannelsesaktivering (726.81)
- 2.1 9 Specially arranged activation Særligt tilrettelagte aktiverende forløb (228.77)
- 2.1 33 Education of immigrants Integrationsuddannelse (72.27)
- 2.4 31 Adult apprenticeship support Støtte til voksenlærlinge (33.31)

3 - Job rotation and job sharing

4 - Employment incentives

- 4.1.1 26 Servicejobs Servicejob (49.17)
- 4.1.2 6 Wage subsidies Ansættelse med løntilskud (697.85)
- 4.1.2 7 Practical work training in enterprises Virksomhedspraktik (157.68)

5 - Integration of the disabled

- 5.1 30 Support of disabled Støtte til handicappede (25.59)
- 5.2 21 Flex jobs, including flex jobs for self-employed Flexjob (427.55)
- 5.2 22 Wage subsidies for persons, who receive early retirement pension (formerly known as light jobs) Skånejob (22.06)
- 5.3 20 Rehabilitation Revalidering (481.35)
- 5.3 28 Pre-rehabilitation Forrevalidering (66.09)

6 - Direct job creation

- 6.2 10 Voluntary unpaid activities Frivillige ulønnede aktiviteter (0.22)

7 - Start-up incentives

Passive measures (mill Euro spent on each measure 2004)

8 - Out-of-work income maintenance and support

- 1 Unemployment Insurance Ledige med arbejdsløshedsdagpenge (3063.66)
- 8.1.2 2 Social assistance (unemployment) Kontanthjælp til ledige (551.73)
- 8.1.2 29 Unemployment allowance Ledighedsydelse (162.39)
- 8.5 25 Wage earners guarantee fund Lønmodtagernes garantifond (45.70)

9 - Early retirement

- 9.2 3 Transitional allowance Overgangsydelse (130.14)
- 9.2 24 Early retirement pay, from unemployment Efterløn fra ledighed (1277.30)
- 9.2 32 Flex allowance Fleksydelse (13.24)

D.19 INVENTORY OF LMP INTERVENTIONS: Suomi/Finland, 2004**Active measures (mill Euro spent on each measure 2004)**

Measure Name (English) Name (National language)

2 - Training

- 2.1 6 Labour market training Työvoimakoulutus (472.40)
- 2.1 17 Training allowance Koulutuspäiväraha (18.15)
- 2.1 24 The adult training supplement of the training and redundancy fund Koulutus- ja erorahaston aikuiskoulutuslisä (0.10)
- 2.2 12 Employment subsidy for coaching for working life Työllistämistuki työelämävalmennukseen (15.37)
- 2.2 15 Trainee work/coaching for working life with labour market support Työmarkkinatuen yöharjoittelu/työelämävalmennus (78.34)
- 2.4 7 Apprenticeship for the unemployed Oppisopimuskoulutus työttömille (22.61)

3 - Job rotation and job sharing

- 3.1 16 Job rotation Työnvuorottelu (64.30)
- 3.2 13 Part-time pay supplement Työllistäminen osa-aikatyöhön (11.53)

4 - Employment incentives

- 4.1 35 Combined subsidy Yhdistelmätuki (164.48)
- 4.1.1 10 Employment subsidy, private companies Työllistämistuki yrityksille (21.84)

5 - Integration of the disabled

- 5.2 34 Employment supporting activity of the municipalities Kuntien työllistymistä tukeva toiminta (28.33)
- 5.3 25 Rehabilitation activities of the social insurance institution Kansaneläkejärjestelmän ammatillinen kuntoutus (54.09)
- 5.3 26 Rehabilitation activities of the employment pension scheme Työeläkejärjestelmän ammatillinen kuntoutus (35.79)
- 5.3 27 Rehabilitation activities of the accident and traffic insurance Tapaturma- ja liikennevakuutuksen ammatillinen kuntoutus (31.00)

6 - Direct job creation

- 6.2 8 Temporary government employment Valtion työtehtävät (51.70)
- 6.2 9 Employment subsidy, municipalities Kunnallinen työllistämistuki (54.01)
- 6.2 36 Rehabilitative work experience Kuntouttava työtoiminta (16.12)

7 - Start-up incentives

- 7 11 Start-up grant Yrittäjäraha (22.32)

Passive Measures (mill Euro spent on each measure 2004)

8 - Out-of-work income maintenance and support

- 8.1.1 1 Earnings-related unemployment allowance Työttömän ansiosidonnainen päiväraha (1348.62)
- 8.1.2 2 Basic unemployment allowance Työttömän peruspäiväraha (110.69)
- 8.1.2 4 Labour market support (passive component) Työttömän työmarkkinatuki (725.99)
- 8.2 30 Earnings related adjusted unemployment allowance as partial unemployment benefit Soviteltu ansiosidonnainen päiväraha lyhennettyä työaikaa tekeville (3.74)
- 8.2 32 Adjusted basic unemployment allowance or labour market support as partial unemployment benefit Soviteltu peruspäiväraha tai työmarkkinatuki lyhennettyä työaikaa tekeville (0.01)
- 8.3 31 Earnings related adjusted unemployment allowance as part-time unemployment benefit Soviteltu ansiosidonnainen päiväraha osa-aikatyötä tekeville (117.52)
- 8.3 33 Adjusted basic unemployment allowance or labour market support as part-time unemployment benefit Soviteltu peruspäiväraha ja työmarkkinatuki osa-aikatyötä tekeville (49.04)
- 8.4 23 Redundancy payment Eroraha (0.10)
- 8.5 28 Pay security Palkkaturva (16.88)

9 - Early retirement

- 9.2.1 3 Unemployment pension Työttömyyseläke (724.01)

D.20 INVENTORY OF LMP INTERVENTIONS: Sverige, 2004

Active measures (mill Euro spent on each measure 2004)

Measure Name (English) Name (National language)

2 - Training

- 2 14 Employability rehabilitation programme Arbetslivsinriktad rehabilitering (66.64)
- 2 43 Activities within counselling, guidance and placement services Aktiviteter inom vägledning och platsförmedling (338.00)
- 2 47 Projects with Employment Policy Orientation Projekt med arbetsmarknadspolitisk inriktning (15.67)
- 2.1 6 Computer/activity centres Datortek (58.74)
- 2.1 11 On-the-job training Företagsutbildning (0.66)
- 2.1 49 Preparatory Training Courses Förberedande eller orienterande utbildning (274.65)
- 2.1 50 Employment Training Arbetsmarknadsutbildning (221.72)
- 2.2 3 International practice scholarship Interpraktikstipendier (2.85)

3 - Job rotation and job sharing

- 3.1 53 Career Break Friår (friårslediga) (16.88)

4 - Employment incentives

- 4.1 15 Mobility allowance Flyttningsbidrag (13.37)
- 4.1.1 36 General recruitment incentive Allmänt anställningsstöd (30.58)
- 4.1.1 37 Extended recruitment incentive (for persons enrolled with the PES for 2 years) Förstärkt anställningsstöd (för 2-års inskrivna) (66.42)
- 4.1.1 44 Special recruitment incentive Särskilt anställningsstöd (102.91)
- 4.1.1 45 Extended recruitment incentive (for persons enrolled with the PES for 4 years) Förstärkt anställningsstöd (4-års inskrivna) (32.33)
- 4.1.2 7 Municipal youth programme Kommunala ungdomsprogrammet (14.25)
- 4.1.2 31 Youth guarantee Ungdomsgarantin (57.32)
- 4.1.2 35 Work Experience Arbetspraktik (205.39)

5 - Integration of the disabled

- 5.1 12 Wage subsidies Lönebidrag (644.54)
- 5.1 40 Workplace adjustment grants Bidrag till arbetshjälpmedel, arbetsbiträde, näringshjälp och reskostnader (18.30)
- 5.2 13 Public sheltered employment (OSA) Offentligt skyddat arbete (OSA) (86.91)
- 5.2 21 Samhall Samhall (464.15)

AKTIVERING

6 - Direct job creation

7 - Start-up incentives

7 9 Start-up grants Start av näringsverksamhet (93.05)

Passive measures (mill Euro spent on each measure 2004)

8 - Out-of-work income maintenance and support

8.1,8.3 16 Unemployment insurance and Basic insurance Arbetslöshets-
försäkring och Grundförsäkring (3557.09)

8.5 30 Wage guarantee Lönegaranti (152.89)

9 - Early retirement

D.24 INVENTORY OF LMP INTERVENTIONS: Norway, 2004

Active measures (mill Euro spent on each measure 2004)

Measure Name (English) Name (National language)

2 - Training

- 2.1 7 Labour Market Training (AMO) Arbeidsmarkedsoppl ring (AMO) (143.89)
- 2.2 8 Work experience in ordinary enterprises Arbeidspraksis, ordin r virksomhet (40.73)
- 2.2 9 In-house training (BIO) Bedriftsintern oppl ring (BIO) (2.17)

3 - Job rotation and job sharing

- 3.1 12 Temporary substitute places Vikarplasser (0.24)

4 - Employment incentives

- 4.1 5 Mobility promoting grants Mobilitetsfremmende stønader (0.30)
- 4.1.1 6 Wage subsidies to employers L nnstilskudd til arbeidsgivere (55.60)

5 - Integration of the disabled

- 5.1 13 In-house rehabilitation (BIA) Bedriftsintern Attføring (BIA) (0.06)
- 5.1 14 Temporary employment measures for the occupationally disabled Midlertidige sysselsettingstiltak, yrkeshemmede (6.14)
- 5.1 18 Integration subsidies Integreringstilskudd n.s.
- 5.1 19 Supported employment (AB) Arbeid med bistand (AB) (67.41)
- 5.1 21 Work experience - Practice in regular places of work for the occupationally disabled Arbeidspraksis yrkeshemmede, hospitering (120.37)
- 5.1 23 Sheltered workshops (AMB phase 1) Arbeidsmarkedsbedrifter (AMB) fase 1 (39.14)
- 5.1 28 Wage subsidies for the occupationally disabled L nnstilskudd yrkeshemmede (27.29)
- 5.1 30 Work experience in ordinary enterprises for the occupationally disabled Arbeidspraksis yrkeshemmede, ordin r virksomhet (6.17)
- 5.1 31 Flexijob Fleksijobb (3.85)
- 5.1 35 Labour Market Training for occupationally disabled (AMO) Arbeidsmarkedsoppl ring for yrkeshemmede (AMO) (29.65)
- 5.2 15 Work experience in sheltered enterprises Arbeidspraksis yrkeshemmede, skjermet virksomhet (99.57)
- 5.2 24 Sheltered workshops (AMB phase 2) Arbeidsmarkedsbedrifter (AMB) fase 2 (70.92)
- 5.3 22 Education in regular schools Utdanning i ordinære skoler (624.86)

AKTIVERING

6 - Direct job creation

6.2 11 Temporary public employment (KAJA) Kompetanse, arbeidstren-
ing og jobbskaping for arbeidsledige (KAJA) (1.59)

7 - Start-up incentives

7 25 Start your own business Egen etablering (5.24)

Passive measures (mill Euro spent on each measure 2004)

8 - Out-of-work income maintenance and support

1 Unemployment benefits Dagpenger under arbeidsløshet (1329.57)

8.1.2 27 Payments for occupational rehabilitation between measures
Attføringspenger mellom tiltak (405.75)

8.1.2 29 Waiting benefit Ventestønad (18.64)

9 - Early retirement

Bilag 1

Informationer der findes på NOSOSKO's hjemmeside

På NOSOSKO's hjemmeside **www.nom-nos.dk** findes der en række supplerende oplysninger ligesom denne publikation også kan hentes herfra som pdf-fil.

De supplerende oplysninger er følgende:

- Supplerende tabeller til publikationen
- De sociale udgifter og deres finansiering fordelt på enkelte poster
- Specifikation af de sociale udgifter
- Typetilfældene der ligger til grund for figurerne i publikationen
- Beskrivelse af beregningsgrundlaget for typetilfældene
- Tabeller over indkomstfordeling og relativ fattigdom som der ligger til grund for tabeller og figurerne i publikationen
- Beskrivelse af beregningsgrundlaget for tabellerne over indkomstfordeling
- Yderligere oplysninger om statistikbureauer, styrelser og ministerier

Desuden findes databasen Social and Health Indicators hvor de vigtigste indikatorer i denne publikation findes tilgængelig i en interaktiv database hvor det er muligt at fremvise resultaterne såvel ved grafisk præsentation som ved brug af landkort.

Bilag 2

Grundlaget for reguleringen af de sociale ydelser

DANMARK: Alle overførselsindkomster og visse andre satser reguleres årligt pr. 1. januar med en satsreguleringsprocent, som afspejler årslønsudviklingen på arbejdsmarkedet. Den årlige regulering med satsreguleringsprocenten omfatter således satserne for bl.a. sociale pensioner, syge-, barsels- og arbejdsløshedsdagpenge, efterløn og overgangsydelse, kontanthjælp, revalidering, børnefamilieydelse og børnetilskud og boligydelse. De forskellige beløb, der indgår i grundlaget for beregningerne af de forskellige ydelser og støtte reguleres ligeledes med satsreguleringsprocenten. Børnefamilieydelsen og boligsikring reguleres dog fra 2004 med stigningen i forbrugerprisindekset.

Arbejdsløshedsdagpengenes maksimale beløb reguleres med satsreguleringsprocenten. For personer, der får individuelle dagpenge under maksimumsbeløbet, reguleres beregningsgrundlaget for de individuelle dagpenge (dvs. den tidligere løn) med satsreguleringsprocenten. Dagpengene udgør herefter 90 pct. af det nye beregningsgrundlag. Modtagere af individuelle dagpenge under maksimumsbeløbet får således også reguleret deres ydelse pr. 1. januar.

Syge- og barselsdagpengenes maksimale beløb bliver ligeledes reguleret med satsreguleringsprocenten. For personer, der får mindre end det maksimale beløb og hvor dagpengene således udgør 100 pct. af deres tidligere løn, sker der en regulering af dagpengene, idet omfang lønnen hos de pågældendes arbejdsgivere reguleres typisk i henhold til overenskomsten.

Reguleringen er fastsat dels i en lov om en satsreguleringsprocent dels i de enkelte love om de forskellige kontantydelse m.v. Reguleringsprocenten beregnes på grundlag af ændringen i årslønnen for arbejdere og funktionærer i året to år forud for det år, reguleringsprocenten vedrører, set i forhold til året tre år forud. Reguleringsprocenten for 2004 er f.eks. fastsat på grundlag af ændringen i årslønnen fra 2001 til 2002.

FÆRØERNE: Reguleringen af de sociale ydelser har baggrund i en særskilt lov, som fastsætter den årlige regulering til 4 pct. Loven omfatter pensioner pensionstillæg, særlige tillæg til pensionister og børnebidrag. Undtaget er dog folkepensionens grundbeløb, som ikke reguleres.

Arbejdsløshedsdagpenge, sygedagpenge, dagpenge ved graviditet reguleres i forhold til lønudviklingen.

FINLAND: De sociale ydelser reguleres på følgende måde:

Grund/mindstepensionen reguleres en gang årligt efter det forrige års konsumprisindex.

Arbejdspension til pensionister under 65 år reguleres for 50 pct. vedkommende i forhold til udviklingen i lønniveauet og for 50 pct. vedkommende i forhold til konsumprisindexet.

For pensionister der er fyldt 65 år forhøjes pensionen for 20 pct. vedkommende i forhold til lønudviklingen og for 80 pct. vedkommende i forhold til konsumprisindexet.

Sygedagpenge og forældredagpenge reguleres ikke ved årsskiftet for de der allerede modtager ydelsen (hvis man eksempelvis bliver syg i december er udbetalingen uændret i januar).

Derimod forhøjes indkomstgrænserne årligt i forhold til APL-indexet med 50 pct. i forhold til lønudviklingen i det foregående år og for 50 pct. vedkommende i forhold til det forrige års konsumprisindex.

Arbejdsløshedsdagpenge forhøjes en gang årligt i forhold til det forrige års konsumprisindex (på samme måde som grundpensionen).

Socialhjælp (inkomststöd) reguleres i forhold til det forrige års konsumprisindex.

Børnetilskuddet reguleres efter beslutning i parlamentet.

ISLAND: Alle sociale ydelser reguleres årligt pr 1. januar i forhold til løn- og prisudviklingen i statsbudgettet. De ydelser der er omfattet er grundpensionen til alders og førtidspensionister, arbejdsløshedsdagpenge, de offentlige sygedagpenge og fødselsdagpenge for de personer der er udenfor erhverv. Desuden reguleres indkomstgrænsen for grund- og førtidspensionen i forhold til lønudviklingen fra 1. september hvert år.

Arbejdspensionen bliver reguleret efter konsumprisindexet.

NORGE: Alderspensionen og førtidspensionen fra folketrygden beregnes med udgangspunkt i folketrygdens grundbeløb. Grundbeløbet reguleres af Stortinget (parlamentet) efter drøftelser mellem regeringen og pensionisternes organisationer. Normalt sker reguleringen per 1. maj. Formålet med regule-

ringen af grundbeløbet er at give pensionister med pension fra folketrygden en indtægtsudvikling på størrelse med udviklingen for erhvervsaktive.

Udbetaling af sygedagpenge reguleres ikke i løbet af sygdomsperioden. Sygedagpengene reguleres dermed ikke hvis der sker ændringer i den sygemeldtes lønniveau eller grundbeløb i sygedagpengeperioden.

Indtægtsgrundlaget for fastsættelse af dagpenge ved arbejdsløshed fastsættes for hele perioden ved overgangen til dagpenge ved arbejdsløshed og ændres ikke ved ændringer i det generelle indtægtsniveau i samfundet.

Socialdepartementet fastsatte i 2001 statslige vejledende retningslinier for økonomisk socialhjælp. De vejledende retningslinier vil blive vurderet og revideret med jævne mellemrum efter behov og blev sidst prisjusteret i 2004. Der er heller ingen regler for en årlig regulering af børnetilskuddet. Det er Stortinget der fastlægger de årlige satser ved de årlige budgetforhandlinger. Satserne er ikke blevet prisjusteret siden 1995, hvor satsændringerne skyldtes andre forhold som sammenhængen mellem skattesystemet samt at der siden 2000 udbetales børnetilskud til barnet fylder 18 år (tidligere 16 år).

SVERIGE: De ydelser der er et supplement til arbejdsindkomster eller en forlængelse af disse (så som pensioner) er oftest automatisk reguleret i forhold til prisudviklingen. Det er prisbasisbeløbet der anvendes for reguleringen.

Niveauet på pensionerne og loftet på syge- og forældreforsikringerne (syge og forældredagpenge) er vigtige eksempler på ydelser som reguleres på den måde.

Ydelser der er behovsprøvet reguleres ofte på en anden måde.

Når det gælder rigsnormen for Socialbidraget (socialhjælpen) bliver der af regeringen årligt taget beslutning om regulering med udgangspunkt i prisændringer og Konsumentverkets (Forbrugerstyrelsen) beregning over hvad forskellige familietyper behøver til forsørgelse. I systemet er der indarbejdet muligheder for at tage hensyn til forandrede forbrugsmønstre m.v.

Boligydelserne er fastsat i faste beløb og ydes i relation til givne indkomster. De ændres kun efter politisk beslutning. Det samme gælder bidragsfor-skuddet.

Børnetilskuddet er et generelt tilskud der til trods for dette ikke reguleres i forhold til prisudviklingen, men reguleres kun i forhold til en politisk beslutning.

Bilag 3

Den nordiske socialpolitik

Den nordiske velfærdsmodel

Den nordiske velfærdsmodel kan karakteriseres på følgende måde:

1. Den offentlige velfærdspolitik er omfattende. Velfærdspolitikken omfatter social sikring, social service, sundhed, uddannelse, bolig, beskæftigelse mv. med det formål at sikre de mest basale behov.
2. Statens involvering har været stærk på alle politikområder. De politiske foranstaltninger for at opnå fuld beskæftigelse har været baseret på både makroøkonomisk politik, socialpolitik og en aktiv arbejdsmarkedspolitik, hvor arbejdsmarkedets parter bestiller en betydelig rolle.
3. De nordiske velfærdssystemer er baseret på en høj grad af universalisme forstået på den måde, at alle borgere har ret til basal social tryghed og service uafhængigt af deres position på arbejdsmarkedet. Universalismen har bidraget til en bred folkelig støtte til velfærdspolitikken.
4. Indkomstsikringen er baseret på to elementer: I de fleste ordninger er der en indkomstuafhængig grundsikring og en indkomstafhængig ydelse for dem, der har været på arbejdsmarkedet. Sammenlignet med andre industrialiserede lande spiller de offentlige indkomstoverførsler en betydelig rolle, hvorfor de sociale udgifters andel af BNP har været høj. Offentlig finansiering af overførselsindkomster har været betydelig og skatteeniveauet har derfor været højt.
5. De nordiske lande kan endvidere karakteriseres som servicestater, hvor betydning af det lokale demokrati er stor. Social- og sundhedsservicen er finansieret gennem skatter uden høj brugerbetaling, hvor målsætninger er at alle borgere får opfyldt deres behov. Servicen bliver ydet af de lokale myndigheder (kommuner og amter) og bliver for det meste også produceret af disse.

6. Indkomstfordelingen er relativt lige. Både i form af lønspredning og disponible indkomster har de nordiske lande en lav indkomstulighed sammenlignet med andre lande. Der er ingen dybe kløfter mellem forskellige indkomstgrupper og som følge heraf har fattigdom og forskelle i levestandard været relativt begrænset.
7. Ligestilling mellem kønnene er et grundlæggende princip i de nordiske velfærdstater. I de nordiske lande har kvinder en høj beskæftigelsesfrekvens og i de fleste familier er der to forsørgere. Socialpolitiske foranstaltninger er baseret på individuelle rettigheder, således at kvinder ikke er økonomisk afhængige af deres ægtefælle.⁸²

Selvom de grundlæggende principper for de nordiske velfærdstater stadigvæk er gældende er der dog en stigende tendens hen imod anvendelse af brugerbetaling, i stedet for, at finansiere alle velfærdsydelser gennem skatter. Fondsdannelser til finansiering af pensioner får ligeledes en større og større betydning, ligesom familier selv i højere grad end tidligere, må anvende det sociale netværk til en del af den sociale service der tidligere blev tilbudt fra det offentlige.

Organiseringen af den nordiske socialpolitik

DANMARK: Der er et tredelt skatte- og administrationssystem i Danmark (stat, amter og kommuner).

Folketinget og regeringen har det overordnede ansvar for lovgivningen og tilrettelæggelsen af socialpolitikken, mens kommunerne og amterne administrerer og udbetaler langt hovedparten af de sociale ydelser.

Det er de kommunale myndigheder, som har ansvaret for den største del af de sociale kontantydelse så som pensioner, sygedagpenge, revalidering, boligydelse, ydelser til flygtninge samt socialhjælpen. Kommunerne afholder udgifterne i første omgang, mens de efterfølgende bliver helt eller delvist refunderet af staten.

Administration og udbetaling af arbejdsløshedsdagpenge foretages af de frivillige arbejdsløshedskasser.

Kommunerne er også ansvarlige for og administrerer den største del af den sociale service så som dagtilbud og forebyggende foranstaltninger for børn og unge samt pleje og omsorg for ældre og funktionshæmmede (hjemmesygepleje, hjemmehjælp, plejehjem mv.).

⁸² Punkterne 1-7 efter *Nordic Social Policy, Changing Welfare States*. Edited by Mikko Kautto, Matti Heikkilä, Björn Hvinden, Staffan Marklund and Niels Ploug.

Amterne har det daglige ansvar for sundhedsvæsenet, hvilket omfatter driften af hospitalerne samt administration af ydelser fra sygesikringen, herunder udbetaling af ydelser til de praktiserende læger og tandlæger, samt tilskud til medicin. Amterne varetager endvidere opgaver på det sociale område i form af døgninstitutioner til børn og unge samt botilbud til funktionshæmmede og socialt udsatte grupper.

Både amter og kommuner modtager bloktilskud fra staten.

Staten er ansvarlig for og administrerer gennem den statslige arbejdsformidling en række arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger, herunder aktiveringen af de forsikrede ledige.

FÆRØERNE: Der er et todelt skatte- og administrativt system på Færøerne (hjemmestyret og kommuner). Hjemmestyret har det overordnede ansvar for lovgivningen og har også ansvaret for administration og udbetaling af hovedparten af de sociale ydelser samt hovedparten af den sociale service. Kommunerne har ansvaret for dagtilbud til børn samt visse forsorgsydelser. Endvidere betaler kommunerne en mindre del af udgifterne til kommunelæger, skolelæger, sundhedsplejersker, hjemmesygeplejersker m.v.

Arbejdsløshedsforsikringen finansieres af arbejdsmarkedets parter og administreres af en bestyrelse sammensat af repræsentanter for arbejdsmarkedet. En mindre del af alderspensionerne administreres og finansieres også af parterne på arbejdsmarkedet.

FINLAND: Det er også regeringen der har det overordnede ansvar for lovgivningen i Finland. Beskatningssystemet er kun to - strenget (stat og kommuner) mens der er et tre - strenget administrativt system (stat, regioner og kommuner).

Der findes et pensionssystem der består af to dele. En arbejdspension og en folkepension. Arbejdspensionen er arbejds- og forsikringsbaseret, mens folkepensionen gives til alle borgere i landet der enten kun har en lille eller ingen arbejdspension. De private arbejdspensioner administreres af de private pensionsselskaber.

Kommunerne har ansvaret for såvel sundheden som den sociale service som ydes til alle borgere i kommunerne. Det offentlige sundhedsvæsen bliver suppleret med private udbydere af sundhedsydelser, hvor udgifterne til dette delvist er dækket af den offentlige sygesikring.

Kontantydelse i forbindelse med arbejdsløshed består dels af en optjeningsrelateret ydelse og dels af et basisbeløb. De fleste lønmodtagere er dækket af arbejdsløshedsforsikringen og disse er berettiget til den optjeningsbaserede ydelse.

ISLAND: Der er kun et to strenget skatte og administrativt system i Island (stat og kommuner). Staten har det overordnede ansvar for lovgivningen og herunder beslutninger og ansvar for socialpolitikken. Staten har også ansvaret for den største del af den sociale service, så som hospitaler, sundhedscentre (det primære sundhedsvæsen) samt hjemmesygeplejen.

Kommunerne har ansvaret for hjemmehjælpen institutioner og omsorg for børn og unge. I et samarbejde med staten har kommunerne også ansvaret for service til de ældre og funktionshæmmede.

Når det gælder indkomstoverførsler (sociale kontantydelse og pensioner) deler staten ansvaret delvist med arbejdsmarkedets parter. Pensionerne er delvist administreret af den statslige socialstyrelse (grunddydelserne) og delvist af et uafhængigt pensionsfond (arbejdsmarkedspensionerne) der er administreret af bidragsyderne (de ansatte og arbejdsgiverne).

Arbejdsløshedsforsikringen er administreret af staten, mens størstedelen af ydelserne ved sygdom kommer fra løn under sygdom.

Det er kommunerne der har ansvaret for socialhjælpen.

NORGE: Der et tredelt administrativt og politisk system i Norge (stat, amter og kommuner) og det samme gælder for det sociale område.

Største delen af de sociale indkomstoverførsler (sygedagpenge, revalidering og pensioner) varetages af staten gennem folketrygden.

Folketrygden er finansieret gennem bidrag fra arbejdstagere, arbejdsgivere og staten. Arbejdsgivernes bidrag er afhængig af hvilken regional zone virksomheden befinder sig i (i alt er der 5 zoner).

Kommunerne administrerer og har ansvaret for socialhjælpen, det primære sundhedsvæsen, hjemmehjælpen og hjemmesygeplejen samt institutionerne for såvel børn og unge som ældre og funktionshæmmede.

Staten har overtaget ansvaret for hospitalsvæsenet, hvilket har medført at der kun er et mindre ansvarsområde tilbage i amterne.

SVERIGE: Der findes også et tredelt administrativt system i Sverige (stat, amter og kommuner). Staten har ansvaret for de fleste indkomstoverførsler, så som sygedagpenge, forældretydelser, arbejdsløshedsdagpenge samt arbejdsskade-forsikringen der administreres af Försäkringskassan Sverige Størsteparten af pensionerne kommer fra pensionsfondene og er administreret af bidragsyderne. Amterne har ansvaret for hospitalerne og det meste af det primære sundhedsvæsen (sundhedscentre). Kommunerne har ansvaret for hjemmehjælpen, hjemmesygeplejen, socialhjælpen samt institutioner og omsorg til såvel børn og unge som ældre og handicappede.

Publikationer udgivet af NOSOSKO efter 1995

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1994.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 3:96. København 1996.

Nordisk socialstatistik 1946-1996. Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 4:96.
København 1996.

Social Security in the Nordic Countries. Scope, expenditure and financing 1994.
Nordic Social-Statistical Committee no. 5:96. Copenhagen 1996.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1995.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 6:97. København 1997.

Social Protection in the Nordic Countries 1995. Scope, expenditure and financing.
Nordic Social-Statistical Committee no. 7:97. Copenhagen 1997.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1996.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 8:98. København 1998.

Social Protection in the Nordic Countries 1996. Scope, expenditure and financing.
Nordic Social-Statistical Committee no. 9:98. Copenhagen 1998.

Förtida utträde från arbetslivet 1987-1996. En jämförelse mellan de nordiska länderna. Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 10:99. København 1999.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1997.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 11:99. København 1999.

Social Protection in the Nordic Countries 1997. Scope, expenditure and financing.
Nordic Social-Statistical Committee no. 12:99. Copenhagen 1999.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1998.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 13:00. København 2000.

PUBLIKATIONER UDGIVET AF NOSOSKO

Social Protection in the Nordic Countries 1998. Scope, expenditure and financing.
Nordic Social-Statistical Committee no. 14:00. Copenhagen 2000.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1999.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 15:01. København 2001.

Social Protection in the Nordic Countries 1999. Scope, expenditure and financing.
Nordic Social-Statistical Committee no. 16:01. Copenhagen 2001.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 2000.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 17:02. København 2002.

Social Protection in the Nordic Countries 2000. Scope, expenditure and financing.
Nordic Social-Statistical Committee no. 18:02. Copenhagen 2002.

Nordic/Baltic Social Protection Statistics 2000.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 19:03. København 2003.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 2001.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 20:03. København 2003.

Social Protection in the Nordic Countries 2001. Scope, expenditure and financing.
Nordic Social-Statistical Committee no. 21:03. Copenhagen 2003.

*Sustainable Social and Health Development in the Nordic Countries. Seminar
27th May 2003, Stockholm.* Nordic Social-Statistical Committee no. 22:03.
Copenhagen 2003.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 2002.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 23:04. København 2004.

Social Protection in the Nordic Countries 2002. Scope, expenditure and financing.
Nordic Social-Statistical Committee no. 24:04. Copenhagen 2004.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 2003.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 25:05. København 2005.

Social Protection in the Nordic Countries 2003. Scope, expenditure and financing.
Nordic Social-Statistical Committee no. 26:05. Copenhagen 2005.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 2004.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 27:06. København 2006.